

JOANNA JABŁOŃSKA

**ARCHITEKTURA
OGÓLNODOSTĘPNYCH
PRZESTRZENI
WSPÓŁCZESNYCH HOTELI**

OFICyna WYDAWNICZA POLITECHNIKI WROCŁAWSKIEJ

JOANNA JABŁOŃSKA

**ARCHITEKTURA
OGÓLNODOSTĘPNYCH
PRZESTRZENI
WSPÓŁCZESNYCH HOTELI**

OFICyna WYDAWNICZA POLITECHNIKI WROCŁAWSKIEJ

WROCŁAW 2018

Recenzenci

Jerzy Charytonowicz

Janusz Rębielak

Opracowanie redakcyjne i korekta

Dorota Rawa

Projekt okładki

Joanna Jabłońska

Marcin Zawadzki

Na okładce hotel Puro we Wrocławiu (fot. J.J.)

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część niniejszej książki, zarówno w całości, jak i we fragmentach, nie może być reprodukowana w sposób elektroniczny, fotograficzny i inny bez zgody wydawcy i właściciela praw autorskich.

© Copyright by Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2018

OFICyna WYDAWNICZA POLITECHNIKI WROCŁAWSKIEJ

Wybrzeże Wyspiańskiego 27, 50-370 Wrocław

<http://www.oficyna.pwr.edu.pl>

e-mail: oficwyd@pwr.edu.pl

zamawianie.ksiazek@pwr.edu.pl

ISBN: 978-83-7493-047-5

Druk i oprawa: beta-druk, www.betadruk.pl

Spis treści

1. Wstęp	5
1.1. Uzasadnienie podjęcia tematu	6
1.2. Struktura monografii	8
1.3. Przegląd literatury przedmiotu	11
1.4. Definicje	17
1.5. Sformułowanie problemu i jego znaczenie	19
1.6. Metoda.....	21
2. Rys historyczny rozwoju ogólnodostępnych przestrzeni w hotelach	23
2.1. Miejsca spotkań w pierwszych placówkach noclegowych	23
2.2. Rozwój wielofunkcyjności ogólnodostępnych przestrzeni od średniowiecza do XVIII w. na obszarze Europy	25
2.3. Rozkwit ogólnodostępnych przestrzeni w obiektach amerykańskich w XIX i XX w.	27
2.4. Związki historii rozwoju hotelowych ogólnodostępnych przestrzeni z rozwiązaniami współczesnymi	29
3. Architektura ogólnodostępnych przestrzeni współczesnych hoteli	31
3.1. Układ funkcjonalno-przestrzenny według wymogów i kategoryzacji.....	32
3.2. Układ funkcjonalno-przestrzenny ogólnodostępnych przestrzeni a czynniki organizacyjne	39
3.3. Czynniki wpływające na zmiany w rzucie	40
3.4. Współczesne zmiany w rzutach hotelowych ogólnodostępnych przestrzeni	43
3.4.1. Zagospodarowanie terenu otoczenia hotelu	48
3.4.2. Strefa wejścia do hotelu	52
3.4.3. Gastronomia hotelowa	58
3.4.4. Odnowa biologiczna i rekreacja.....	62
3.4.5. Centra konferencyjne	66
3.4.6. Kasyna	71
3.4. Podsumowanie – charakterystyczne zmiany we współczesnej ogólnodostępnej przestrzeni hoteli	73
4. Typologia współczesnych ogólnodostępnych przestrzeni w hotelach	75
4.1. Wstęp do systematyki hoteli	76
4.2. Systematyka ogólna hoteli	76
4.3. Systematyka szczegółowa hoteli	79
4.4. Podsumowanie. Propozycja systematyki zbiorczej	84
4.5. Systematyka rzutu ogólnodostępnych przestrzeni	85
4.6. Autorska systematyka szczegółowa ogólnodostępnej przestrzeni	87
5. Zintegrowane projektowanie architektury ogólnodostępnych przestrzeni we współczesnych hotelach	91
5.1. Styl i estetyka	93
5.2. Utopia i kicz	96
5.3. Uniwersalny dostęp	98
5.4. Rozwiązania zrównoważone	102
5.5. Akustyka	107
5.6. Widoczność i oświetlenie	110
5.7. Materiały	112

5.8. Zagadnienia architektoniczno-społeczne w ogólnodostępnych przestrzeniach	115
5.9. Podsumowanie metod projektowania zintegrowanego wielofunkcyjnej hotelowej przestrzeni ogólnodostępnej	116
6. Zakończenie	119
6.1. Współczesne transformacje w hotelowych przestrzeniach publicznych a kategoryzacja (wniosek pierwszy).....	119
6.2. Współczesne transformacje w ogólnodostępnych przestrzeniach a zalecenia (wniosek drugi)	121
6.3. Typ placówki i systematyka jej przestrzeni ogólnodostępnej w ramach projektowania zintegrowanego (wniosek trzeci).....	121
6.4. Podsumowanie	124
6.5. Zastosowanie i rozwój badań	125
6.6. Dalsze tendencje w rozwoju ogólnodostępnych przestrzeni w hotelach (wniosek czwarty).....	125
Bibliografia.....	127
Akty prawne, dokumentacja standaryzacyjna i archiwalna.....	132
Strony internetowe	132
Wykaz obiektów	137
Spis ilustracji.....	139

1.

Wstęp

Współcześnie europejska branża hotelarska rozwija się dynamicznie¹ mimo kolejnych kryzysów gospodarczych i zróżnicowanych problemów społecznych. W związku z trwającą od lat 80. XX w. globalizacją² ruch turystyczny³ odbywa się na poziomie wewnątrzkontynentalnym i międzykontynentalnym, a intensyfikuje go wzrastająca liczba wyjazdów biznesowych oraz taniejących podróży krajowych i zagranicznych. Zapotrzebowanie na rozbudowaną bazę noclegową generują cyklicznie organizowane imprezy masowe, np. sportowe typu EURO, The World Games lub w obszarze kultury – m.in. Międzynarodowy Festiwal Filmowy Nowe Horyzonty, wydarzenia w ramach Europejskiej Stolicy Kultury, festiwale muzyczne, np. Jazz nad Odrą, czy przegląd kultur, tradycji i rytów, czyli Brave Festival. Dodatkowo tę branżę przemysłu wspomagają krajowe i lokalne władze⁴, m.in. przez sposób prowadzenia polityki przestrzennej i decyzje wzmacniające rozwój gospodarczy mające na uwadze zwiększanie dochodu lokalnych budżetów [128, 138, 165].

Ekspansję hotelarstwa intensyfikują skoki technologiczne w dziedzinie komputerowej i komunikacyjnej, które wpływają korzystnie na metody zarządzania sieciowymi lub indywidualnymi placówkami, sposoby ich reklamowania i światową dostępność⁵. Obserwowany jest też znaczny wzrost wykorzystania rozwiązań zrównoważonych dla architektury i infrastruktury, m.in. systemów automatyzacji budynku, a także duże zainteresowanie energooszczędnością nowo wznoszonych czy przebudowywanych hoteli. Dodatkowo na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat korzystnie rozwinęły się: zaawansowane technologie i materiały budowlane, systemy konstrukcyjne, metody wykańczania elewacji oraz pomieszczeń. Podobnie stale podnoszona jest jakość w zakresie: komfortu i bezpieczeństwa użytkowania, ergonomii i dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnościami [128, 138, 165].

Współczesne miejsca zamieszkania czasowego to już nie tylko nocleg, lecz także wielofunkcyjne, uniwersalne i hybrydowe⁶ „ośrodki kultury”. Realizacja tych funkcji jest możliwa dzięki właściwie zaprogramowanym i zaprojektowanym ogólnodostępnym przestrzeniom hotelowym – usługowo-handlowym, rozrywkowo-wypoczynkowym, kulturalno-naukowym. Od lat 60. XX w. obserwuje się ich znaczny rozrost powierzchniowy w stosunku do wielkości całego obiektu. W tym czasie zaczęto również projektować je ze szczególną estymą. Współcześnie charakter tych wielofunkcyjnych stref decyduje

¹ „Hotelarstwo jest jedną z najdynamiczniej rozwijających się dziedzin gospodarki narodowej. Pod wpływem wymagań gości hotelowych, zwiększa się oferta usług hotelowych, co nie byłoby możliwe bez postępu technologicznego w dziedzinie wyposażenia hotelu. [...] hotelarstwo staje się także coraz bardziej atrakcyjnym pracodawcą” [165, s. 9]. Szubstarski wskazuje, że: „W latach 2007–2009 na rynku hotelarskim nastąpił prawdziwy boom inwestycyjny. Otwarto wówczas 264 hotele, więcej niż w ciągu czterech poprzednich lat od 2002 do 2006 roku – 224. Hotele są najdynamiczniej rozwijającą się częścią polskiej bazy noclegowej. Kryzys gospodarczy w 2009 roku nieco ten rozwój przyhamował, ale go nie zatrzymał” [147, s. 6].

² Globalizacja – w ujęciu ogólnym pojęcie oznaczające: „charakterystyczne i dominujące w końcu XX w. i na początku XXI w. tendencje w światowej ekonomii, polityce, demografii, życiu społecznym i kulturze, polegające na rozprzestrzenianiu się analogicznych zjawisk, niezależnie od kontekstu geograficznego i stopnia gospodarczego zaawansowania danego regionu” [132]. W architekturze tendencje o charakterze międzynarodowym zaznaczają się nieco wcześniej, przykładowo działalność Le Corbusiera – *Apres le cubisme* wydane wraz z Ozenfantem w 1918 r., następnie w tym samym piśmie *L'Esprit Nouveau*, sformułowanie pięciu postulatów nowoczesnej architektury – czy powojenna praca Miesa van der Rohego w USA. Ci i inni architekci oraz zrzeszające ich instytucje i stowarzyszenia, jak Werkbund czy Bauhaus, zapoczątkowały, rozwinęły i upowszechniły styl modernizmu na skalę światową. Należy też zwrócić uwagę na ostateczne ukonstytuowanie w 1932 r. określenia styl międzynarodowy najpierw przez Philipa Johnsa i Henry'ego Hitchcocka [43, 52, 299, 343].

³ Turystyka – całość działań człowieka, który maksymalnie przez rok podróżuje i przebywa poza swoim stałym miejscem zamieszkania, bez względu na cel zmiany miejsca pobytu [32].

⁴ Dokumenty z zakresu polityki przestrzennego zagospodarowania kraju są tego potwierdzeniem. Rozwój hotelarstwa w wyraźny sposób przyczynia się do powstawania nowych miejsc pracy i zapotrzebowania na inne usługi w tym: gastronomiczne, zachowania higieny i czystości, firm produkujących tekstylia i meble, stąd przychylność lokalnych władz [165, s. 11, 12].

⁵ Ogólnosięćowe platformy internetowe oferują szereg wygodnych narzędzi do wyszukiwania, porównywania, rezerwowania i płacenia za usługi hotelowe oraz dodatkowe.

⁶ Zgodnie ze źródłem jest to hotel połączony funkcjonalnie i przestrzennie z rozbudowanymi obiektami rekreacji, ośrodkami konferencyjnymi, zespołami sportowymi itd. [68].

często o typie⁷ i nazwie placówki, co do niedawna zależało od sposobu rozwiązywania części noclegowej. [68, 128, 138].

W niniejszej monografii wszechstronnie przedstawiono architekturę ogólnodostępnych przestrzeni współczesnych hoteli, ze szczególną uwagą skierowaną na ich programowanie i projektowanie. Badania ograniczono do obiektów europejskich, zlokalizowanych w śródmieściach i centrach miast. Zagadnienia zaprezentowano z jednoczesnym uporządkowaniem pojęć z zakresu nazewnictwa placówek oraz metod kształtowania planu, sformułowanych w autorskich typologiach i usystematyzowaniach. Uwzględniono liczne czynniki wpływające na ostateczną formę hotelowych pomieszczeń publicznie dostępnych, a także przestrzenno-funkcjonalne zmiany, jakie w nich zaobserwowano od lat 80. XX w. kształtowane pod wpływem ruchów globalizacyjnych. Określono też cechy architektoniczne, które powinny wyróżniać współczesną strefę ogólnodostępną hotelu, ze szczególnym naciskiem na zdrowie i komfort gościa. Na zakończenie pracy wskazano przyszłościowe kierunki rozwoju hotelowych stref ogólnodostępnych.

1.1. Uzasadnienie podjęcia tematu

Architektura hoteli i ich przestrzeni ogólnodostępnych jako wielokulturowych miejsc w siatce urbanistycznej miasta, zlokalizowanych w kluczowych punktach struktury miejskiej ulega szybkim i dynamicznym zmianom. Następują one zgodnie z tendencjami globalnymi, potrzebami mieszkańców i rozwojem danego regionu. Tym samym stanowi ona interesujący obszar badawczy, który można rozpatrywać w aspektach: społecznych, naukowych, praktycznych i ekonomicznych [32, 64].

Aspekty społeczne

Strefy ogólnodostępne hoteli pełnią funkcję punktów orientacyjnych w mieście zarówno dla mieszkańców, jak i przyjezdnych. Służą jako miejsca spotkań, zapewniają wypoczynek i relaks w rejonach o intensywnej urbanizacji. Wielokrotnie stają się przyczynkiem do aktywizacji życia lokalnego, w które włączają się goście z różnych stron świata. Dzięki temu stale toczy się ożywiona wymiana kulturowa w skali lokalnej i globalnej. Ta działalność na granicy polityki, zagadnień społecznych i kultury umożliwia też ogniskowanie wielu istotnych wydarzeń w życiu zawodowym czy prywatnym jednostek [137].

Ścisły związek przestrzeni publicznej hotelu i działalności danej wspólnoty mieszkańców oraz gości sprzyja pogłębieniu badań architektonicznych o aspekty związane z urbanistyką, kulturą, a przede wszystkim rozwiązaniami wewnątrz dostosowanych do potrzeb użytkownika. Innym interesującym zagadnieniem jest możliwość studiów nad przestrzeniami sprzyjającymi aktywizacji pożądanych zachowań społecznych wśród ludzi. Co więcej kwestia ta łączy się ze stosunkowo nową, ale silną potrzebą współczesnego człowieka do stałej obecności w mediach społecznościowych, a także jego nieślabnącego zainteresowania zasobami internetowymi.

Zmienia się też struktura demograficzna w Europie, a ogólny proces starzenia się społeczeństw wymusza zupełnie nowy sposób dostosowania architektury do ich potrzeb. Proces ten jest stale dyskutowany w środowiskach profesjonalnych i naukowych, a wnioski są na bieżąco uwzględniane w nowoczesnych ogólnodostępnych przestrzeniach przedsiębiorstw hotelowych.

W aspekcie społecznym dostrzeżono również inne zjawisko, które silnie i często negatywnie oddziałuje na funkcjonowanie branży noclegowej. Do niedawna różnice między standardem 3- a 5-gwiazdkowego hotelu były wyraźnie zarysowane, a wyposażenie i usługi ściśle określone. Każda z dużych sieci resortu dbała o wyróżniającą charakterystykę swoich placówek, przy czym była ona jednolita w ramach danej grupy przedsiębiorstw. Ofertę cechowała przejrzystość i zgodność z przyjętymi standardami lokalnymi oraz międzynarodowymi. Współcześnie w hotelach istnieje znaczne zróżnicowanie i indywidualizowanie usług głównych i uzupełniających realizowanych w strefach ogólnodostępnych obiektów.

⁷ Patrz rozdz. 4.

Oferty są niespójne, a dodatkowo dochodzi do rozminięcia się między deklaracjami marketingowymi a rzeczywistością. Przykładem mogą być placówki 3-gwiazdkowe o programie przestrzenno-funkcyjnym obiektów 4- i 5-gwiazdkowych lub hotele sieciowe indywidualizujące każdy budynek swojej grupy. Choć szereg tych nowych zjawisk ma pozytywny wydźwięk, to przy dużej konkurencyjności w branży prowadzą one w efekcie do chaosu w nazewnictwie placówek, podawaniu błędnych informacji, niemożności wykonania porównania ofert, dezorientacji klientów i trudności z doбором poszukiwanych usług.

Aspekty naukowe

Przemiany architektoniczne zachodzące w hotelowych ogólnodostępnych przestrzeniach są charakterystyczne również dla innych obiektów użyteczności publicznej. Podobieństwa w rozwoju funkcjonalno-przestrzennym dotyczą gmachów: handlowych, usługowych, kultury i rozrywki. Zaletą analizy obiektów hotelowych jest stosunkowo krótki, jak dla branży budowlanej, okres wprowadzania zmian. Wiąże się to z potrzebą częstych remontów celem odświeżenia lub całkowitej zmiany wizerunku danej placówki. Dzięki temu można szybko zaobserwować i ocenić nowe tendencje architektoniczne, zanim przenikną one do innych realizacji.

Omawiane strefy odzwierciedlają też aktualny stan wiedzy architektoniczno-budowlanej, zaawansowanie techniczne, rozwój bazy transportowej na danym obszarze. W efekcie przedsiębiorstwa noclegowe stanowią formę „barometru architektury”. Jego obserwacja zapewnia bazę do formułowania tez z zakresu teorii i praktyki architektonicznej, a także prowadzenia dalszych lub podobnych badań naukowych w obszarach stref ogólnodostępnych obiektów użyteczności publicznej.

Aspekty praktyczne

Pobyt gości w hotelach ma charakter zamieszkania czasowego. W związku z tym projektanci podejmują często eksperymenty formalne, programowe lub przestrzenno-funkcyjne w obiektach. Pomysły, które się sprawdzają, są później realizowane w budynkach użyteczności publicznej i zamieszkania stałego [23, 64]. Zaobserwowano również szereg współczesnych modyfikacji w strukturze przestrzenno-funkcyjnej ogólnodostępnych stref hoteli w stosunku do rozwiązań postmodernistycznych, modernistycznych i wcześniejszych. Dotyczą one metod projektowania relacji między częściami publicznymi budynków a tkanką urbanistyczną miasta. Przykładowo odchodzi się od standardów planowania i programowania inwestycji hotelowych na rzecz nowoczesnych rozwiązań łamiących doczasowe schematy architektoniczne. Zaburzone są też (znane z literatury przedmiotu): hierarchizacja funkcji pomieszczeń, geometria przestrzeni i strefowanie. Wymusza to potrzebę prowadzenia ciągłych badań nad nowymi rozwiązaniami w budownictwie branży noclegowej [14–16, 19, 23, 128, 162–165].

Architektura ogólnodostępnych stref hotelowych odpowiada zróżnicowanym aktywnościom człowieka. W związku z tym przestrzeń powinna być: elastyczna, mobilna i wielofunkcyjna, a w jej rozwiązania należy włączać nowoczesne osiągnięcia techniki. Istotnym aspektem jest również przystosowanie wnętrza do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, w tym czasową niedyspozycją psychofizyczną, która staje się coraz bardziej żywotnym problemem w większości społeczeństw. Rozwiązania projektowe odpowiadające na wszystkie te zagadnienia są stale aktualizowane ze względu na rozwijającą się technikę, technologię i przede wszystkim stan wiedzy.

Istotną cechą branży usług hotelarskich jest też umiejętne łączenia globalnego oddziaływania, chociażby w zakresie reklamy i pozyskiwania gości, ze specyfiką lokalnej kultury przejawiającą się na przykład w powiązaniu rozwiązania ogólnodostępnych stref hotelu z tradycjami regionu [99]. Ta stosunkowo trudna do osiągnięcia w dobie globalizacji zaleta jest warta do przanalizowania w toku badań. Może ona stanowić dobry wzorzec w projektowaniu architektonicznym, poszukiwaniu związków budynku z kontekstem i zapewnieniu realizacjom optymalnych cech stykowych.

Aspekty gospodarcze

Badania stref publicznych obiektów zamieszkania czasowego są również istotne dla gospodarki. Przemysł hotelarski, stanowiący bazę noclegową i gastronomiczną dla branży turystycznej, to szczególna grupa budynków użyteczności publicznej ściśle powiązanych z działalnością wolnorynkową. Są to komercyjne przedsiębiorstwa, w których stara się minimalizować koszty przy maksymalizacji przychodu, a jednocześnie utrzymywać możliwie najwyższy standard i zróżnicowaną ofertę konkurencyjnych usług. W efekcie branża hotelarska to składowa gospodarki narodowej danego kraju [32].

W związku z tym przedsiębiorstwa hotelowe, a w szczególności ich ogólnodostępne przestrzenie wyposaża się w najnowocześniejsze rozwiązania technologii w zakresie: pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych, oszczędności mediów, zmniejszania odpadów bytowych itp. Tym samym w sposób naturalny stosuje się tu zrównoważone projektowanie architektoniczne, nastawione na zysk ekonomiczny, przy jednoczesnej ochronie zdrowia użytkowników i poszanowania środowiska naturalnego.

Zastosowane w ogólnodostępnych przestrzeniach rozwiązania architektoniczne, plastyczne i materiałowe stanowią przy tym odbicie ekonomicznego i politycznego statusu danego regionu. Wiąże się to z budowaniem marki miasta, tworzeniem jego wizytówek, a także z dbałością o jego rozpoznawalność w skali globalnej. Zapewnia to duży potencjał badawczy w zakresie teoretycznych i interdyscyplinarnych rozważań architektoniczno-gospodarczych.

W podsumowaniu trzeba zaznaczyć, że **ogólnodostępne przestrzenie współczesnych hoteli stanowią uniwersalne pole badań architektonicznych i interdyscyplinarnych**, ze względu na ich:

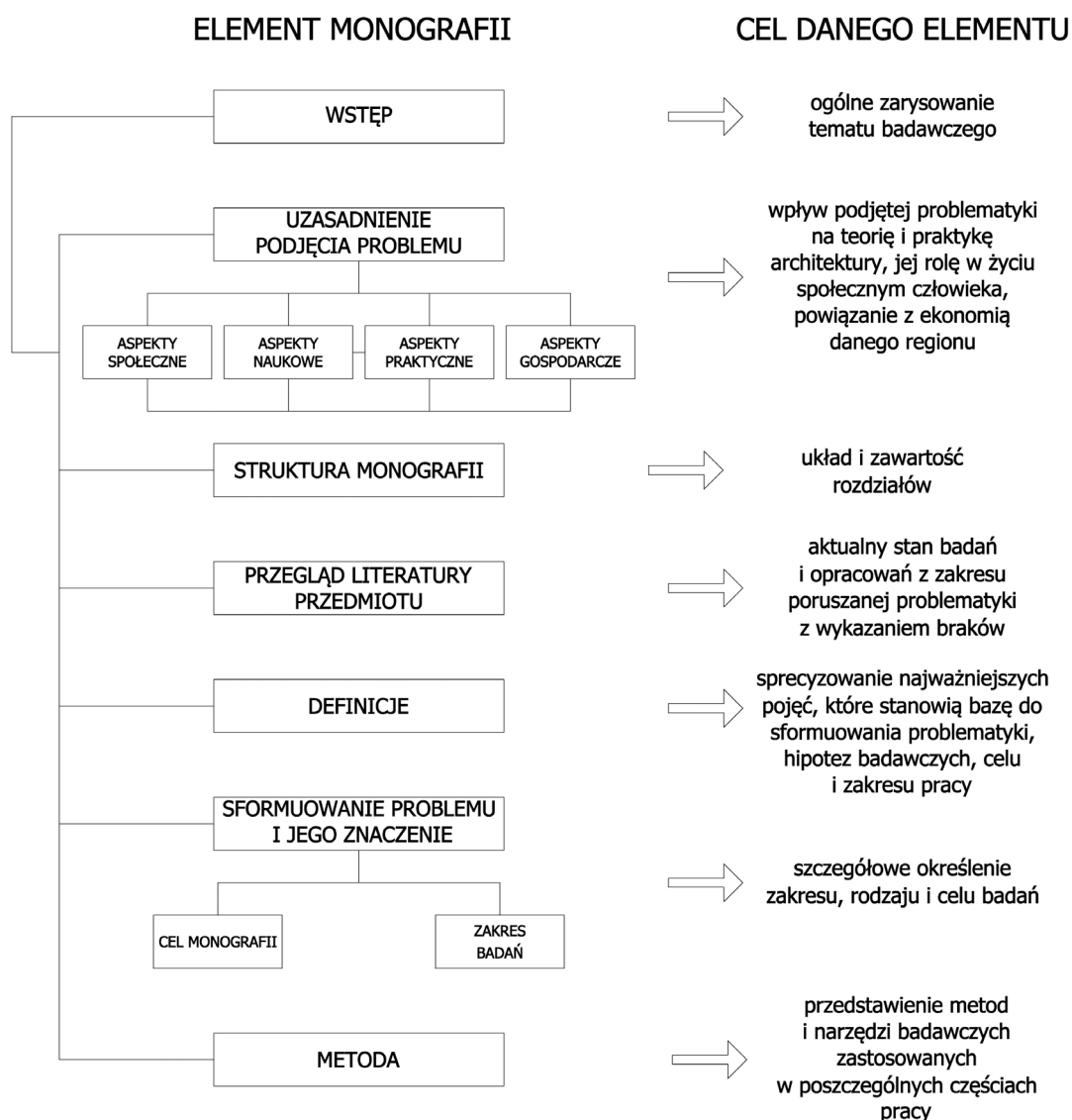
- ciągły rozrost,
- konkurencyjność w skali globalnej i lokalnej,
- związki z ekonomią regionu,
- wielofunkcyjność,
- elastyczność,
- sposób projektowania,
- dynamiczne i charakterystyczne transformacje,
- łatwość wprowadzania innowacji przestrzenno-funkcjonalnych,
- powiązanie z kontekstem społecznym, kulturowym i urbanistycznym,
- wpływ na nazewnictwo placówek,
- udział współczesnych technologii w architekturze,
- standaryzację lub indywidualizację placówek,
- ergonomię.

1.2. Struktura monografii

Ze względu na złożoność omawianej problematyki zaproponowano podział monografii na 6 zasadniczych rozdziałów. Merytoryczną strukturę opracowania przedstawiono na schematach blokowych zawierających tytuł danego rozdziału i podrozdziałów z krótkim opisem treści każdego z nich. Linie łączące poszczególne bloki schematów odwzorowują związki przyczynowo-skutkowe między poszczególnymi fragmentami tekstu (rys. 1–7). W opracowaniu schematów blokowych pominięto rozdziały techniczne, ponieważ ich budowa jest oczywista. Pracę skonstruowano zgodnie z zasadą: „od ogółu do szczegółu”, czyli najpierw skoncentrowano się na zarysowaniu całości problematyki, by stopniowo przechodzić do detali związanych z teorią i praktyką projektowania architektonicznego ogólnodostępnych stref we współczesnych hotelach.

Rozdział 1 (rys. 1) poświęcono na omówienie problematyki badawczej, którą podjęto ze względu na cztery różne aspekty dziedzin naukowych i praktycznych. Następnie omówiono stan wiedzy – wskazano także zakres pola badawczego, który nie został jeszcze poruszony w publikacjach naukowych czy branżowych. Przytoczono, uściślono i sformułowano najważniejsze definicje i pojęcia istotne dla podjętej problematyki badawczej. Stanowią one również bazę do następnej części rozdziału, czyli szczegółowego

STRUKTURA SZCZEGÓŁOWA RODZIAŁU 1

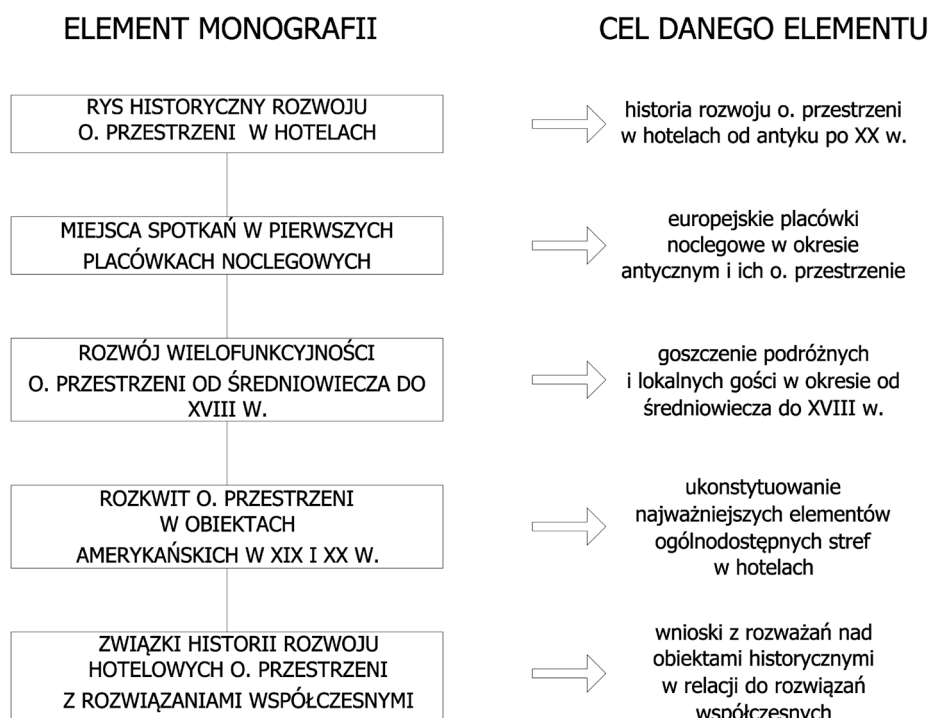
Rys. 1. Schemat blokowy struktury rozdz. 1 monografii

określenia problemu badawczego z podaniem celu i zakresu pracy, sformułowania najważniejszych hipotez badawczych, a także prezentacji metod i narzędzi stosowanych w opracowaniu.

W rozdziale 2 (rys. 2) przedstawiono rys historyczny rozwoju ogólnodostępnych przestrzeni – informacje podzielono na podrozdziały tak, aby ukazywały one kluczowe wątki w rozbudowywaniu omawianych stref. Poruszono zagadnienia od pierwszych miejsc noclegowych, które powstawały w Europie w czasach antycznych, do rozwiązań art-deco i modernistycznych z obszaru Stanów Zjednoczonych, gdzie strefom ogólnodostępnym nadano współczesne cechy. Następnie zostały one przeniesione z powrotem na Stary Kontynent. Rozdział ten stanowi punkt wyjścia do omówienia dalszych zagadnień architektonicznych (rozdz. 3–6).

W rozdziale 3 (rys. 3) monografii zaprezentowano zagadnienia ogólne z zakresu architektury stref użyteczności publicznej współczesnych hoteli. Na początku omówiono zalecenia literaturowe, głównie poświęcone projektowaniu przestrzenno-funkcjonalnemu tych miejsc. Następnie podano wymagania prawne i związane z kategoryzacją gwiazdkową z uwzględnieniem standardów krajowych oraz ogólnoeuropejskich. Kolejno ukazano współczesne zmiany architektoniczne w rzutach stref użyteczności publicznej ze szczególnym naciskiem na te modyfikacje, które stanowią odejście od układów tradycyjnych

STRUKTURA SZCZEGÓŁOWA RODZIAŁU 2

Rys. 2. Schemat blokowy struktury rozdz. 2 monografii

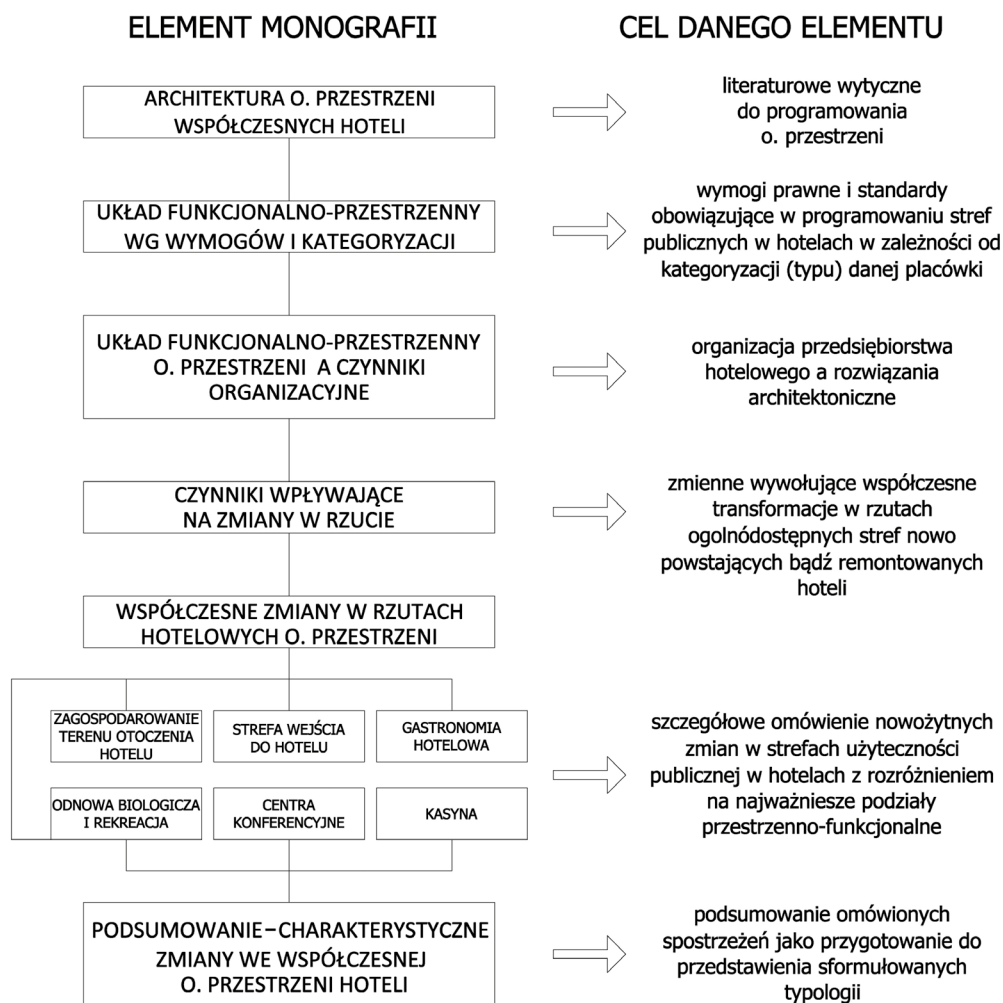
czy związanych z kategoryzacją placówek. W podsumowaniu zarysowano wstępnie typologię hoteli i ich stref ogólnodostępnych w świetle najnowszych tendencji w projektowaniu.

Rozdział 4 (rys. 4) poświęcono ukazaniu związków między strefami ogólnodostępnymi a kategoryzacją i nazewnictwem hotelu. Ze względu na chaos pojęciowy zaproponowano najpierw typologię ogólną obiektów hotelarskich, opartą na szerokich studiach literatury przedmiotu, a następnie sprecyzowano typologię autorską. Na tej bazie, a także na podstawie źródeł piśmienniczych, opracowano następnie systematyki rzutów ogólnodostępnych przestrzeni we współczesnym hotelarstwie. Również dla tej kategorii zaproponowano typologię autorską.

W rozdziale 5 (rys. 5) omówiono kolejne zagadnienia związane ze strefami ogólnego użytkowania w hotelach – dotyczące już bezpośrednio architektury wnętrz. Przedstawiono trendy wzornicze, stylistyczne, w tym rozwiązania korzystne i niekorzystne. W ramach omówionych tendencji zaprezentowano zagadnienia związane z poszczególnymi elementami rozwiązań dotyczącymi na przykład: dostępności dla osób z niepełnosprawnościami, akustyki, oświetlenia, widoczności czy materiałów. Istotne były także wzajemne powiązania między tymi składowymi projektów wnętrz.

Rozdział 6 (rys. 6) – *Zakończenie* to zarówno prezentacja wniosków, jak i podsumowanie treści i wartości monografii. Wnioski od pierwszego do trzeciego mają charakter naukowy i służą omówieniu przeprowadzonych badań oraz przedstawieniu sformułowanych w ich toku obserwacji. Najważniejsze z nich to zalecenia dla europejskiej branży noclegowej podane w formie sugestii do dokumentów kategoryzacyjnych i wskazówek ogólnych, których realizacja może w sposób wymierny wesprzeć proces projektowania ogólnodostępnych stref współczesnych i przyszłych hoteli. Wniosek czwarty odnosi się do rozwoju omówionych w monografii elementów architektonicznych w przyszłości. W rozdziale zamieszczono dwa podsumowania: pierwsze odwołuje się do technicznej strony pracy – zbilansowano w nim treści zawarte w poszczególnych rozdziałach i odniesiono się do realizacji założonych na wstępie celów monografii; w drugim – w relacji do opisanego zestawienia wskazano możliwości wykorzystania wyników.

STRUKTURA SZCZEGÓŁOWA RODZIAŁU 3

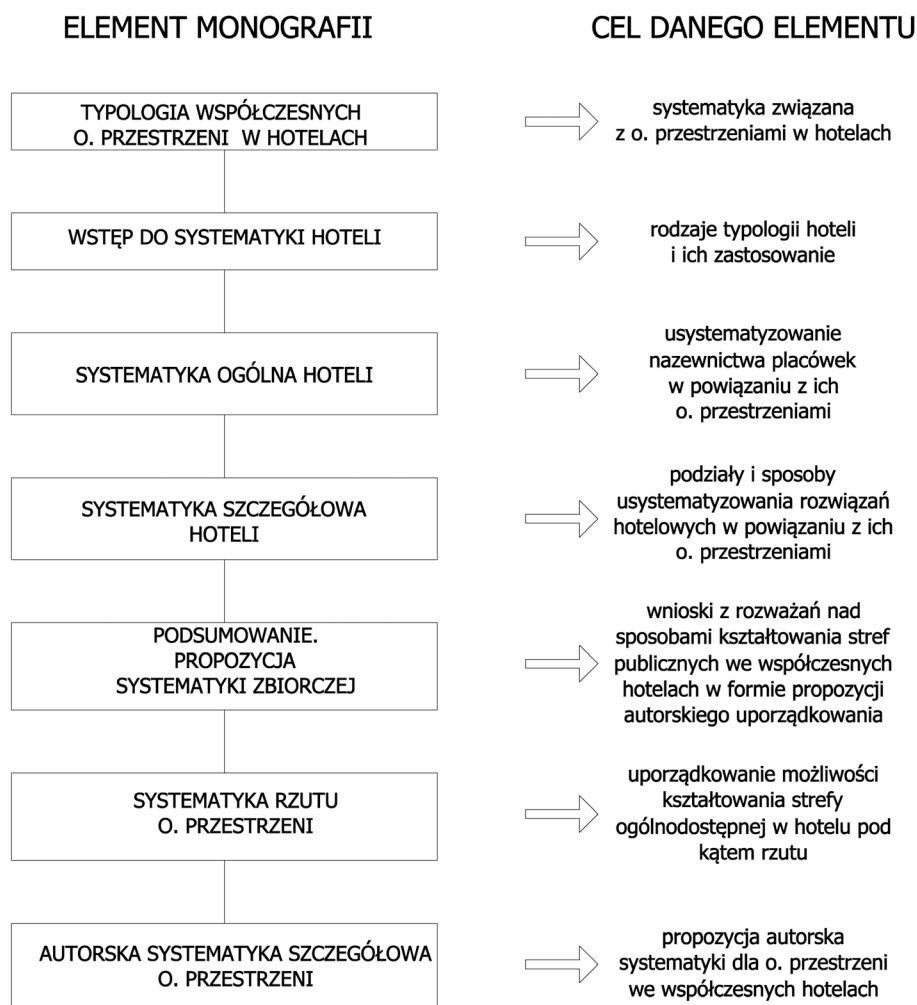
Rys. 3. Schemat blokowy struktury rozdz. 3 monografii

1.3. Przegląd literatury przedmiotu

Zgodnie z obowiązującymi krajowymi warunkami technicznymi⁸ hotele zaliczane są zarówno do kategorii obiektów zamieszkania zbiorowego, jak i użyteczności publicznej. Ponieważ zakres niniejszej pracy ograniczono do współczesnych przestrzeni ogólnodostępnych, korzystano przede wszystkim z literatury poświęconej nowożytnej architekturze obiektów użyteczności publicznej, w tym hoteli i urbanistyce, w zakresie przestrzeni publicznej. Rozważania o strefach ogólnodostępnych we współczesnych hotelach poprzedza krótki rys historyczny ich rozwoju. Istotnymi źródłami z zakresu tej problematyki są książki Z. Błądka i T. Tulibackiego: *Dzieje krajowego hotelarstwa* [16] i T. Broniewskiego: *Historia architektury dla wszystkich* [22], w których przedstawiono opis stopniowego rozwoju jednostek hotelowych oraz ich zespołów ogólnodostępnych, poczynawszy od przydrożnych karczm i zajazdów, przez eleganckie VIII- i XIX-wieczne budowle miejskie – po XX-wieczne modernistyczne przedsiębiorstwa hotelowe. Istotna ze względu na rozwijany temat jest obszerna publikacja W. Rutesa, H.R. Pennera i A. Lawrence’a [138], w której zaprezentowano nowoczesne obiekty w relacji do istotnych rozwiązań amerykańskich i europejskich z XIX i XX w. Szczególnie interesujące są informacje o placówkach z XIX w. przedstawione przez A. Tomaszewicza w pracy: *Wrocławskie hotele w pierwszej połowie dziewiętnastego*

⁸ Zgodnie z rozdz. 1, § 209 warunków technicznych [193].

STRUKTURA SZCZEGÓŁOWA RODZIAŁU 4

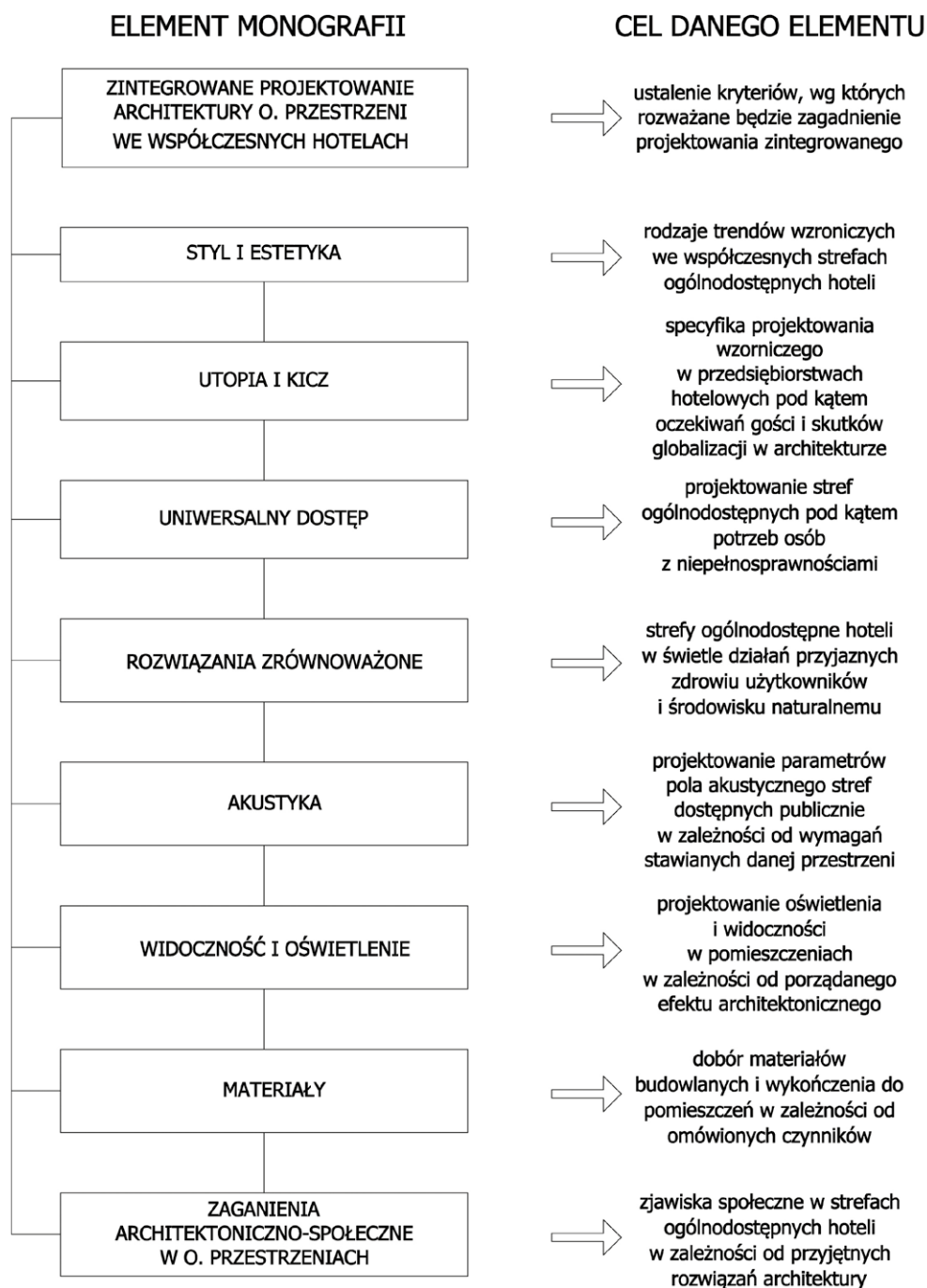

Rys. 4. Schemat blokowy struktury rozdz. 4 monografii

wieku [152]. Również cennym źródłem wiedzy okazały się zasoby Archiwum Muzeum Architektury we Wrocławiu [178–183]. Dane dotyczące historycznego rozwoju wybranych hoteli, nieuwzględnione w literaturze przedmiotu czy archiwach państwowych, pobierano z oficjalnych stron internetowych poszczególnych obiektów.

Wszystkie publikacje dotyczące współczesnych placówek noclegowych i ich stref publicznych, przede wszystkim – M. Ronstedta, T. Freya: *Hotel buildings. Construction and Design Manual* [137], P. Dominika, W. Drogonia: *Organizacja przedsiębiorstwa hotelarskiego* [32], J. Knirscha: *Hotels. Planen und Gestalten. Leinfelden-Echterdingen* [93], a także książki autorstwa lub pod redakcją Z. Bądko [15, 16, 128] – stanowiły podstawę niniejszego opracowania. Są to przekrojowe i analityczne prace szczegółowo traktujące o projektowaniu hoteli. W wymienionych pozycjach autorzy rozpoczynają od omówienia zagadnień ogólnych, do których należą: przygotowanie procesu inwestycyjnego, koncepcja urbanistyczna i architektoniczna, plan zagospodarowania terenu, przez projektowanie wszystkich stref – ogólnodostępnych, obsługi, technicznych, gospodarczych, specjalnych i mieszkalnej, po szczegółowe informacje o wyposażeniu w meble i sprzęty. Poszczególne rozdziały są opatrzone wyjaśniającymi ilustracjami i schematami. Należy nadmienić, że wymienione wcześniej w tym podrozdziale publikacje mają charakter podręcznikowy. Książki J. Wilczyńskiego: *Hotel i jego infrastruktura* [165] oraz wspomniana już *Development, Norton and Company* [138] to natomiast prace o charakterze stricte naukowym. W niniejszym opracowaniu korzystano także z publikacji H. Watsona: *Hotel Revolution* [163]

STRUKTURA SZCZEGÓŁOWA RODZIAŁU 5

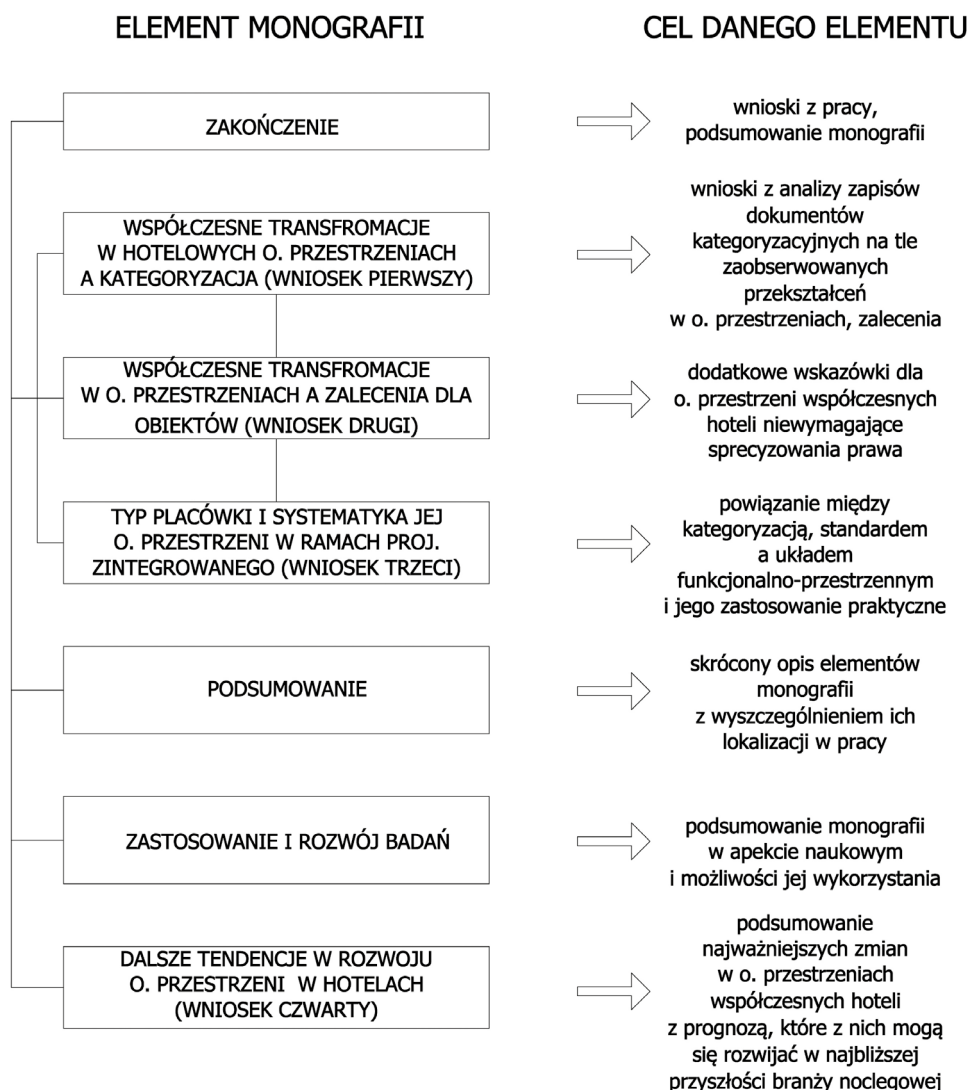

Rys. 5. Schemat blokowy struktury rozdz. 5 monografii

i G. Vickersa: *21st Century Hotel* [162] ze względu na omówienie w nich wybranych nowoczesnych rozwiązań przestrzenno-funkcjonalnych w hotelach i zarysowanie niektórych tendencji rozwoju ogólnodostępnych przestrzeni hotelowych.

Przygotowując monografię, pod uwagę brano także studia nad poszczególnymi elementami przestrzeni ogólnodostępnej i korzystano z opracowań związanych jedynie pośrednio z hotelarstwem. Istotną pomoc w zakresie omówienia stref konferencyjnych stanowiła m.in. przekrojowa publikacja J.W. Chmielewskiego: *Architektura europejskiej przestrzeni kongresowej* [28] o strefach konferencyjnych – to źródło typologii i zasad projektowania stosowanych w krajowych i światowych rozwiązaniach, wzbogacone również o bogate studium przypadków. W zakresie badań nad akustyką pomieszczeń korzystano z pracy

STRUKTURA SZCZEGÓŁOWA RODZIAŁU 6

Rys. 6. Schemat blokowy struktury rozdz. 6 monografii

A. Kulowskiego: *Akustyka sal* [103] czy multimedialnej aplikacji-książki *ArAc Multibook* [3] opracowanej przez międzynarodowy zespół naukowy akustyków i architektów.

W celu prezentacji w monografii współczesnych typologii stref ogólnodostępnych pomocną była publikacja R. Gregory'ego: *Key Contemporary Buildings. Plans, sections and elevations* [58] – autorskie spojrzenie na plany i formę nowoczesnych obiektów użyteczności publicznej. Podobnie istotna okazała się wciąż aktualna praca B. Popławskiego: *Projektowanie szkół wyższych* [134] i E. Niezabitowskiej: *Projektowanie obiektów biurowych, cz. 1: Historia. Rodzaje obiektów biurowych* [125].

Istotnym elementem niniejszego opracowania są też systematyki rzutów stref ogólnodostępnych. O roli planu w projektowaniu architektonicznym pisał m.in. Le Corbusier w pracy: *W stronę architektury* [108]. W ramach omawianego zakresu istotne są też książki dotyczące rozwoju budownictwa współczesnego od modernizmu, przez postmodernizm, po czasy nowożytne. W tym zakresie warto wymienić następujące pozycje – P. Gossela i G. Leuthausera: *Architektura XX wieku*, t. 1, 2 [52, 53], C. Jenksa: *Architektura postmodernistyczna* [86], kolekcję P. Jodidia: *Architecture Now!* [88], P.T. Szaflera: *Współczesna architektura polska* [144]. Omówienie zagadnień związanych z urbanistyką poszukiwano natomiast w publikacjach pokonferencyjnych jak *Miasto w kulturze* pod redakcją E. Trockiej-Leszczyńskiej i E. Przesmyckiej [76, 111].

Warto nadmienić, że kluczowe informacje dotyczące branży hotelarskiej są publikowane w magazynie „Hotelarz”, w którym uwagę skupiono na inwestowaniu i zarządzaniu placówkami, niemniej znajdują się również artykuły dotyczące projektowania wnętrz, w tym specjalistycznego – np. akustyki i oświetlenia. W zakresie studiów przypadków korzystano z magazynów branżowych, które prezentują bieżące polskie i zagraniczne realizacje, to: „Architektura-Murator”, „Archivolta”, „Arch”, „Architektura i Biznes”, „Detail”, „Świat Architektury”, a także z platform internetowych, m.in.: archdaily.com, archello.com, architekci.pl, bryła.pl, a przede wszystkim z oficjalnych stron wybranych placówek i portali dla podróżujących. Pozostałe dane dotyczące poszczególnych budynków zarówno współczesnych, jak i historycznych, a także ich rzutów, rozwiązań architektonicznych i konstrukcyjnych zaczerpnięto z różnych atlasów i leksykonów, m.in. z *Architektury Wrocławia* pod redakcją J. Rozpędowskiego [5] czy z *Leksykonu architektury Wrocławia* pod redakcją R. Eysymontta, J. Ilkosza, A. Tomaszewicz i J. Urbanik [41]. W zakresie architektury wnętrz ogólnodostępnych przestrzeni hoteli opublikowanych zostało wiele opracowań albumowych prezentujących standardowe bądź niecodzienne projekty. Przy czym każde z nich przeważnie koncentruje się na wybranych strefach funkcjonalnych bądź aspekcie aranżacji, biorąc pod uwagę na przykład lokale o oryginalnym wzornictwie, same restauracje czy rozwiązania ekologiczne (m.in. meble pochodzące z recyklingu). Albumy najczęściej nie są opracowaniami naukowymi, a tekst w nich zawarty jest zdawkowy, niemniej są istotnym źródłem współczesnych rozwiązań i materiału graficznego. Dobrze służą analizom dotyczącym programów przestrzennych, strefowania czy dokonywaniu porównań dotyczących materiałów wnętrzarskich. W tym zakresie można wymienić publikacje – M. Borràsa: *Hotel spaces* [19], *Hotel Design* pod redakcją J. Mingueta [64], *Cool Hotels. Ecological* pod redakcją P. Massó [33].

Antologią: *Co to jest architektura* pod redakcją A. Budnaka [30] posłużono się m.in. przy formułowaniu definicji i typologii w niniejszej monografii, a także określaniu współczesnych transformacji i hybrydyzacji w strefach ogólnodostępnych. Książka ma charakter zbioru wykładów różnych kreatorów i myślicieli dotyczących istoty architektury. Jest bogatym źródłem informacji o postawach współczesnych twórców i filozofiach projektowych. Za szczególnie istotne uważa się zawartą w publikacji analizę relacji architektury nowożytnej ze światem wirtualnym i mediów społecznościowych. To zagadnienie poruszyła również A. Bonenberg w *Przekształcaniu przestrzeni miejskich społeczeństwa informacyjnego* (rozdziale zawartym w publikacji zbiorowej: *Odnova krajobrazu miejskiego. Ular 6. Miasto – miejsca ludziom przyjazne. Idee – koncepcje – realizacje*) [18]). Więcej informacji o relacji między sferą współczesnych pojęć i idei architektonicznych a praktyką można znaleźć w pracach E. i S. Kuryłowiczów, m.in. w książce: *Pasja i pragmatyzm. Człowiek. Architektura. Wolność* [104–106].

W zakresie projektowania zintegrowanego, obejmującego w niniejszej pracy problem przystosowania stref ogólnodostępnych dla osób z niepełnosprawnościami⁹, powstało wiele opracowań, ale rozwijających temat fragmentarycznie. Stąd przytaczano poszczególne publikacje odnoszące się do kilku dziedzin. Szczegółowo o rozwiązaniach architektonicznych, budowlanych, sprzętowych dla osób starszych i wspomaganiu budowania udanych relacji społecznych między seniorami pisze E.C. Brawley w: *Design innovations for aging and Alzheimer's. Creating caring environments* [21]. Uwzględniono również liczne publikacje z zakresu ergonomii, w tym – W. Mayera-Bohego: *Budownictwo dla osób starszych i niepełnosprawnych* [114], E. Grandjeana: *Ergonomię mieszkania* [56], A. Jasiak, D. Sweredy: *Ergonomię osób niepełnosprawnych* [84] i przekrojową pracę doktorską P. Nowakowskiego pod kierunkiem J. Charytonowicza: *Ergonomiczne projektowanie strefy wypoczynkowej mieszkania* [127] – o bezpieczeństwie oraz komforcie korzystania z przestrzeni i ekologii we wnętrzach.

W temacie rozwiązań prośrodowiskowych i zrównoważonych korzystano m.in. z *EcoArchitecture the work of Ken Yeang* pod redakcją D. Littlefielda [62]. W książce przybliżono prace architekta-wizjonera łączącego rozwiązania naturalne z zaawansowanymi technicznie w projektach budynków. Istotne były

⁹ Próba określenia związków między poszczególnymi dziedzinami projektowania zintegrowanego została przedstawiona w rozdz. 5 i 6.

również informacje zaczerpnięte z następujących artykułów: *Economical aspects of thermal renovation of existing housing in Poland* [132] i *New structural solutions for outside walls in the aspect of energy-saving and improvement of thermal comfort in flats* [133] autorstwa A. Pawlonki i E. Trockiej-Leszczyńskiej.

W pracy posługiwano się licznymi raportami z zakresu hotelarstwa i turystyki, a także broszurami z wytycznymi dotyczącymi standardów projektowych, np. dla hoteli sieciowych – ich wyposażenia, oferty usług i zarządzania. Poza tym korzystano z dokumentów przygotowywanych w ramach projektów unijnych w zakresie ekologii, zrównoważonego rozwoju i dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, wśród nich warto wymienić pozycje: *Czysta Turystyka, czyli odpowiedź na potrzeby współczesnego turysty* pod redakcją I. Starowiejskiej [35], *Ofensywa jakości dla hoteli i pensjonatów. Kierunki doskonalenia jakości. Metodologia badań, Partnerstwo na Rzecz Rozwoju. Nowe szanse dla transgranicznego rynku pracy i gospodarki Euroregionu Nysa* autorstwa D.E. Jaremen [83].

Dokumentami, które uwzględniono w niniejszej pracy, są: rozporządzenia w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie [188], rozporządzenie – Wymagania co do wyposażenia, kwalifikacji personelu oraz zakresu świadczonych usług, w tym usług gastronomicznych dla hoteli [192] czy zarządzenie w sprawie dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia, wydzielanych przez materiały budowlane, urządzenia i elementy wyposażenia w pomieszczeniach przeznaczonych na pobyt ludzi [196]. Istotne były również dokumenty służące kategoryzacji placówek hotelowych w kraju – poza wymienionym zarządzeniem tzw. EuroStars.eu [186], czyli obowiązujące na terenie Unii Europejskiej w latach 2015–2020 standardy. W ramach tego ostatniego dokumentu ustalono szereg kategorii obowiązkowych i nieobowiązkowych dla przedsiębiorstw hotelowych, za które przyznawana jest określona liczba punktów. W zależności od uzyskanego wyniku danej placówce przyznaje się status obiektu 1–5 gwiazdek. Aktualny stan prawny przepisów dotyczących projektowania budynków i w szczególności hoteli weryfikowano z danymi zawartymi na rządowej platformie: gov.pl.

W podsumowaniu należy podkreślić, że wszystkie przytoczone pozycje literaturowe mają wysoki poziom merytoryczny i techniczny opracowania oraz stanowią bogate źródła danych, badań, studiów przypadków, tez i wniosków z zakresu architektury obiektów hotelarskich. Zawarte w nich wiadomości i ich przestudiowanie umożliwiło przygotowanie niniejszej monografii. Niemniej w trakcie przeglądu literatury przedmiotu wykazano pewne obszary badawcze, których współczesne publikacje z zakresu hotelarstwa nie obejmują, stąd można sformułować następujące konkluzje:

- Poruszana jest przede wszystkim problematyka kształtowania całego zespołu obiektu – ogólnodostępne przestrzenie ujęte są w nich w sposób ogólny. Autorzy koncentrują się przede wszystkim na projektowaniu i działaniu zespołu, często pomijają jego rolę w kontekście.
- Większość wymienionych opracowań ma charakter albumowy – oprócz pokazania charakteru nowoczesnych rozwiązań nie mają wpływu na rozwój teorii architektury. Ich zastosowanie praktyczne jest również niewielkie.
- W zaprezentowanych książkach pomija się całkowicie problem znacznych zmian przestrzenno-funkcjonalnych (patrz rozdz. 3), które obecnie wpływają na przekształcenia zasad projektowania przedsiębiorstwa hotelowego. Nie uwzględnia się też technologii informatycznej i jej udziału we współczesnym formowaniu architektury.
- Na portalach związanych z branżą hotelarską i podróżami administratorzy posługują się szerokim nazewnictwem placówek hotelowych, niemniej w żaden sposób nie odnoszą się do panującego w tym zakresie chaosu ani obowiązujących dokumentów kategoryzacyjnych. W opisanej literaturze przedmiotu bazuje się na określeniach standardu w sposób tradycyjny, czyli systemem gwiazdek. Nie jest on obecnie w pełni przestrzegany na hotelowym rynku globalnym.
- Brakuje opracowania z zakresu teorii architektury, dzięki któremu możliwe byłoby uporządkowanie, usystematyzowanie i podsumowanie współczesnego rozwoju przestrzeni ogólnodostępnych w hotelach, a także określenie zmiany i kierunków ich kolejnych transformacji.

1.4. Definicje

Ze względu na bogactwo omawianej problematyki w monografii ograniczono się do terminów bezpośrednio związanych z architekturą przestrzeni ogólnodostępnych realizowanych we współczesnym hotelarstwie – podano najważniejsze definicje i wyjaśniono pojęcia własne.

Spośród wielu definicji pojęcia „architektura”¹⁰ w pracy przyjęto definicję zaproponowaną w internetowym wydaniu *Encyklopedii PWN*¹¹ [dostęp: 25.07.2018].

„**Architektura** [łac. < gr. architēktōn «budowniczy»] – sztuka tworzenia ładu w otoczeniu w celu dostosowania go do **zaspokojenia wielorakich fizycznych, materialnych i kulturowych potrzeb ludzi** przez planową przemianę naturalnego środowiska oraz **budowanie form i wydzielanie przestrzeni o różnym przeznaczeniu**. [...]”¹² [327]. Na podstawie definicji można wnioskować, że podstawowym założeniem przyjmowanym w architekturze jest poszukiwanie uporządkowania i tworzenie stref funkcjonalno-przestrzennych w projektowaniu, z uwzględnianiem ich hierarchii w relacji do trzech rodzajów potrzeb człowieka znajdującego się w przestrzeni zabudowanej. Następnie w *Encyklopedii* sprecyzowano najważniejsze cechy nowożytnego ujęcia problemu: „[...] We współczesnym rozumieniu architektura jest **dyscypliną organizującą i kształtującą przestrzeń w realnych formach niezbędnych do zaspokojenia materialnych i duchowych potrzeb człowieka. Jest więc odbiciem społecznej i gospodarczej rzeczywistości**, określonego etapu form jej rozwoju. Współczesna architektura ma sprostać zadaniom wynikającym zarówno ze złożonych form organizacji życia, jak i **szybkich zmian społecznych i gospodarczych**, musi nie tylko **odpowiadać warunkom chwili bieżącej, lecz uwzględniając przemiany społeczne, gospodarcze, techniczne i w dziedzinie różnych nauk, w miarę możliwości przewidywać zaspokojenie** różnych potrzeb w przyszłości [...]” [208]. Zgodnie z tym poszerzeniem definicji zauważyć można, że określenie organizowania i kształtowania przestrzeni dopuszcza też nieuporządkowane układy architektoniczne, a zatem i te, które pozwalają na rozmywanie się granic między tradycyjnym strefowaniem czy łamią ustaloną hierarchię funkcji. Co więcej położono nacisk na duchowe potrzeby ludzkie, a także dynamiczne zmiany zachodzące m.in. w życiu społecznym i technice. Te treści stoją w spójności z zarysowanym w dalszej części *Wstępu* uzasadnieniem podjęcia tematu, a także są ważne w sformułowaniu problemu i jego znaczenia dla współczesnej nauki.

Znaczące dla niniejszego opracowania są również wymienione w definicji czynniki kształtujące budynek: „[...] Dzieło architektury winno odpowiadać zamierzonej funkcji, technice, wymaganiom ekonomicznym i estetycznym, a więc rozwiązywać problemy kształtowania wszystkich elementów bezpośredniego otoczenia człowieka wewnątrz i na zewnątrz budowli. Są to niezmiennie cele architektury realizowane w przeszłości i obecnie w różnych formach, funkcjach i technologiach” [208]. Wszystkie wymienione elementy znajdują swoje odzwierciedlenie w kolejnych rozdziałach monografii, a w szczególności w częściach poświęconych architekturze i współczesnym przekształceniom hotelowych przestrzeni ogólnodostępnych czy złożoności ich projektowania – w relacji do tego wprowadzono pojęcie „hybrydyzacja”. Zostało ono przeszczepione do architektury z innych dziedzin, niemniej w każdej oznacza łączenie niepasujących do siebie elementów. Warto tu przytoczyć skrótowo definicję słownikową – **hybrydyzacja** [łac.] według *Słownika języka polskiego PWN* [327] w zależności od dziedziny oznacza przykładowo: w biologii – „krzyżowanie”, „kojarzenie płciowe genetycznie różnych organizmów”, w chemii – „powstawanie kilku orbitali atomowych o jednakowym stanie energetycznym

¹⁰ Pojęcie architektury definiowali dawni praktycy i teoretycy, m.in. L.H. Sullivan, Le Corbusier czy L. Wright, współcześnie – architekci i projektanci, np. H. Rashid, formułują ją przede wszystkim na potrzeby tworzenia i wyjaśnienia swoich autorskich idei. Stąd tak powstałe definicje nie zawsze mają charakter ogólny [30, 43].

¹¹ Wybrano wydanie internetowe ze względu na deklarację wydawcy: „O encyklopedii udostępnionej w serwisie encyklopedia.pwn.pl. Internetowa encyklopedia PWN – hasła w serwisie encyklopedia.pwn.pl pochodzą ze stale aktualizowanej bazy encyklopedycznej Wydawnictwa Naukowego PWN stanowiącej podstawę wydań wszystkich encyklopedii papierowych” [208].

¹² Cytowany fragment definicji wg *Encyklopedii PWN* został pierwotnie sformułowany przez P. Biegańskiego w książce *Architektura. Sztuka kształtowania przestrzeni* i w niemalże dosłownej postaci zacytowano go w przywołanej *Encyklopedii PWN* [13].

z odpowiedniej liczby orbitali będących w różnych stanach energetycznych”, określenie „hybryda” natomiast to: „coś, co składa się z różnych elementów, często do siebie niepasujących”, „roślina lub zwierzę powstałe ze skrzyżowania dwóch odmian, ras lub gatunków”, „wyraz złożony z elementów należących do dwóch różnych języków, antypowieść”. Stąd w niniejszej pracy zdecydowano się na zastosowanie znanego z literatury przedmiotu pojęcia **„hybrydyzacji przestrzeni architektonicznej”** zdefiniowanego przez Gregory’ego [58] czy Huberusa [68] jako łączenie pozornie przeciwstawnych dwóch i wielu funkcji w jednej strefie obiektu, a także dążenie do zacierania się fizycznych i funkcjonalnych granic między częściami budynku przeznaczonych do różnego użytkowania [30].

Na podstawie definicji pojęcia „architektura” i „hybrydyzacja” sformułowano następującą autorską definicję **„ogólnodostępnej przestrzeni we współczesnym hotelu”**: – to wielofunkcyjna, wewnętrzna i zewnętrzna strefa zróżnicowanego użytku (ang. *mixed-use space*), dostępna dla każdego człowieka. Przenikają się w niej odmienne aktywności użytkowników, a w związku z tym występują tu złożone i różnorodne formy architektoniczne czy obiekty małej architektury, wystroju, typów mebli i sprzętów. Wśród cech charakterystycznych tych miejsc można wskazać: ogólnodostępność, komercyjność, obecność punktów usługowych i gastronomicznych, zapewnienie bezprzewodowego Internetu (WiFi), punktów informacyjnych oraz ścisłe połączenie ze strefami zewnętrznymi. Sposób użytkowania opisywanej przestrzeni dobrze obrazuje również określenie Portmana [135, s. 283] „przestrzeń współużytkowana” (ang. *shared space*). Co szczególnie ważne, zasada jej działania to realizacja tez sformułowanych przez Gehla, a stosowanych dotychczas jedynie w odniesieniu do zewnętrznych przestrzeni publicznych – „coś się dzieje, bo coś się dzieje, bo coś się dzieje” [48, s. 75] i w relacji do realizacji potrzeb człowieka – „potrzeba kontaktu, potrzeba wiedzy i potrzeba stymulacji” [48, s. 115].

Zaproponowano też kolejny autorski termin **„projektowanie zintegrowane”** odnoszący się do naturalnego dążenia architekta do zoptymalizowania przyjętych w budynku rozwiązań. Ze względu na wielowątkowość tego procesu określa się go jako projektowanie hotelowej przestrzeni ogólnodostępnej typu wielofunkcyjnego o zróżnicowanym użytkowaniu i przy optymalnym połączeniu elementów:

- stylu,
- estetyki,
- ogólnodostępności,
- wyposażenia,
- ekologii¹³,
- mikroklimatu¹⁴,
- akustyki,
- widoczności,
- ewakuacji,
- ochrony pożarowej,
- bezpieczeństwa użytkowania,
- ochrony przed kradzieżą,
- stanu technicznego wyposażenia i wykończeń.

Elementy te powinny być łączone w zakresie rozwiązań:

- urbanistyczno-architektonicznych,
- konstrukcyjno-budowlanych,
- techniczno-technologicznych.

Chodzi o zapewnienie gościom i pracownikom:

- komfortu,
- bezpieczeństwa psychofizycznego,

¹³ Tu rozumiana szerzej jako ogół zjawisk związanych z projektowaniem budynków mający na celu zmniejszenie negatywnego oddziaływania na organizm człowieka i otaczające środowisko zbudowane oraz naturalne [59, 208].

¹⁴ „Specyficzny klimat występujący [...] w jakimś pomieszczeniu lub w obrębie pewnego środowiska” [132; dostęp: 25.07.2018].

- maksymalizacji dobrych doświadczeń z korzystania z usług i przebywania w hotelu,
- aktywizacji pozytywnych zachowań społecznych¹⁵.

Na potrzeby wprowadzenia koniecznych ograniczeń pola badawczego przytacza się definicję „hotelu miejskiego” za Wiczyńskim – zgodnie z nią hotele miejskie w odróżnieniu od innych są „[...] zlokalizowane w centrum miasta, dużych i średnich aglomeracji miejskich, przy dworcach kolejowych, lotniczych” [165, s. 37].

1.5. Sformułowanie problemu i jego znaczenie

Ze względu na istotną funkcję, jaką hotele pełnią w życiu społecznym człowieka, należy opisać związki między architekturą jego przestrzeni ogólnodostępnych a zmieniającą się strukturą demograficzną odbiorców oraz nowymi potrzebami użytkowników. Jest to szczególnie ważne w dobie skoków technologicznych i ich bardzo intensywnym oddziaływaniu na każdy aspekt działalności jednostek. Staje się znaczące również w świetle procesu starzenia się społeczeństw. Istotna jest też globalizacja, która w hotelarstwie, jak podają Dominik i Drogoń [32, s. 11], oznacza: „konsolidacją działań marketingowych”. Procesy te wpływają nie tylko na kształt i formę przestrzeni, lecz także na sposoby korzystania z niej, a przede wszystkim zastosowane rozwiązania ergonomiczne oraz dążenie do znacznego zwiększenia ich atrakcyjności i wielofunkcyjności. Owocuje to szeregiem innowacyjnych, potrzebnych i sprawdzonych systemów wymagających opisanie i zaprezentowania szerszej grupie odbiorców. **Dotychczasowy brak kompleksowego opracowania w tym zakresie stanowi duży potencjał badawczy i wymaga rzetelnej analizy. Umożliwiło to przygotowanie monografii, która może stanowić podstawę do projektowania, programowania, a także formowania tez z zakresu teorii architektury.** Niniejszą monografię włącza się w zakres proksemiki¹⁶ współczesnej architektury rozumianej za Hallem jako obserwacja i teorie związane ze sposobami posługiwania się przez człowieka przestrzenią [za: [61]].

Kolejnym zagadnieniem jest wspomniana wcześniej możliwość łatwego uchwycenia zmian w ogólnodostępnych przestrzeniach współczesnych hoteli pozwalająca na prognozowanie rozwoju zarówno jednostek noclegowych, jak i innych obiektów użyteczności publicznej. Sprzyja to precyzyjnierzemu planowaniu miasta i ekspansji poszczególnych dzielnic. Pozwala oszacować zagrożenia między innymi związane ze zwiększeniem przestępczości i aktywnie przeciwdziałać ich występowaniu. Należy podkreślić również ważną funkcję stref ogólnodostępnych w tkance urbanistycznej. W tym zakresie ze szczególnym zainteresowaniem potraktowano związki rozwiązań architektonicznych z kontekstem, co pozwala nabudowywać kolejne warstwy znaczeń odnoszące się do ducha opiekuńczego miejsca (łac. *genius loci*) i budowaniu tożsamości architektury lokalnej.

W architekturze ogólnodostępnych stref hotelowych projektanci decydują się czasem na eksperymenty przestrzenne i pionierskie rozwiązania. Niektóre z nich przyjmowane są, a nawet popularyzowane, w planowaniu obiektów wielorodzinnych lub użyteczności publicznej. Zjawisko przenikania tendencji projektowych z hoteli do mieszkaniówki jest istotne dla dalszych rozważań, ponieważ na tej podstawie można monitorować lokalne i globalne potrzeby rozwijających się rejonów. Dość złożone rozwiązania kompleksów hotelowych pozwalają na tworzenie ujęć przekrojowych. Prześledzono też możliwość oddziaływania zaprojektowanej w określony sposób architektury omawianych części hoteli na promocję i aktywizację oczekiwanych lub pożądaných zachowań społecznych u użytkowników. Takie działania architektów we współpracy z inwestorami również należy traktować jako formę eksperymentu w ogólnodostępnej przestrzeni.

Aspektem analizy metod projektowania zespołów hotelowych jest również ich komercjonalizacja, której celem jest również wzrost konkurencyjności na rynku usług i lepsze zaspokajanie potrzeb konsumentów. Przy czym polityki tego typu nie prowadzi się kosztem standardów jakości. Takie działania

¹⁵ Szczegółowe rozważania o elementach projektowania zintegrowanego przedstawiono w rozdz. 5.

¹⁶ Dosłownie termin „proksemika” odnosi się do przestrzennej odległości między ludźmi, którzy wchodzą ze sobą w relacje [31].

mogłoby zniechęcić gości i tym samym zmniejszyć rentowność przedsięwzięcia. Stąd cała taktyka zarządzania przedsiębiorstwem musi być harmonijna i dążyć do wysokiej wydajności oraz optymalizacji przyjętych rozwiązań. W związku z tym zaobserwowano bardzo duże zainteresowanie sieci i jednostek hotelowych nowoczesnymi rozwiązaniami zapewniającymi optymalne wykorzystanie zasobów, począwszy od momentu wyboru działki pod inwestycję, przez cały proces projektowania, po użytkowanie wzniesionego obiektu.

Kwestia ta wiąże się bezpośrednio z nowoczesnymi technologiami stosowanymi obecnie w architekturze, o czym wzmiankowano wcześniej. Stanowi to kolejny ważny problem badawczy analizowany w niniejszej monografii, który może zostać przedstawiony szerokiemu gronu naukowców i praktyków. Co więcej zarówno komercjalizacja, optymalizacja, zrównoważenie, jak i uniwersalność, zapewniane w procesie projektowym przestrzeni ogólnodostępnych współczesnych hoteli, włączają się do nurtu projektowania zintegrowanego. Na podstawie tej metody programowania i planowania przestrzenno-funkcjonalnego architektury powinno się wyodrębnić czynniki wpływające na architektoniczne procesy twórcze i określić zależności między nimi.

Cel monografii

W pracy założono różne cele. Pierwszym jest prezentacja zagadnień dotyczących ogólnodostępnych przestrzeni hoteli związanych z ich nowożytnym projektowaniem – od rzutu, przez jego elementy, po aranżację wnętrza. Następnie konieczna jest wszechstronna analiza wszystkich wyodrębnionych elementów architektonicznych. Za istotne uważa się ich ścisłe poznanie w kontekście:

- najnowszych przemian funkcjonalno-przestrzennych formowanych pod wpływem aktualnych transformacji zachodzących w Europie:
 - demograficznych,
 - technologicznych,
 - ekonomicznych,
- zwiększania elastyczności w ramach sposobów korzystania z przestrzeni,
- wzmacniania wielofunkcyjności.

Dodatkowo w obliczu zmniejszania rangi funkcji i usług tradycyjnie kojarzonych z hotelem oraz wprowadzania nowych rozwiązań konieczne jest stworzenie aktualnej systematyki¹⁷ opisującej obecną rzeczywistość. W tym zakresie szczególny nacisk położono na uporządkowanie aparatu pojęciowego funkcjonującego w literaturze przedmiotu w zakresie hotelarstwa, również samego nazewnictwa obiektów noclegowych. Wiąże się to bezpośrednio z funkcją, jaką różne rodzaje przestrzeni ogólnodostępnych pełnią w poszczególnych placówkach. Ukazanie tego związku jest też jednym z głównych celów przyjętych w niniejszej monografii (cel drugi). Celem trzecim jest wskazanie mnogości i różnorodności czynników wpływających na proces projektowy hotelowych przestrzeni ogólnodostępnych i określenie metod optymalizacji oddziaływania tych czynników, wynikających z chęci zwiększenia konkurencyjności i rentowności placówek.

W świetle współczesnych transformacji społecznych, gospodarczych i projektowych w architekturze istotne jest przyjrzenie się dokumentom kategoryzacyjnym obowiązującym w UE, wymogom w nich zawartym, które dotyczą współczesnych przestrzeni hotelowych. Należy sformułować zalecenia i wskazówki (cel czwarty) – wspomagające ustawodawstwo w tworzeniu przepisów przystających do aktualnych metod i sposobów projektowania będących odpowiedzią na potrzeby współczesnych i przyszłych gości hotelowych. **Ponieważ wszystkie prezentowane w niniejszej monografii analizy, syntezy i systematyki wprowadzono z uwzględnieniem potrzeb i możliwości człowieka, nadrzędnym celem postawionym w pracy jest dalsza, świadoma i rzetelna humanizacja środowiska hotelowego.**

¹⁷ Systematyka szczególnie w hotelarstwie jest istotna nie tylko w rozważaniach teoretycznych, lecz także, a może nawet przede wszystkim, w praktyce projektowej. Przykładowo Michelis powołuje się na działanie diagramu, który pozwala zilustrować złożoność i wielowątkowość procesów związanych z tworzeniem architektury. Według Rutesa, Pennera i Adamsa natomiast typologia jest konieczna do organizacji i uporządkowania danych oraz tworzenia poprawnych referencji [30, 128].

Zakres badań

Przestrzenie ogólnodostępne hoteli na świecie różnią się architekturą, która zależy od tradycji budowlanych danego kraju, sposobu organizacji życia społecznego i uwarunkowań kulturowych. Inaczej rozwiązuje się wnętrza dla młodych, a inaczej dla starszych odbiorców. Na różnice w projektowaniu wpływa też wspomniany już status ekonomiczno-gospodarczy danego regionu. Stąd zakres badań ograniczono do współczesnych hoteli europejskich, zlokalizowanych w centrach i śródmieściach miast. To ograniczenie umożliwia ujednolicenie podłoża kulturowego związanego z rozwojem historycznym ogólnodostępnych stref hoteli i ich powiązania z otoczeniem budynku. Uporządkowanie to uwzględnia też podłoża ekonomiczne i polityczne, które mimo oczywistych różnic jest podobne w tej części świata. Niemniej istotne były uwarunkowania społeczne podyktowane wspólnymi założeniami realizowanymi m.in. przez Unię Europejską. Badania celowo poszerzono o obiekty ze Stanów Zjednoczonych i Japonii, w których nawiązuje się do wzorców europejskich. Co więcej rozwiązania projektowe zastosowane w niektórych budynkach z przywołanych rejonów przenikają również w drugą stronę i kształtują procesy tworzenia architektury hoteli na rodzimym kontynencie. Proces wzajemnej wymiany wpływów jest mocno zauważalny od momentu upowszechnienia się wspomnianego już stylu międzynarodowego w architekturze wymienionych państw. Ponadto ograniczenie zakresu badań do obszaru centrum miasta i śródmieścia umożliwiło przedstawienie ogólnodostępnych stref hoteli w szczególnie czytelnym w zurbanizowanych strukturach kontekście kulturowym.

Studia przypadków prowadzono na ponad 100 reprezentatywnych dla omawianych zagadnień hotelach (*Wykaz obiektów* zamieszczono na końcu książki). Wybrano placówki z centrów miast w Europie, a w ramach uzupełnienia przeanalizowano także pojedyncze budynki ze Stanów Zjednoczonych i Japonii. Z niewielkimi wyjątkami gabaryty porównywanych budynków są podobne. Przykłady obiektów o większej skali służą jedynie uwypukleniu istotnych zagadnień, wskazaniu skrajnych przypadków w obrębie danej problematyki. Początek badań zasadniczo koncentrujących się na ogólnodostępnych przestrzeniach hoteli współczesnych odnosi się do lat 20. XX w. ze względu na powstanie w tym czasie stylu międzynarodowego mającego swoje odbicie również w tego typu obiektach. Studia szczegółowe natomiast, w tym prezentacje wybranych hoteli, dotyczą lat 80. XX w. będących startem ruchów globalizacyjnych. Jeśli chodzi natomiast o przedmiot badań, czyli hotele z rozwiniętą przestrzenią ogólnodostępną, wprowadzono ograniczenie wynikające z kategoryzacji obiektów. W zakres studiów włączono przedsiębiorstwa od trzech do pięciu gwiazdek (dokładne uzasadnienie tego wyboru podano w podrozdz. 3.1).

1.6. Metoda

Badania właściwe poprzedzono przeglądem literatury obejmującym książki, czasopisma naukowe i branżowe, materiały własne drukowane i cyfrowe. Do analiz wykorzystano platformy internetowe z zakresu projektowania i teorii architektury obiektów noclegowych oraz zawierających istotną dla niniejszej monografii wiedzę ogólną lub informacje. W pracy uwzględniono stosowne rozporządzenia i ustawy, np. Prawo budowlane¹⁸, a w jego ramach warunki techniczne¹⁹. Analizowano również: wytyczne, standardy i zalecenia dla branży hotelowej, w szczególności europejskie i krajowe. Istotnym źródłem danych były platformy i strony internetowe poświęcone turystyce i hotelarstwu służące wyszukiwaniu i rezerwacjom czy zawierające wskazówki dla podróżnych. Źródła tego typu prezentują liczne i szczegółowe dane w formie ujednoliconej, co ułatwia prowadzenie analiz porównawczych²⁰. Posługiwano

¹⁸ Ilekoć autor powołuje się na prawo budowlane ma na myśli ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jedn. Dz. U. z 1994 r. Nr 89, poz. 414 z późn. zm.).

¹⁹ Ilekoć autor powołuje się na warunki techniczne ma na myśli: Rozporządzenie ministra infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. z 2002 r. Nr 75, poz. 690 z późn. zm.).

²⁰ Patrz rozdz. 3–6.

się też literaturą interdyscyplinarną z zakresu zarządzania bazą noclegową, technologii komputerowej, psychologii, w tym relacji człowiek a środowisko zbudowane.

W zakresie szczegółowych analiz wykonano przegląd lokalizacji, planu zagospodarowania terenu, kontekstu, struktury rzutów, wyrazu architektonicznego wnętrza, rozwiązań funkcjonalno-przestrzennych, materiałowych i ergonomii (w jej ramach m.in. akustyki oraz oświetlenia). W szerszym kontekście badawczym wzięto natomiast pod uwagę rozwiązania: budowlane, konstrukcyjne, przeciwpożarowe i bezpieczeństwa. Badania ogólnodostępnych przestrzeni hoteli prowadzono przede wszystkim *in situ*, wykorzystano do tego istniejącą dokumentację graficzną, a także autorskie: fotografie, szkice i zapisy rozmów, jakie były prowadzone z właścicielami, menadżerami, projektantami, obsługą i gośćmi. W pracy wzięto pod uwagę zagadnienia z zakresu zrównoważonego rozwoju, ekologii (w tym rozwiązań energooszczędnych). We wszystkich wymienionych aspektach analizowano graficznie, krytycznie i porównawczo transformacje przestrzenno-funkcjonalne obiektów, a w szczególności rozwiązania odpowiadające na psychofizyczne potrzeby użytkowników, w tym osób z niepełnosprawnościami. Brano pod uwagę: strefę wejścia głównego i wejść pomocniczych, holu, recepcji, stref konferencyjnych, przestrzeni wypoczynkowych i przeznaczonych na rozrywkę, gastronomię, handel, komunikację ogólną poziomą i pionową. W zakresie projektowania zintegrowanego analizowano – oświetlenie, widoczność, akustykę, trendy wzornicze, poruszanie się użytkowników w obrębie rzutu, bezpieczeństwo: użytkowe, pożarowe, ogólnobudowlane i materiałowe. Rozdziały poświęcone formułowaniu systematyk i typologii w architekturze, a przede wszystkim podsumowaniu i wnioskowi przygotowano z użyciem analizy krytycznej i porównawczej, ale przede wszystkim syntetycznego podsumowania ustaleń dla każdej z wymienionych kategorii.

Celem uwypuklenia zmian w przestrzeniach ogólnodostępnych, a także opracowanych zestawień, systematyk, typologii i wniosków zastosowano tablice graficzne i schematy blokowe. Posługiwano się też zestawieniami tabelarycznymi.

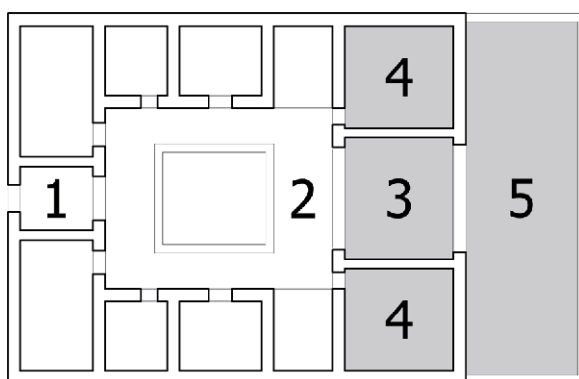
2.

Rys historyczny rozwoju ogólnodostępnych przestrzeni w hotelach

2.1. Miejsca spotkań w pierwszych placówkach noclegowych

Podróżowanie jest wpisane w naturę człowieka. Od najdawniejszych czasów kupcy, władcy, politycy, kapłani i inni członkowie pierwotnych społeczności przemieszczali się w celach: sprzedaży, zakupu i wymiany dóbr, nadzoru, sprawowania władzy lub pieczy administracyjnej, propagowania idei, uzyskiwania informacji i dostarczania wiadomości. Wojny i grabieże wymuszały często masowe przemieszczanie się wojsk i ludności. Odbywano pielgrzymki do miejsc kultu religijnego, a także odwiedzano rodzinę. W tym czasie funkcje noclegowe podróżnym oferowały: dwory, zamki, pałace, klasztory i domy mieszkalne. Szczególnym elementem we wszystkich zespołach była duża sala jadalniana zapewniająca miejsce do spotkań, rozmów towarzyskich i wymiany najważniejszych wiadomości podczas posiłku. Było to miejsce integracji gości z mieszkańcami, wokół niego toczyło się codzienne życie ośrodka.

Jednym z najstarszych przykładów schronienia dla podróżujących, zorganizowanego na terenie Europy, jest mały dom w antycznym Rzymie. Urządzano w nim pokój dostępny z wewnętrznego dziedzińca, który przeznaczony był wyłącznie dla gości związanych z rodziną. Mimo stosunkowo niewielkich gabarytów całego założenia dla przyjezdnych przeznaczano izbę centralną z dwoma pomieszczeniami bocznymi i wyjściem do przydomowego ogrodu. Była to często najatrakcyjniejsza architektonicznie część całego domostwa, powiązana funkcjonalnie z najważniejszymi strefami życia dziennego mieszkańców (rys. 7) [16, 22].

Rys. 7. Dom prywatny z częścią dla gości w antycznym Rzymie – schemat rzutu:
1) wejście główne, 2) dziedziniec, 3) pokój dla gości, 4) izby boczne dla gości, 5) ogród.
Oprac. na podst. [22, s. 89, il. 158]

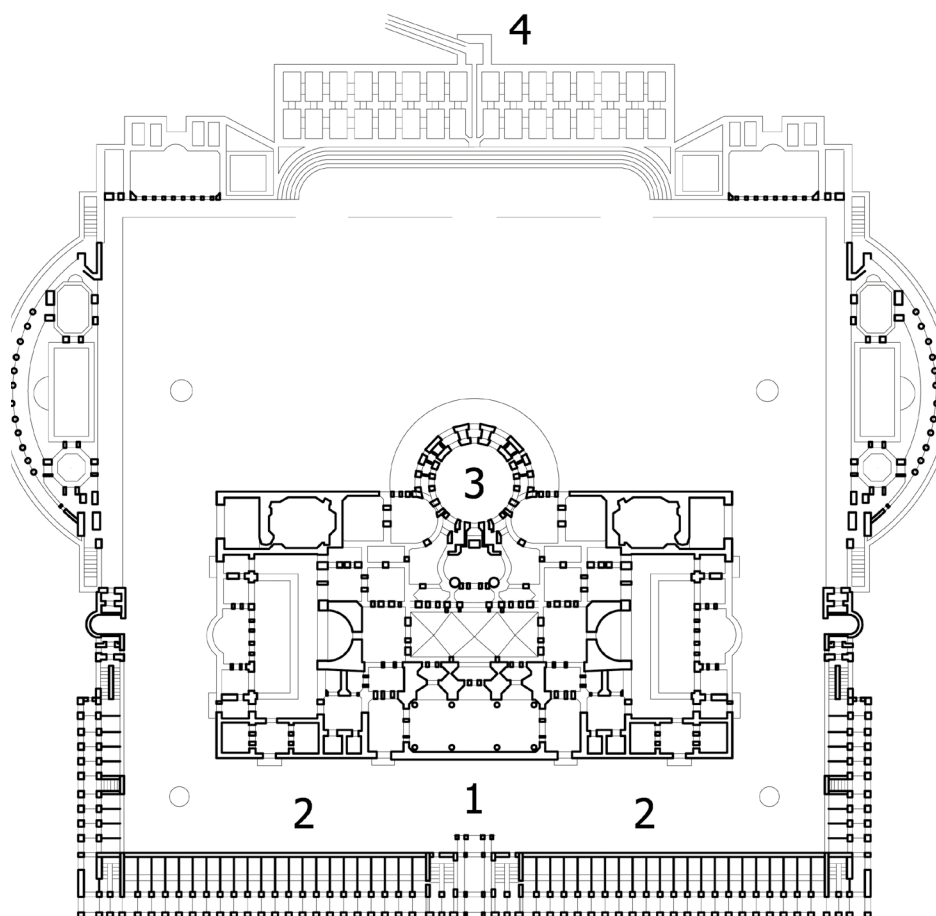
Zarówno w niewielkich domach prywatnych, jak i w dworach lub klasztorach preferowano goszczenie rodziny lub wybranych grup społecznych, np. pielgrzymów, rycerzy, dostojników czy możnych. W związku z tym powstała konieczność stworzenia placówek dostępnych dla wszystkich podróżnych. W czasach antycznych na terenie Europy schronienie oferowały: pensjonaty, które w Rzymie miały formę willi patrycjuszowskich dla bogatych podróżnych lub przydrożnych zajazdów dla uboższych. Analogicznie do nich na terenie Anglii rozwinęły się tzw. *campona*, a w rejonie wpływów arabskich powstawały tzw. *karawanseraje*. Warto dodać, że pobyt i posiłek w zajazdach już wówczas opłacany był każdorazowo przez podróżnego. Również z tego okresu wywodzi się określenie „hotel” od łac. *hospes*²³ – oznaczającego jednocześnie gościa i gospodarza, a także *hospitare*, co znaczy odwiedzać lub być gościem [241]. Przy takim rozumieniu jednostek noclegowych na pierwszy plan wysuwa się ważna rola miejsca ogólnie dostępnego, do którego można było przyjechać w gościnę i zostać ugoszczonym [16, 138, 148].

²³ Choć sama nazwa „hotel” będzie używana znacznie później, bo dopiero w XVIII w. [241].

Dlatego obok istotnych funkcji noclegowych w obiektach zapewniano posiłki w izbach do tego przeznaczonych: karczmach, barach, tawernach, gospodach lub jadalniach. Były one na tyle przestronne, aby mogły pomieścić wszystkich przyjezdnych i miejscowych. Dodatkowo zawsze ściśle wiązano je ze strefami przed budynkiem i wokół niego, które sprzyjały rekreacji. W efekcie służyły one spotkaniom, wymianie wiadomości i przekazywaniu wiedzy oraz umiejętności. Były również ważnym ośrodkiem życia społecznego (stąd też i indywidualnego) mieszkańców danej osady [16, 138, 148].

W ramach usług oferowanych przez zajazdy, pensjonaty, campony i karawanseraje zapewniano wodę, paszę i schronienie dla zwierząt transportowych oraz umożliwiano ewentualną ich wymianę. Można było także wykonać drobne naprawy wozów z użyciem dostępnych na miejscu podstawowych narzędzi i części. Pierwsze placówki noclegowe były więc wielofunkcyjnymi ośrodkami, w których gość miał możliwość zaspokojenia w czasie podróży wszystkich potrzeb elementarnych i niektórych dodatkowych [16, 148].

Na obszarze antycznej Grecji i Rzymu rozwinęła się również turystyka specjalistyczna. Podróżowano do miejsc będących charakterystycznym typem przestrzeni ogólnodostępnej związanej z regeneracją zdrowotną, tj. do term i źródeł wód mineralnych (łac. *aquae*). W tym celu wznoszono znacznych gabarytów, wielofunkcyjne i rozbudowane kompleksy kąpielowe – uzupełniane o pokoje noclegowe. Dzięki temu wypoczynek mógł przebiegać w niezakłóconej, odizolowanej od otoczenia atmosferze. Przykładem takiego rozwiązania są termy Karakali mieszczące m.in.: tepidarium, baseny i wanny kąpielowe z zimną lub ciepłą wodą, łaźnie parowe, strefy masażu, a także ogrody i biblioteki z czytelniami. Całość uzupełniała strefa z prywatnymi pokojami dostępnymi z zewnętrznego korytarza (rys. 8) [16, 22, 148].

Rys. 8. Rzymskie termy Karakalli – schemat rzutu: 1) wejście główne, 2) pokoje, 3) strefa kąpielowa i rekreacyjna, 4) zbiorniki wody.
Oprac. na podst. [22, s. 96, il. 170]

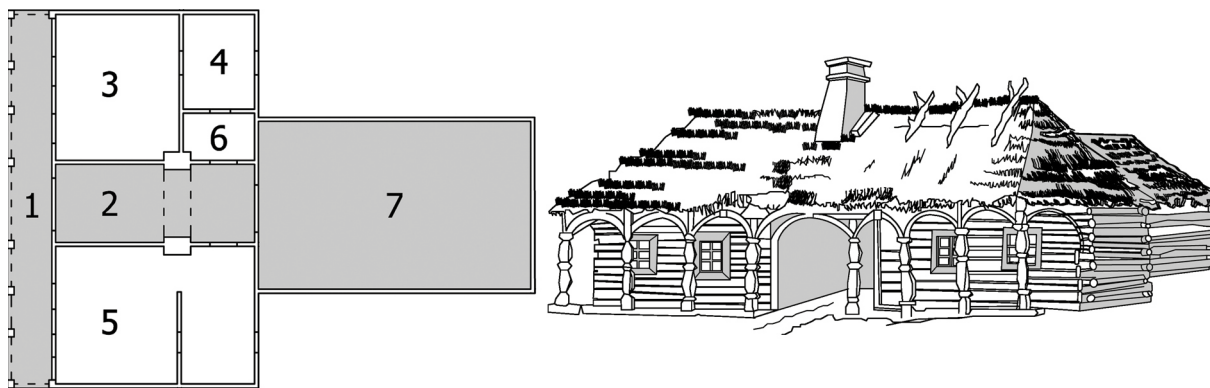
Należy nadmienić, że w czasach dawnych standard usługi różnił się w zależności od statusu gościa. W zajazdach czy karczmach często spano wspólnie na podłodze, także w stajniach razem ze zwierzętami. Nocleg wyższej jakości, czyli na łóżku w wydzielonym pokoju, oferowany był bogatym podróżnym. Stąd można stwierdzić, że usługi noclegowe miały komercyjny charakter już u źródeł ich powstania [16, 241].

2.2. Rozwój wielofunkcyjności ogólnodostępnych przestrzeni od średniowiecza do XVIII w. na obszarze Europy

W okresie średniowiecza wraz ze wzrostem znaczenia religii chrześcijańskiej w ówczesnej Europie funkcję noclegową proponowały opactwa i klasztory. W związku z działalnością kościoła, pielgrzymkami, ale też wojnami krzyżowymi powstawały hospicja oferujące schronienie nie tylko chorym. Przykładowo pierwsze wzmianki o bazie noclegowej w Polsce wiążą się z ośrodkiem założonym przez Mieszka Starego w Poznaniu [16]. W zespołach tych dbano o półprywatną przestrzeń służącą wypoczynkowi i spotkaniom, przybierała ona formę krużganków, wirydarzy i ogrodów z ziołami. Równolegle do obiektów noclegowych powiązanych z budowlami kultu rozwijały się zajazdy o charakterze świeckim stanowiące strefę spotkań i wypoczynku – już w pełni ogólnodostępną [138].

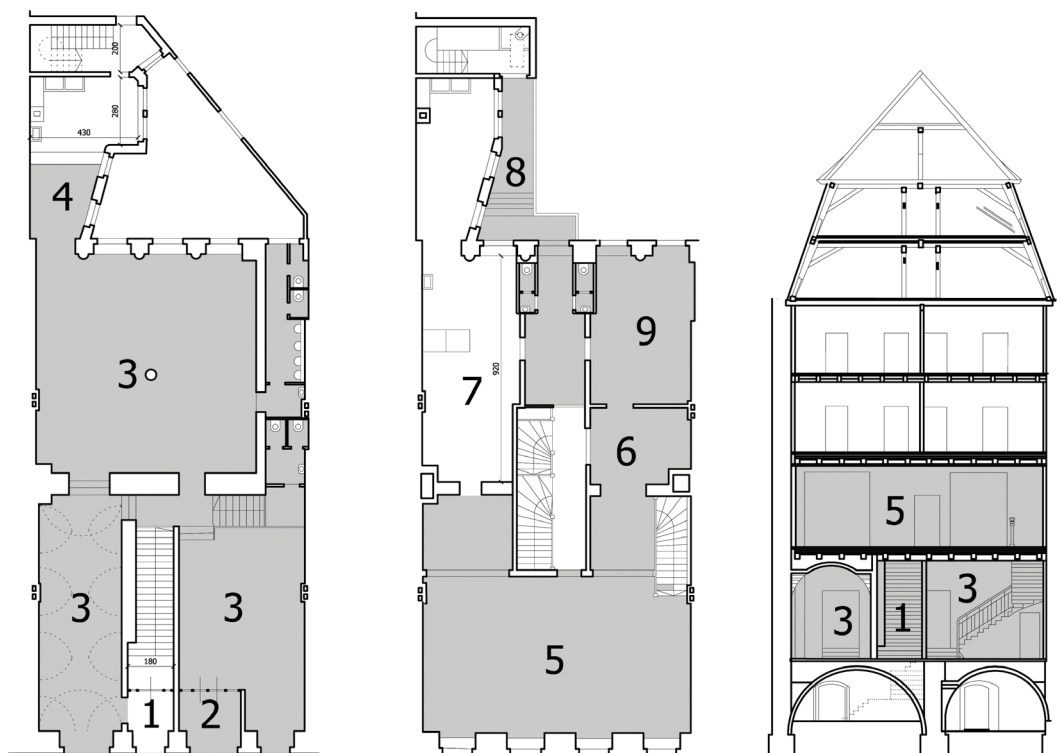
Wśród pozostałych wznoszonych obiektów noclegowych zapewniających usługi noclegowe i gastronomiczne dominowały zajazdy chłopskie na terenach wiejskich oraz karczmy piwne w miastach. Zajazdy chłopskie lokalizowano w ważniejszych wsiach, szczególnie tych z kościołami urządzającymi odpusty, a także wzdłuż ważnych traktów. Choć były stosunkowo niewielkie, w zakresie przestrzeni ogólnodostępnej zapewniało przejazd wozem do stajni z wozownią (zwanej stanem), wypoczynek na świeżym powietrzu w podcieniu od frontu, wyszynk w izbie karczemnej i nocleg w przeznaczonych do tego pokojach gościnnych. Przykładem mogą być zajazdy chłopskie z XVIII w. (rys. 9) [16, 22].

Miejskie hotele budowano jako obiekty wielokondygnacyjne, często z dziedzińcem bądź podwórzem, a ich przestrzeń ogólnodostępna zajmowała przeważnie powierzchnię piwnic, parterów i piętra. Pierwszą funkcją wiodącą, w którą wyposażano zajazdy, była gastronomia – jej przeznaczano duże lub zwielokrotnione izby łączone ze sobą za pomocą szerokich przejść. Następnie urządzano warsztaty rzemieślnicze i sklepy. Później dodawane były przestrzenie służące ekspozycji sztuki, kluby, sale gier, a całość wyposażano w stosowne rozwiązania szatni (lub garderób) i sanitariatów. Stopniowo liczba tego typu budynków w miastach wrastała. Przykładowo na początku XV w. we Wrocławiu zarejestrowane były 304 karczmy, a w 2 poł. XIV w. funkcjonowała tu dzięki produkcji piwa Piwnica Świdnicka. W pierwszej poł. XVIII w. wykazano również działalność hoteli, m.in.: Pod Białym Orłem, Pod Niebieskim Jeleniem na ul. Oławskiej, Pod Żółtą Gęsią na ul. Ofiar Oświęcimskich, a także gospody Wjazdny Dom

Rys. 9. Zajazd z XVIII w. – schemat rzutu (po lewej): 1) podcień, 2) przejazd, 3) izba karczemna, 4) alkierz karczmy, 5) komora (tj. pokoje dla gości), 6) izba gościnna [16] lub izba karczmarza [22], 7) stajnia z wozownią; tzw. stan (po prawej): bryła budynku ze strefą ogólnodostępną, w tym podcieniem, otwartym przejazdem i oknami karczmy. Oprac. na podst. [16 s. 15; 22, s. 409, il. 907]

pod Złotym Berłem – na ul. Kuźniczej²⁴. Obiekty te wyposażano w wymienione wcześniej pomieszczenia dostępne dla wszystkich. Kolejno wśród usług ogólnodostępnych placówek hotelowych pojawiały się: winiarnie, herbaciarnie, kawiarnie i eleganckie restauracje (w zakresie gastronomii) oraz warsztaty i sklepy o rozbudowanych powierzchniach (w zakresie rzemiosła i handlu). Do dyspozycji gości oddawano także tarasy, atria i dziedzińce lokalizowane w wyciszonych strefach we wnętrzach obiektu, kwartału lub od strony podwórza. Pomieszczenia te były wyróżniane podwyższoną kondygnacją, atrakcyjnymi sklepionymi izbami, miały reprezentacyjne klatki schodowe (rys. 10) [16, 112, 138, 152, 178–182].

Rys. 10. Zajazd lub Wjazdny Dom pod Złotym Berłem²⁵ we Wrocławiu – układ przestrzenno-funkcyjny – rzut parteru (po lewej): 1) wejście do strefy mieszkalnej, 2) wejście do restauracji, 3) restauracja, 4) bufet; rzut pierwszego piętra (w środku): 5) sala klubowa, 6) szatnia, 7) kuchnia, 8) taras, 9) pokój pomocniczy; przekrój z wskazaniem przestrzeni ogólnodostępnych (po prawej). Oprac. na podst. [178, s. 74]

Rozwój oferty ogólnodostępnej placówek dla podróżnych wiązał się również z tworzeniem prawa i standardów w tym zakresie. Już w XIV w. na terenie Europy powstały legislacje regulujące usługi noclegowe obowiązujące we wszystkich placówkach funkcjonujących na obszarze danego kraju. We Francji właściciele zajazdów zobligowani byli do rejestracji każdego gościa przybywającego do danego ośrodka. W związku z tym wymogiem powstała potrzeba urządzenia miejsca biurowego, ale o charakterze reprezentacyjnym i związanym funkcjonalnie z wejściem głównym do budynku. Tak zaistniała kolejna strefa w przestrzeniach ogólnodostępnych – odpowiadająca dzisiejszej recepcji. W tym samym czasie w Anglii ustanowiono wytyczne obowiązujące w zajazdach, podobne do naszych współczesnych, jakie obowiązują w hotelach czy zawarte są w księgach standardów [138]. W końcu XVIII w. i na przestrzeni XVIII w. ukonstytuowało się również współczesne pojęcie „hotelu” oznaczające wielofunkcyjną placówkę noclegową o rozbudowanym programie usług, nazywaną ówczesnie franc. *l'hôte* i dalej *l'hôtel*. W krótkim czasie nowy termin upowszechnił się na terenie całej Europy [16, 241].

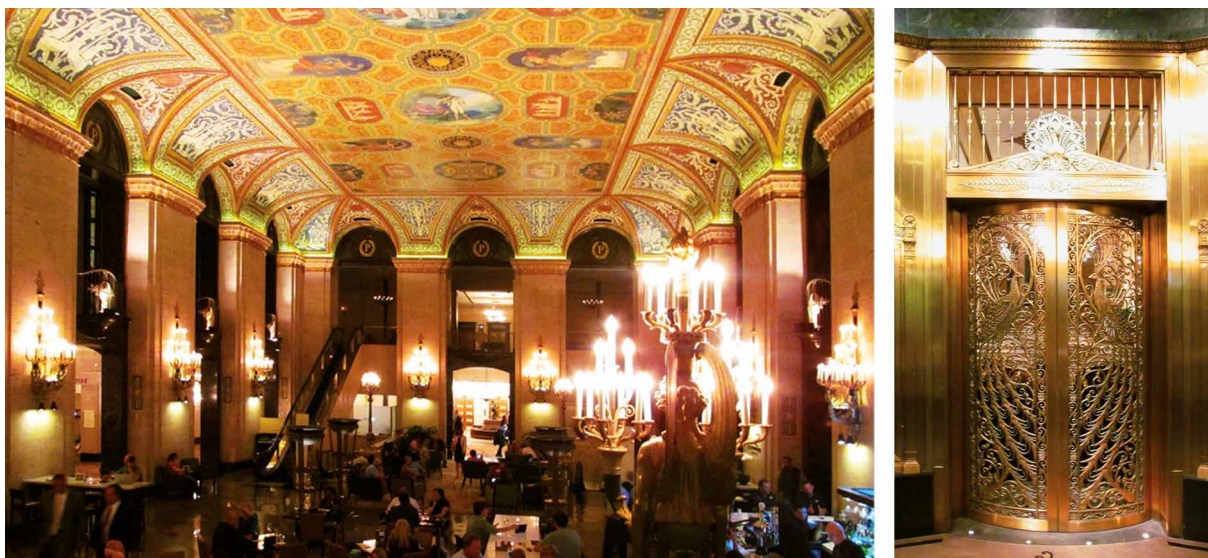
²⁴ Wszystkie wymienione obiekty nie istnieją w efekcie strefowania zabudowy we Wrocławiu w 1904 r., niemniej podano dzisiejsze nazwy ulic celem lepszej orientacji. Warto wspomnieć, że mimo dominacji populacji niemieckiej we Wrocławiu właścicielami obiektów noclegowych byli często przedstawiciele mniejszości polskiej [27, 112].

²⁵ Nazwa oryginalna (niem.) *der Goldener Zepters* z dokumentacji niemieckiej policji budowlanej [178]; tłum. Wjazdny Dom pod Złotym Berłem za Małachowiczem [112], tłum. Zajazd pod Złotym Berłem za Chądzyńskim [27].

2.3. Rozkwit ogólnodostępnych przestrzeni w obiektach amerykańskich w XIX i XX w.

Jak wspomniano we *Wstępie*, tendencje projektowe w hotelarstwie często przenikały się między Europą i Ameryką. Zjawisko to jest szczególnie ważne w rozroście wielofunkcyjności i powierzchni przestrzeni ogólnodostępnej w hotelach. Wiąże się ono z rewolucją przemysłową, budową kolei²⁶ i powstawaniem w Stanach Zjednoczonych na początku XIX w. wielkoskalowych obiektów wielofunkcyjnych, gdzie strefa noclegowa, choć rozbudowana, nie dominowała powierzchniowo w stosunku do części poświęconych innym usługom. Co więcej nie były one związane bezpośrednio z obsługą podróżnych – służyły przede wszystkim mieszkańcom oraz pracownikom miasta. Przykładowo w 1809 r. wzniesiono Exchange Coffee House Hotel w Bostonie (USA), który związany był z życiem społecznym i politycznym kraju. W kompleksie obok funkcji noclegowych zapewnionych w 200 pokojach zlokalizowano też strefę kupiecką przeznaczoną na handel, salę balową, jadalnię i kawiarnię. W zespole tym hotel i giełda były funkcjami równoważnymi. Tu również po raz pierwszy zastosowano atrium jako element zwiększający reprezentacyjność obiektu, a także doświetlający głębokie trakty ogólnodostępnych przestrzeni [138].

W 1927 roku w tym samym mieście powstał Boston Statler należący do Ellswortha M. Statlera, w którym połączono funkcje hotelowe z biurowymi. Pod koniec XIX w. w związku z dalszym rozwojem kolei i jej bazy budowlanej powstawały kolejne wielofunkcyjne zespoły. Dworce i hotele najczęściej łączono z biurami czy z handlem. Wznoszono również obiekty miejskie o zróżnicowanym użytkowaniu, których do dnia dzisiejszego doskonałym przykładem jest rozbudowany Palmer House Hilton z 1873 r. w Chicago. Zaprojektowany został jako obiekt z rozbudowanymi przestrzeniami wielofunkcyjnymi w formie sal, stref wypoczynkowych, przestrzeni balowo-widowiskowych łączonych reprezentacyjnymi holami i monumentalnymi klatkami schodowymi. Całość uzupełniono punktami gastronomicznymi w formie barów otwartych w kierunku stref wypoczynkowych. Strefy ogólnodostępne dekorują znane dzieła sztuki jak freski autorstwa Louis'a Pierre'a Riga, kolekcja obrazów Claude'a Moneta i żyrandole od Tiffany'ego. Dawniej stanowił miejsce spotkań bogatych warstw społecznych, a współcześnie jego idealnie zachowane i dekoracyjne wnętrza są w pełni udostępnione publicznie. Przyciągają tych, którzy chcą odpocząć od zgiełku miasta w unikatowym otoczeniu (fot. 1) [138, 281].

Fot. 1. Palmer House Hilton w Chicago (USA) – wielofunkcyjny zespół z 1873 r.: sala ogólnodostępna ze słynnymi freskami (po lewej), Drzwi Pawie (po prawej). [Fot. J.J.]

²⁶ Początek rozwoju kolei miał miejsce w Europie i wiąże się z francuskim wynalazkiem Nicolasa Josepha Cugnota z 1770 r. pojazdu o napędzie parowym, a następnie z rewolucją przemysłową w Wielkiej Brytanii przypadającą na 1 poł. XIX w.

Również w Chicago w 1899 r. cały kwartał przy Michigan Av. wypełniono zespołem biurowo-hotelowym uzupełnionym o funkcje i wyposażenie związane z kulturą, wybudowanym wg projektu przedsiębiorstwa Adler & Sullivan. Szesnastopiętrowy obiekt mieścił m.in. luksusowy hotel z 400 pokojami i teatr dla 4300 widzów. Tu również zespół noclegowy zajmował zaledwie wycinek powierzchni – większość była przeznaczona na strefy użyteczności publicznej, sztukę i rozrywkę. Kompleks obecnie nazywa się Sullivan Center (od nazwiska swojego kreatora), jego reprezentacyjne parter i piętro zajmuje luksusowy dom towarowy. Na wyższych kondygnacjach dominują biura (fot. 2) [138, 297].

Na podstawie zaprezentowanych przykładów można sformułować inną ważną tendencję w USA, która szczególnie wzmocniła się w latach 20. XX w. Chodzi o wzrost znaczenia społecznego i politycznego budowanych w tym czasie hotelowych placówek o charakterze luksusowym. Zjawisko to wiązało się z silnym rozwojem amerykańskiego przemysłu samochodowego, noclegowego i ogólnym wzmocnieniem ekonomicznym w kraju. Przykładem takich budowli są: The Plaza, New Netherlands, a także nieco późniejszy Waldorf Astoria (wzniesiony w latach 30. XX w., który powstał już w okresie gospodarczego kryzysu). Ostatni obiekt jest szczególnie istotny, ponieważ stał się podwaliną pod ogólnokrajowy, a następnie światowy rozwój sieci hotelowych [164].

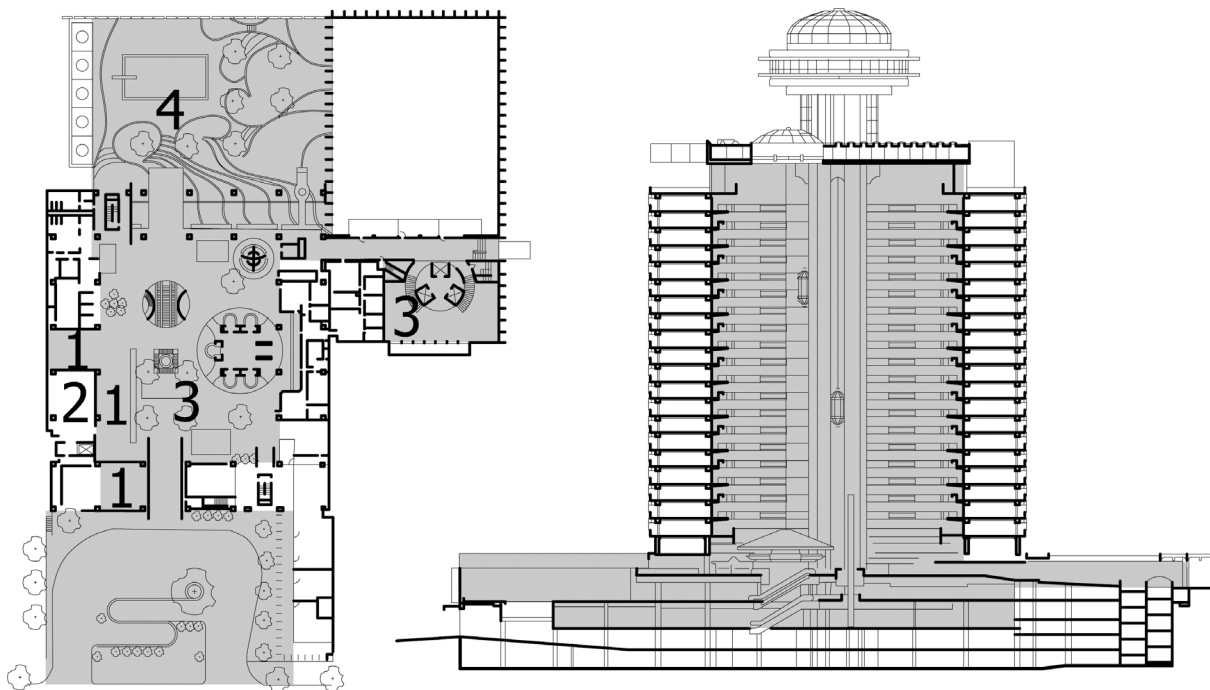
Wzrost standardu i ekskluzywność wiązały się bezpośrednio z rozbudowywaniem przestrzeni publicznych w hotelach, powstawały m.in.: sale balowe, widowiskowe, salony, hole, kasyna czy teatry, wszystko to w znaczący sposób wpływało na wzrost znaczenia tych przestrzeni. Kolejny – przypada na lata 50. i 60. XX w., co określa się drugim rozkwitem branży hotelowej w Stanach Zjednoczonych, a w Europie jest połączone z odbudowywaniem gospodarki po II wojnie światowej. Nastąpiło światowe popularyzowanie rozwiązań atrialnych, zastosowanych przez Johna Portmana m.in. w obiekcie Hyatt Regency Atlanta (rys. 11). Wielokondygnacyjne hole nadawały rangi przestrzeniom dostępnym dla wszystkich, a także sprzyjały ich monumentalizacji. W związku z tym hotele były postrzegane jako budynki użyteczności publicznej, a nie wyłącznie obiekty zamieszkania zbiorowego. Rozwój strefy holu w Stanach Zjednoczonych zbiegł się z propagacją idei zdrowego stylu życia. W związku z tym m.in. upowszechniło się organizowanie zespołów odnowy biologicznej²⁷, szczególnie w amerykańskich sieciach hotelowych znajdujących się na całym świecie. Obie te strefy oferowały gościom wypoczynek w przestrzeni ogólnodostępnej, ale o cechach półprywatnych, zabezpieczających przez hałasem dużych miast, a zapewniających wyciszenie i relaks [128, 138, 164].

Fot. 2. Sullivan Center w Chicago (USA) – wielofunkcyjny kwartał z 1899 r.: widok elewacji przy Michigan Av. (po lewej), ornamenty wykonane w formie żeliwnych odlewów (po prawej). [Fot. J.J.]

²⁷ Już na początku XX w. ofertę hotelową związaną z relaksem, wypoczynkiem i dbaniem o zdrowie realizowały uzdrowiska. Wcześniej znane były takie placówki, jak w kompleks w Belgii (XIV w.) Carlsbad czy Marienbad (XVI w.) [128, 148].

Równolegle do wymienionych trendów, niejako w kontraście, powstał nieco bardziej udomowiony kierunek projektowania architektury hotelowej. Wyróżniała go mniejsza skala wymiarów pomieszczeń, ze strefami publicznymi o kameralnym charakterze, ale przy zachowaniu ekskluzywności wykończeń. Nieco później, bo w latach 80. XX w., znacznie rozbudowano kolejny charakterystyczny dla przestrzeni ogólnodostępnych element, czyli pełny kompleks sal konferencyjnych²⁸ [128, 138].

Rys. 11. Hyatt Regency Atlanta z wyeksponowaniem ogólnodostępnej przestrzeni w atrium – schemat rzutu parteru (po lewej): 1) gastronomia, 2) kuchnia, 3) hol z rekreacją i zielenią, 4) zielona strefa wypoczynkowa; przekrój (po prawej). Oprac. na podst. [205]

Warto również wspomnieć o zmianach w architekturze stref ogólnodostępnych następujących w wyniku modyfikacji sposobów podróżowania i środków transportu. O ile komunikacja konna wymagała organizacji noclegu dla zwierząt i postojów wozów w obrębie placówki, o tyle już podróż koleją żelazną, a później samolotem i środkami transportu publicznego zwalniały placówkę hotelową z potrzeby zapewnienia miejsc postojów. Niemniej już w XX w. powrócono do podróżowania samochodami, co wymusiło garażowanie środka transportu w obrębie przedsiębiorstwa hotelowego. W USA budowano wielopoziomowe parkingi hotelowe, które ówczesnie stanowiły ważny element nowoczesnej urbanistyki i pejzażu miasta amerykańskiego [138, 128].

Omówione zmiany następujące w ramach hotelowych przestrzeni ogólnodostępnych na terenie Stanów Zjednoczonych przenikały równolegle do placówek europejskich. Wzorowano się też na skali obiektów – stąd kompleksy o dużych gabarytach i znacznie nasilonej wielofunkcyjności zaczęto wznosić już u schyłku XIX w. w większości europejskich miast centralnych.

2.4. Związki historii rozwoju hotelowych ogólnodostępnych przestrzeni z rozwiązaniami współczesnymi

Zgodnie z przedstawioną analizą należy stwierdzić, że bazowe funkcje hoteli, czyli zapewnienie noclegu i oferowanie usług dziennych, jak: wypoczynek, gastronomia o zróżnicowanym charakterze, rozrywka, rzemiosło i handel oraz możliwość podstawowej obsługi środka transportu, nie zmieniły się

²⁸ Same sale konferencyjne wystąpiły w hotelach wcześniej, bo na początku XX w., ale ich udział procentowy w ogólnodostępnej przestrzeni hoteli był jeszcze marginalny [28].

od czasów najdawniejszych. Historyczne obiekty dla podróżnych, podobnie jak współczesne, miały silny charakter komercyjny, a standard był zawsze zależny od zasobności gościa. Placówki luksusowe przeznaczone były tylko dla najbogatszych klientów. Stąd zarówno odwiedziny w rzymskich termach czy w willi wzorowanej na patrycjuszowskiej, jak i XIX-wieczna podróż koleją celem odbycia spotkania biznesowego w eleganckim salonie hotelowym były wyznacznikiem statusu i odzwierciedleniem stylu życia. Służyły rozmowom i spotkaniom podobnie jak dziś, zróżnicowane gabarytowo i funkcjonalnie, monumentalne lub kameralne – przestrzenie ogólnodostępne w wyborze uzależnione tylko od gustu lub potrzeby klienta.

Podobne połączenie architektury z historią można zaobserwować, analizując hotelowe trendy wzornicze obowiązujące współcześnie. Greckie i rzymskie termy nadal stanowią inspirację dla współczesnych stref relaksu i stref służących dbaniu o ciało. Obecnie są one postrzegane jako pierwowzory współczesnych: aquaparków, term i różnego rodzaju stref odnowy biologicznej, np. kompleksów *wellness* i SPA²⁹. Obecnie wspomniane strefy realizowane są jako część dużych, wielofunkcyjnych zespołów hotelowych funkcjonujących zgodnie z zasadami określonymi przez Dunna [16, 138, 148]. Klasycyzujące rozwiązania hoteli z przełomu XIX i XX w. stanowią natomiast inspirację do wielu rozwiązań wnętrzarskich w strefach lobby, sal balowych lub bankietowych, salonikach³⁰.

Podkreśla się, że pierwotny wzorzec hotelu jako wielofunkcyjnego ośrodka noclegowego, którego celem jest zaspokojenie wszystkich podstawowych potrzeb podróżnego, jest realizowany również współcześnie. Szczególnie ważna jest w tym zakresie funkcja przestrzeni ogólnodostępnej, gdzie można przyjąć gościa zgodnie z najdawniejszymi zasadami.

²⁹ Nazwa „SPA” pochodzi bezpośrednio od terminu oznaczającego zdrowie przez wodę z łac. *salus per aquam*. Określenie „wellness” natomiast, również o etymologii historycznej, pochodzi z ang.: *fitness* i *well-being*, co znaczy – dobra kondycja i dobre bycie; terminy wprowadził po raz pierwszy Halbert Dunn w 1956 r. Określał nimi całość działań mających na celu wzmocnienie psychofizycznej kondycji człowieka [16, 138, 148].

³⁰ Szerzej o tym zjawisku w rozdz. 5.

3.

Architektura ogólnodostępnych przestrzeni współczesnych hoteli

Przestrzenie dostępne publicznie w hotelach to ważna część w całym jego programie przestrzenno-funkcyjnym. Błądek i Tulibacki główne strefy hotelu nazywają pionami [16, s. 162; 128, s. 33]. Termin ten odnosi się obecnie do rozwiązania budynku w przekroju, podczas gdy najczęściej powiązania funkcjonalne części architektonicznych są rozwiązywane w rzucie. Autorzy wyróżniają piony: bytowy (mieszkalny), gastronomiczny (żywieniowy), wielofunkcyjny – konferencyjny, kongresowy, rozrywkowy i rekreacyjny, pomocniczo-techniczny. Według nich odrębną częścią przestrzenno-funkcyjną są pomieszczenia odnowy biologicznej, które mogłyby zostać włączone w funkcje rekreacyjne. Według tego podziału strefy ogólnodostępne stanowią pięć z sześciu elementów budujących nowoczesną placówkę zamieszkania zbiorowego. Tożsamy podział funkcjonalno-przestrzenny hotelu proponuje też Neufert kierujący się niemieckimi normami i tradycjami projektowania [123].

Wilczyński systematyzuje części hotelu bardziej szczegółowo, wyróżnia: otoczenie, budynek lub ich zespół, hol recepcyjny (z wyodrębnioną recepcją), elementy komunikacji wewnętrznej, część pobytową i strefę obsługi pięter, zespoły – gastronomii, wielofunkcyjny, rekreacyjno-wypoczynkowy, odnowy biologicznej, usługowo-handlowy, noclegowy z pokojami i apartamentami oraz zaplecza – techniczne, socjalne dla pracowników, kierownictwo i administrację, a także tzw. komórki funkcjonalne i pomocnicze. Uzupełnieniem całości są według niego wielopoziomowe podziemne i nadziemne parkingi [165, s. 34].

Również w propozycji Wilczyńskiego uwidacznia się kluczowa rola właściwego zaprojektowania stref ogólnodostępnych w budowaniu tożsamości placówki hotelowej. Warto podkreślić, że to właśnie w tych częściach zaspokajana jest większość potrzeb gości. Autor wymienia następujące potrzeby:

- wypoczynek,
- żywienie (z nim będzie się łączyć zarówno restauracja, jak i *room service*),
- praca (jej zaspokojenie wymaga odpowiedniego wyposażenia pokoju i centrum biznesowego),
- rekreacja (w tym sportu, obligująca odpowiednie wyposażenie, oraz odnowy biologicznej),
- rozrywka (również w zakresie indywidualnym),
- dotyczące szczególnych grup użytkowników, m.in. osób z niepełnosprawnością i dzieci [165].

Procentowo natomiast przestrzeń ogólnodostępna z wyłączeniem stref zagospodarowania terenu zajmuje średnio 5–18% ogólnej powierzchni hotelu budżetowego. W placówkach wielofunkcyjnych jej udział zwiększa się 25–39% i ma tendencję wzrostową. Błądek wskazuje 1,5–2% powierzchni wielofunkcyjnej, w zależności od rodzaju aranżacji przestrzeni, ale z wyłączeniem gastronomii przypadającej na jednostkę mieszkalną [128]. Z całości przeznaczonej pod funkcje ogólnodostępne wydziela się 60–70% na sale wielofunkcyjne, 20–30% na hole i komunikację wewnątrz strefy. Warto dodać, że pokoje wraz z komunikacją poziomą i pionową zajmują 65–90% powierzchni obiektu, a części gospodarcze i techniczne 10–15% [123, 128, 136].

Ze względu na temat monografii istotne jest również uwzględnienie innego podziału stref hotelowych jako placówki przestrzenno-funkcyjnej. Jeśli bazuje się na źródłach dotyczących ergonomii posługiwania się przestrzenią [26], można przyjąć, że hotelowe przestrzenie ogólnodostępne projektowane są na podstawie dwóch głównych elementów – fizycznych i organizacyjnych. Kosar w celu zobrazowania tego podziału posługuje się nazewnictwem budowy komputera [99]. Według niego przedsiębiorstwo noclegowe składa się z konstrukcyjnych części materialnych (ang. *hardware*) i oprogramowania (ang. *software*). Części materialne obejmują: architekturę, architekturę wnętrz i wyposażenie, oprogramowaniem natomiast będzie sposób działania przedsiębiorstwa, jakość obsługi, komunikacja gości z pracownikami, oferta usług podstawowych i poszerzonych, nastrój, charakter i pozostałe czynniki niefizycznie.

To całościowe ujęcie hotelu jako sumy rozwiązań z zakresu architektury i organizacji oraz wyodrębnionych stref publicznych i prywatnych umożliwia przejście do szczegółowej analizy rozwiązań przestrzenno-funkcjonalnych stanowiących przedmiot rozważań w niniejszej monografii. Szczególnie istotne w tym zakresie są: dokumenty legislacyjne, kategoryzacyjne, źródła literaturowe i przestudiowane przypadki realizacji.

3.1. Układ funkcjonalno-przestrzenny według wymogów i kategoryzacji

W ramach przeglądu rozwiązań historycznych wykazano istnienie dwóch podstawowych składników fizycznych bazy noclegowej, tj. gastronomii i noclegu – obecnie realizowanych przede wszystkim w ramach hosteli, w których przebywanie często ogranicza się do doby, a najważniejszym kryterium wyboru placówki przez klienta jest niska cena. W placówkach tego typu te dwie strefy funkcjonalne mogą być do tego redukowane. Strefa gastronomiczna czasami sprowadza się jedynie do automatów kawowych i kanapkowych lub minimalnego publicznego aneksu kuchennego, a noclegi zapewniane są w wieloosobowych pokojach z możliwością korzystania wyłącznie ze zbiorowych umywalni i sanitariatów. Ogranicza się też strefę recepcyjną z obsługą – zastępuje ją komputer z dostępem do Internetu. Obiekty tego typu z powodów oczywistych nie zostały uwzględnione w niniejszej monografii.

Omówione zostaną natomiast te hotele, których właściciele ubiegają się o jego kategoryzację (w zakresie od jednej do pięciu gwiazdek), co oznacza, że muszą zapewnić swoim gościom określony program funkcjonalny obejmujący więcej usług niż sam nocleg i gastronomia (zgodnie z wymogami prawnymi i standardami). W Polsce kategoryzacja regulowana jest stosownym zarządzeniem ministra gospodarki, za granicą – prawem obowiązującym w danym kraju. A na terenie Unii Europejskiej obowiązują ogólne standardy – tzw. HotelStars.eu [186]³¹ sformułowane przez międzynarodowe stowarzyszenie HotelStars Union pod egidą większej organizacji HOTREC³², czyli stowarzyszenia hotelarzy, restauratorów i przedsiębiorców związanych z branżą hotelarską. Zalecenia HotelStars.eu powstają na podstawie porównywania wymogów danych państw – są również stosowane w Polsce, np. w trakcie urządzania hoteli, nie mają one jednak charakteru wiążącego. Warto dodać, że w 2015 r. organizacja World Tourism Organization (UNWTO) wydała międzynarodowe zalecenia dla hoteli w kategoriach 4- i 5-gwiazdkowych, które oparta na dokumencie HotelStars.eu i prawach krajowych poszczególnych państw UE. Pod uwagę wzięto również dokument brytyjski z 2011 r. – tzw. standaryzację AA, według której przypisuje się kategorię od jednej do pięciu gwiazdek obiektom na terenie całej Wielkiej Brytanii. System oceny jest tu podobny do ogólnoeuropejskiego, niemniej zamiast punktów przyznaje się oceny procentowe. Dodatkowej ewaluacji podlega jakość standardu czy usługi uwzględniana osobno w ramach każdego analizowanego aspektu [185–187, 192].

Na podstawie analizy wymienionych dokumentów można wyodrębnić elementy architektury hotelowych przestrzeni ogólnodostępnych³³. W tabelach 1 i 2 przedstawiono program przestrzenno-funkcjonalny zgodny z obowiązującym prawem i standardami, ze szczególnym uwypukleniem wymogów dla obiektów miejskich i śródmiejskich.

Na podstawie analizy tab. 1–3 można stwierdzić, że w każdym hotelu, również budżetowym, tj. 1- lub 2-gwiazdkowym, wymaga się organizacji wielofunkcyjnej przestrzeni ogólnodostępnej. Zwiększanie oferty usług, a tym samym rozbudowywanie programu przestrzenno-funkcjonalnego wzrasta wyraźnie wraz z podnoszeniem standardu, czyli w kategoriach: 3-, 4- i 5-gwiazdkowych. W dwóch ostatnich wymogi te są niemal jednakowe, bez względu na dokument kategoryzacyjny.

³¹ W dokumencie HotelStars.eu na lata 2015–2020 ustalonych zostało szereg kategorii, które mogą obowiązywać w wybranych placówkach i mogą być za nie przyznawane punkty. Spełnienie wszystkich obowiązujących zaleceń i zebrana odpowiednia liczba punktów uprawnia do uzyskania danej liczby gwiazdek i ewentualnego przyznania dodatkowej kategorii Superior [186].

³² Polskie hotelarstwo w HORTEC-u reprezentuje Izba Gospodarcza Hotelarstwa Polskiego [32].

³³ W analizie pominięto elementy oczywiste i wynikające z pozostałych przepisów budowlanych, tj. wymóg klatek schodowych, wind, korytarzy, oświetlenia, wentylacji.

Tabela 1. Zestawienie wybranych wymagań przestrzenno-funkcjonalnych dotyczących przestrzeni ogólnodostępnych w hotelach wg krajowego prawodawstwa, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów w centrach miast i śródmieściach. Oprac. na podst. [194]³⁴

Lp.	Wybrane wymagania	Kategorie				
		*****	****	***	**	*
I. Zewnętrzne elementy zagospodarowania i urządzenia						
1.	Bezpośrednie wejście do holu recepcyjnego chronione przed nadmiernym napływem powietrza z zewnątrz	o	o	o	o	o
2.	Górna osłona nad głównym wejściem, usytuowanie wejścia we wnęce lub zapewnienie drzwi automatycznie otwieranych lub obrotowych	o	o	o		
3.	Górna osłona nad podjazdem do obiektu	o	o			
4.	Oddzielne wejście i wydzielona droga bagażu gości	o				
5.	Wydzielona droga dostaw – nie dotyczy hoteli 3-gwiazdkowych w zwartej zabudowie miejskiej	o	o	o		
6.	1) Zapewnienie miejsca postojowego na czas przyjazdu i odjazdu gości.	o	o	o	o	o
	2) Zapewnienie strzeżonego parking, strzeżonego garażu, strzeżonego miejsca postojowego lub usługi odwozu/przywozu samochodu na/z strzeżony parking.	o	o			
	3) Hotele poza zwartą zabudową miejską: zapewnienie parking, garażu lub miejsca postojowego			o	o	o
III. Podstawowe elementy dotyczące funkcji, programu obsługowego i użyteczności obiektu						
7.	Hol recepcyjny wielofunkcyjny: 1) w obiektach do 50 j.m. — o powierzchni minimum (w m ²), 2) w obiektach powyżej 50 j.m. — o powierzchni dodatkowej (w m ²) dla każdej j.m. powyżej 50 j.m.	50	30	20	20	10
		0,8	0,5	0,3	0,2	0,1
8.	Zespół higieniczno-sanitarny przy części ogólnodostępnej z wyposażeniem minimalnym ³⁵	o	o	o	o	o
V. Oferta usług podstawowych i uzupełniających						
9.	Zapewnienie sprzedaży gorących napojów przez całą dobę	o	o			
10.	Zapewnienie sprzedaży gorących napojów przez całą dobę, dopuszcza się zamiennie sprzedaż z automatów i sprzedaż w recepcji lub dostępność kawy i herbaty w pokojach			o	o	o
11.	Budzenie	o	o	o	o	o
12.	Podawanie posiłków do j.m. — <i>room-service</i> czynny przez co najmniej 18 godz. na dobę	o	o	o		

³⁴ Wybrane w opracowaniu fragmenty tabeli przywołano w brzmieniu oryginalnym z niewielką redakcją autorską ze względu m.in. na konieczność zachowania spójności pracy.

³⁵ W zakres wyposażenia minimalnego zespołu higieniczno-sanitarnego przy części ogólnodostępnej włączono wyposażenie minimum: 1) umywalki z blatem lub półką, 2) lustro nad każdą umywalką, z górnym lub bocznym oświetleniem, 3) dozownik z płynnym mydłem, 4) pojemnik na papier i odpady, 5) suszarka do rąk lub ręczniki jednorazowego użytku, 6) wieszaki ściennie, również w kabinach WC, 7) WC (w obiektach kategorii od 3- do 5-gwiazdkowej oddzielne dla kobiet i mężczyzn), 8) pisuar w WC męskim, gdy WC oddzielne dla kobiet i mężczyzn [192].

cd. tab. 1

13.	Usługa багаżowa przez całą dobę	o	o			
14.	Przechowywanie багаżu, także przed zajęciem pokoju i po jego zwolnieniu, a także przechowywanie pieniędzy i przedmiotów wartościowych – czynne całą dobę	o	o	o	o	o
15.	Kwiaciarnia lub możliwość dostarczenia kwiatów	o	o			
16.	Akceptacja kart płatniczych Dla hoteli [...] 1- i 2-gwiazdkowych obowiązek akceptacji kart płatniczych powstaje w obiektach mających powyżej 50 j.m.	o	o	o	o	o
17.	Sprzedaż lub udostępnianie prasy codziennej	o	o			
18.	Sprzedaż kosmetyków, środków higieny osobistej	o	o	o		
19.	Udzielanie pierwszej pomocy w nagłych wypadkach, możliwość skorzystania z apteczki i przywołania pomocy medycznej, personel recepcji przeszkolony w pomocy przedlekarskiej	o	o	o	o	o
20.	Usługi gastronomiczne: 1) restauracja, dopuszcza się w hotelu 3-gwiazdkowym [...] brak restauracji, jeżeli w odległości max 200 m od obiektu znajduje się restauracja³⁶, 2) aperitif – bar lub bar kawowy, 3) podawanie śniadań	o	o	o		
		o	o	o	o	
		o	o	o	o	o
21.	Zespół sal wielofunkcyjnych dostosowanych do charakteru obiektu – konferencyjnych, klubowych, szkoleniowych itp.	o	o			
22.	Zespół odnowy biologicznej: basen kąpielowy, sauna, siłownia, solarium, masaże i inne usługi rekreacyjne – co najmniej dwa rodzaje usług	o	o			
23.	Sala klubowa z telewizorem. Nie dotyczy obiektów, które mają sale wielofunkcyjne			o		
24.	Możliwość oglądania telewizji w miejscu ogólnodostępnym. Nie dotyczy obiektów mających możliwość odbioru programów telewizyjnych we wszystkich j.m.				o	o
25.	Pranie, prasowanie i czyszczenie bielizny i odzieży	o	o	o		
26.	Zmiana pościeli i ręczników: 1) codziennie lub na życzenie, 2) co trzy dni lub na życzenie	o	o			
				o	o	o
27.	Sprzątanie j.m. codziennie lub na życzenie	o	o	o	o	o

³⁶ Brak restauracji jest również charakterystyczny dla hoteli zlokalizowanych w centrum miasta i w śródmieściu.

Tabela 2. Zestawienie wybranych wymogów przestrzenno-funkcjonalnych dotyczących przestrzeni ogólnodostępnych w hotelach wg wymogów ogólnoeuropejskich³⁷. Oprac. na podst. [186]

Lp.	Wybrane wymagania	Kategorie				
		*****	****	***	**	*
I. Podstawowe elementy dotyczące funkcji, programu obsługowego i użytkowości obiektu						
1.	Optyczne wydzielenie ludy recepcyjnej zapewniające prywatność (stół czy sekretariat ³⁸ są dopuszczalne)			o	o	o
2.	Wydzielona, niezależna lada lub stanowisko recepcyjne zapewniające prywatność	o	o			
3.	Strefa (salonik) z siedziskami w recepcji			o		
4.	Hol z siedziskami i urządzeniami z napojami		o			
5.	Przestrzenny hol recepcyjny z kilkoma zespołami siedzisk i urządzeniami z napojami	o				
6.	Akceptacja kart płatniczych	o	o	o	o	
7.	Oferta z napojami	o	o	o	o	o
8.	Śniadanie podstawowe					o
9.	Bufet śniadaniowy lub adekwatna karta śniadaniowa			o	o	
10.	Bufet śniadaniowy z obsługą lub adekwatna karta śniadaniowa	o	o			
11.	Oferta gastronomiczna w hotelu	o	o	o	o	o
12.	Restauracja czynna określoną liczbę dni w tygodniu: – 5, – 6, – 7			o	o	o
			o			
		o				
13.	Bar hotelowy	o	o			
II. Oferta usług podstawowych i uzupełniających						
14.	Usługa polerowania butów. (W standardzie 4-gwiazdkowym dopuszczalne maszyny do polerowania butów, a w 3-gwiazdkowym dopuszczalna maszyna lub zestaw do polerowania w pokojach)	o	o	o		
15.	Aktualne magazyny	o				
16.	Aktualna prasa	o	o			
17.	Kserokopiarka i skaner	o	o			
18.	Zapewnienie limuzyny lub busa	o				
19.	Telefon dla gości w części ogólnodostępnej	o	o	o	o	o
20.	Dostęp do Internetu w części ogólnodostępnej	o	o	o	o	
21.	Obsługa konsjerża i parkingowego	o				

³⁷ Wybrane w opracowaniu fragmenty tabeli przywołano w brzmieniu oryginalnym z niewielką redakcją autorską ze względu m.in. na konieczność zachowania spójności pracy.

³⁸ Sekretariat w przywołanym rozporządzeniu rozumiany jest jako osobne, wydzielone i zamknięte drzwiami pomieszczenie biurowe.

Tabela 3. Zestawienie wybranych wymogów przestrzenno-funkcjonalnych dotyczących przestrzeni ogólnodostępnych w hotelach wg wymogów brytyjskich, tzw. standaryzacja AA. Oprac. na podst. [185]

Lp.	Wybrane wymagania	Kategorie				
		*****	****	***	**	*
I. Zewnętrzne elementy zagospodarowania i urządzenia						
1.	Ogrody, ścieżki, podjazd i dowolny rodzaj parkingu	o	o	o	o	o
2.	Wyeksponowanie wejścia głównego	o	o	o	o	o
II. Podstawowe elementy dotyczące funkcji, programu obsługowego i użytkowości obiektu						
3.	Dostęp do hotelu dla gości 24 h / dobę: – dopuszcza się dostęp z użyciem klucza, – w określonych godzinach dziennych bez użycia klucza, – dostęp publiczny bez ograniczeń				o	o
			o	o		
		o				
4.	Recepcja zaprojektowana w sposób czytelny	o	o	o	o	o
5.	Bar lub salonik z wygodnymi siedziskami dostępny od śniadania do 22.00 godz., może być łączony z innymi strefami funkcjonalnymi. Dodatkowe siedziska w hotelach z rozbudowanymi funkcjami (np. wypoczynkowymi, biznesowymi), gdzie przewiduje się gości spoza hotelu. Zróżnicowane rodzaje mebli i siedzisk dostosowane do przeznaczenia placówki				o	o
					o	
			o	o		
6.	Uzupełnienie stref ogólnodostępnych stołami jadalnianymi		o			
7.	Strefy ogólnodostępne ze zróżnicowanymi, eleganckimi meblami wysokiej jakości, strefy z siedziskami w formie saloników, ale nie tylko, zróżnicowany dobór mebli, w tym wysokiej jakości stoły jadalniane. Przestrzenie urządzone w różnych stylach	o				
8.	Zapewnienie części jadalnianej w formie śniadalni, restauracji itp. z codziennym, przygotowywanym śniadaniem	o	o	o	o	o
9.	Jadalnia lub restauracja wydająca posiłek wieczorny określoną liczbę dni w tygodniu, z wyłączeniem hoteli, w których sąsiedztwie znajdują się restauracje o zróżnicowanej ofercie: – 5 dni, – 6 dni (a 7. w formie baru przekąsek), – 7 dni w tygodniu ogólnodostępna restauracja (w hotelach z sąsiadującymi restauracjami należy serwować przekąski, napoje w strefach wypoczynkowych), – 7 dni w tygodniu ogólnodostępna restauracja – min jedna				o	o
				o		
			o			
		o				
10.	Poszerzona oferta gastronomiczna np. o lunch, popołudniową herbatę	o	o			
11.	Bar hotelowy lub strefa siedzisk z licencją alkoholową	o	o	o	o	o
12.	Oferta dodatkowych pomieszczeń, tj.: druga jadalnia, centrum biznesowe, SPA	o				
III. Oferta usług podstawowych i uzupełniających						
13.	Wi-Fi w częściach ogólnodostępnych	o	o	o		
14.	Obsługa konsjerża i parkingowego	o				
15.	Możliwość zatelefonowania w strefach ogólnodostępnych	o	o	o	o	o
16.	Szatnia, ogólnodostępna garderoba	o				

Z uwagi na charakter monografii za istotne do dalszych rozważań uznano hotele od 3- do 5-gwiazdkowych, które cechuje najbardziej rozbudowana, wielofunkcyjna przestrzeń dostępna dla wszystkich. (Różnym natężeniem szarości zaznaczono to zróżnicowanie w tab. 1–3).

Wśród obowiązkowych elementów przestrzeni publicznych hotelu, wg standardów europejskich i obowiązującego prawa, w tym krajowego (por. tab. 1–3), wymagane są:

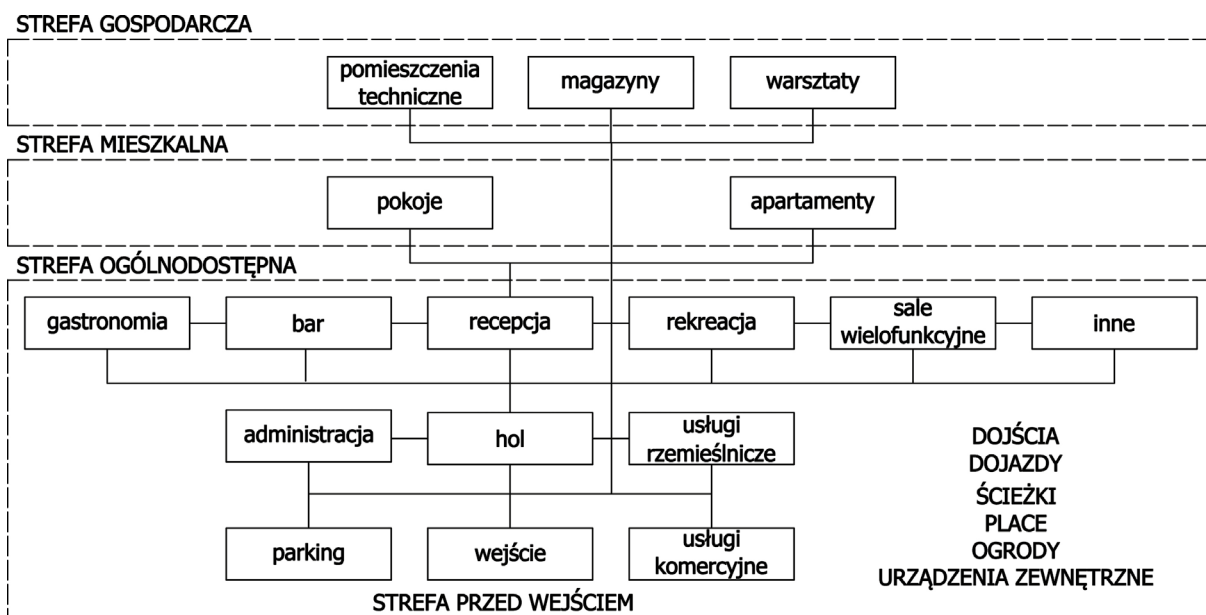
- Urządzona strefa zewnętrzna, w ramach której zapewnia się:
 - podjazd dla samochodów,
 - dojście dla pieszych,
 - urządzone strefy placów, ogrodów itp.,
 - wyeksponowane wejście główne,
 - miejsca postojowe, garażowe – w miarę możliwości i wraz ze wzrostem standardu.
- Hol, w którym organizuje się:
 - wyróżnioną i wydzieloną recepcję (w miarę wzrostu standardu zwiększa się prywatność),
 - siedziska,
 - napoje (w przypadku hoteli o wyższym standardzie napoje mogą być serwowane przez obsługę),
 - dostęp do mediów, tj.: telefonu, telewizora, bezprzewodowego Internetu.
- Gastronomia, w ramach której:
 - wymogiem jest wydawanie śniadań w strefie do tego przystosowanej,
 - zapewnienie dodatkowej poza posiłkiem porannym oferty gastronomicznej dla gości,
 - podwyższanie standardu oznacza zwiększenie i zróżnicowanie oferty, w tym organizację restauracji i baru.
- Pozostałe elementy (istotna jest ich liczba i dobór), w tym:
 - sale konferencyjne,
 - sale widowiskowe i wielofunkcyjne,
 - saloniki wypoczynkowe,
 - centrum biznesowe,
 - biblioteka,
 - czytelnie,
 - siłownia,
 - basen,
 - strefa SPA,
 - dodatkowe przyrządy do ćwiczeń sportowych,
 - strefa odnowy biologicznej,

Wszystkie wymienione elementy pozostają najczęściej w gestii samych właścicieli placówki.

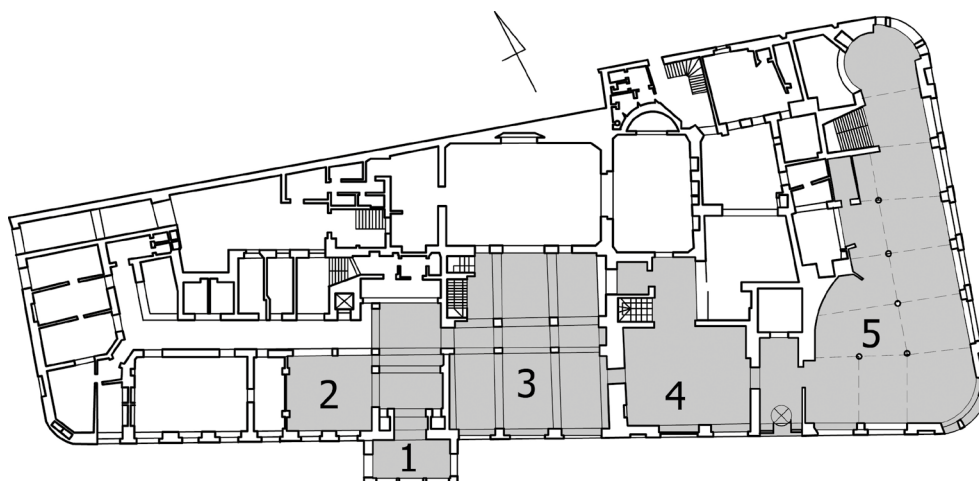
Żeby podsumować przedstawione rozważania, zaproponowano uproszczony schemat blokowy ilustrujący układ podstawowych stref funkcjonalnych we współczesnym hotelu, w którym spełnione są wymogi prawne i dokumenty kategoryzacyjne (rys. 12).

Przykładem hotelu o klasycznym układzie stref funkcjonalno-przestrzennych o charakterze otwartym dla wszystkich jest historyczny obiekt Monopol we Wrocławiu, który powstał w 1892 r. z inicjatywy bankiera Wallenbera Pachały i według projektu architekta Karola Grossera [16]. Współcześnie został odrestaurowany z zachowaniem ogólnego pierwotnego charakteru i uzupełniony o nowoczesną rozbudowę dachu, a całość dostosowano do aktualnie obowiązujących wymogów i standardów. Na rysunku 13 pokazano rzut parteru, w którego obręb wchodzi: rozbudowany hol z recepcją i strefą poczekalni, luksusowe butik, gastronomia o zróżnicowanym charakterze i zaplecze techniczne.

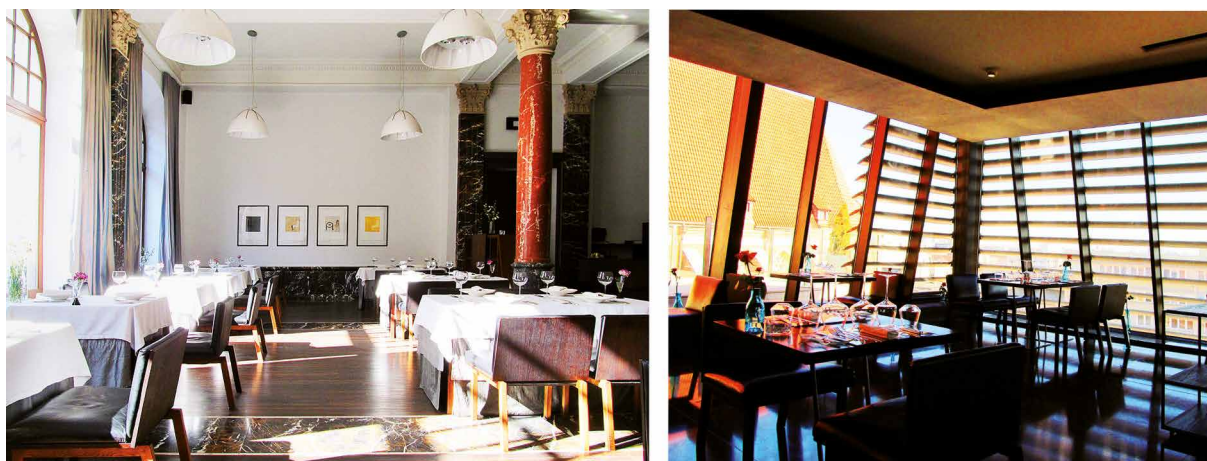
Wśród pozostałych stref ogólnodostępnych obiektu należy wymienić: zespół SPA z basenem i pokojami zabiegowymi, salę fitness, łaźnie i saunę, sklep (zlokalizowane w podziemiach), atrium z barem (łącznie poziom piwnic z parterem) oraz restaurację (na ostatniej, dobudowanej kondygnacji) (fot. 3).

Rys. 12. Klasyczny podstawowy schemat układu hotelu zgodny ze standardami europejskimi i obowiązującym prawem, krajowym i międzynarodowym

Rys. 13. Hotel Monopol, Wrocław (Polska) – przestrzeń ogólnodostępna w układzie klasycznym – schemat rzutu parteru: 1) wejście z holem, 2) recepcja ze strefą siedzisk, 3) restauracja, 4) bar, 5) butiki. Oprac. na podst. [5, s. 209]

Fot. 3. Hotel Monopol, Wrocław (Polska) – strefa gastronomii: restauracje dolna (po lewej), górna (po prawej). [Fot. J.J.]

Omówiony klasyczny układ hotelu współcześnie występuje przede wszystkim w obiektach poddanych renowacjom, które oparto na istniejącej historycznej tkance budowlanej. W związku z szeregiem zmian w życiu społecznym (o czym była mowa wcześniej), nowymi zjawiskami gospodarczymi, politycznymi, a także przeobrażeniami ekonomicznymi rozwiązania tego typu są sporadycznie spotykane w przedsiębiorstwach wznoszonych obecnie. Dlatego istotne jest prześledzenie czynników powodujących organizację współczesnych przestrzeni ogólnodostępnych w placówkach zamieszkania tymczasowego według nowych założeń przestrzenno-funkcjonalnych³⁹.

3.2. Układ funkcjonalno-przestrzenny ogólnodostępnych przestrzeni a czynniki organizacyjne

Obok wymogów prawnych dotyczących układu przestrzenno-funkcjonalnego hotelu istotne są również czynniki organizacyjne wpływające na jego rozwiązania. Warto tu zwrócić uwagę na analizę Wilczyńskiego [165] dotyczącą możliwości zarządzania przestrzenią. Dzieli on usługi na:

- podstawowe,
- dodatkowe.

W ramach usług podstawowych wyróżnia grupę takich, bez których działanie przedsiębiorstwa byłoby niemożliwe, przy tym muszą być one zapewnione zgodnie z zaleceniami zawartymi w krajowym prawie budowlanym. Służą im określone ogólnodostępne przestrzenie w hotelu – są to (zgodnie z tab. 1): strefa wejścia i holu głównego, recepcja, miejsce sprzedaży napojów. W zakresie realizacji usług dodatkowych można wymienić sale wielofunkcyjne i strefę rekreacji (oczywiście o ile dla danej placówki nie będą one wiodące). Poza tym Wilczyński dzieli funkcje dodatkowe ze względu na częstotliwość korzystania z wybranej strefy, wyróżnia trzy grupy:

- uzupełniające – niezwiązane z podstawowym zakresem działalności placówki, np. zaplecze odnowy biologicznej w obiekcie przeznaczonym na spotkania konferencyjne,
- fakultatywne – przeznaczone dla wybranej grupy odbiorców, np. różne rodzaje rekreacji lub rozrywki, m.in. związane z konkretnymi dyscyplinami sportowymi (jak narciarstwo, kajakarstwo) czy z indywidualnymi zainteresowaniami (tu można wymienić np. sale do medytacji, jogi),
- towarzyszące – np. umożliwiające handel, te funkcje w formie mniej lub bardziej rozbudowanej mogą wiązać się zarówno z usługami podstawowymi, uzupełniającymi, jak i fakultatywnymi występującymi w danej jednostce.

Dominik i Drogoń, nieco odmiennie do Wilczyńskiego, proponują podział na usługi [32]:

- podstawowe – realizowane na terenie hotelu, za które klient płaci,
- uzupełniające – realizowane na terenie hotelu, ale nieodpłatne,
- dodatkowe – realizowane w innych placówkach (wyspecjalizowanych w świadczeniu danej oferty).

W podziale tym istotna jest więc lokalizacja oferowanych usług, a nie ich rodzaj. (To ciekawe przyporządkowanie kieruje uwagę m.in. na hotele usytuowane w sąsiedztwie stoków narciarskich czy źródeł termalnych. Nie muszą one bezpośrednio realizować usługi zjazdów czy zapewniać kąpeli w basenach, niemniej ich funkcjonowanie jest bezpośrednio związane z określonymi aktywnościami gości).

Wilczyński definiuje także inny równie istotny podział na usługi [165]:

- codzienne – w ich kategorii wymienić należy stałe funkcje pełnione w danej placówce (takie jak wydawanie śniadań czy organizacja konferencji),
- nowe o charakterze tymczasowym zlokalizowane w innym miejscu poza strefą codziennych usług (tu m.in. chodzi o zapewnienie gościom wstępu do sąsiadujących z obiektem restauracji, na przykład w ramach wydarzeń i festiwali kulinarnych lub możliwości korzystania z określonych stoków narciarskich w ramach przepustek wydawanych przez dane przedsiębiorstwo).

³⁹ Patrz podrozdz. 3.3 i 3.4.

Ze względu na podmiot działalności Wilczyński wymienia:

- obsługę osób – np. recepcja, restauracja,
- obsługę rzeczy – np. podjazd główny do budynku, hol recepcyjny.

Proponowane przez Wilczyńskiego oraz Dominika i Drogonia systematyki wskazują na opisany już proces wzajemnego zazębiania się i przenikania funkcji we współczesnych przestrzeniach hotelu. Można zauważyć, że osoby i rzeczy obsługiwane są w tych samych przestrzeniach – strefie podjazdu, holu, recepcji, a usługi podstawowe przenikają się z uzupełniającymi (np. punkty rzemieślnicze stanowią część powierzchni handlowej). Co więcej usługi towarzyszące szybko stają się podstawowymi, tak jak luksusowy zespół handlowy Forum Shops będący częścią zespołu hotelu Caesars Palace w Las Vegas, Nevada (USA). Również usługi fakultatywne, typu kasyna, mogą się stać podstawowymi w danej placówce (m.in. w Stratosphere w Las Vegas, Nevada (USA)).

W świetle przedstawionego zróżnicowania proponuje się autorskie uporządkowanie usług w ogólnodostępnych strefach współczesnych hoteli ze względu na czynniki organizacyjne:

- usługi podstawowe – czyli realizowane codziennie na terenie danego przedsiębiorstwa hotelowego, bez których dana placówka nie mogłaby funkcjonować (jak przyjęcie gościa do hotelu w ramach wejścia głównego i holu, jego rejestrację w miejscu recepcji), a także związane z koncepcją wiodącą danej placówki (jak możliwość skorzystania z restauracji i kawiarni, stref handlowych i rozrywkowych, a także miejsc rekreacji),
- usługi uzupełniające – czyli realizowane codziennie lub nie na terenie danego przedsiębiorstwa hotelowego i stanowiące uzupełnienie wiodącej funkcji danej placówki, niezwiązane z główną koncepcją obiektu (jak możliwość korzystania z restauracji i kawiarni, stref handlowych, rozrywkowych czy miejsc rekreacji, ale o charakterze o innym niż wiodący),
- usługi dodatkowe – czyli realizowane codziennie lub nie poza terenem danego hotelu, związane lub nie z koncepcją danego przedsiębiorstwa.

3.3. Czynniki wpływające na zmiany w rzucie

Ze względu na temat poruszany w monografii za najważniejsze uznano czynniki wpływające na rozwiązania architektoniczno-budowlane, szczególnie modyfikujące proces projektowania hotelowych przestrzeni ogólnodostępnych⁴⁰.

Wśród nich pierwsze miejsce zajęła globalna tendencja do wzrostu konkurencyjności usług w wyniku ciągłego powstawania nowych obiektów⁴¹. Poszukiwanie skutecznych metod przyciągania gości skutkuje odwracaniem się od standaryzacji placówek ku indywidualizacji architektury, programu oraz oferty. Proces ten jest bardzo wyraźny w stale odnawianych, a nawet burzonych i wznoszonych na nowo hotelach w Las Vegas. Odchodzenie od trafnie określonej przez Kosar „macdonaldyzacji” hoteli to czynnik silnie zmieniający współczesne przestrzenie ogólnodostępne. Celem tych działań jest przeciwstawienie się alienacji i anonimowości gościa hotelowego w placówce. Sprzyja to również redukcji wpływu innych niekorzystnych efektów globalizacji jak wszechobecnej uniformizacji i nijakości architektury, brakowi „ducha miejsca” czy osłabienia związków z lokalną i regionalną kulturą [23, 99].

W zakresie demografii europejskiej, również w Polsce, obserwowany jest proces starzenia się społeczeństwa, który ma tendencję zwyżkową. Jest on istotnym czynnikiem w kształtowaniu architektury hoteli, ponieważ wymaga określonych rozwiązań ergonomicznych i technologicznych. Należy też zwrócić uwagę, że współcześni emeryci to często osoby aktywne, cieszące się dobrym zdrowiem,

⁴⁰ We wcześniejszych opracowaniach stosowano podział na czynniki pierwszo- i drugorzędne rozumiane jako podstawowe i poszerzone. Niemniej jednak ostatecznie go odrzucono, ponieważ niepotrzebnie wprowadzał hierarchizację. Poza tym trudno jest określić jednoznacznie wpływ danego czynnika na strukturę przestrzenno-funkcjonalną. Przykładem jest preferencja projektanta będąca parametrem niemierzalnym obiektywnie.

⁴¹ W Polsce w 2012 r. wzrost liczby obiektów noclegowych wynosił 3,1%, w pierwszym półroczu 2014 r. zanotowano natomiast wzrost o 1,1% [253, 230].

dobrze uposażone finansowo, o wysokim wykształceniu i ciekawe świata. W źródłach podkreśla się jednocześnie wzrost liczby niezależnych i pracujących kobiet, osób stanu wolnego, a także zmniejszenie dzietności małżeństw, co sprzyja mobilności. Społeczeństwo europejskie jest lepiej wykształcone, a w związku z tym bardziej zainteresowane podróżami, historią i kulturą [99].

Równie istotny jest wzrost liczby obcokrajowców i imigrantów z odmiennym pochodzeniem kulturowym czy religijnym. Warunkuje to określone wymogi w kształtowaniu wnętrza, które jednocześnie powinny być uniwersalne. Warto również dodać, że w zakresie urbanistycznym hotele, działalność w hotelach – obiektach użyteczności publicznej często prowadzona 24 godz. na dobę sprzyjają redukcji martwych i niebezpiecznych punktów w mieście. Dzięki temu przedsiębiorstwa mogą być wykorzystywane jako istotne narzędzie w polityce przestrzennej lokalnych władz.

Większość projektantów i teoretyków zwraca uwagę na kontekst, który jest kluczowym czynnikiem w kształtowaniu architektury stref ogólnodostępnych w hotelach, w tym ich rozwiązań elewacyjnych, planów, przekrojów czy połączeń funkcjonalnych. Pojęcie to należy interpretować po pierwsze jako sposób ukształtowania najbliższego otoczenia stref publicznych, w tym:

- zabudowy,
- stref publicznych i prywatnych,
- zieleni urządzonej i nieurządzonej,
- elementów małej architektury,
- układu komunikacyjnego pieszego,
- kołowego,
- torowego czy wodnego.

Po drugie jako wynik brania pod uwagę w projektowaniu szeregu czynników społecznych i kulturowych jak np.:

- historia rejonu,
- bieżące wydarzenia,
- uwarunkowania społeczne,
- kultura i wierzenia mieszkańców.

Po trzecie natomiast jako uwzględnienie warunków przyrodniczych jak:

- klimat,
- mikroklimat,
- nasłonecznienie,
- kierunki świata,
- typ flory i fauny,
- ukształtowanie terenu działki,
- warunki gruntowe,
- wiatry czy cykliczne zamglenia,
- czynniki cywilizacyjne:
 - występujące trwale lub okresowo zapylenie powietrza,
 - utrzymywanie się w atmosferze określonych związków chemicznych,
 - smog,
 - hałas.

W omówieniu uwarunkowań, jakim poddane są budowle, nie można zapomnieć o polityce przestrzennej europejskiej i krajowej. W Polsce należy uwzględnić wszelkie dokumenty dotyczące planowania przestrzennego i związane z całym przebiegiem procesu budowlanego oraz uchwały lokalne odnośnie do zagospodarowania terenu.

Na zmiany w programach przestrzenno-funkcjonalnych przestrzeni ogólnodostępnych hoteli silny wpływ ma też czynnik ekonomiczny. Szczególnie mocno oddziałujący przy inwestycjach z zakresu bran-

ży noclegowej, kiedy oczekuje się szybkiego i wymiernego zysku nawet w czasie gospodarczej recesji⁴². Co więcej, należy podkreślić, że architektura hoteli znacznie bardziej niż innych budynków użyteczności publicznej jest tworzona dla inwestora prywatnego, szczególnie skoncentrowanego na finansach. Skutkuje to jeszcze jednym efektem, tj. finalnym wyglądem zewnętrznym i wystrojem wewnątrz hotelu, na który w znacznym stopniu mogą wpływać preferencje klienta. Ostatecznie te elementy są filtrowane przez projektanta, jego gust, stopień kreatywności i sposób wykształcenia.

Na podstawie wszystkich opisanych czynników wpływających na rozwiązania przestrzenne we współczesnym hotelu proponuje się ich następującą uporządkowaną listę:

- wielkość obiektu – liczba prognozowanych gości hotelowych⁴³,
- wielkość powierzchni użytkowej i kubatura – ograniczenia narzucone przez prawo budowlane i lokalne,
- gabaryty zabudowy sąsiedniej – nawiązanie bryłowe do otoczenia,
- funkcje zabudowy sąsiedniej – programowanie niepowielającej i uzupełniającej oferty usług w nowych przestrzeniach ogólnodostępnych,
- prognozowani klienci:
 - ich przewidywany przedział wiekowy: młodzież, dorośli, rodziny z dziećmi, seniorzy,
 - kraje, z których może nastąpić napływ gości – uwarunkowania kulturowe,
 - spodziewany cel podróży i potrzeby dotyczące oferty placówki,
- prognozowana struktura demograficzna społeczeństwa w momencie uruchomienia inwestycji i w czasie jej trwania,
- rodzaj lokalizacji – Stare Miasto, centrum miasta lub przedmieścia, wieś, tereny niezamieszkałe, wielkość obszaru osadniczego, intensywność zabudowy itd.,
- budowlane tradycje lokalne, regionalne, w tym stosowane na danym obszarze materiały,
- kulturowe uwarunkowania danego obszaru,
- uwarunkowania środowiskowe – a w tym zakresie: fizyczne ukształtowanie terenu działki, klimat, nasłonecznienie, typ flory i fauny, warunki gruntowe, charakterystyka pogodowa,
- planowany stopień rozwiązań prośrodowiskowych w danej placówce od podstawowych rozwiązań ekologicznych po budynki zeroemisyjne,
- ekonomia – czyli optymalizacja rozwiązań pod kątem kosztów inwestycji i wysokości późniejszego zwrotu,
- obecne i prognozowane trendy architektoniczne i projektowania wewnątrz,
- istniejąca na obszarze i w sąsiedztwie działki infrastruktura techniczna,
- założone metody komunikacji i zarządzania obiektem – przykładowo zastosowanie centralnego zarządzania instalacjami w budynku wymaga określonych rozwiązań w projekcie architektoniczno-budowlanym i branżowym,
- indywidualne preferencje klienta i jego poczucie estetyki,
- indywidualne preferencje projektanta.

W ramach prognozowania adresatów oferty rozpatruje się też możliwe profile osobowościowe wpływających klientów. Zgodnie z literaturą przedmiotu można przyjąć, że współczesny konsument usług hotelowych to człowiek dobrze poinformowany, krytyczny, często podróżujący, wymagający jakości i naturalnie potrzebujący gwarancji bezpieczeństwa [99]. Niemniej jednak wśród gości wciąż spotyka się osoby opuszające stałe miejsce zamieszkania stosunkowo rzadko, zagubione, zdezorientowane, potrzebujące informacji, a niemające możliwości korzystania z Internetu. Stąd ich potrzeby uwzględnić się w każdej projektowanej placówce. Analogicznie do różnic w profilach osobowościowych osób, także

⁴² Warto przytoczyć Gołotę odwołującego się do doskonale prosperujących wrocławskich obiektów powstałych w okresie „dobrej passy turystycznej”, tj.: Europeum, HP Park Plaza, Radisson Blu, a w 2009 i 2010 r. „już w trakcie światowej recesji” – The Granary – La Suite Hotel, Puro i przebudowa Monopoli [51, s. 149].

⁴³ Wilczyński pisze o potrzebie zdefiniowania niszy rynkowej przed rozpoczęciem inwestycji, która powinna obejmować określony zakres usług [165].

konieczność bezpieczeństwa jest zależna od cech indywidualnych człowieka. W tym przypadku natomiast bezpieczeństwo powinno być zapewniane zgodnie z wymogami prawnymi wszystkim użytkownikom, bez względu na ich osobiste preferencje. Choć zagadnienie to może wydawać się oczywiste, nie zawsze w praktyce jest należycie realizowane. Podkreśla się też, że w ramach prawa budowlanego i jego aktów wykonawczych nie można sprecyzować wszystkich możliwych scenariuszy, szczególnie w obliczu wspomnianego dynamizmu przemian w obrębie architektury hotelowej. Stąd waga roli projektanta w całym procesie powstawania placówki i konieczność ciągłego podnoszenia, analizowania i wnioskowania w obrębie tej kwestii we wszystkich opracowaniach z tego zakresu.

Prognozowanie potrzeb klientów, a tym samym dostosowanie do nich oferty, wiąże się z jeszcze jednym zaobserwowanym przez Kosar [99] zjawiskiem, a mianowicie z występowaniem różnych typów turystów. Autorka, powołując się na hiszpańskie badania, dzieli ich na:

- domatorów,
- idealistów,
- autonomicznych,
- hedonistów,
- konserwatystów.

W związku z tym każda z wymienionych grup będzie poszukiwała innej oferty hotelowej i oczekiwała odmiennych rozwiązań architektonicznych. Jedynie domownicy i konserwatyści przejawiają podobne preferencje – podróżują przeważnie z rodziną i poszukują takich placówek, jakie zapewnią im realizację domowych przyzwyczajeń. Według Kosar [99] idealisci koncentrują się na sporcie, muzyce, teatrze, w związku z tym wyszukują propozycji aktywności realizowanych poza hotelem. Turysty autonomiczni cieszą się życiem, wybierają wartości związane z kulturą, a cechuje ich przede wszystkim indywidualność. Dla osób o rysie hedonistycznym najważniejsze będą przyjemności, które zaspokoją w grupie przyjaciół będących często ich towarzyszami w podróży. Każdy typ gościa hotelowego będzie potrzebował innej oferty usług w hotelu i poza nim, w efekcie – wpływał na projekt przestrzeni publicznych przeznaczonych dla określonej grupy użytkowników. Dlatego jeśli zapewni się odpowiednią złożoność i różnorodność programu architektonicznego, można zaspokoić potrzeby odmiennych osobowości turystów. Metoda projektowa powinna być dobierana w zależności od zamysłu koncepcyjnego inwestora danego przedsięwzięcia [99].

Biorąc pod uwagę wielość czynników wpływających na kształtowanie współczesnych placówek noclegowych i mnogość cech osobowościowych potencjalnych użytkowników, popularność wielofunkcyjności i projektowania zintegrowanego w hotelarstwie jest uzasadniona. Rozważana nad tym zagadnieniem została szerzej rozwinięta w następnej części pracy.

3.4. Współczesne zmiany w rzutach hotelowych ogólnodostępnych przestrzeni

Największe współczesne transformacje w przestrzeniach ogólnodostępnych hoteli, zachodzące pod wpływem opisanych wcześniej czynników, zaobserwowano w obrębie następujących stref:

- strefie placu przy głównym wejściu,
- holach wejściowych i reprezentacyjnych,
- zespołach handlowo-usługowych o charakterze komercyjnym,
- kompleksach z salami wielofunkcyjnymi, w tym konferencyjnymi,
- strefach rozrywki,
- punktach gastronomicznych.

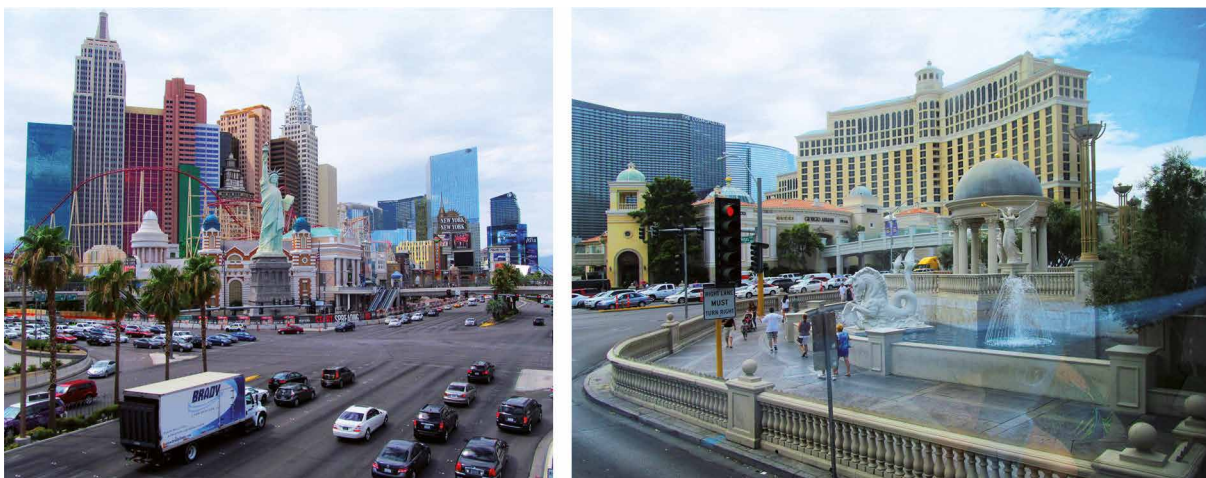
Do nowo powstałych elementów wlicza się:

- zespoły SPA i wellness,
- odnowy biologicznej,
- kliniki medyczne,

- parki rozrywki, np.:
 - z trampolinami,
 - linowe,
 - wyspy tropikalne,
 - zespoły narciarskie,
- wielkopowierzchniowe kasyna,
- ośrodki sportowe przeznaczone do uprawiania sportów: letnich, zimowych, ekstremalnych⁴⁴.

Warto podkreślić, że obecnie wzrasta popularność hoteli o znacznie rozszerzonym zakresie usług niekoniecznie bezpośrednio powiązanych z funkcjami głównymi. W związku z tym program obiektów wzbogać jest o rozbudowane centra handlowo-rzemieślnicze, sale koncertowe lub teatralne o sprecyzowanym charakterze, a nie jak dotychczas wielofunkcyjnym, a nawet supermarkety. Przykładowo w Original Sokos Hotel Vaakuna, Helsinki (Finlandia) w podziemnej części mieści się stacja metra i supermarket, Mercure Wrocław Centrum (dawniej Mercure Panorama) we Wrocławiu (Polska) został zintegrowany z dużym centrum handlowo-rzemieślniczym – Galerią Dominikańską i wielopoziomowym parkingiem, a modernistyczny hotel Cracovia z kinem Kijów, Kraków (Polska).

We wszystkich wymienionych strefach tworzących współczesną hotelową przestrzeń ogólnodostępną zauważa się zanikanie granic między poszczególnymi obszarami. Funkcje harmonijnie przenikają się ze sobą, rezygnuje się ze sztywnych podziałów na ideę, formę, treść i strukturę, a użytkownicy mają możliwość „przeptywania” z jednej przestrzeni do drugiej. Celowo osłabiane są także granice fizyczne i wizualne, które w sposób jednoznaczny wydzielają do tej pory strefy przestrzenno-funkcjonalne. Proces ten obejmuje również barierę między wnętrzem a otoczeniem obiektu. Plac miejskie „wchodzą” do holi głównych, a wnętrza „wylewają się” na otaczające chodniki, ulice czy tereny zielone. Jak wskazuje Gregory do tej pory granice w budynkach były rozwiązywane w różny sposób – od masywnych przegród, przez ściany z otworami okiennymi i drzwiowymi, po lekkie i przezroczyste oddzielenia [58]. Autor zaznacza, że zastosowany stopień transparentności pozwalał na określone wizualne przenikanie się stref w określonym przez projektanta stopniu. Obecnie proces przenikania się wzajemnego stref odbywa się przy zastosowaniu szeregu architektonicznych elementów i detali, np.: wykuszy, ryzalitów, ogródków i ogrodów zimowych, witryn, tarasów, markiz, pergol, ścian mobilnych przeziernych i nieprzeziernych, ruchomych platform itd. W tym zakresie stosuje się też drobne przepierzenia stanowiące jedynie ażurową granicę wizualną, zmiany natężenia oświetlenia stałego czy zastosowanie jedynie odmiennych akcentów kolorystycznych w elementach wyposażenia. Często dąży się też do całkowitego

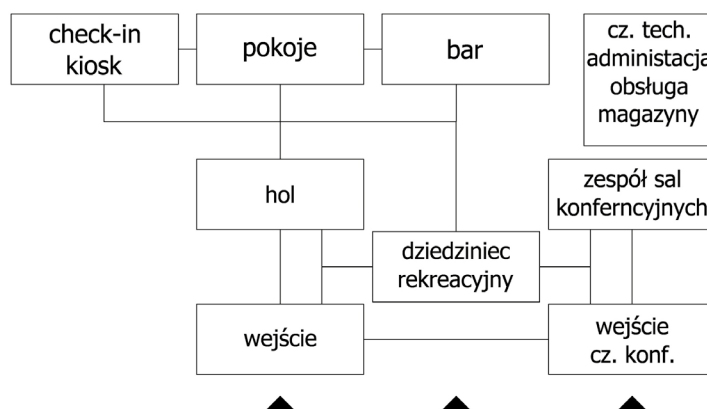
Fot. 4. Hybrydyzacja funkcji m.in. hoteli i form w skali urbanistycznej w Las Vegas, Nevada (USA) wzdłuż Las Vegas Boulevard, tzw. The Strip – układy o braku hierarchii ważności elementów architektonicznych. [Fot. J.J.]

⁴⁴ Należy podkreślić, że strefy te zaliczane do ogólnodostępnych mają często charakter półprywatny, dostępny jedynie z lobby hotelowego. Są to na przykład strefy SPA i wellness, z których korzystanie wymaga zapewnienia prywatności.

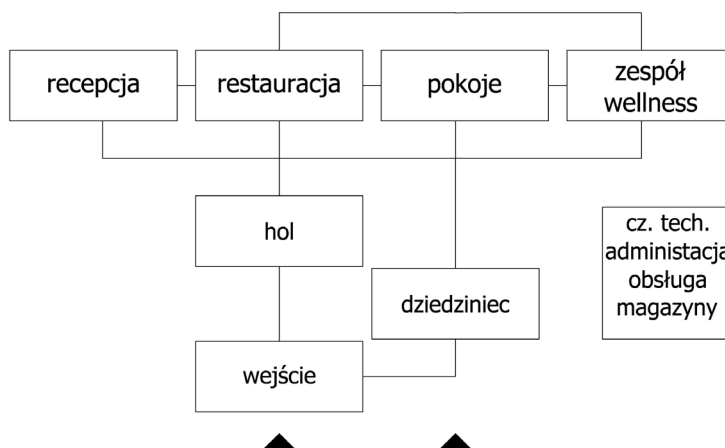
usunięcia granic, przykładem może być zastosowanie tych samych posadzek na zewnątrz, co wewnątrz przestrzeni dostępnych publicznie w hotelu. Poszukuje się też rozwiązań w nowych konfiguracjach przestrzennych, w zmianie hierarchii ważności elementów projektu, przełamaniu tradycyjnych układów⁴⁵ czy dzięki stosowaniu krzywoliniowej geometrii lub zakrzywień ścian, sufitów, a nawet podłóg. Zwiększa się też mobilność funkcji, stref i przepływ użytkowników, dlatego można na bieżąco zapewniać nowe jakości przestrzenno-funkcjonalne. Rozwiązania tego typu sprzyjają dodatkowo zniesieniu barier psychologicznych, w związku z tym nie tylko goście hotelowi mogą swobodnie korzystać z całej oferty ogólnodostępnej, lecz także mieszkańcy miasta i inni odwiedzający. Ogół tego zjawiska to tzw. hybrydyzacja przestrzeni (fot. 4) [23, 30, 58].

Charakterystyczną cechą miejsc hybrydowych o niehierarchicznej architekturze i upłynnionych granicach jest równoległe przebieganie licznych różnorodnych aktywności. Wielokrotnie łączone są funkcje o odmiennych wymaganiach dotyczących projektu wnętrza. Należy jednak nadmienić, że proces ten nie obejmuje zespołów o specjalistycznych lub bardzo zróżnicowanych wymaganiach w zakresie rozwiązań architektoniczno-budowlanych. Tam bowiem, gdzie występują inne rozwiązania techniczne (np. kotłownie, wentylatornie), higieniczno-sanitarne (m.in. kuchnie, strefy wellness), przeciwpożarowe (tj. drogi lub klatki schodowe ewakuacyjne), związane z zatrudnieniem i organizacją pracy (np. biura podróży, placówki banków), metody wykańczania wnętrz i wyposażania pomieszczeń (w tym pomieszczenia mokre, o podwyższonych parametrach zmywalności ścian), jest konsekwentnie stosowane wydzielenie tradycyjne. Podział stref można zauważyć również w samym sposobie udostępnienia przestrzeni gościom i pracownikom, czyli w rozróżnieniu części ogólnodostępnych, półprywatnych czy całkowicie prywatnych (rys. 14, 15; fot. 4) [23, 30, 58].

Rys. 14. Puro, Wrocław (Polska) – schemat blokowy obiektu ukazujący swobodną cyrkulację w strefie ogólnodostępnej

Rys. 15. The Granary – La Suite Hotel, Wrocław (Polska) – schemat blokowy obiektu ukazujący powiązania funkcjonalne strefy ogólnodostępnej i części mieszkalnej

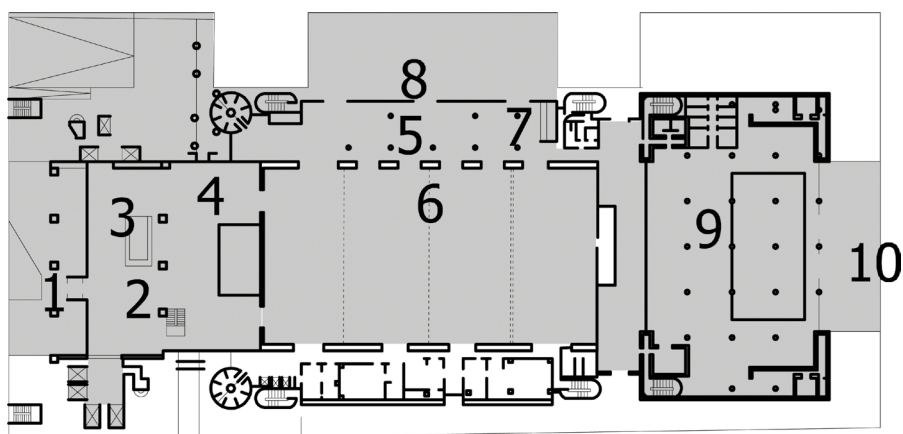
⁴⁵ Chociażby łamanie klasycznej Sullivanowskiej zasady „forma podąża za funkcją”.

Przykładowo w strefie ogólnodostępnej Hotelu NH Collection Barcelona Tower (dawniej Hotel Hespera Tower) w Barcelonie zaprojektowanego przez Richarda Rogersa można wyróżnić: strefę recepcji z barem, sale wielofunkcyjne ze strefą bankietową i część odnowy biologicznej z basenem, a także powiązane funkcjonalnie tarasy, które zostały wyraźnie wystrefowane za pomocą przegród budowlanych i kształtowania cyrkulacji użytkowników. Uczytelniono jednocześnie hierarchizację poszczególnych funkcji – od wejścia głównego do zewnętrznej strefy relaksu przy odnowie biologicznej. Mimo tego przyporządkowania zapewniono swobody przepływ wszystkich gości przez poszczególne części przez rezygnację z drzwi lub innych przegród funkcjonalnych. Dzięki temu całość ma dość współczesny charakter (rys. 16) [128].

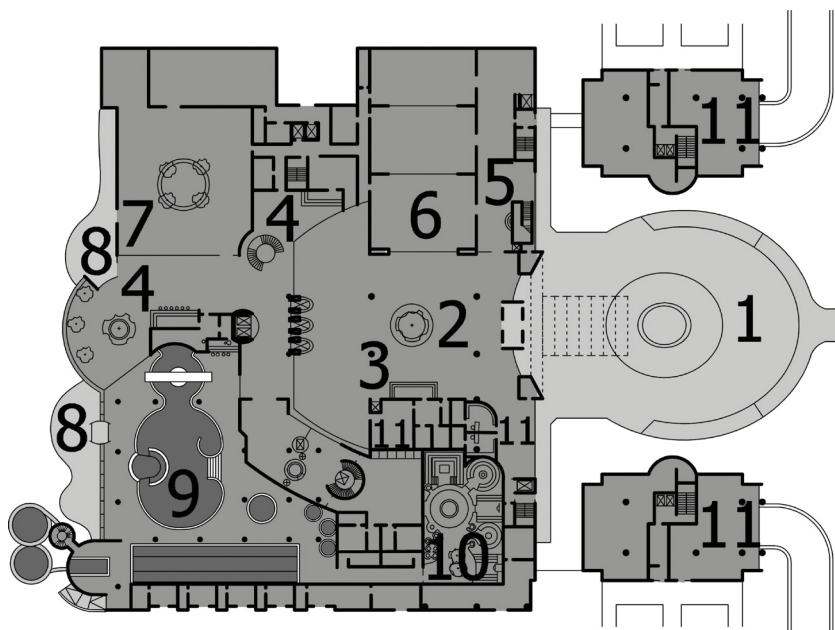
W obiekcie Baltic Plaza Hotel Medi Spa (dawniej Hotel Baltic Spa) w Kołobrzegu układ funkcji jest natomiast swobodny, a poszczególne strefy: recepcji, wypoczynku, baru, gastronomii i SPA przenikają się harmonijnie. Nieco wydzielone zostały butiki i sale widowiskowe, niemniej są one otwarte i bezpośrednio dostępne z przestrzeni recepcyjno-wypoczynkowo-gastronomicznej (rys. 17).

Do wymaganych i zestandaryzowanych elementów w przestrzeni ogólnodostępnej we współczesnych hotelach (por. tab. 1–3) należy zapewnienie gościom dostępu do mediów publicznych – przede wszystkim do Internetu. Aktualnie stosuje się w tym celu sieć WiFi, dzięki której klienci mogą swobodnie korzystać z własnych urządzeń w strefach hotelowych: holi, gastronomii, saloników, klubów itp. Współcześnie powiązanie materialnej architektury z niematerialnym Internetem jest bardzo silne i w wymier-

Rys. 16. Hotel NH Collection Barcelona Tower, Barcelona (Hiszpania) – schemat rzutu: 1) wejście główne, 2) hol, 3) recepcja, 4) bar lobby, 5) foyer, 6) zespół sal konferencyjnych, 7) bar, 8) taras letni, 9) zespół odnowy biologicznej z basenem, 10) taras letni. Oprac. na podst. [128, s. 338, ryc. 16.23]

Rys. 17. Baltic Plaza Hotel Medi Spa, Kołobrzeg (Polska) – schemat rzutu: 1) plac przed wejściem, 2) hol, 3) recepcja, 4) bar lobby, 5) foyer, 6) zespół sal konferencyjnych, 7) restauracja, 8) taras letni, 9) hala basenowa z niecką sportową i rekreacyjną, 10) saunarium. Oprac. na podst. [128, s. 338, ryc. 16.23]

ny sposób wpływa na projektowanie rozwiązań przestrzenno-funkcjonalnych. Przede wszystkim goście hotelowi potrzebują obecnie zachowania stałego kontaktu z dowolną osobą, a także wglądu w wybrane miejsce na świecie (np. nadzór nad swoim mieszkaniem za pomocą kamery internetowej). Wymaga to urządzenia stref z siedziskami zapewniających prywatność, a także wyciszone pole akustyczne. Klienci bowiem współcześnie korzystają najczęściej z Internetu bezprzewodowego za pomocą własnych urządzeń mobilnych.

Ważna jest ciągła obecność danej placówki w Internecie przez jej promocję marketingową i różnego typu lub stopnia aktywność gości hotelowych w mediach społecznościowych. Ogół tych zjawisk Paul Virilio nazywa „wirtualnym metamiastem” [6, s. 261]. Takie „miasto” rozumiane tu jako hotelowa strefa dostępu publicznego składa się z określonej przestrzeni fizycznej i wybranego przez gościa lub pracownika placówki zakresu sfery świata wirtualnego. Przykładowo, wykonana przez klienta fotografia hotelowej kawiarni udostępniona na portalu społecznościowym może w kilka sekund zostać wyświetlona na milionach ekranów w różnych miejscach globu. Co więcej użytkownicy danej platformy internetowej w niedługim czasie zdecydują o popularności wskazanego miejsca, które z postaci wirtualnej może w krótkim czasie przełożyć się na rzeczywisty wzrost liczby klientów w danej kawiarni. O takim oddziaływaniu mediów społecznościowych i o zjawiskach powiązanych z użytkowaniem przestrzeni dzięki nim⁴⁶ pisze A. Bonenberg [18, s. 26]. Autorka dodaje, że działalność użytkowników Internetu spowoduje kształtowanie wybranej rzeczywistej strefy publicznej według upodobań „społeczeństwa informacyjnego”⁴⁷.

Kluczowe zastosowanie technologii informatycznych w hotelach ujawnia się również w strefach ogólnodostępnych w tzw. budynkach „inteligentnych”. Wykorzystane rozwiązania opierają się na komputerowych sieciach logicznych – wewnętrznych i zewnętrznych, które są w stałym kontakcie z Internetem w celu optymalizacji istotnych funkcji działania budynku. Fizycznie we wnętrzach widoczne są przede wszystkim elementy paneli sterowania w formie ekranów dotykowych, wyświetlaczy LED, czujników czy regulatorów. Wszystkie one wpływają na zmianę wyglądu wnętrza, często nadają mu przemysłowy lub nawet futurystyczny wygląd. Podobnie jak cała gama kontrolerów systemu, które umożliwiają dostosowanie różnych parametrów pomieszczeń – oświetlenia, kolorystyki wybranych elementów wyposażenia, temperatury i nawilżenia powietrza, tła muzycznego, do potrzeb i upodobań klientów.

Internet we współczesnej architekturze hoteli wykorzystywany jest też w ramach systemów centralnego zarządzania budynkiem (ang. *building management system*, BMS). Służą do tego komputery i sieci logiczne, dzięki nim gromadzi się informacje o poszczególnych parametrach dotyczących wnętrza i stref zewnętrznych hotelu, badane są np.: temperatura i wilgotność powietrza, stopień nasłonecznienia, poziom zanieczyszczenia. Następnie dane są przetwarzane przez właściwy program komputerowy i zgodnie z nimi w sposób automatyczny system BMS optymalizuje działanie poszczególnych urządzeń obiektu, np. klimatyzatorów w strefach ogólnodostępnych. Zastosowanie tego systemu wymaga określonych rozwiązań w projekcie architektonicznym, w tym stworzenia właściwego układu przegród budowlanych, które zapewnią poprawny przepływ powietrza przez obiekt, czy instalacji urządzeń, czujników, sterowników lub paneli dotykowych. Potrzebne są także dodatkowe pomieszczenia serwerowni komputerowej, należy także wyznaczyć miejsca do instalacji urządzeń niewystępujących w projektach bez systemu BMS.

⁴⁶ Skuteczność, z jaką oddziałują informacje zamieszczone w internetowych mediach społecznościowych, przejawiała się negatywnie w ramach „Nocy Lampionów” w Warszawie (2013 r.) czy pikniku na krakowskim Zakrzówku, na który przybyło 22 tys. uczestników. Oba wydarzenia planowane były jako pierwotnie niewielkie spotkania, które bez woli organizatorów przerodziły się w niebezpieczne imprezy masowe [75].

⁴⁷ Pojęcie „społeczeństwo informacyjne” A. Bonenberg zaczerpnęła z dokumentów Unii Europejskiej [18]. „Społeczeństwo informacyjne to społeczeństwo, które nie tylko posiada rozwinięte środki przetwarzania informacji i komunikowania, lecz środki te są podstawą tworzenia dochodu narodowego i dostarczają źródła utrzymania większości społeczeństwa” [T. Goban-Klas, P. Sienkiewicz za: [301]].

Jednym z głównych celów rozbudowywania przestrzeni ogólnodostępnych hoteli, obok zapewnienia konkurencyjności, jest zwiększanie zysku. Komercjalizacja wiąże się z poszukiwaniem takich układów funkcjonalnych, które pozwolą na ekspozycję funkcji promowanych przez właścicieli danej jednostki. Potrzeba ta wymaga nadawania hotelowym przestrzeniom ogólnodostępnym układów charakterystycznych dla domów towarowych czy obiektów rekreacyjnych. Co więcej, aranżacja takich stref jest przeważnie bardzo elastyczna, bez wydzielonych granic, aby można było zmieniać wielkość wybranych powierzchni w krótkich odcinkach czasu celem uzyskania jak największej rentowności w poszczególnych lokalach.

Wszystkie omówione ogólne tendencje mające wpływ na współczesną architekturę hotelowych stref ogólnodostępnych, przejawiają się szczegółowo w poszczególnych elementach przestrzenno-funkcjonalnych części ogólnodostępnych, co zostanie rozwinięte w dalszej części monografii. Jak już wielokrotnie podkreślano, granice stref nie zawsze są czytelne, dlatego, żeby móc kontynuować temat, posłużono się tradycyjnym ich podziałem, omówionym na początku niniejszego rozdziału.

3.4.1. Zagospodarowanie terenu otoczenia hotelu

Do podstawowych elementów zagospodarowania terenu przeznaczonego do użytkowania publicznego należą (tabl. 1) [128, 138, 165]:

- drogi,
- drogi dojazdowe,
- place przed wejściowe,
- elementy małej architektury, w tym:
 - wolno stojące rzeźby,
 - instalacje artystyczne,
 - instalacje techniczne,
- dojścia piesze,
- ciągi pieszo-jezdne,
- ścieżki rowerowe,
- iluminacja – oświetlenie dróg i budynku,
- tablice informacyjne,
- znaki,
- zatoki podjazdowe i postojowe, w tym:
 - dla taksówek,
 - dla autokarów,
- zadaszenie nad zatoką postojową (rys. 18),
- parkingi⁴⁸,
- pojedyncze miejsca postojowe,
- garaże – np. wielopoziomowe, podziemne, częściowo zagłębione⁴⁹,
- wypożyczalnie pojazdów.

Są to elementy, bez których funkcjonowanie przedsiębiorstwa hotelowego nie byłoby możliwe. Układ ten uzupełniają (tabl. 1) [128, 138, 165]:

- kioski,
- punkty usługowo-handlowe,
- fontanny,
- schody,

⁴⁸ Za optymalne uważa się rozwiązanie, w którym hotel zapewnia swoim gościom miejsca na parkingu strzeżonym [165].

⁴⁹ W obrębie Starego Miasta i śródmieścia preferowane są parkingi całkowicie podziemne, dzięki temu można zachować estetykę otoczenia [138].

- pochylnie,
- zielen miejska urządzona w sposób różnorodny (rys. 19):
 - skwery,
 - parki,
 - szpalery drzew,
 - ogrody z:
 - altanami,
 - tarasami,
 - plażami,
 - urządzeniami sportowymi,
 - elementami rekreacji wodnej,
 - urządzeniami widowiskowymi pod gołym niebem,
 - letnią gastronomią,
 - kawiarniami,
 - grillami.

W hotelu występują również strefy przeznaczone dla pracowników i obsługi placówki, a wśród nich [128, 138, 165]:

- place gospodarcze,
- drogi dojazdowe gospodarcze,
- dojścia piesze,
- rampy wyładowcze,
- miejsca postojowe dla pracowników,
- warsztaty.

Układ i rodzaj wymienionych elementów zależy od wielkości działki, projektu, uwarunkowań lokalnych itd. Co ciekawe, akurat te elementy mają przeważnie charakter tradycyjny i nie wskazuje się tu znacznych zmian w projektowaniu. Współczesne przekształcenia w otoczeniu hotelu natomiast uwiadcniają się pod wpływem potrzeby wzmacniania bezpieczeństwa w zespołach dostępnych publicznie. Strefa garażowania i wjazdowa gospodarcza jest zwykle wyposażona w urządzenia pierwszej kontroli dostępu, tj. szlabany i bramki automatyczne – poza nimi instaluje się system monitoringu lub zatrudnia dozorcę. Podjazd do wejścia głównego w większości przypadków pozostaje ogólnodostępny, niemniej jest pod ścisłym nadzorem centrum ochrony przedsiębiorstwa [165].

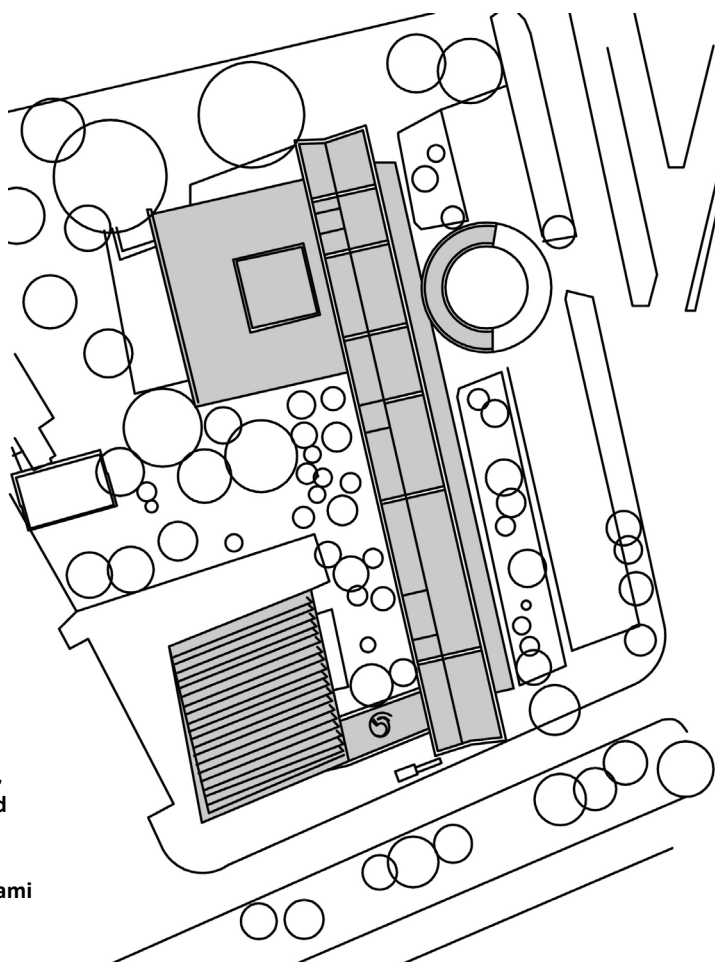

Rys. 18. Mercure Warszawa Grand, Warszawa (Polska)
– oryginalna strefa wejściowa z zadaszeniem nad zatoką podjazdu.
Oprac. na podst. [302]

Kluczowym elementem strefy publicznej hotelowego zagospodarowania jest zatoka służąca przywożeniu i zabieraniu gości – zatrzymywać się tu mogą taksówki i autokary. Urządza się ją w formie zadaszonego podjazdu. Postój w tym miejscu jest ograniczony do kilku minut, czyli czasu niezbędnego do wyjścia gości z pojazdu i wypakowania bagażu. Wielkość strefy jest uwarunkowana częstotliwością użytkowania. W przypadku małych placówek może mieć charakter zatoczki, a dużych – bywa rozbudowana do czterech lub pięciu odrębnych pasów (w tych rozwiązaniach szczególnie istotne jest rozdzielanie ruchu pieszego od kołowego). Należy podkreślić, że na etapie projektu zagospodarowanie tego terenu odgrywa równie ważną rolę, co strefa recepcji i holu. Zakłada się bowiem, że gościem hotelowym zostaje się od momentu przekroczenia granicy działki przedsiębiorstwa (tabl. 1) [128, 138, 165].

Aktualnie i powszechnie elementem obligatoryjnym hotelu miejskiego jest parking. Goście wielokrotnie pozostawiają tam swoje samochody podczas pobytu w hotelu, na rzecz korzystania z lokalnej komunikacji miejskiej i zwiedzania miasta pieszo. Jest to szczególnie istotne w przypadku omawianej lokalizacji placówek. Z parkingu hotelowego korzystają również klienci stref rekreacyjnych i handlowo-usługowych stref ogólnodostępnych [138].

Wejścia do obiektu muszą być widoczne już z pewnej odległości od budynku. Dotyczy to rozpoznawalności architektonicznej i prawidłowego oświetlenia tej strefy w godzinach nocnych. Iluminacja służy nie tylko dobrej orientacji samych użytkowników, lecz także umożliwia wygodne prowadzenie kontroli wizualnej osób zbliżających się do obiektu. Dzięki niemu zmniejsza się ryzyko napadu na hotel czy ewentualnego ataku terrorystycznego. O wzmocnieniach zabezpieczeń przed zagrożeniem tego typu pisze Jasiński [85]. Opisuje rozwiązanie powszechnie praktykowane na ternie Stanów Zjednoczonych polegające na tworzeniu niezauważalnej dla pieszych zapory z elementów małej architektury. Ich zadaniem jest zapobieganie wjechania samochodem do budynku. W tym celu stosuje się, wykonane z ciężkich materiałów – kamienia czy betonu, m.in.:

Rys. 19. Zespół hotelu Cracovia z kinem Kijów, Kraków (Polska) – układ urbanistyczny łączący funkcje noclegowe z komercyjnymi i usługami kultury.
Oprac. na podst. [227]

- słupki,
- gazony z kwiatami,
- ławki,
- fontanny,
- dekoracyjne kule.

Taki sposób zabezpieczeń jest już powszechny w miastach europejskich, ale przeważają bariery zdecydowanie bardziej wyeksponowane, czasem zrealizowane jako formy dekoracyjne, np.:

Tablica 1. Strefa wejściowa w hotelach śródmiejskich: 1) Sofitel Warsaw Victoria, Warszawa (Polska) – średniej wielkości z zielenią reprezentacyjną i pasem wydzielonej jezdni, 2) Palace Hotel, Tokio (Japonia) – duża z głębokim zadaszeniem nad zatoką i kilkoma pasami ruchu, 3) Grand Hotel Barone Di Sassj, Mediolan (Włochy) – średniej wielkości z zadaszeniem nad wejściem głównym, 4) Bellagio, Las Vegas (USA) – znacznie rozbudowana z fontanną przysposobioną do pokazów światła, dźwięku i wody jako jedna z atrakcji miasta, 5) NJV Athens Plaza, Ateny (Grecja) – mała z drzwiami obrotowymi w metalowej ramie i dodatkowym wejściem dla osób z niepełnosprawnością, całość uniemożliwiająca wjazd samochodem do wnętrza, 6) Hilton Munich Airport, Monachium (Niemcy) – rozbudowana z przestrzennym atrium i metalowymi słupkami obudowującymi całkowicie szklaną ścianę kurtynową. [Fot. J.J.]

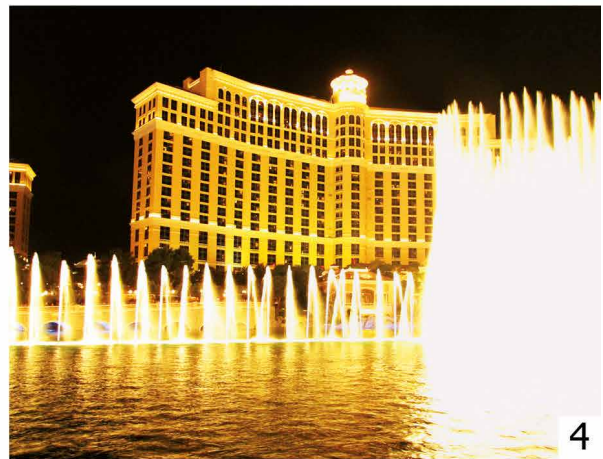
1

2

3

4

5

6

- wzmacniane metalowe słupki stalowe,
- zapory stalowe.

Nie blokują one ruchu pieszych, jednocześnie stanowią fragment ogólnego zagospodarowania terenu. Czasami wpisuje się je między istniejące słupy konstrukcyjne, fontanny czy znaki informacyjne o wzmocnionej konstrukcji. Odległości między poszczególnymi elementami takiej zapory są na tyle małe, że nie ma możliwości podjazdu samochodem bezpośrednio pod budynek [85].

Takie rozwiązanie jest również istotne w regulacji stref miejskiego parkowania. Odpowiednio zaprojektowane zapory są znacznie bardziej estetyczne i korzystne w budowaniu miejskiej urbanistyki niż płoty i ogrodzenia, które mogłyby się pojawić z powodu nowych zagrożeń.

Warto zauważyć, że podobną rolę mogą pełnić schody czy drzwi obrotowe, jednak współcześnie unika się tego rozwiązania ze względu na osoby z niepełnosprawnościami. Podłużne elementy zagospodarowania terenu mogą również służyć „segregowaniu” wchodzących przez rozdzielanie na wąskie strumienie ruchu. Chodzi o:

- murki,
- balustrady,
- siedziska,
- obramowania fontann bądź zieleńców.

Dodatkowo dzięki ich występowaniu kamery monitoringu mają możliwość zarejestrowania twarzy każdego wchodzącego. Poza tym takie rozwiązanie będzie skuteczne, jeśli pojawi się zjawisko tzw. tłumu⁵⁰ lub wybuchnie panika wśród gości [107].

W analizie zagadnienia ochrony obiektu warto zwrócić uwagę, że hole hotelowe są często realizowane jako część przestrzeni zewnętrznej: placu, chodnika, ciągu pieszo-jezdnego. Efekt ten jest osiągnięty przez przedłużenie części gastronomicznych, w tym: wystawianie stolików z siedziskami, układanie na zewnątrz tej samej lub podobnej w charakterze posadzki co we wnętrzu, montowanie witryn umożliwiających pozbawiony barier kontakt wzrokowy między przestrzeniami. Ponadto stosuje się tarasy i ogródki, a także takie same elementy identyfikacji wizualnej przed budynkiem i w budynku w ramach logotypu oraz nazwy hotelu. Warto podkreślić, że hol hotelowy, a często także większość powiązanych z nim usług, jest z definicji dostępny 24 godz. na dobę. Dzięki temu w sposób naturalny zwiększa się nadzór społeczny i ochronę nad najbliższym otoczeniem, przez co następuje redukcja miejsc niebezpiecznych w tkance miasta.

3.4.2. Strefa wejścia do hotelu

Szczególnie widoczne potwierdzenie opisanych wcześniej transformacji w hotelowej przestrzeni ogólnodostępnej występuje w strefie holu. Stanowi on wizytówkę miejsca – to na jego podstawie goście formułują swoją pierwszą opinię o całej placówce. Stąd dbałość projektantów i inwestorów o hol przejawiająca się w dobieranych w procesie projektowym wyjątkowych rozwiązaniach architektonicznych, rodzajach wyposażenia i jakości wykończeń, a w trakcie użytkowania – w częstotliwości remontów i wprowadzanych unowocześnień.

Tradycyjnie hol służy przede wszystkim obsłudze administracyjnej gości związanej z rejestrowaniem i wymeldowaniem w strefie recepcji, oczekiwaniu i integracji użytkowników, wypoczynkowi, przechowywaniu bagażu i zasięganiu informacji. Stąd lada recepcyjna zwyczajowo stanowiła centralny punkt tej przestrzeni i była zauważalna już od wejścia głównego. W omawianej strefie eksponuje się dodatkowo: mapy miasta, przewodniki turystyczne, oferty wycieczek, a także prowadzi drobny handel – chodzi głównie o sprzedaż napojów, przekąsek i środków higieny osobistej. Siedziska zlokalizowane są

⁵⁰ „Tłum” to pojęcie oznaczające znaczną grupę ludzi o charakterze masy, zachowującą się w sposób niebezpieczny. Charakteryzuje ją: prymitywność, wrogość, myślenie obrazami. Zapanować nad tłumem można przez powtarzanie prostych komunikatów, informacji, stosowanie piktogramów [107].

przeważnie w osobnych, nieco wydzielonych pomieszczeniach. Można stwierdzić, że w holu występuje jedna funkcja wiodąca, ale uzupełniana o niezbędne elementy towarzyszące [32, 135, 165].

Obecnie hol hotelowy zyskuje charakter znacznie bardziej zróżnicowany i ogólnodostępny niż kiedyś, a Portman nazywa go przestrzenią „wielowymiarową” i „miejscem zdarzeń” [135, s. 283], co oznacza w pełni publiczny sposób użytkowania, a także dużą liczbę funkcji o takiej samej ważności. Wiąże się to ze zróżnicowaniem aranżacji meblarskich w otwartych przestrzeniach. Granice poszczególnych stref są całkowicie zatarte. Hol tego typu jest miejscem odwiedzanym przez użytkowników miasta, pozwalającym na spotkanie z innymi ludźmi i pokazanie siebie. Sprzyja to zarówno zawiązywaniu i budowaniu bezpośrednich więzi międzyludzkich, jak i możliwości prezentacji swoich doświadczeń na portalach społecznościowych⁵¹, często nawet w sposób niezamierzony. Miejsca spotkań, szczególnie kiedy są prezentowane w Internecie, wymagają właściwej oprawy, stąd architektonicznie hol przeważnie rozwiązuje się jako wielokondygnacyjny, atrialny, czasem wyposażany w dodatkowe antresole. Ważnym elementem tej przestrzeni jest ekspozycja dzieł sztuki czy instalacji artystycznych, ale też informacja o najbliższych wydarzeniach kultury w danym mieście. Trzeba dodać, że w silnie zurbanizowanych centrach miast hol musi dodatkowo wyróżniać się ze zdywersyfikowanego i nasyconego funkcjami kontekstu tak, aby był zauważalny i rozpoznawalny mimo znacznej konkurencji (rys. 20) [32, 135, 138].

We współczesnych holach hotelowych zaobserwowano, że obsługa gościa realizowana jest najczęściej dyskretnie, z boku. Obecnie bowiem użytkownik hotelu z recepcji korzysta dwukrotnie – przy rejestracji i wymeldowaniu, a jedynie okazjonalnie w trakcie pobytu zasięga dodatkowych informacji. Wiąże się to z wprowadzeniem coraz bardziej popularnych kluczy magnetycznych bądź chipowych, które nie są zwracane obsłudze przy każdym wyjściu gościa poza obręb placówki. Również zastosowanie bezprzewodowej sieci WiFi w strefach ogólnodostępnych zmniejsza częstotliwość podchodzenia gości do lady recepcyjnej celem zasięgania porad recepcjonistów. W rozwiązaniach architektonicznych zmiana ta przejawia się w zamierzonym dystansowaniu lady recepcyjnej⁵² w stosunku do wejścia głównego i wycofaniu jej z ciągów komunikacji poziomej⁵³. W przestudiowanych przypadkach stwierdzono lokalizowanie jej z boku wzdłuż wybranej ściany w holach jednopiętrowych, ukrywanie pod antresolami we wnętrzach atrialnych, a nawet chowanie we wnękach lub osobnych pomieszczeniach (tabl. 2) [128, 138, 165].

Jedną z zalet takiego rozwiązania jest zapewnienie poufności przy rejestracji gościa hotelowego, podczas której następuje przekazanie danych osobowych i okazanie dokumentów tożsamości. Drugą – zapewnienie niezbędnej ciszy, ponieważ ciągi komunikacyjne, strefy wejścia czy oczekiwania należy zaliczyć do miejsc o okresowym dużym natężeniu hałasu. Istotna jest też możliwość dyskretniej obserwacji przez pracowników osób wchodzących do budynku, a szczególnie tych kierujących się do wind. W skrajnych przypadkach współczesnych rozwiązań strefa recepcji jest w znacznym stopniu minimalizowana, a nawet pozbawiana obsługi. Przykładowo w placówkach tzw. „inteligentnych”, czyli technologicznie zaawansowanych, recepcja wraz z całym zapleczem zostaje zredukowana do komputera i automatu wydającego karty-klucze. Kontrolę obiektu przez obsługę hotelu przejmuje system monitoringu nadzorowany przez firmę ochroniarską (tabl. 2, 3) [128, 138, 165].

Współczesny hol hotelowy to przede wszystkim strefa komercyjna, w której dominują wyeksponowane:

⁵¹ Portman twierdzi, że w publicznej przestrzeni hotelowej nastąpiły dwie rewolucje. Pierwsza związana była ze zmianą z kultury rolniczej na przemysłową w końcu XIX w., a druga nastąpiła na początku XXI w. w związku z upowszechnieniem technologii komputerowej, Internetu [135].

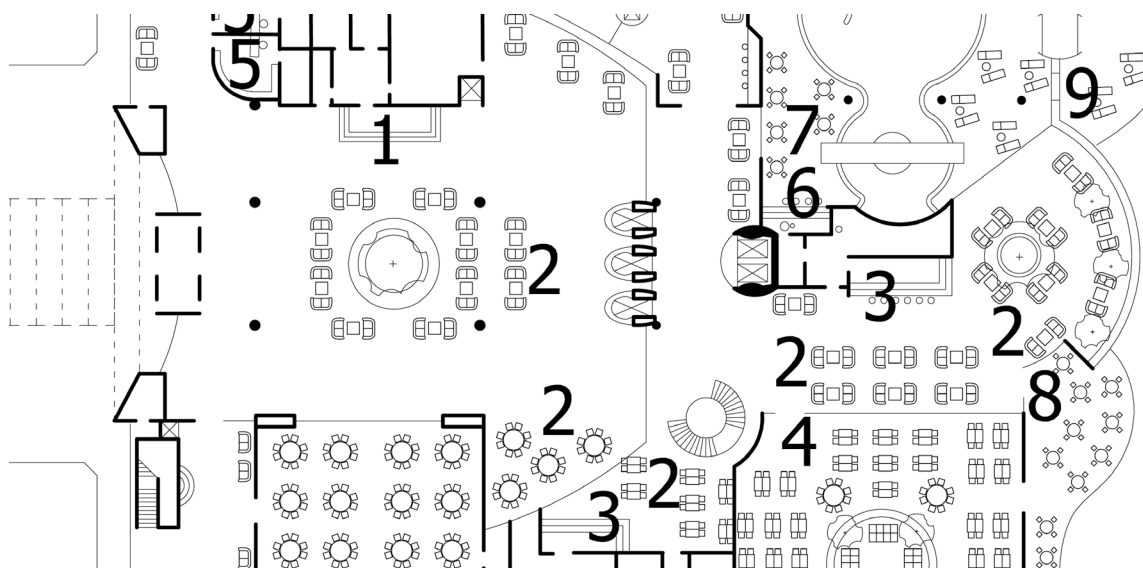
⁵² W stosunkowo nowych źródłach literaturowych, np. [165], znajduje się jeszcze informacja o konieczności centralnej lokalizacji lady recepcyjnej. W innej pozycji [128] natomiast, autorzy podają, że np.: „hall recepcyjny [to miejsce, gdzie] [przypis J.J.] wszystkie funkcje muszą być czytelne dla gości, stanowisko recepcji powinno być usytuowane na wprost wejścia” [165, s. 43; 128, s. 39].

⁵³ Warto nadmienić, że sporadycznie współczesne rozwiązania mogą wiązać się z utratą czytelności planu. Jaskrawym przykładem w tym zakresie są gigantycznych rozmiarów amerykańskie hotele-kasyna w Las Vegas, gdzie odszukanie recepcji, może wiązać się nawet z kilkuminutowym poszukiwaniem.

- punkty gastronomiczne,
- kawiarnie,
- kluby,
- stoiska handlowo-usługowe, np.:
 - luksusowa biżuteria,
 - pamiątki,
 - wyroby regionalne,
 - ubrania,
 - upominki,
 - saloniki prasowe,
 - przedstawicielstwa biur turystycznych,
 - banków,
 - kantory,
 - wypożyczalnie samochodów.

Standardowo zalecane [186], choć coraz mniej popularne, są np.:

- kwiaciarnie,
- usługi fryzjerskie.

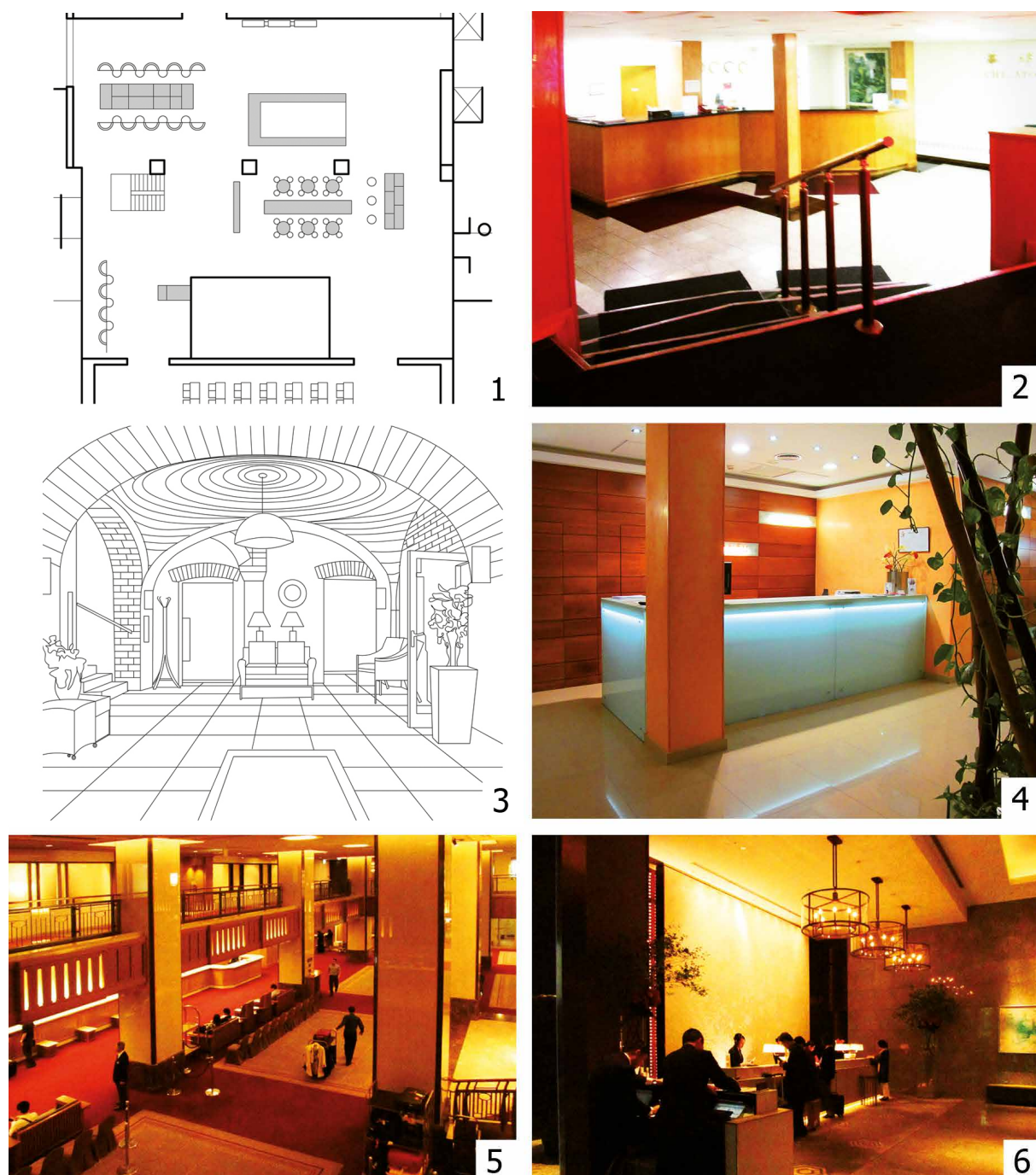
Rys. 20. Wielofunkcyjny i otwarty hol Baltic Plaza Hotel Medi Spa, Kołobrzeg (Polska) – schemat fragmentu rzutu: 1) lada recepcyjna, 2) strefa wypoczynkowa, 3) bar, 4) stoły restauracyjne, 5) butik, 6) bar mokry, 7) siedziska w strefie basenowej 8) taras zewnętrzny holu i restauracji, 9) taras zewnętrzny strefy rekreacyjnej. Oprac. na podst. [128, s. 338, ryc. 16.23]

W hotelach miejskich sprawdzają się również delikatesy, które mogą być otwarte 24 godz. na dobę⁵⁴. W przypadku małych jednostek strefę handlu łączy się z recepcją lub wykorzystywane są płatne automaty z przekąskami, napojami czy środkami higieny. Niejednokrotnie funkcje: reprezentacyjne, wypoczynkowe i usługowe zostają rozbudowane na kolejne piętra, a całość połączona w formie antresoli lub atrium. Strefy gastronomii i zespołów konferencyjnych są natomiast uzupełniane o tarasy, balkony czy galerie zewnętrzne. Niewątpliwie ta integracja stref zewnętrznych z wnętrzami komercyjnymi sprzyja rentowności zespołu, szczególnie w gęstej zabudowie centrum miasta.

W ramach omawianej części hotelu stosuje się również rozwiązania typu podniebny hol (ang. *sky lobby*), w szczególności w obiektach miejskich połączonych funkcjonalnie z przestrzeniami o odmiennym użytkowaniu, np. połączonych ze strefą komunikacji galerii handlowej czy kasyna. W rozwiązaniach tego typu bezpośrednio z wymienionych przestrzeni urządza się hotelowy salon lub hol o zredukowa-

⁵⁴ Przykładem może być hotel Dwór Polski we Wrocławiu zlokalizowany w Rynku.

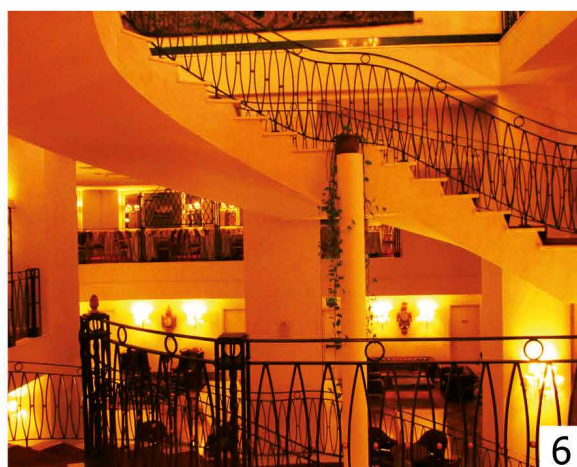
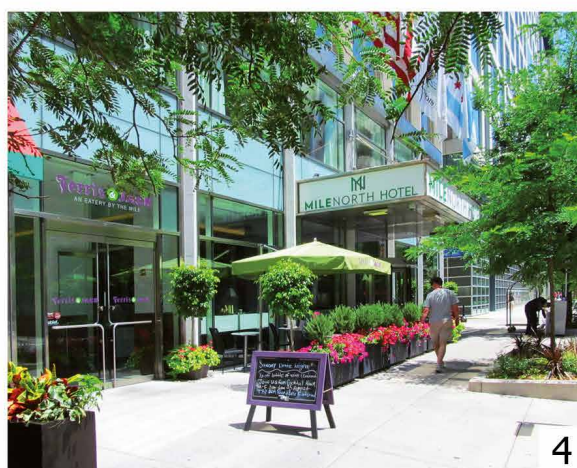
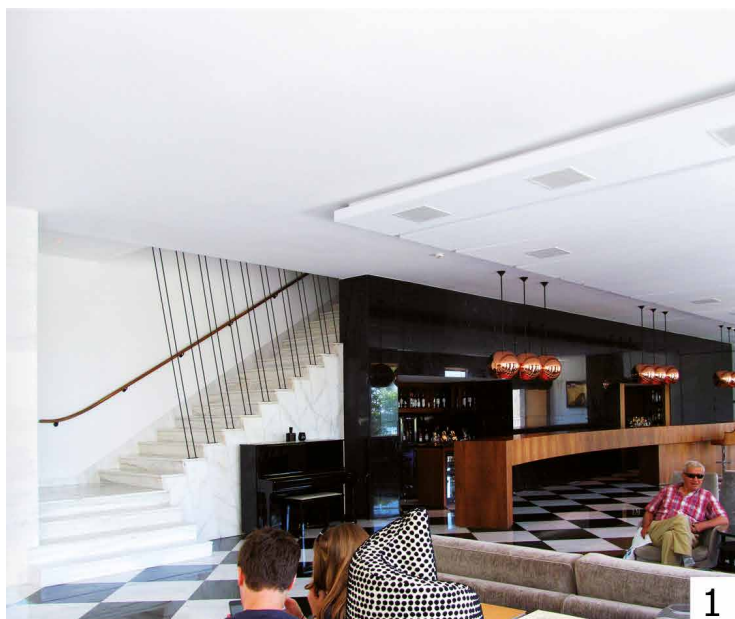
Tablica 2. Położenie recepcji w holu hotelowym: 1) centralne w Hotelu NH Collection Barcelona Tower, Barcelona (Hiszpania), 2) centralne w Chinatown Hotel, Chicago (USA), 3) ukryte w The Granary – La Suite Hotel, Wrocław (Polska), 4) boczne w Hotel Cordoba Centro, Kordoba (Hiszpania), 5) boczne pod antresolą w Imperial Hotel, Tokio (Japonia), 6) boczne w wydzielonym pomieszczeniu w Palace Hotel, Tokio (Japonia). Oprac. na podst.: rys. 1 [128, s. 338, ryc. 16.23], rys. 3 [65, s. 68]. [Fot. J.J.]

nych funkcjach połączonych z windami, a właściwy hol – na najwyższych poziomach. Podniebny hol ma wszystkie cechy właściwe dla rozwiązania tradycyjnego i z niego goście dostają się do pokoi. W związku z nietypowym położeniem wzbogacony jest często o ciekawy widok na panoramę miasta [138].

Równie istotną funkcją holu hotelowego jest wypoczynek łączony z poczekalnią (w j. ang. określany jako *lounge*), który realizowany jest w formie miejsca dyskretnie lub wyraźnie wydzielonego, wyposażonego w różnego rodzaju siedziska. Całość może mieć charakter w pełni ogólnodostępny lub półprywatny. Strefy tego typu lokalizuje się często w atriach – dobrze doświetlonych, ale w sposób rozproszony, bez ryzyka bezpośredniej ekspozycji promieni słonecznych. Są one często uzupełnianie

Tablica 3. Hol w wersji współczesnej ogólnodostępnej przestrzeni hotelowej: 1) siedziska i bar w Aquila Atlantis Hotel, Heraklion, Kreta (Grecja), 2) pasaż handlowy w The Venetian Resort Hotel Casino, Las Vegas (USA), 3) wielofunkcyjne atrium w Hilton Munich Airport (dawniej Kempinski), Monachium (Niemcy), 4) ogródek kawiarni w MilenNorth Hotel, Chicago (USA), 5) wypoczynek i recepcja w Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel, Chicago (USA), 6) reprezentacyjna klatka schodowa łącząca strefę wypoczynkową części konferencyjnej i restauracyjno-jadalnianą w Grand Hotel Barone Di Sass, Mediolan (Włochy). [Fot. J.J.]

o aperitif bary, czyli kolejne propozycje z zakresu oferty komercyjnej. Nieodzownym elementem jest też bezprzewodowy Internet – goście korzystają z niego z użyciem prywatnych urządzeń mobilnych. Do tej pory jeszcze, ale coraz rzadziej, spotykane są stanowiska z komputerami lub laptopami hotelowymi przeznaczone dla podróżnych ceniących sobie rozwiązania tradycyjne [135, 138].

Nieziemiennie obowiązkowe w programie hotelowych stref ogólnodostępnych są wejścia główne i pomocnicze, strefa komunikacji pionowej z reprezentacyjnymi klatkami schodowymi, windami i klatkami ewakuacyjnymi i komunikacji poziomej z dodatkowymi holami, korytarzami, galeriami. Stąd użytkownicy przechodzą zarówno do pokoi, jak i do gastronomii, części wypoczynkowych, konferencyjnych, dostają się do parkingów czy zespołów handlowo-usługowych⁵⁵ [128, 165].

Problematykę publicznej komunikacji pionowej i poziomej hotelu rozpatruje się, biorąc pod uwagę nie tylko szerokie strumienie ruchu osób i wózków bagażowych, lecz także psychologię tłumu, w tym możliwość wystąpienia paniki. Stąd ciągi komunikacji ogólnej są szerokimi pasmami ruchu pieszego⁵⁶. Żeby nie eksponować elementów budynku związanych z potencjalnymi zagrożeniami, korytarze te włącza się optycznie w przestrzenie ogólnodostępne służące spotkaniom, rozmowom czy rekreacji za pomocą ujednolicenia rozwiązań wnętrzarskich.

Należy dodać, że w przypadku hoteli miejskich wielofunkcyjne lobby jest przeważnie o 20% większe od tradycyjnego i uzupełnione o elementy gastronomii o 30%. Przyjmuje się, że na jeden pokój przypada około 0,6–0,9 m² (USA) powierzchni holu, podczas gdy przestrzeń o zróżnicowanym użytkowaniu zajmuje 0,9–1,4 m². Według krajowego prawodawstwa w obiektach do 50 jednostek mieszkalnych wymaga się holu o powierzchni min 10 m² w przypadku budynków 1-gwiazdkowych, 20 m² – 2- i 3-gwiazdkowych, 30 m² – 4-gwiazdkowych i 50 m² – 5-gwiazdkowych. W większych obiektach sukcesywnie na każdy dodatkowy pokój należy zwiększyć omawianą strefę kolejno o 0,1, 0,2, 0,3, 0,4, 0,5 i 0,8 m². W literaturze przedmiotu podaje się, że w Europie liczba siedzisk w salonikach powinna stanowić ok. 30% liczby pokoi [138, 192].

W tym miejscu należy jeszcze dodać, że hole hotelowe dzieli się ze względu na układ przestrzenny w rzucie na:

- jednoprzestrzenne,
- wieloizbowe,

a w przekroju na:

- jednopoziomowe,
- wielopoziomowe, w tym:
 - z antresolą,
 - atrialne,
- podzielone na kondygnacje – lobby i lobby podniebne.

Ze względu natomiast na program funkcjonalny na:

- podstawowe – tradycyjne, czyli przeznaczone na recepcję i poczekalnię,
- złożone (rozbudowane) – wielofunkcyjne, czyli przeznaczone na liczne i zróżnicowane aktywności, użytkowane w sposób ogólnodostępny.

⁵⁵ W sąsiedztwie holu lokalizuje się strefy obsługi, tj.: zaplecze recepcji, ogólnodostępne sanitariaty, przechowalnię bagażu, sejf, depozyt, pomieszczenie socjalne dla pracowników, a w ścisłej relacji z nimi – biura i serwerownie (strefy te nie są bezpośrednio związane z tematyką monografii) [128, 165].

⁵⁶ Celem opracowania wymiarów pasów ruchu pieszego stosuje się przepisy prawa budowlanego obowiązujące w danym kraju. W Polsce na podstawie analizy kilku przepisów warunków technicznych: § 72, § 236, § 237, § 242 można stwierdzić, że ich szerokość powinna wynosić min 1,40 m, a jeśli przez hol przebiega droga ewakuacyjna z jednej z klatek, to 2,10 m – przy wysokości 3,30 m i więcej [193].

3.4.3. Gastronomia hotelowa

Podobnie jak hotelowa część wejściowa strefy restauracyjne i punkty gastronomiczne⁵⁷, powiązane często z częściami zewnętrznymi hotelu, są ogólnodostępne i służą za bufor między strefami prywatnymi (pokojami) a miastem i mieszkańcami. Jak wspomniano wcześniej, serwowanie śniadań, bar aperitif lub kawowy i sprzedaż napojów są wymagane we wszystkich europejskich placówkach określanych mianem hoteli. Restauracje natomiast są obowiązkowe w obiektach oznaczonych 3–5 gwiazdek, z wyjątkiem hoteli 3-gwiazdkowych, jeżeli lokal gastronomiczny tego rodzaju znajduje się w maksymalnej odległości 200 m od placówki (patrz podrozdz. 3.1) [186, 192].

Do prawidłowego funkcjonowania stref i punktów gastronomicznych konieczne jest wyraźne ich zasygnalizowanie w przestrzeni przed lokalem, przeważnie za pomocą: szyldów, markiz, ogródków, stolików czy tarasów. Wystarczająca bywa też duża witryna eksponująca interesujące wnętrze i toczącą się w nim aktywność społeczną. Analogicznie powierzchnia sal restauracyjnych, kawiarni, barów, pubów, herbaciarni czy cukierni harmonijnie „przepływa” dalej w komunikację ogólną, części wypoczynkowe, zespoły konferencyjne i inne (fot. 5). Przykładem może być bar w holu Aquila Atlantis Hotel, który stanowi istotny element architektury całej strefy reprezentacyjnej. Gastronomii hotelowej stawia się wysokie wymagania pod kątem zarówno jakości usługi, jak i projektu wnętrza. W standardach jednej z sieci zakłada się, że bar czy restauracja w każdej placówce tego operatora powinny być wzorem trendów dla sąsiadujących lokali⁵⁸. Warto zauważyć, że części gastronomiczne są szczególnie istotnym elementem promocyjnym, za pomocą którego dana placówka ma szansę zaistnieć w mediach społecznościowych. Również klienci chętnie dzielą się zdjęciami z restauracji lub kawiarni na swoich internetowych profilach [148, 345].

W obiektach od 1- do 3-gwiazdkowych jadalnia, element obowiązkowy w każdym hotelu zgodnie z kategoryzacją europejską, może służyć jedynie do wydawania śniadań. Ze względu jednak na poszukiwanie rentowności przedsiębiorstw jest wykorzystywana przez cały dzień do wydawania posiłków i przekąsek gościom. Popularne jest też udostępnianie tej strefy jako komercyjnych restauracji lub klubów – ogólnodostępnych w godzinach popołudniowych i wieczornych. Należy pokreślić, że sala tego typu powinna umożliwiać zmianę aranżacji i oświetlenia z zapewnieniem całkowitego, czasowego wyłączenia z użytkowania wybranych stref jadalni (np. w okresie zmniejszonej liczby gości poza sezonem turystycznym). Cechą wyróżniającą gastronomię w placówkach 4- i 5-gwiazdkowych jest natomiast obecność zróżnicowanych tematycznie i wnętrzarsko małych punktów oraz dużych lokali o wyróżniającej funkcji. Wśród miejsc tego typu wymienia się (por. tabl. 4):

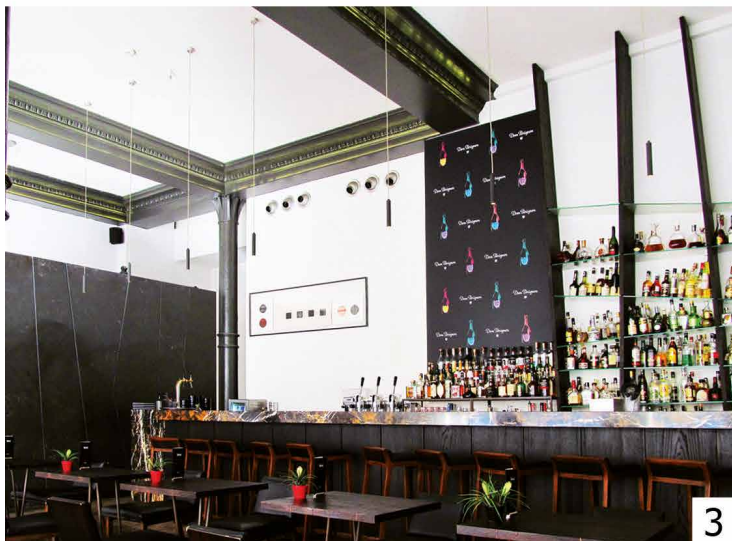
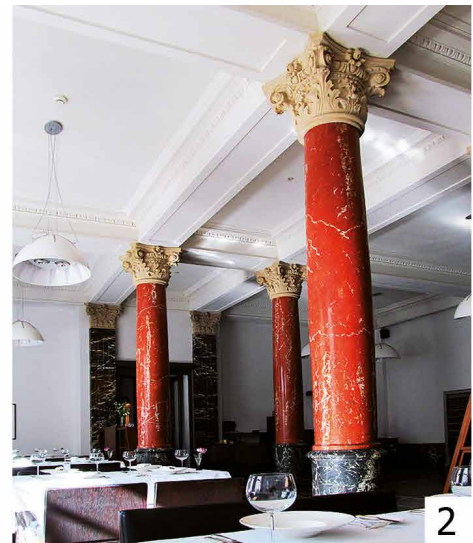
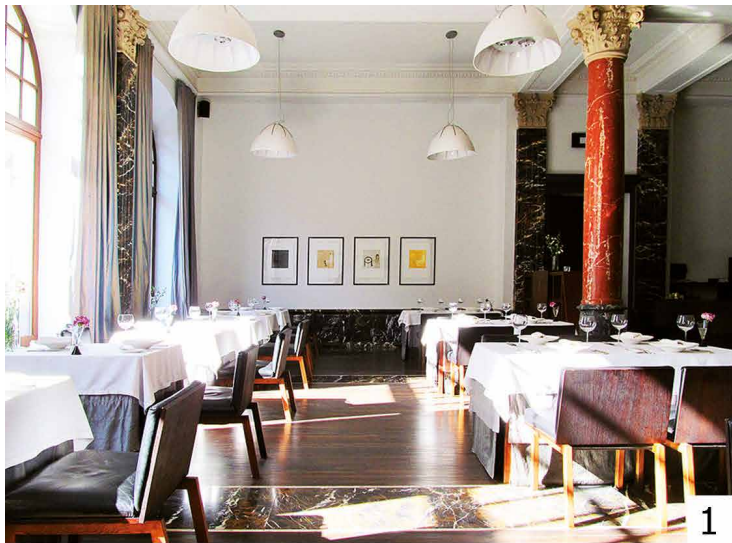
- bary sałatkowe, sushi, z sokami,
- kluby z przekąskami,
- herbaciarnie,
- kawiarnie,
- winiarnie,
- piwiarnie,
- restauracje – tu np. sprofilowane restauracje:
 - regionalne,
 - świata,
 - molekularne,
 - gotowanie „na żywo” itd.

Ważny jest charakter tradycji związanych ze sztuką kulinarną realizowaną w danym mieście czy rejonie, która często staje się głównym motywem koncepcji gastronomicznej placówek hotelowych.

⁵⁷ Zestawienie elementów funkcjonalnych stref gastronomicznych w relacji do standardu hotelu i lokalizacji omówione zostały w podrozdz. 3.1 w powiązaniu z wymogami i standardami, jakie obowiązują w hotelach.

⁵⁸ Wielokrotnie szefowie kuchni w luksusowych hotelach otrzymują gwiazdki Michelin, a ich potrawy to ikony na gastronomicznej mapie Europy [148].

Tablica 4. Zróżnicowane lokale gastronomiczne w hotelu Monopol, Wrocław (Polska): 1), 2) restauracja na parterze, 3) drink bar, 4) atrium z barem, 5), 6) restauracja z otwartą kuchnią na ostatniej kondygnacji. [Fot. J.J.]

Powszechną praktyką jest płynne przenikanie się usług gastronomicznych z elementami kultury. W trakcie wieczornych posiłków organizowane są koncerty, a sale restauracyjne są jednocześnie galeriami obrazów czy rzeźb. Wielofunkcyjność przejawia się też w tym, że hotelowe kawiarnie, herbaciarnie i bary stanowią często miejsce pracy i w związku z tym są przystosowane pod kątem rozwiązań technologii komputerowych.

Kolejną funkcją łączoną z gastronomią jest rozrywka, przejawia się ona na przykład w formie spotkań ze znanymi osobami, wieczorów tematycznych, pokazów lub warsztatów powiązanych z wybraną kuchnią świata. Równie wielofunkcyjne są współczesne bary hotelowe łączone przestrzennie z zapleczem sportowym, rekreacją wewnętrzną i na wolnym powietrzu, salami konferencyjnymi czy strefami handlowymi. Przykładem takich rozwiązań mogą być bary: mokre w strefach basenowych, z grillem w ogrodach, przy dyskotekach, na dachach użytkowych czy z drinkami w częściach klubowych i hazardowych placówek (tabl. 4) [128, 138, 148].

Powierzchnia przeznaczona na usługi gastronomiczne powinna zależeć od wielkości danej jednostki, jej standardu, a także zapotrzebowania wynikającego z lokalizacji i oferty usług dostępnych w otoczeniu obiektu. Przyjmuje się, że w Europie liczba siedzisk w restauracjach ma stanowić 60% liczby pokoi. W zależności od typu lokalu należy na sali założyć 1,5–1,7 m² na miejsce w podstawowej restauracji czy jadalni serwującej śniadania. W przypadku gastronomii specjalistycznej to 1,85 m² – chodzi o restauracje, w których proponowane są kuchnie świata czy regionalne, z dodatkową ekspozycją produktów, ciekawym wystrojem. W przypadku restauracji ekskluzywnych przyjmuje się 2,3 m² posadzki sali na miejsce, ponieważ wyposaża się je w meble o podwyższonym standardzie wykonania i zwiększonych gabarytach (np. w zabytkowe stoły czy obszerne fotele). Na każde 80 siedzisk powinno się zlokalizować jedną stację obsługi klientów, w której znajdują się niezbędne napoje, obrusy i zastawa stołowa. Aranżację restauracji w 40% powinny stanowić stoły 4-osobowe, w 25% – 2-osobowe, w 15% – 6-osobowe i inne. Obok ogólnodostępnych sal gastronomicznych, zajmujących ok. 50% powierzchni całego zespołu, wydziela się też kuchnię stanowiącą 30%, a na zaplecze produkcyjne lub pomocnicze przeznacza się 20%⁵⁹ [128, 138].

Najważniejszy z punktów gastronomicznych w strefach ogólnodostępnych hotelu jest bar lub kawiarnia w holu. Projektowane są one przeważnie jako otwarte i wyeksponowane ze strefy wejścia. Muszą być też widoczne z głównych ciągów komunikacji, żeby zapewnić ich ogólnodostępność. Główne wyposażenie barów i kawiarni, obok barku z wysokimi stołkami, stanowią sofę i fotele umożliwiające relaks, prowadzenie interesów czy swobodną rozmowę (fot. 5).

Mimo braku wydzielenia przestrzennego jest to strefa cicha w przeciwieństwie do gastronomii zamkniętych klubów nocnych i dyskotek czy barów sportowych urządzanych przy siłowniach, salach gimnastycznych lub zewnętrznych miejscach rekreacyjnych. Te części hotelu obudowuje się dodatkowo materiałami zapewniającymi izolację akustyczną, a zastosowana tam stolarka powinna zapewniać dźwiękoszczelność. Często stosuje się dodatkowe śluzy akustyczne w formie wygłuszonych przedsi-

Fot. 5. Harmonijny „przepływ” przestrzeni gastronomii w Trump International Hotel & Tower, Chicago (USA): drink bar w formie salonu (po lewej), korytarz komunikacji ogólnej z gastronomią, barkiem i strefą relaksu (po prawej). [Fot. J.J.]

⁵⁹ To magazyny, chłodnie, mroźnie, strefy dostaw, rejestracji, biura, archiwa i zaplecze pracownicze. Dokładnie strefy te omówiono w publikacji autorskiej [73].

ków z podwojonymi drzwiami. Uzupełnienie głośnych barów o przedsionki nie tylko redukuje hałas, lecz także zapobiega wydostawaniu się migoczącego czy jaskrawego światła lub dymów scenicznych. Obok estrady w barach tego typu stosuje się podłogi do tańczenia i siedziska tak zbliżone do siebie, aby sprawić celowe wrażenie zatłoczenia. Strefy różnego użytkowania przenikają się i generują enklawy o większym i mniejszym natężeniu dźwięku, co sprzyja tworzeniu różnych nastrojów, zabawy czy intymności. Standardowo bar zajmuje 10–25% powierzchni lokalu rozrywkowego, podczas gdy na strefę rozrywki przeznaczają się 50–65% powierzchni posadzki, 20–30% zajmują siedziska. Obsługa z lady powinna dobrze widzieć gości już od momentu ich wejścia do pomieszczenia. W tym obszarze również instaluje się urządzenia do sterowania oświetleniem lokalu, żeby ewentualnie uniemożliwić dostęp osobom trzecim [138, 345].

W zakresie systematyki programu gastronomii hotelowej (tabl. 5) Wilczyński proponuje podział na [165]:

- zespół ogólnodostępny przeznaczony dla gości i klientów z zewnątrz,
- zespół produkcyjny, czyli strefę kuchni z zapleczem gospodarczym, technicznym i magazynowym.

Błądek natomiast – na [128]:

- lokale podstawowe (przede wszystkim bary i restauracje serwujące pełną ofertę gastronomiczną, wyposażone w niezależne kuchnie, gwarantujące obsługę kelnerską),
- lokale uzupełniające (bary z alkoholem, czyli aperitif lub drink bary, cukiernie, punkty ze świeżymi sokami itp. nieserwujące pełnych posiłków, często wymagające jedynie niewielkiego zaplecza o charakterze zależnym).

Rutes, Penner i Adams proponują inną typologię zespołów ogólnodostępnych, które mogą wystąpić w hotelach, w zależności od przyjętego rozwiązania architektonicznego. Wyróżniają lokale gastronomiczne [138]:

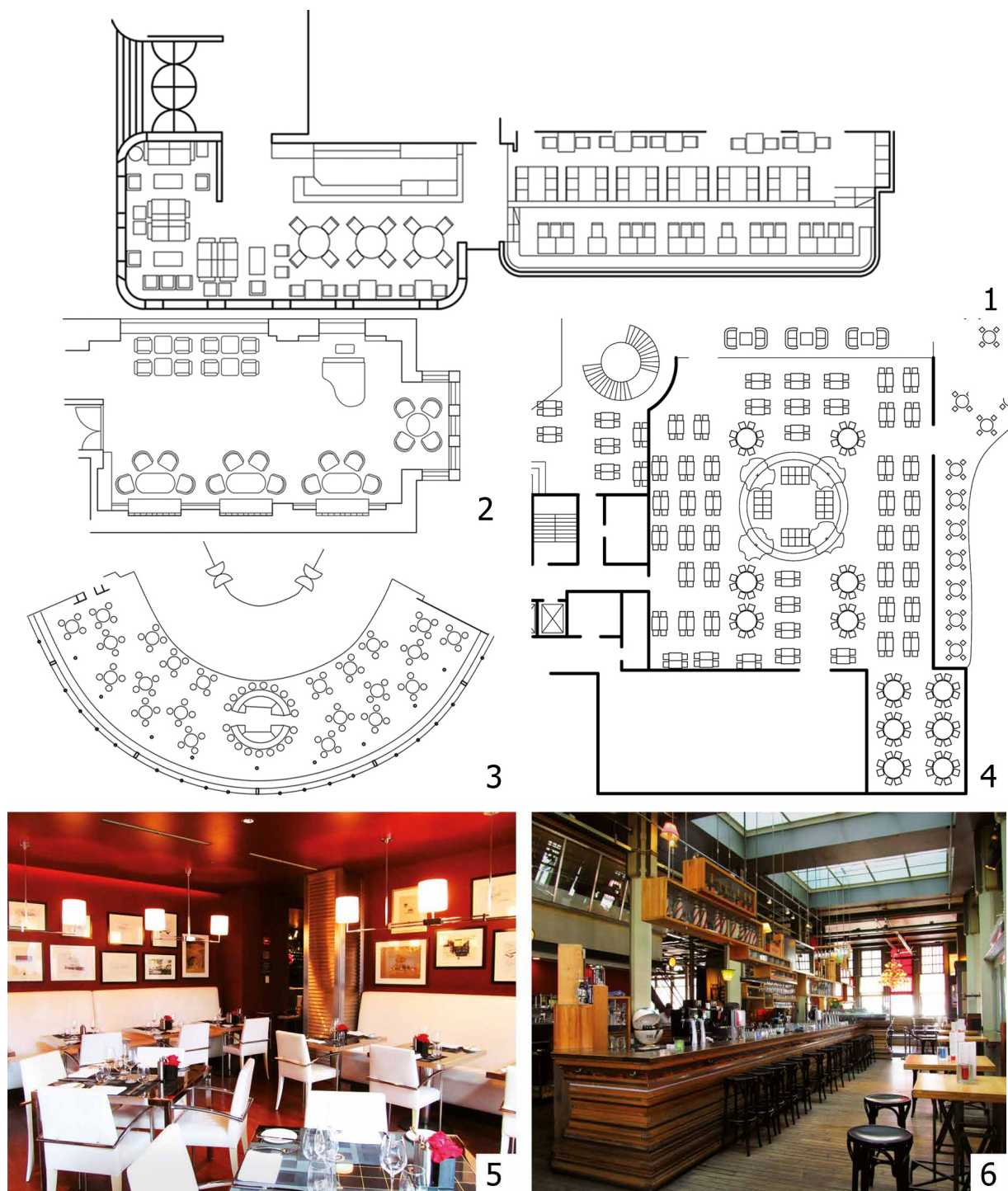
- wielowątkowe – kilka niewielkich restauracji mieszczących 30–80 siedzisk o znacznym zróżnicowaniu profilu, np. pub, bistro, trattoria, tawerna itp.
- z otwartą kuchnią – duża restauracja, gdzie część procesu przygotowywania posiłków jest widoczna dla gości (popularne np. we Włoszech, Japonii czy w Chinach),
- z prezentacją jedzenia – duża restauracja ze strefą ekspozycyjną stanowiącą istotny element projektu wnętrz, w której przygotowuje się przykładowe posiłki z menu lub eksponuje produkty wykorzystywane podczas ich przygotowywania (np. lody chłodnicze z owocami morza, deserami, stoły z przekąskami, regały z winami itd.).

Na podstawie przedstawionych zestawień dotyczących rozwiązań w hotelowych gastronomicznych strefach ogólnodostępnych proponuje się ich autorską systematykę z podziałem na lokale:

- podstawowe – zgodne ze standardami, w tym:
 - punkt sprzedaży napojów,
 - jadalnia,
 - restauracja,
- uzupełniające – poszerzające ofertę podstawową:
 - bary – kawowe, aperitif, mokre w strefach basenowych, z sokami itp.,
 - lokale specjalistyczne – herbaciarnie, winiarnie, browary,
 - punkty gastronomiczne w strefach rozrywki – wyspy z przekąskami i napojami.

Zaznaczyć trzeba, że rozwiązania podstawowe są charakterystyczne dla hoteli kategoryzowanych 1–5 gwiazdek, a występowanie funkcji uzupełniających spotykane jest przede wszystkim w obiektach 4- i 5-gwiazdkowych. Współcześnie coraz częściej funkcje dodatkowe pojawiają się też w placówkach 3-gwiazdkowych.

Tablica 5. Przykłady aranżacji gastronomii hotelowej: 1) restauracja i salonik w stylu amerykańskim w Apex City of Edinburgh Hotel, Edynburg (Anglia), 2) salonik z muzyką na żywo w Library, Nowy Jork (USA) 3) restauracja z centralnym barem w Hotel Kyocera, Kagoshima (Japonia), 4) tradycyjny układ sali restauracyjnej z możliwością zmiennych układów stołów w Hotel NH Collection Barcelona Tower, Barcelona (Hiszpania), 5) kawiarnia w Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel, Chicago (USA), 6) restauracja w stylu klubowym z możliwością dowolnego układu stołów w Hotelu New York, Rotterdam (Holandia) [Fot. J.J.] Oprac. na podst.: rys. 1, 2 [162, s. 90, 108], rys. 3 [138, s. 285], rys. 4 [128, s. 338, ryc. 16.23].

3.4.4. Odnowa biologiczna i rekreacja

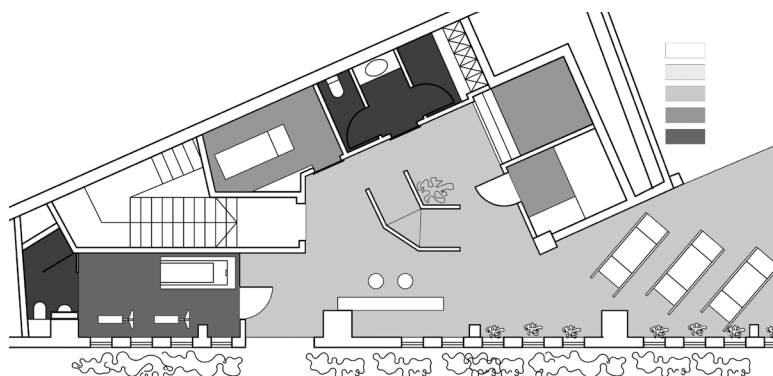
Strefy przeznaczone do relaksu i regeneracji gości hotelowych stanowią często o luksusie danej placówki i zgodnie z wymogami kategoryzacyjnymi są charakterystyczne dla placówek 4- i 5-gwiazdkowych. Obecnie nawet w stosunkowo niewielkich, 3-gwiazdkowych obiektach śródmiejskich strefa odnowy biologicznej i sportu stała się elementem pożądanym przez gości. Podstawowe funkcje zespołu

to: minisiłownia z sauną i węzłem higieniczno-sanitarnym wyposażonym dodatkowo np. w deszczownicę lub hydromasaż i strefę urody. W ośrodkach wypoczynkowych natomiast, m.in. placówkach typu resort⁶⁰, zespół odnowy biologicznej może być dowolnie rozbudowany i obejmować: zabiegi SPA, wellness, kosmetyczne, duże sale sportowe, siłownie, centra jogi itd. (fot. 6, 7). Usługi tego typu są aktualnie o wiele bardziej pożądane niż tradycyjnie urządzone baseny hotelowe, szczególnie w przedsiębiorstwach usytuowanych w centrach miast. Ze względów rentowności hotele z tego typu strefami udostępniane są również mieszkańcom miasta. Takie rozwiązanie pozwala przy tym na budowanie marki danej placówki i cieszy się obecnie dużą popularnością wśród klientów. Przykładem mogą być wrocławskie propozycje – małe zaplecze odnowy biologicznej w HP Park Plaza (rys. 21) lub rozbudowany zespół sportowo-rekreacyjny w hotelu Monopol (fot. 7).

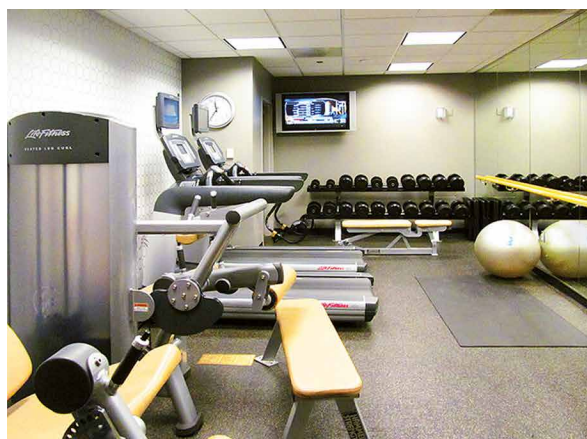
Strefy sportowe są lokalizowane przeważnie na parterze lub kondygnacji –1 ze względu na niecki basenowe czy duże wanny zabiegowe. Zaobserwowano również ich usytuowanie na ostatnim poziomie celem wzbogacenia wnętrza o interesujące widoki z okien. Przykładem może tu być niecka basenowa w Vienna House Andel's w Łodzi znajdująca się na dachu we współcześnie dobudowanym przeszklonym pomieszczeniu wysuniętym przed lico historycznej elewacji obiektu [68, 128, 148].

Charakter przestrzeni ogólnodostępnych związanych z rekreacją i odnową biologiczną w hotelach jest rozpoznawalny już w nazwie placówki. Typologia placówek tego typu przedstawia się następująco:

- resort SPA, w którym funkcja odnowy biologicznej jest wiodąca, wielkopowierzchniowa i przeznaczona dla wszystkich odwiedzających obiekt,
- hotel SPA, w którym funkcja odnowy biologicznej jest pomocnicza, niemniej została urządzona w sposób zorganizowany i mogłaby występować jako niezależna usługa – z wydzielonym holem,

Rys. 21. Małe zaplecze odnowy biologicznej w hotelu HP Park Plaza, Wrocław (Polska). Oprac. na podst. [239]

Fot. 6. Centrum Fitness w Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel w Chicago (USA). [Fot. J.J.]

⁶⁰ Resort – to hotel, gdzie wybrana funkcja dodatkowa związana z przestrzeniami ogólnodostępnymi, np. sportowa (golf, tenis, narty, pływanie), odnowy biologicznej, kasyna, jest znacznie rozbudowana powierzchniowo (może być większa niż funkcja noclegowa), stanowi cel podróży większości klientów i jednocześnie motyw wiodący dla całej placówki. W lokalizacjach w centrach miast i śródmiejskich powstają resorty związane z dzienną odnową biologiczną (ang. *Day SPA*) [128, 140, 148].

recepcją i często z niezależnym wejściem z zewnątrz (w ramach tej grupy można wyodrębnić hotel eco-SPA – funkcja odnowy biologicznej łączona jest ściśle z ideą placówek i usług przyjaznych środowisku),

- hotel z gabinetami odnowy biologicznej, czyli niewielkimi punktami oferującymi wybrane usługi odnowy biologicznej, w których jedynie uzupełniana jest pozostała oferta usług [128, 140, 148].

W standardowym programie funkcjonalnym tego typu przestrzeni ogólnodostępnych wyróżnia się: recepcję, gabinety, szatnie, węzły higieniczno-sanitarne, a także niedostępne dla klientów magazyny i pomieszczenia techniczne. Słowik podaje, że w Polsce wielkość hotelowych stref odnowy biologicznej i rekreacji waha się 100–300 m² – świadczy się w nich szereg zróżnicowanych usług, np.: „hydroterapii, balneoterapii, aromaterapii, muzykoterapii, terapii mentalnej, fizjoterapii, masaży, elektrostymulacji, jogi, zabiegów kosmetycznych, dermatologii”, do tego można skorzystać z porad dietetyków i lekarzy [140, s. 38]. Podstawowy programu architektoniczny omawianego zespołu przedstawia się następująco [138, 148]:

- usługi dostępne z zewnątrz i z lobby hotelowego przez hol SPA:
 - salon fryzjerski,
 - salon kosmetyczny,
 - gabinety zabiegów medycyny estetycznej, porad kosmetycznych, modowych czy usług stylisty
 - sklepy,
- usługi dostępne z lobby hotelowego przez hol SPA:
 - pokoje bądź stanowiska masażu,
 - gabinety medyczne i fizjoterapeutyczne,
 - gabinety bezinwazyjnej chirurgii plastycznej,
 - gabinety porad psychologicznych, psychodietetycznych i dietetycznych,
 - sale kąpeli i zabiegów z wykorzystaniem wód termalnych lub mineralnych,
 - sale zabiegów i rekreacji z wykorzystaniem wody, w tym: hydromasaże, bicze wodne, sauny, kąpiele parowe, prysznice,
 - sale zabiegów specjalistycznych, tj. chińska i ajurwedyjska medycyna, akupunktura, aromaterapia, groty solne czy chiropraktyka,
 - baseny sportowe i rekreacyjne,
 - baseny zewnętrzne,
 - trasy zewnętrzne wypoczynku i rekreacji,
 - sale fitness,
 - siłownie,
 - solaria,
 - elementy gastronomii, np. bary mokre,
 - zespoły szatni i higieniczno-sanitarne,
 - zespoły pracowników, zaplecza, administracja,
 - zespoły techniczne i magazynowe.

Na rysunku 22 przedstawiono ten układ w formie schematu blokowego, dzięki czemu widoczne są zależności przestrzenne i funkcjonalne między poszczególnymi grupami pomieszczeń.

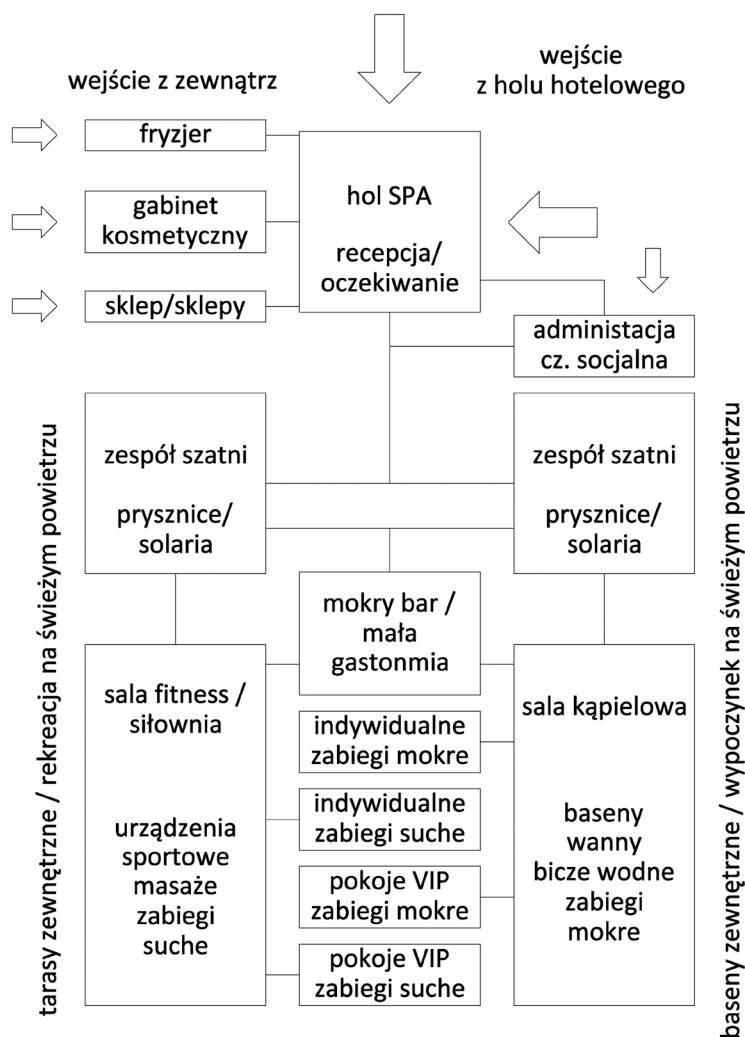
Recepcja zespołu odnowy biologicznej powinna być łatwo dostępna z głównego holu hotelowego, z ewentualnym dodatkowym wejściem z zewnątrz. W tej strefie rejestruje się gości na zabiegi i udziela im informacji. W większości przypadków projektowane są tu również strefy oczekiwania. Często urządza się je w charakterze eleganckiego salonu uzupełnionego o prasę i sprzedaż, np. kosmetyków z oferty specjalnej danego ośrodka. Części komercyjnej nadaje się formę gablot lub regałów ekspozycyjnych, a sporadycznie stosuje się rozwiązania z wyodrębnionymi sklepami. W tej strefie może być też zlokalizowany bar lub samoobsługowy minibar serwujący zdrowe przekąski czy soki. Tego typu hol łączy się z częścią pracowniczą, czyli biurem, pomieszczeniem socjalnym i archiwum oraz z przeznaczoną dla klientów szatnią (żeńską i męską wspólną lub rozdzielną) wraz z zespołem higieniczno-sanitarnym

i salami lub gabinetami zabiegowymi. Warto dodać, że basen może mieć wydzielony dodatkowy węzeł sanitarny. Wszelkie pomieszczenia mokre (w tym wannowe i basenowe) wymagają rozbudowanego zaplecza technicznego i magazynowego. Na przestrzeni ostatnich pięciu lat obserwuje się we wnętrzarstwie trend zastępowanie klasycznych zamkniętych pokoi masażu stanowiskami wolno stojącymi, umieszczanymi w otwartych przestrzeniach sal SPA. Łóżka wygradzane są jedynie optycznie za pomocą kurtyn, ekranów itp.

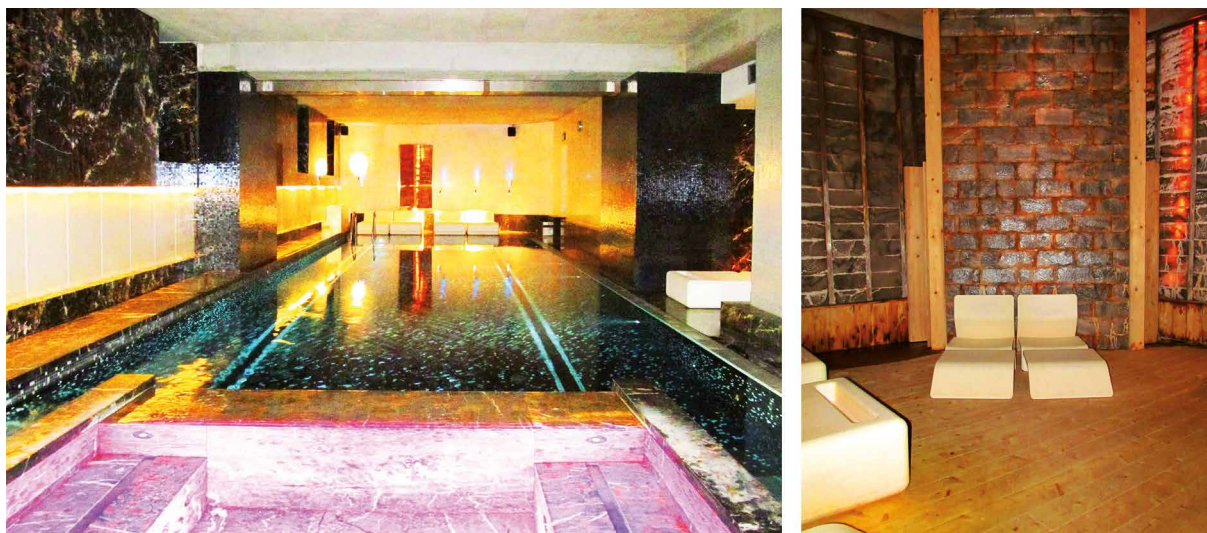
Szczególną częścią stref rekreacyjnych w hotelach są zespoły wellness. W ich skład za Słowikiem zalicza się m.in.: sauny suche (np. fińskie, infrared), łaźnie parowe (np. sauna rosyjska, tzw. bania, turecka, tzw. hammam), minibaseny SPA [140]. Do zespołów wellness włącza się też sale fitness i siłownie. Wielkość i liczba znajdujących się w niej gabinetów może być znacznie zróżnicowana – odmienną powierzchnię, układ i wyposażenie będą miały pomieszczenia do masażu tradycyjnego czy tajskiego, a inną gabinety kosmetyczne [128, 140].

Strefa basenowa tylko pozornie wydaje się rzadkością w hotelach miejskich, np. zlokalizowano ją w nowo wzniesionym hotelu Ovo czy w zabytkowym Monopolu (fot. 7) (obie placówki funkcjonują we Wrocławiu). W zależności od oferty danego przedsiębiorstwa są baseny:

- sportowe – sporadycznie urządzone w hotelowych strefach SPA,
- rekreacyjne o nieckach do 150 cm głębokości, przeznaczone do ćwiczeń i relaksu w wodzie,
- typu leniwa rzeka,
- dla dzieci (z płytką niecką do 40 cm),
- wirowe do masażu i z biczami wodnymi,

Rys. 22. Rozbudowana strefa odnowy biologicznej w hotelu – blokowy schemat funkcjonalny. Oprac. na podst. [128, 138, 148]

Fot. 7. Wybrane strefy funkcjonalne w hotelu Monopol, Wrocław (Polska): centrum fitness i wellness z basenem. [Fot. J.J.]

- jacuzzi,
- specjalistyczne – powiązane z usługami odnowy biologicznej i medycznymi (np. solankowy, borowinowy, termalny, wanny glinkowe) [128, 140].

Całość uzupełnia się o tzw. plażę, czyli strefę relaksu z leżakami i hamakami, prysznic, basenik dezynfekcyjny lub maty dezynfekcyjne, stanowisko ratownika, strefę wypoczynku i bar mokry. Baseny i wanny obsługuje część techniczna związana z uzdatnianiem, dezynfekcją, napowietrzaniem i przepompowywaniem wody, przechowywaniem środków chemicznych oraz technicznym obejściem niecek. W miastach europejskich o sprzyjających klimatach popularne są również baseny zewnętrzne, które w ścisłej tkance urbanistycznej centrum lokalizuje się na dachach i tarasach wyższych kondygnacji. Często ich uzupełnieniem są ogrody lub mniejsze aranżacje z zielenią [128, 140].

W zakresie powierzchni przeznaczanej na omawianą strefę wskazuje się następujące wartości: w przypadku hoteli małych 200–300 m² powierzchnia urządzeń z wodą wynosi 50–100 m², średnich 300–600 m² urządzenia wodne zajmują 100–200 m², w przypadku dużych 600–800 m² – 200–300 m², a typu resort – 800–1200 m². Ogólnie zakłada się 4,0–5,0 m² lustra wody dla użytkownika. Z powodu znacznego rozbudowania strefy technicznej może ona obejmować nawet do 80% całej powierzchni strefy SPA [128].

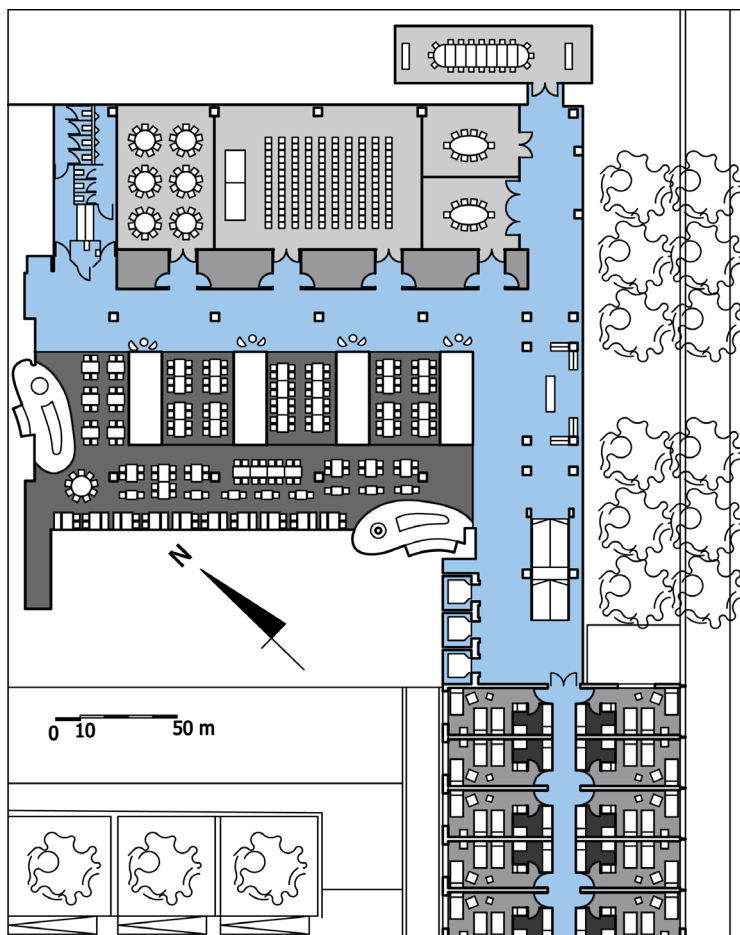
3.4.5. Centra konferencyjne

W wielu hotelach właściciele decydują się na urządzenie strefy konferencyjnej celem zwiększenia rentowności inwestycji. Poza obsługą firm i szkół wyższych, tj. organizacją konferencji, zjazdów, sympozjów, warsztatów, seminariów, szkoleń, wydarzeń politycznych itp., w placówce umożliwia się organizację imprez okolicznościowych czy wydarzeń kulturalnych. Wynajmowanie sal zapewnia okresowo nawet do 100% obłożenia pokoi i wykorzystanie pionu gastronomicznego. Charakterystyczne elementy programu przestrzenno-funkcjonalnego hotelowych centrów konferencyjnych i kongresowych to [28, 138]:

- hol wejściowy z rejestracją uczestników,
- hol wystawowy,
- sklepy,
- foyer⁶¹,
- sale konferencyjne o zróżnicowanych gabarytach i przeznaczeniu,

⁶¹ „Foyer [czytaj: fuaje] – sala lub korytarz obok sali teatralnej, koncertowej, konferencyjnej itp.” [132].

Rys. 23. Zespół hotelowych sal konferencyjnych o zróżnicowanym charakterze w Vienna House Andel's Prague, Praga (Czechy).
Oprac. na podst. [162, s. 34]

- sale wielofunkcyjne (służące organizacji różnego rodzaju imprez kulturalnych),
- sale typu *boardroom*⁶²,
- sale i strefy bankietowe,
- saloniki przestrzenie z siedziskami,
- pokoje biurowe, biznesowe, prasowe itp.,
- kabiny tłumaczy,
- balkony, tarasy, ogrody, zewnętrzne strefy rekreacji,
- sale gier (charakterystyczne w USA).

Realizację programu przestrzenno-funkcjonalnego tego typu w przypadku małych i niektórych średnich hoteli Rutes, Penner i Adams zalecają w obszarze przestrzeni wspólnej, która może być różnorodnie użytkowana w zależności od zapotrzebowania [138]. Składać się ona powinna z wielofunkcyjnej sali balowej i holu, który może być w dowolny sposób zagospodarowany. Istotą tych wnętrz są: elastyczność układu, wyposażenia i aranżacji, możliwość wyłączania fragmentów oraz wprowadzania podziałów. Odmienne wydarzenia mogą się wtedy odbywać w salach pojedynczo lub równolegle, a zbędne w danym momencie przestrzenie nie muszą być ani aranżowane, ani obsługiwane. W tak zaprojektowanym układzie następuje często obniżenie jakości warunków akustycznych, które byłoby niedopuszczalne w centrum konferencyjnym przeznaczonym wyłącznie do prowadzenia spotkań i obrad. W hotelowych zespołach konferencyjnych dopuszcza się jednak obniżenie parametrów dźwięku, na rzecz zastosowania mobilnych ścian, ponieważ tu ważniejsza jest elastyczność. Umożliwia ona zmienność scenerii i możliwość obsługi bardzo różnych wydarzeń.

⁶² *Boardroom* (ang.) – dosłownie pokój zarządu. Tym terminem w nazewnictwie konferencyjnym i hotelarskim określa się małą salę konferencyjną na 8–12 osób, której wyposażenie i wykończenie otrzymało wysoce ergonomiczny i luksusowy standard, w tym skórzane fotele i wysokiej jakości sprzęt multimedialny. W Polsce przyjęło się wyrażenie angielskie i jest powszechnie stosowane, m.in. w obecnych w kraju sieciach hotelowych: Westin, Shearaton i Puro [247].

W dużych zespołach konferencyjnych kluczowe jest poprawne rozwiązanie cyrkulacji w przestrzeniach ogólnodostępnych ze względu na obecność w tym samym czasie dużych grup użytkowników. Dotyczy to projektowania elementów typu: lobby hotelowe, windy, schody reprezentacyjne i ewakuacyjne, korytarze⁶³, z uwzględnieniem potrzeby ewakuacji i ryzyka wystąpienia paniki. W projektowaniu tych stref pod uwagę bierze się wszystkie czynniki, o których wspomniano już przy omawianiu strefy wejściowej do hotelu⁶⁴. Dla części konferencyjnych szczególnie istotna jest lokalizacja pionowych elementów komunikacji. Do holu w tej strefie i do sal goście wchodzi z wind i klatek reprezentacyjnych, a ewakuacja odbywa się klatkami ewakuacyjnymi. Istotne jest, by drogi ucieczki z pomieszczeń zaprojektowanych dla grup powyżej 100 osób nie krzyżowały się ze strefami oczekiwania i napełniania audytoriów⁶⁵.

Hol strefy konferencyjnej jest ukształtowany w specyficzny sposób. Stosuje się dwa wejścia – jedno z zewnątrz budynku, drugie z holu hotelowego. Wydziela się w jego obrębie dwie ludy lub ustawia przenośne stoły służące do rejestracji i obsługi informacyjnej konferencji, tzw. *concierge*. Charakter tej przestrzeni jest również wielofunkcyjny, ponieważ obok aktywności administracyjnych służy ona czasem wypoczynkowi, spotkaniom, dyskusji, pracy, wystawom, przerwom kawowym, a nawet bankietom. Te części powinny się płynnie łączyć z dodatkowymi pomieszczeniami, tj.:

- toaletami,
- szatniami,
- biurem menagera konferencji,
- centrum biznesowym [138].

Wielokrotnie wyposaża się foyer w siedziska, niskie ławy, stoliki – jednym słowem stwarza miejsca do kameralnych spotkań sytuowane zwykle bezpośrednio w przestrzeni ogólnodostępnej. Istotne dla uczestników konferencji są też liczne niewielkie strefy odpoczynku zapewniające ciszę, które formuje się jako uzupełniające zatoki wydzielone z głównych ciągów ruchu pieszego. Powinny one być zlokalizowane blisko sal, żeby umożliwić zarówno relaks, jak i dodatkowy spacer między sesjami obrad⁶⁶. W celu organizacji bankietów ustawia się szeregowo stoły, tworząc bufet, i rozlokowuje wysokie, wolno stojące stoliki. Co więcej foyer stanowi strefę ekspozycyjną, w której prezentowane są dodatkowe informacje i materiały drukowane, stoiska i ekspozytory wystawców lub uczestników, odbywają się w nim również sesje posterowe (fot. 8) [138].

Dużym salom w zespołach konferencyjnych w zależności od przeznaczenia nadaje się odmienne formy (rys. 24). Najpopularniejszy ze względu na funkcjonalność i łatwość podziału na mniejsze pomieszczenia jest układ pudełkowy, czyli prostopadłościenną wewnątrz na rzucie wydłużonego prostokąta. Taki kształt narzuca się salom obrad, które mogą być wzbogacone o amfiteatralny układ widowni, bankietowym i balowym. Pomieszczenia zarówno z zainstalowaną na stałe widownią, jak i o płaskiej posadzce mogą być dzielone na mniejsze – dwie, cztery lub kilkanaście i z dodatkową komunikacją wewnętrzną. Sale kongresowe i duże konferencyjne mogą mieć układy centralne lub półcentralne amfiteatralne⁶⁷, co zapewnia dobrą widoczność z całej widowni. Stosuje się również podziały na symetryczne i asymetryczne układy grup rzędów. Za przegrody służą ściany systemowe o podwyższonych walorach dźwiękoszczelnych i spełniające określone wymagania przeciwpożarowe.

⁶³ Zgodnie z polskimi warunkami technicznymi minimalna szerokość korytarzy to 1,40 m, niemniej przeważnie przyjmuje się 1,80 m szerokości i więcej [193].

⁶⁴ Patrz podrozdz. 3.4.2.

⁶⁵ Zabronione jest: „wykorzystywanie drogi ewakuacyjnej z sali widowiskowej lub innej o podobnym przeznaczeniu, w której następuje jednoczesna wymiana publiczności lub użytkowników, jako miejsca oczekiwania na wejście do tej sali” [195, rozdz. 2, § 4.1, pkt 17].

⁶⁶ Rutes, Penner, Adams piszą, że w USA zespoły konferencyjne są poszerzane o rozbudowany program odnowy biologicznej, relaksu, sportu jak basen, sala ćwiczeń, SPA, pola golfowe czy tenisowe. Autorzy podkreślają brak takiej praktyki w Europie [138].

⁶⁷ Obok korzystnych linii widoczności konfiguracja amfiteatralna zapewnia możliwość lokalizowania uczestników jak najbliższej prelegenta. Problem zabezpieczenie dobrej akustyki jest tu drugorzędny, ponieważ sale konferencyjne zawsze wymagają nagłośnienia. Szerzej o tym w podrozdz. 5.5.

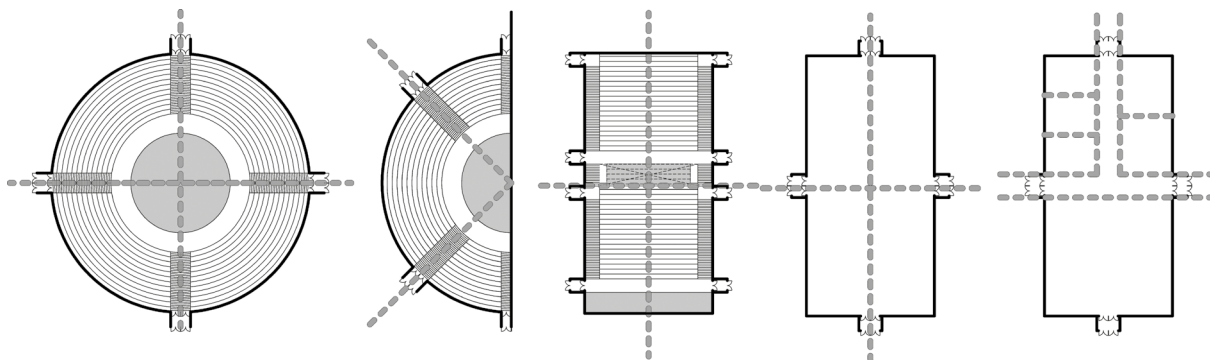

Fot. 8. Zróżnicowane użytkowanie przestrzeni foyer w Creta Maris Beach Resort, Hersonissos (Grecja): korytarz komunikacyjny do małych sal konferencyjnych ze strefami rozmów (po lewej), korytarz komunikacji głównej ze strefą wypoczynkową, hol centralny z funkcjami komunikacji, bankietową i ekspozycyjną, stoiskami komputerowymi z dostępem do Internetu (po prawej). [Fot. J.J.]

Zespół konferencyjny uzupełniają mniejsze sale spotkań o różnych układach (rys. 25, tabl. 6):

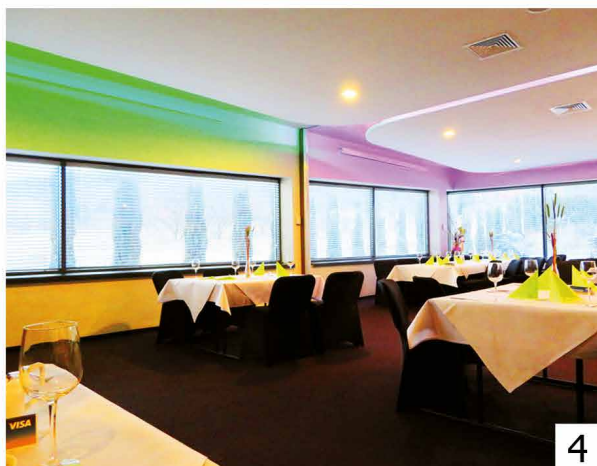
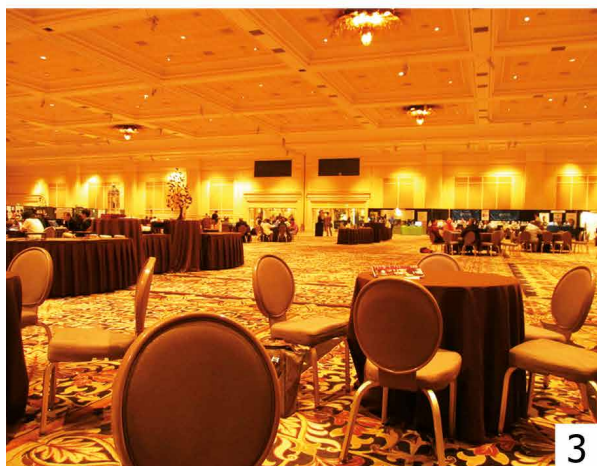
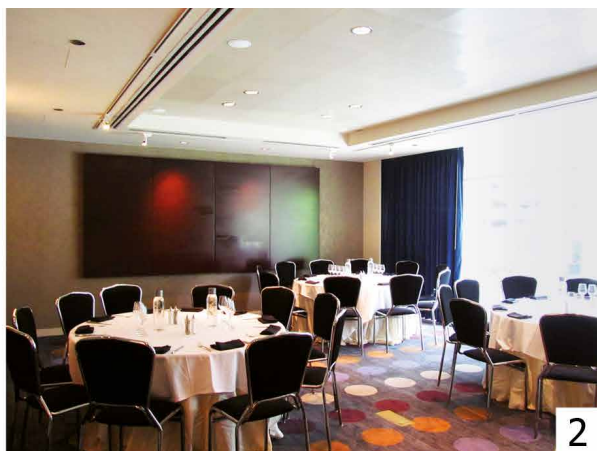
- *boardroom* – ze stołem o układzie zamkniętym i wyższym standardzie wykończenia,
- otaczający otwarty – z niepełnym stołem opartym na zamkniętej figurze geometrycznej, np. elipsie, okręgu, owalu, prostokącie,
- otaczający zamknięty – ze stołem o rzucie na zamkniętej figurze geometrycznej, np. elipsie, okręgu, owalu, prostokącie
- typu szkolnego (ang. *classroom*) – ze stołami i krzesłami ustawionymi w kierunku ekranu lub prelegenta,
- typu audytorium – z krzesłami wyposażonymi w blaty do prowadzenia notatek ustawionymi w kierunku prelegenta lub ekranu,
- w formie bankietowej – ze stołami rozmieszczonymi wolno stojąco w sali w typie restauracyjnym,
- typu kabaretowego – z krzesłami przy stolikach typu restauracyjnego ustawionymi w kierunku podestu.

Z wyliczonych rodzajów sal szczególnym przypadkiem są sale typu *boardroom* (tabl. 6), którym nadawany jest elegancki wystrój o podwyższonym standardzie. Charakteryzuje się on ergonomicznymi fotelami o zwiększonych gabarytach i masywnymi stołami wykonanymi z drewna. W związku z tym sale mają niezmienny układ w przeciwieństwie do pozostałych typów, gdzie preferowana jest elastyczność aranżacji. W nich dzięki modułowym i lekkim meblom, tekstylnym ściankom oraz mobilnym ścianom działowym układy można przekształcać. Nieodzownym elementem omawianych wnętrz jest wyposażenie multimedialne w komputery, laptopy, rzutniki i tablice multimedialne, wizualizery, monitory LCD, tablety i tablice interaktywne oraz różnego rodzaju pomoce w prezentacji jak ekrany, tablice czy wskaźniki.

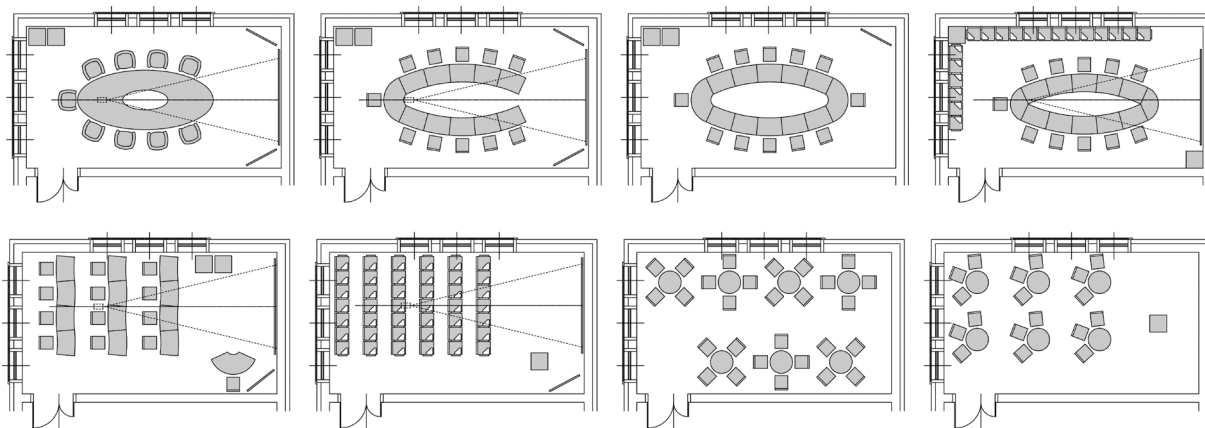
Rys. 24. Duże sale konferencyjne – możliwości podziału (od lewej kolejno): sale amfiteatralne – centralna, półcentralna, pudełkowa z widownią i bankietowe z możliwościami podziału ścianami mobilnymi (linia przerywana)

Tablica 6. Przykłady układów i aranżacji sal konferencyjnych: 1) *boardroom*, układ otwarty z widownią w Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel, Chicago (USA), 2) sala mała, układ bankietowy w Trump International Hotel & Tower, Chicago (USA), 3) sala balowa, układ bankietowy w The Mirage, Las Vegas (USA), 4) sala pudełkowa w funkcji restauracji w Sobotel Hotel & SPA, Sobótka, (Polska), 5) sala balowa, układ audytorium w Creta Maris Beach Resort, Hersonissos (Grecja), 6) sala półcentralna w Caesars Palace, Las Vegas (USA). [Fot. J.J.]

W ramach zespołów konferencyjnych urządza się też pokoje, w których prelegenci mogą się przygotować, strefy lub sale bankietowe, magazyny podręczne⁶⁸ na meble i sprzęt. Konferencja jest obsługiwana osobno bądź przez kuchnię restauracyjną hotelu, bądź przez zewnętrzny catering. W zakres usług wchodzi przerwy kawowe i poczęstunki w formie zimnego bufetu. W zależności od organizatorów wydarzenia, w bankietowej strefie konferencyjnej urządzone mogą być też lunche i kolacje. Niemniej bardzo często goście zjazdów korzystają z restauracji ogólnodostępnych hotelu, indywidualnie lub w ramach spotkań konferencyjnych. Takie rozwiązanie zwiększa rentowność placówki [138].

⁶⁸ Duże magazyny urządzone są w częściach podziemnych hoteli.

Rys. 25. Schematy układów małych sal konferencyjnych (od lewej kolejno): *boardroom*, układ otaczający otwarty, otaczający zamknięty, otaczający zamknięty z widownią, typu szkolnego, audytoryum, bankietowy, kabaretowy

Rutes, Penner, Adams podają następujące wytyczne dla amerykańskich centrów konferencyjnych i kongresowych⁶⁹ [138]:

- centra konferencyjne – 50–200 pokoi dla obsługi zjazdu z salami szkoleniowymi (dla 200–300 gości 20–30 sal konferencyjnych),
- małe centra kongresowe – 300–400 pokoi dla obsługi zjazdu z salą balową na 800–1000 osób,
- duże centra konferencyjne – około 1000 pokoi dla samego zjazdu z zapasem 600 pokoi, uzupełnione o sale balowe, kongresowe itd.

Duże hotele konferencyjne w Europie odpowiadają wielkością amerykańskim rozwiązaniom określanym jako średnie. Przeciętnie pojemność omawianych zespołów waha się tutaj w przedziale 250–500 osób, sporadycznie spotyka się zespoły większe, czyli 700–1500 osób, licząc wszystkie sale.

Wybrane sieci zrzeszające hotele konferencyjne (w tym z Europy) celowo organizują też mniejsze strefy spotkań mieszczące 10–120 osób, które zapewniają właściwą kameralność i możliwość stworzenia wnętrza o wysokiej jakości wzorniczej. W takich sytuacjach zalecana wielkość minimalna w przypadku największej sali konferencyjnej zespołu to 93 m² powierzchni posadzki zapewniającej dobrą widoczność wszystkim uczestnikom. Zakres wskaźników powierzchniowych posadzki sali konferencyjnej na osobę kształtuje się w zależności od sposobu jej urządzenia. W salach o widowniach stałych to zaledwie 0,9–1,6 m² powierzchni na osobę. W pomieszczeniach o płaskich posadzkach zaopatrzonych w stoły konferencyjne przewiduje się większą powierzchnię na osobę 1,7–2,5 m² w zależności od wielkości stołu. W przypadku stref bankietowych samoobsługowych natomiast przeważnie 1,0–1,3 m² takiej powierzchni, a z obsługą kelnerską – 2,0 m². Jeśli są to sale bankietowe ze stołami i obsługą kelnerską, przyjmuje się 1,8–2,3 m² na powierzchni posadzki na osobę i tu również decyduje wielkość stołów [128, 138, 187].

W zaleceniach dotyczących dużych zespołów konferencyjnych wskazuje się również na konieczność zachowania dużych rozpiętości konstrukcyjnych – nawet 138 m i więcej dla holi sal konferencyjnych, sal wykładowych audytoryjnych, balowych, a także bankietowych. Jest to ważne ze względu na potrzebę zagwarantowania dobrej widoczności dla wszystkich uczestników spotkań, a poza tym bezkolizyjności ruchu i ewakuacji [138].

3.3.6. Kasyina

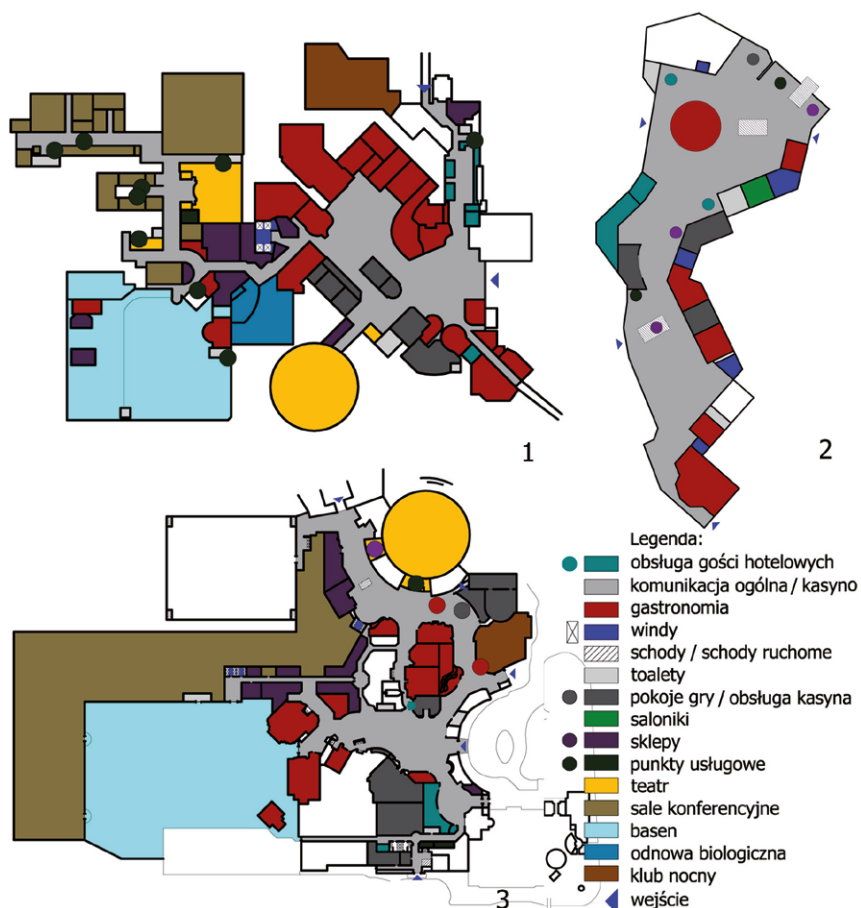
Kasyno jest specjalnym typem przestrzeni ogólnodostępnej (tabl. 7) z powodu licznych stref wyłączonych z dostępu dla klientów i nadzoru, jakim poddani są jego użytkownicy. Ma to związek z dużymi kwotami pieniędzy przepływającymi przez salę gier. Urządza się ją przeważnie jako jednoprzestrzenną

⁶⁹ W Europie (w tym i w Polsce) brak tak jasno sprecyzowanych wytycznych.

ze stołami i automatami do gier. Równie chroniona jest strefa wysokich stawek organizowana prze-
ważnie w formie prywatnych pokoi lub zatok wyraźnie wyodrębnionych optycznie z sali gier. Z wnętrza
ogólnego wydziela się również obszary bądź pomieszczenia przeznaczone na inne rodzaje aktywności,
np. na pokera. W ramach kasyn planowane są przestrzenie służące rozrywce o funkcjach niezwiązanych
z grami hazardowymi, m.in.: bingo, bilard, kręgle, minigolf. Istotnym elementem wnętrza są liczne punk-
ty gastronomiczne i restauracje, które obsługują zróżnicowane strefy gry. Urządza się tu również sceny
i estrady do występów artystycznych, a także ekskluzywne restauracje dla nielicznych użytkowników
[32, 138].

Podstawą strefowania kasyna jest projekt tzw. ścieżki pieniędzy. Prowadzi ona od klatki kas do
stołów i projektowana jest jako możliwie najkrótsza. Z tej strefy wyjeżdżają również wózki z monetami
do automatów⁷⁰, stąd konieczne jest wzmocnienie konstrukcji podłogi i zastosowanie wytrzymałych
materiałów na posadzce. Warto dodać, że pomieszczenie klatki kas projektowane jest w formie pułapki
o podwójnych drzwiach, a załadowany wózek do transportu monet waży nawet do 136 kg. Ze strefą
ogólnodostępną kasyna łączą się bezpośrednio części zaplecza, gdzie dowożone i rozładowywane są
pieniądze w wydzielonej rozładowni. Z tego pomieszczenia dostępna jest winda przeznaczona jedynie
do przewozu pieniędzy. Układ uzupełniają pokoje do liczenia pieniędzy, skarbiec, pomieszczenia moni-
toringu i nagrywania oraz archiwum [138].

Tablica 7. Przykładowe schematy przestrzenno-funkcjonalne hotelowych kasyn: 1) The Mirage, 2) Stratosphere, 3) Caesars Palace – wszystkie obiekty znajdują się w Las Vegas (USA)⁷¹. Oprac. na podst. [229, 244, 275]

⁷⁰ Trasa wiezienia wózków z monetami do automatów, również stanowi część ścieżki pieniędzy [138].

⁷¹ Ze względu na specyficzny charakter kasyn nie zdecydowano się na publikację zgromadzonej dokumentacji fotograficznej z ich wnętrza. Zaprezentowane w tabl. 7 schematy planów kasyn mają charakter publiczny w formie map opublikowanych na stronach internetowych poszczególnych hoteli w Las Vegas.

Kasyna – powierzchnie i wytyczne projektowe⁷²:

- 1 salon prywatny do gry na 50 stołów,
- zalecane 23,2 m² powierzchni na 1 stół (pomieszczenia nie powinny być zbyt przestrzenne),
- 1 klatka kasowa na 50 automatów,
- 1,9 lub 0,9 m² powierzchni na automat (zalecenia w zależności od ustawienia maszyn) [138].

3.4. Podsumowanie – charakterystyczne zmiany we współczesnej ogólnodostępnej przestrzeni hoteli

We współczesnych hotelach przestrzenie ogólnodostępne są architektonicznie i funkcjonalnie równie ważne jak części mieszkalne. Dzięki ich umiejętnemu zaprojektowaniu można liczyć na przyciągnięcie do obiektu znacznie większej i bardziej zróżnicowanej grupy odbiorców, a dzięki komercjalizacji rozwiązań – na zwiększenie dochodu oraz zwrot inwestycji. W związku z tym przestrzenie ogólnodostępne są ciągle remontowane i rozbudowywane, a ich wnętrza zmieniają celem ich dostosowania do aktualnych trendów. Do najważniejszych współczesnych zmian w architekturze omawianych stref należy zaliczyć:

- upłynnienie granic między częściami wewnętrznymi i zewnętrznymi obiektu,
- swobodny przepływ funkcji i ich zmiana w stosunkowo krótkich, jak dla cyklu życia budynków, odcinkach czasu,
- brak tradycyjnej hierarchizacji przestrzeni,
- równoległy przebieg różnych aktywności użytkowników,
- realizację potrzeb użytkowników charakterystycznych dla miejskich przestrzeni publicznych,
- zmniejszenie rangi tradycyjnych funkcji, np. recepcji – jej komputeryzacja i uzależnienie rejestracji i wymeldowywania gości od Internetu bezprzewodowego,
- postępująca komercjalizacja rozwiązań architektonicznych, programowych i funkcjonalnych,
- podwajanie, a nawet zwielokrotnianie elementów użytkowania publicznego, np. holu, stref rozrywki czy relaksu,
- rozrost i zróżnicowanie oferty stref gastronomicznych, zwielokrotnienie lokali z tej grupy w obrębie jednej placówki hotelowej,
- zwiększenie powierzchni przeznaczonej na usługi związane z dbaniem o zdrowie i z jego promocją oraz odnową biologiczną,
- popularyzacja usług konferencyjnych i kasyn jako istotnych elementów hotelowej przestrzeni ogólnodostępnej.

⁷² W niniejszej monografii powołano się na zalecenia amerykańskie zaprezentowane w książce [138]. To aktualnie jedynie dostępne opracowanie poświęcone hotelom zawierające wytyczne dotyczące projektowania kasyn. Autorzy podkreślają, że kasyna europejskie są mniejsze i w ich projektowaniu obowiązują nieco inne wytyczne.

Nie stwierdzono opublikowanych lub nieopublikowanych, ale dostępnych opracowań odnośnie do rozwiązań europejskich (w tym polskich) kasyn czy kasyn hotelowych. Dokumentacje projektowe i archiwalne mają obecnie charakter utajniony [138].

4.

Typologia współczesnych ogólnodostępnych przestrzeni w hotelach

Rozrost i zróżnicowanie przestrzeni ogólnodostępnych w obiektach hotelowych, a także wykorzystywanie ich charakterystycznych cech do pozyskiwania gości poskutkowało umieszczaniem dodatkowych członów w nazwach placówek. Przykładem tego mogą być nazwy: Creta Maris Beach Resort, Hersonissos (Grecja), Bodrum Beach Resort, Gumbet (Turcja), Vigilius Mountain Resort, Lana (Włochy), SkiResort, Czarna Góra (Czechy), Sobotel Hotel & SPA, Sobótka (Polska), Hotel Azzun Orient SPA & Wellness, Baczewo k. Olsztyna (Polska), SPA Scaliano, Kudowa Zdrój (Polska) czy hotel Stare Kino, Łódź (Polska). Co więcej zaczęły się pojawiać się różne nowe nazwy niezwiązane z żadną konkretną aktywnością, odwołujące się jedynie do rodzaju wyposażenia lub wystroju hotelu⁷³, np.: Business Lifestyle Hotel Prague, Praga (Czechy), Canne Bianche Lifestyle & Hotel, Torre Canne (Włochy), Boutique Hotel's, Wrocław i Łódź (Polska), Queen Boutique Hotel, Kraków (Polska), Boutique Hotel, Bordeaux (Francja), Boutique Hotel Le Morgane, Chamonix-Mont-Blanc (Francja), Chic HiTech Hotel, Ateny (Grecja) itp. Często w tak nazywanych placówkach całkowicie rezygnuje się z systemu kategoryzacji gwiazdkowej, a nawet jeśli ona występuje, to w marketingu danego przedsiębiorstwa dominuje atrakcyjna nazwa związana z typem przestrzeni ogólnodostępnej. We współczesnych obiektach zacierają się też różnice między standardem hoteli 3-, 4- i 5-gwiazdkowych. Przykładem mogą być placówki 3-gwiazdkowe realizujące program obiektów 4-gwiazdkowych, np. polska sieć Puro lub hotele sieciowe indywidualizujące każdą jednostkę, w których wykorzystuje się cechy zabudowy regionalnej, tu dobrym przykładem jest Hilton w Gdańsku lub Vienna House Andel's Łódź.

Warto również podkreślić, że mimo prób spełniania wymogów kategoryzacji czy zaleceń danej sieci w rzeczywistości i tak występują znaczne rozbieżności między założeniami, a ich realizacją. Dodatkowo szereg elementów nie poddaje się określonym z góry wytycznym. Zając-Bilińska i Kocyłowska wskazują na przykład na brak precyzyjnych wytycznych w zakresie: usług konferencyjnych, wymogów związanych z gospodarowaniem energią, dotyczących Internetu lub związanych z modernizacją istniejących placówek [170]. Oczywiście za pozytywne należy uznać pozostawienie projektantom jak największej swobody działania. Jest to podejście pozwalające na tworzenie naprawdę ciekawych rozwiązań – ma to jednak wydźwięk zarówno pozytywny, jak i negatywny. Z jednej strony związane jest ze wzrostem konkurencyjności, a tym samym z podnoszeniem jakości usług, w efekcie czego podróżny ma możliwość wyszukiwania ofert, które najlepiej zaspokoją jego potrzeby. Z drugiej strony chaotyczna nomenklatura może być myląca dla klienta, a produkt i oferta nie muszą spełniać obietnic marketingu.

Podkreślić trzeba, że regulowanie każdej kwestii za pomocą rozwiązań prawnych nie jest ani konieczne, ani potrzebne. Pożądane jest natomiast tworzenie wytycznych projektowych opartych na rzetelnych opracowaniach naukowych, którymi mogliby się kierować projektanci w praktyce. Warto również wprowadzać nowe rodzaje hoteli i z ofertą nowych usług, jednak niepowodujących całkowitego uwolnienia ich od określonych standardów.

Mając to na uwadze, kluczowe było stworzenie aktualnej typologii hoteli, a następnie ich przestrzeni publicznych. Należy przy tym podkreślić, że zaproponowane uporządkowanie ma charakter otwarty. Trzeba tu również przywołać Rutesa, Pennera i Adamsa [138], którzy zaznaczają, że ciągle obecne w branży noclegowej dążenie do indywidualizacji usług i tworzenia oferty możliwie najbardziej wyróżniającej wśród konkurencji znacznie utrudnia budowanie typologii⁷⁴. W celu uproszczenia rozpoczęto od systematyki zaproponowanej przez nich, następnie dokonano ogólnego podziału hoteli z wykorzy-

⁷³ Dokładnie o poszczególnych nazwach hoteli w dalszej części opracowania.

⁷⁴ Rutes, Penner i Adams są autorami globalnej typologii hoteli, która rozróżnia aż 50 podtypów [138].

staniem zarówno literatury przedmiotu⁷⁵, jak i propozycji autorskich, w których uwzględniono zdefiniowane uprzednio czynniki. Następnie przeprowadzono podziały według rzutu. Na takiej podstawie sformowano autorską typologię hotelowej przestrzeni publicznej.

4.1. Wstęp do systematyki hoteli

W materiałach źródłowych istnieje szereg architektonicznych typologii hoteli. Mają one charakter ogólny i szczegółowy. Na potrzeby niniejszych rozważań wybrano te systematyki, w których ujmuje się cechy hoteli obiektywnie mierzalne, stanowiące podstawę ich jednorodnych definicji. W zakresie architektonicznych typologii ogólnych hoteli wydziela się sześć grup ze względu na [128, 138]:

- lokalizację, czyli wielkość miasta lub wsi, intensywność i rodzaj zabudowy,
- przestrzeń związaną z formą obiektu, czyli liczbą kondygnacji i układem rzutu,
- czas rozumiany jako data wzniesienia obiektu lub modernizacji,
- standard rozróżniający rodzaj oferty i usług ze względu na jakość i cenę,
- sposób zarządzania decydujący o przynależności do organizacji sieci hotelowych,
- funkcje wyróżniające dany obiekt z innych ofert (np. możliwość organizacji konferencji czy obecność zaplecza SPA),
- cechy indywidualne nadane placówce przez projektanta (np. niecodzienne rozwiązania architektoniczne czy wyjątkowy wystrój).

Przedstawiony podział jest przydatny dla inwestorów, menadżerów, architektów między innymi na etapie podejmowania decyzji, co do rodzaju projektowanego lub modernizowanego obiektu. Tego typu uporządkowaniem można się też posłużyć w przypadku doboru optymalnej oferty usług, a także przy decyzjach o zmianach dotychczasowego charakteru placówki.

W zakresie systematyk szczegółowych wykorzystano natomiast podział na:

- rozplanowanie rzutu i układ poszczególnych stref,
- wybrane funkcje dla danej kondygnacji,
- cechy poszczególnych rozwiązań architektonicznych i wnętrz.

Tutaj definicje analizowanych składowych typologii nie zawsze są jednoznaczne, a ustalone kategorie często się zazębiają, płynnie przenikają, a sporadycznie mogą nawet zanikać lub pojawiać się nowe. Zjawisko to jest charakterystyczne zarówno dla układu poszczególnych stref (można tu przypomnieć elastyczność układów rzutów sal konferencyjnych), jak i dla funkcji przestrzeni, która może być modyfikowana w zależności od potrzeb. Przy tym trzeba pamiętać, że rozwiązania architektoniczne i wystrój są przeważnie co pięć lat odświeżane lub całkowicie zmieniane. Mimo tej płynności należy takie uporządkowania tworzyć. Podkreśla się, że dla gości hotelowych i ekonomistów większe zastosowanie mają właśnie typologie szczegółowe, ponieważ umożliwiają one rozeznanie w ofertach, usługach i standardzie [137].

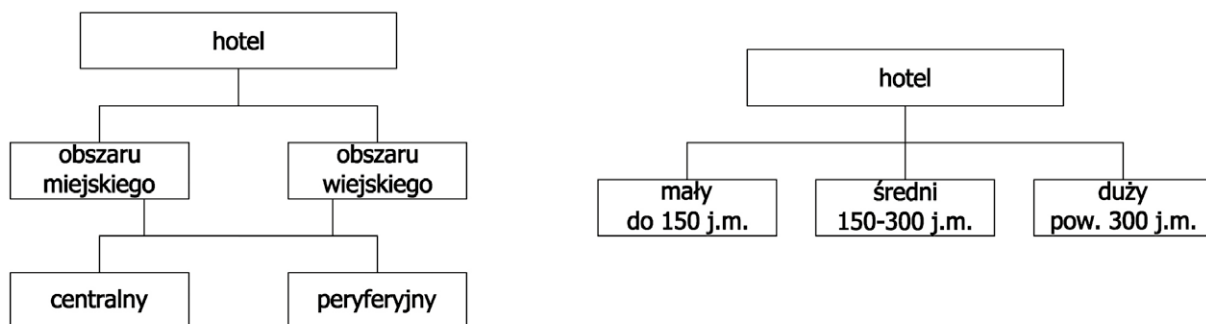
4.2. Systematyka ogólna hoteli

Ze względu na lokalizację hotele dzieli się na miejskie i wiejskie, a dalej – na usytuowane centralnie i peryferyjnie. Typy te różnią się także osadzeniem w kontekście, a w związku z tym różnorodną urbanistyką, formą, stylem elewacji i wyrazem architektonicznym. W większości przypadków inaczej są kształtowane funkcje ogólnodostępne i ich strefowanie. Przykładem może być znaczne rozbudowanie stref sportowych lub SPA w obiektach zlokalizowanych we wsiach, a znaczne ograniczenie takich powierzchni w hotelach śródmiejskich. W wiejskich lokalizacjach obiektów, np. dla narciarzy, urządza się duże, sprofilowane salony wypoczynku wieczornego (m.in. kominkowe czy myśliwskie) – takich

⁷⁵ Istniejące typologie obiektów noclegowych są zawarte w źródłach literaturowych, ale i na portalach internetowych dla podróżnych. W pracy ograniczono się jedynie do wiarygodnych platform związanych z branżą turystyczną, które działają wiele lat.

rozwiązań nie ma w miastach. Różnice można również zauważyć w zastosowanych rozwiązaniach konstrukcyjnych, materiałach budowlanych czy wykończeniowych, w których dominują surowce lokalne i związane z regionalną tradycją motywy zdobnicze i dekoracyjne.

Ze względu na wielkość Bładek proponuje następujący podział hoteli: małe do 150 jednostek mieszkalnych (j.m.), średnie 150–300 j.m., duże powyżej 300 j.m.⁷⁶ [128]. Taka systematyka ma zastosowanie i jest szczególnie istotna w planowaniu procesu inwestycyjnego, ponieważ ułatwia właściwy dobór działki, prognozę kosztów budowy oraz przyszłego zwrotu (rys. 26).

Rys. 26. Typologia ogólna hoteli: ze względu na lokalizację (autorska; po lewej), ze względu na wielkość (po prawej). Oprac. na podst. [128]

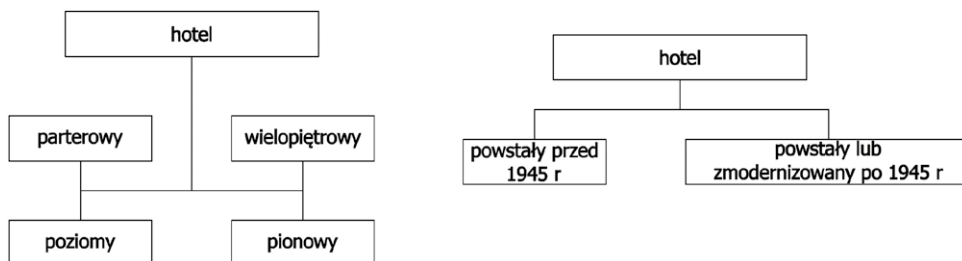
W zakresie formy obiektu podzielono obiekty hotelowe na parterowe i wielopiętrowe, w których mieszczą się budynki wysokościowe (rys. 27). Drugą systematykę formy przeprowadzono bardziej szczegółowo w rzucie (planie) i pionowo – w przekroju. Pozornie rozróżnienie to może się wydawać banalne, ale przy rozpatrywaniu budowy hoteli pod kątem przestrzenno-funkcyjnym ma ono bardzo duży wpływ na formę przyszłej inwestycji. Przykładem mogą być hotele złożone ze skrzydeł, za pomocą których rozdziela się program przestrzenno-funkcyjny jak to ma miejsce w zespole Mercure Wrocław Centrum i Galerii Dominikańskiej. Południowe skrzydło służy funkcjom handlowym, usługowym i rzemieślniczym, a także ogólnodostępnej gastronomii, poza tym zlokalizowany jest w tej części wielopoziomowy parking. Północne skrzydło natomiast jest przeznaczone na noclegi i usługi bardziej elitarne (z możliwością większej kontroli wchodzących), jak winiarnia z barem, restauracja i centrum konferencyjne.

Zróżnicowanie funkcjonalnie pięter w pionie oznacza, że poszczególne kondygnacje mieszczą odrębny program. Na przykład w większości hoteli wzdłuż Las Vegas Boulevard w Las Vegas strefy parteru i pierwszej kondygnacji mają charakter rozbudowanych zespołów ogólnodostępnych, część mieszkalną rozwiązuje się natomiast w formie wielopiętrowej wieży. W przypadku tej kategorii typy są ze sobą tak ściśle związane, że zostały zakwalifikowane jako wzajemna referencja (można tu wymienić Hyatt Regency Atlanta, w którym przestrzeń ogólnodostępną wyeksponowano i w ten sposób połączono ściśle część publiczną ze strefą mieszkalną). W tym kontekście trzeba wspomnieć o jeszcze jednej prawidłowości. Hotele miejskie, szczególnie sytuowane w ścisłym centrum, są przeważnie średnio wysokie do wysokościowych, a wiejskie to w większości budynki niskie. W hotelach miejskich w podziemiu sytuuje się przede wszystkim garaże i magazyny, parter i piętro przeznacza na funkcje ogólnodostępne, a wyższe kondygnacje – na część noclegową. W hotelach z obszarów wiejskich popularne jest wydzielanie odrębnego skrzydła ogólnodostępnego od mieszkalnego i sytuowanie pomieszczeń gospodarczych w innych, dodatkowych obiektach.

Kolejnym podziałem hoteli jest ich kategoryzacja ze względu na standard za pomocą gwiazdek (rys. 28). W rozdziale 3 omówiono poszczególne programy przestrzenno-funkcyjne przypisane każdej grupie i wykazano różnice między nimi w formie tabelarycznej. W celu uproszczenia na popularnych

⁷⁶ Warto zauważyć, że w przypadku hoteli amerykańskich wartości te są znacznie większe: małe do 200 j.m., średnie 200–500 j.m. i duże, powyżej 500 j.m. [138].

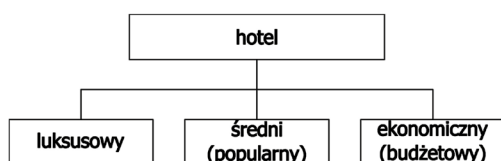
platformach internetowych dla turystów przedstawia się tę typologię, wyróżniając jednostki: luksusowe, standardowe (nazywane popularnymi) i ekonomiczne (tzw. budżetowe) oferujące korzystne ceny, również w dobrych lokalizacjach w tym śródmiejskich, ale kosztem jakości architektury wnętrza czy wyposażenia. Obiekty tego typu przeważnie mają skromną architekturę i obniżony standard, są to na przykład nieremontowane budynki z wielkiej płyty z lat 60. i 70. Według tej klasyfikacji obiekty kategoryzowane, czyli 4- i 5-gwiazdkowe plasują się w grupie luksusowej, 3-gwiazdkowe to klasa średnia (inaczej popularna), a 2- i 1-gwiazdkowe to klasa ekonomiczna.

Rys. 27. Typologia ogólna hoteli ze względu na przestrzeń i czas (autorska)

Rys. 28. Typologia hoteli ze względu na kategorię, zgodna z krajowym ustawodawstwem (autorska)

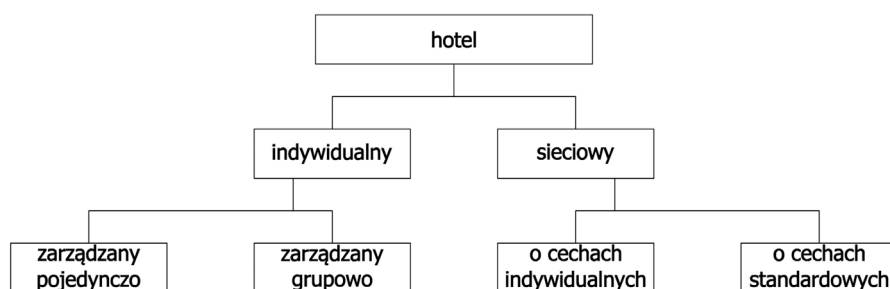
Rys. 29. Typologia hoteli ze względu na standard (autorska)

Ze względu na sposób zarządzania i charakterystyczne rozwiązania przyjęte w architekturze i wystrój wnętrza hotele dzieli się na sieciowe i indywidualne (rys. 30). Rozwiązania sieciowe, tzw. Międzynarodowe Systemy Hotelowe, znane już od początku XX w., stanowiły odpowiedź na potrzeby noclegowe amerykańskich handlowców, dla których stałym elementem pracy było ciągłe podróżowanie. Styl czy wzornictwo pozostały drugorzędne wobec określonego standardu i gwarantowanej powtarzalności, które zapewniały gościom dobrą orientację i sprawne użytkowanie każdego pokoju hotelowego z identycznym układem mebli i urządzeń sanitarnych (nawet przyciski i włączniki wszędzie były takie same). Warto dodać, że pierwsze obiekty sieciowe powstały właśnie w Ameryce i należały do sieci Hiltona lub Statlera. Rewolucja przemysłowa trwająca w tamtym okresie wymuszała liczne podróże biznesowe, zaowocowała również produkcją na masową skalę. Powtarzano zarówno elementy konstrukcyjne oraz budowlane, jak i meble, materiały wykończeniowe, a także detale dekoracyjne – zjawisko uznawano za pozytywne. Ostatecznie w 2 połowie XX w. ekonomiczny sposób budowania i wyposażania placówek noclegowych stał się popularny na całym świecie. Obiekty sieciowe mają charakter ujednolicony w ramach jednej korporacji z uwzględnieniem tzw. standardów hotelowych (księgi standardów hotelowych). Zawierają one normy oraz zasady obowiązujące we wszystkich placówkach – przede wszystkim dotyczące obsługi, wyposażenia i usług. Na przykład w sieci Hilton jest możliwe włączanie nowych lub istniejących obiektów pod warunkiem spełnienia szeregu wymogów. W tym celu wydano specjalny podręcznik projektowy, wymagana jest również akceptacja dokumentacji budowlanej zatwierdzona

przez biuro projektowe sieci. Poza tym również samo wyposażenie obiektu musi spełniać konkretne wymagania, tak aby gość mógł doświadczyć wygody na oczekiwanym poziomie w każdej placówce na całym świecie. W tym zakresie sprecyzowane zostają dokładnie typy używanych ram łóżkowych, materacy, poduszek czy rodzaj podawanych na śniadanie produktów (w tym również lokalnych czy regionalnych). W odpowiednim dokumencie wyznacza się też dobór urządzeń w centrum fitness, określa wielość sal konferencyjnych – dopuszcza się do 50 osób dla pomieszczeń z układem audytoryjnym (w przypadku sal większych) oraz narzuca się styl wystroju odpowiadający standardowi *boardroom* (w przypadku sal spotkań). Oprócz tego księgi standardów zawierają szereg innych zaleceń dotyczących na przykład: sposobu obsługi, ubioru pracowników, metod zarządzania czy rozwiązań lojalnościowych dla klientów [32, 163, 165, 198].

W obiektach indywidualnych natomiast unika się powtarzania rozwiązań już istniejących, a poszukuje tożsamości wzorniczej i architektonicznej każdej placówki. Doskonałym przykładem mogą być tu budynki wg projektów Jeana Nouvela, jak: The Hotel, Lucerna (Szwajcaria) o oryginalnym wystroju i sufitach przedstawiających kadry z filmów, Lux* Hotel, Chengdu Shi (Chiny) – jego horyzontalna bryła nawiązuje do tradycyjnej zabudowy regionu czy wieżowiec Renaissance Barcelona Fira Hotel, L'Hospitalet de Llobregat (Hiszpania), w którym wątek roślinny pojawia się zarówno w postaci flory porastającej loggie, jak i motywów okładziny elewacyjnej.

Dodatkowo, biorąc pod uwagę wspomniane wcześniej współczesne transformacje związane z poszukiwaniem konkurencyjności usług, należy również wyróżnić następujące podtypy: indywidualny (zarządzane pojedynczo lub grupowo) – kilka obiektów należących tego samego właściciela, sieciowy o cechach standardowych lub indywidualnych.

Rys. 30. Typologia ogólna hoteli ze względu na sposób zarządzania (autorska)

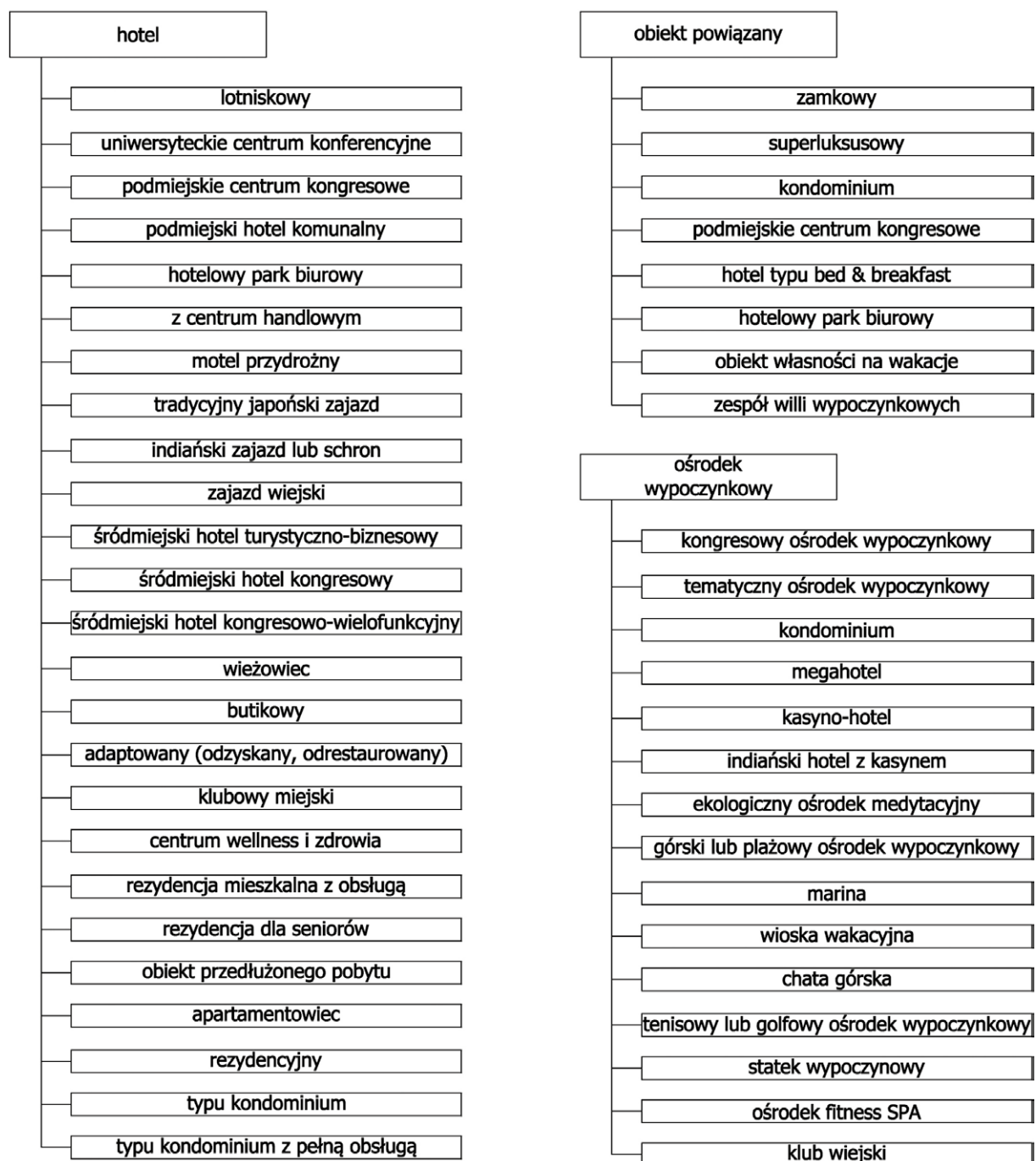
4.3. Systematyka szczegółowa hoteli

Typologie szczegółowe, prezentowane w literaturze przedmiotu, przyjmują bardzo złożone formy. Na przykład Rutes, Penner i Adams dokonali mieszanego podziału uwzględniającego funkcje, cechy i czas i zaproponowali ok. 50 podtypów. Autorzy zastrzegli dodatkowo możliwość wzajemnego przenikania się tych kategorii. Na poziomie podziału głównego wyróżnili trzy grupy: hotele, obiekty powiązane (w oryginale ang. *inter-related*), ośrodki wypoczynkowe (w oryginale ang. *resort*). Następnie do każdej z nich przypisali poszczególne podtypy przedstawione na schemacie blokowym (rys. 31).

Opracowanie Rutesa, Pennera i Adamsa jest wielowątkowe, a proponowane kategorie nie są w pełni przejrzyste. Nieczytelne są także niektóre przyporządkowania, np. umieszczenie hotelu zamkowego w obiektach powiązanych, a nie w hotelach. Niemniej praca ich autorstwa uznawana jest za cenną m.in. dlatego, że dzięki niej można się zorientować w bogactwie i zróżnicowaniu nazewnictwa stosowanego we współczesnym hotelarstwie. Co więcej wiele zaprezentowanych określeń odnosi się bezpośrednio do charakteru przestrzeni ogólnodostępnych w danym obiekcie, stąd pojawiają się w przy ich nazwach takie słowa, jak: „kongresowy”, „kongresowo-wielofunkcyjny”, „konferencyjny”, „park biurowy”, „z centrum handlowym”, „turystyczno-biznesowy”, „butikowy”, „klubowy”, „centrum zdrowia i wellness”, „z kasynem”, „medytacyjny”, „marina”, „ośrodek SPA”, „medyczny” czy „klub wiej-

ski”. Te określenia stanowią informację dla potencjalnych klientów o charakterze usług i programie przestrzenno-funkcjonalnym stref publicznych w danej placówce.

Warto zwrócić też uwagę na pojawiający się w tej systematyce termin „**kondominium**” (ang. *condominium* lub *condo-hotel*) oznaczający nowy typ jednostki noclegowej. W źródłach polskojęzycznych obiekt tego typu występuje czasem pod nazwą „**mieszkania letnie**”. Kołakowski definiuje go jako budynek wyposażony w hotelowe apartamenty o określonym standardzie 4- lub 5-gwiazdkowym [94]. Poszczególne lokale mogą być wykupywane przez klientów indywidualnych. Następnie apartamenty są czasowo zamieszkiwane przez właścicieli, a w czasie ich nieobecności wynajmowane. Zarządzanie procesem najmu należy do wyspecjalizowanych menagerów, a przyjeżdżający goście korzystają z obiektu jak z klasycznego hotelu. Przykładem tej kategorii może być: wieżowiec Aqua Tower, Chicago (USA), gdzie w części wieży urządzono właśnie mieszkania w systemie kondominium czy Cristal Resort, Szklarska Poręba (Polska).

Rys. 31. Podział hoteli wg Rutesa, Pannera i Adamsa. Oprac. na podst. [138, s. 4]

Ze względu na znaczne rozbudowanie przedstawionej typologii w opracowaniu autorskim przyjęto proponowany przez Vickersa podział hoteli na: tradycyjne, popularne (ang. *mainstream*), wyjątkowe, znanych projektantów i ważne dla architektury [162].

Obiekty tradycyjne to luksusowe hotele o klasycznym programie funkcjonalno-przestrzennym i typowej hierarchizacji stref, z kategorii 4- i 5-gwiazdkowej. Tu Vickers zaseregował znane jednostki sieci Ritz-Carlton, Sheraton, Andel's czy Four Seasons. W grupie popularnej umieszczono analogiczne do tradycyjnych obiekty indywidualne, 3-gwiazdkowe, które wyróżnia korzystna cena, ale i ciekawy projekt. Hotele znanych projektantów, powstają według dokumentacji sporządzonej przez biura projektowe o światowej renomie i pod egidą znanego architekta. Obiekt ważny dla architektury odznacza się wprowadzeniem ciekawego rozwiązania fasadowego lub wnętrzarskiego, które można potraktować jako np. ikonę danego miasta, regionu. Szczególnie interesująca jest grupa **hotelu wyjątkowych**, do której Vickers zaliczył m.in. kanadyjski budynek z lodu Hôtel de Glace, Québec (Kanada). Autor w tej grupie wyróżnił **typ butikowy**, który w innych opracowaniach występuje jako samodzielna kategoria. Ten rodzaj obiektów noclegowych powstał w wyniku rozwoju branży noclegowej już z końcem XX w. i stanowił odpowiedź na potrzebę przełamania monopolu mocno zestandaryzowanych hoteli sieciowych. Początkowo butiki powstawały w zaniedbanych dzielnicach dużych miast na bazie przebudowy zrujnowanych kamienic lub obiektów przemysłowych. W ramach renowacji stosowano modne rozwiązania wzornicze i wysokiej jakości materiały, dzięki czemu całość uzyskiwała luksusowy charakter. Jednocześnie, trochę jakby w kontraście, eksponowano stare fragmenty murów, betonowych słupów czy stropów, dekoracji historycznych itp. Szczególnie eksponowaniu tego rodzaju zestawień sprzyjały przestrzenie ogólnodostępne w tych budynkach, które stawały się modnym miejscem spotkań m.in. lokalnych artystów. Pierwszą realizacją butikową była przebudowa w 1984 r. mocno zaniedbanego śródmiejskiego obiektu w Nowym Jorku na luksusowy hotel Morgans według pomysłu Stevea Rubella i Iana Schragera⁷⁷. Oni również nazywali ten typ placówek butikami. Wśród współczesnych przykładów można wymienić: 11 Cadogan Gardens, Londyn (Anglia), Margutta 19, Rzym (Włochy), Maison Souquet, Paryż (Francja), The Granary – La Suite Hotel, Wrocław (Polska), Copernicus, Kraków (Polska) [99, 138].

W projekcie Morgans określono podstawowe cechy charakterystyczne dla hoteli butikowych. Należą do nich [34, 163]:

- stosunkowo niewielki rozmiar – poniżej 100 pokoi,
- charakterystyczny styl wzorniczy określany potocznie designerskim (ang. *design*: projekt, założenie, zamysł, ale też deseń), w obrębie którego rozróżniane są czasami dodatkowe podstyle, np.: glamour (glam⁷⁸), hip⁷⁹, chic⁸⁰ itp.,
- przeznaczenie dla klientów młodych (30–40 lat), ale dysponujących określonym budżetem,
- przestrzeń publiczna korespondująca z życiem społecznym danego środowiska.

Obecnie, gdy jednym z ważnych trendów w hotelarstwie jest indywidualizowanie usług, określenie „butikowy” stosują właściciele również dużych placówek, często powyżej 100 pokoi, a nawet sieci hotelowych, np. krajowe obiekty Boutique Hotel's działające w Łodzi, Sosnowcu, Bytomiu i Wrocławiu. Powstają też nowe budynki, które nie są efektem przebudowy istniejącej tkanki, a jedynie nawiązują do niej charakterem. Wyznacznikiem przestał być również luksus czy stosowanie materiałów o podwyższo-

⁷⁷ Rubell i Schrager to właściciele i pomysłodawcy m.in. słynnego nowojorskiego Studia 54 [138].

⁷⁸ Glam – skrót pochodzący z lat 60. XX w., z j. ang. *glamorous*: czarujący, uroczy. Określa styl ekstrawagancki, pełen blasku, podkreślający urodę przedmiotów [249, 274].

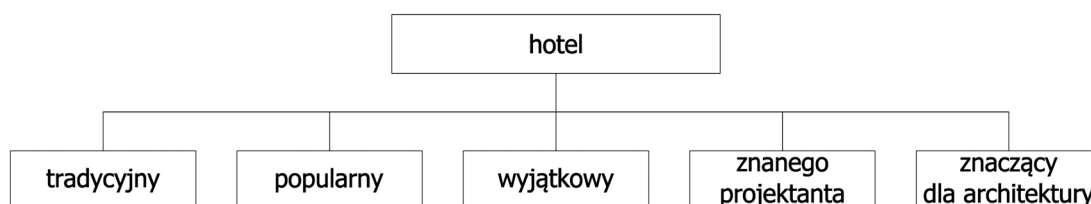
⁷⁹ Hip – w źródłach wiąże się ten termin z osobą będącą na czasie, ang. *a hip person*, a dalej z hipsterami, a także angielskimi pojęciami: „hipper” i „hippest”, oznaczającymi ciągłe podążanie za najnowocześniejszymi trendami w modzie, stylu życia czy technologii. W stylu wnętrzarskim o takiej nazwie stosuje się najnowsze rozwiązania wzornicze i techniczne, co wymusza konieczność częstej aktualizacji poszczególnych elementów [249, 274].

⁸⁰ Chic – pojęcie zaczerpnięte ze świata mody i franc. *chique*, definiujące umiejętności i elegancję. We wnętrzach styl ten określa projekt o charakterze ponadczasowym, wytwornym, efektownym, oparty na klasyce, który niekoniecznie odwzorowuje najnowszą modę wzorniczą [274, 295].

nym standardzie. Aktualnie wystarczy zastosować rozwiązania ekonomiczne, ale nowatorskie i ciekawe, które nadadzą całości unikalny charakter, aby używać nazwy „hotel butikowy”.

Zgodnie z zaproponowanym przez Vickersa rozróżnieniem można też wskazać grupę **hotelu znanych projektantów** [162]. W tej kategorii należałoby umieścić projekty m.in. Jeana Nouvela, Philippe’a Starcka⁸¹ czy Karima Rashida⁸².

Odrębną grupę, niewystępującą w zestawieniach innych autorów, a wyróżnioną przez Kosar i organizację hotelarską Boutique & Lifestyle Lodging Association (BLLA) stanowią tzw. **Lifestyle Hotels**. Co więcej nie znaleziono w materiałach źródłowych definicji obiektów tego typu, ale przypuszcza się, że chodzi o obiekty, których wzornictwo ma związek z określonym stylem życia, np. wielkomiejskim [34, 99, 242]. W typologii autorskiej zaproponowano włączenie grupy Lifestyle Hotels w typ obiektów butikowych, ale bez szczególnego wyróżnienia.

Rys. 32. Podział hoteli wg Vickersa. Oprac. na podst. [162]

W literaturze przedmiotu niektóre z publikacji, np.: [17, 33, 81, 96], w całości są poświęcone jednej, wybranej kategorii hoteli, m.in. tzw. **hotelom ekologicznym** (ang. *eco-hotels*), które zaczęły się rozwijać na początku lat 70. XX w. Według Rutesa, Pennera i Adamsa ten nurt w projektowaniu rozpoczął się od realizacji ośrodka wypoczynkowego Stanley Selengut Harmony na US Virgin Islands [138]. W projekcie zastosowano szereg rozwiązań zarówno prośrodowiskowych, jak i prozdrowotnych. Starano się ograniczyć ingerencję w naturę do minimum – obiekt został zasilony z wykorzystaniem energii solarnej i wiatrowej, przy budowie i w wyposażeniu wewnątrz użyto materiałów z recyklingu (np. dywany wykonano z plastikowych butelek). Kolejnymi wprowadzonymi rozwiązaniami były: naturalne przewietrzanie budynku, zbieranie wody deszczowej, szklenie odporne na przegrzanie. W innych placówkach ekologicznych można zaobserwować również: wynoszenie zabudowy ponad teren (celem ochrony lokalnego ekosystemu), budowanie z wykorzystaniem miejscowych materiałów, ograniczenie transportu i związanej z nim uciążliwości, podejmowanie działań zmniejszających negatywny wpływ użytkowania. Można tu również wspomnieć o ekoturystyce⁸³, nuncie rozwiniętym w ramach poszukiwania czystych i zdrowych środowisk do wypoczynku. W efekcie tego zaczęły powstawać obiekty głównie w ośrodkach wiejskich, na terenach leśnych i innych nieurbanizowanych strefach. Obecnie również i w miastach tworzy się ekohotele. W tego typu budynkach chętnie korzysta się z rozwiązań technologicznych, czyli systemów inteligentnego zarządzania obiektem typu BMS, dzięki któremu można kontrolować zużycie energii elektrycznej czy działanie systemów ogrzewania, co sprzyja ochronie środowiska i zasobów [138]. Przykładami hoteli ekologicznych są np.: EcoHotel Roma, Rzym (Włochy) zlokalizowany w sąsiedztwie rezerwatu przyrody, Bohinj Eco Hotel, Bohinjska Bistrica (Słowenia) z rozbudowanymi strefami ogólnodostępnymi, położony w górach, Treehotel, Harads (Szwecja) zlokalizowany w lesie i wybudowany w formie domków na drzewach zrealizowanych z naturalnych materiałów.

⁸¹ Starck zasłynął z projektu nowojorskiego obiektu Hudson zrealizowanego w 2000 r. w ramach sieci Morgans Hotel Group – obiekt wyróżnia niecodzienne wzornictwo [68].

⁸² Projektant znany z odważnego wzornictwa mebli i wyposażenia, wykonanych m.in. z plastiku. W hotelarstwie zaznaczył swoją pozycję projektem greckiego hotelu Semiramis w Atenach, który wyróżnia się organicznymi liniami w architekturze i neonowymi barwami wykończeń [68].

⁸³ Powiązana z nim jest również etnoturystyka, w której uwaga skupiona jest nie tylko na walorach środowiskowych danego regionu, lecz także na jego tradycji, religii, kulturze itp. [138].

Miklewski wyróżnia kolejną grupę – **hotele SPA** [115]. Trzeba zaznaczyć, że obiekty tej kategorii częściowo stanowią podgrupę obiektów wypoczynkowych według typologii zaproponowanej przez Rutesa, Pennera i Adamsa [138]. A Słownik wydziela szczegółowo: **resort SPA**, **hotel SPA** i hotelowe gabinety odnowy biologicznej (patrz rozdz. 3, w którym zamieszczono również szczegółowe opisy grup). Tego rodzaju systematyka z wyróżnieniem obiektów specjalistycznych nie jest istotna przy tworzeniu zestawień syntetycznych.

Jako odrębną grupę wydziela się **hotele kapsułowe**, które powstały i rozwinęły się w Japonii w latach 70. XX w. i powiązane są ze stylem życia tamtejszych pracowników. Ponieważ służą szybkiemu wypoczynkowi podczas wielogodzinnych dni pracy, wyposaża się je w niewielkie kabiny do spania. W ramach usługi dostępna jest też możliwość przechowania rzeczy osobistych, skorzystania z WC i prysznica. Opłatę uiszcza się do automatu, co pozwala na zrezygnowanie z części personelu. Ze względu na czynnik ekonomiczny rozwiązania kapsułowe spopularyzowały się również wśród turystów odwiedzających Japonię. Jednym z najbardziej znanych hoteli tego typu jest Green Plaza Shinjuku w Tokio. Warto też wspomnieć o jednostkach luksusowych oferujących rozbudowaną przestrzeń ogólnodostępną w stosunku do tych podstawowych i gwarantujących też wysoki standard wykończeń materiałowych, np.: Anshin Oyado, Tokio (Japonia), a także obsługę *concierge*. Obecnie hotele kapsułowe lokalizowane są na całym świecie, czasem jako uzupełnienie oferty placówek o rozszerzonym programie. Ze względu na niewielką powierzchnię użytkową wielokrotnie powstają w ścisłych centrach miast na małych działkach lub wewnątrz zastanych budynków, w których nie ma możliwości aranżacji tradycyjnego hotelu. Przeważnie wyposażone są w najnowocześniejsze rozwiązania technologiczne i różnego rodzaju sprzęty elektroniczne. W Europie obok określenia „hotel kapsułowy” funkcjonuje nazwa „**yotel**” określająca obiekty z kapsułami, które zawierają materac i niewielką prywatną łazienkę. Budynki tego typu spopularyzowane zostały w Wielkiej Brytanii. Przykładem może być Hotel Cabins w Londynie [68]. Watson [163] nazywa je „**microhotelami**” (niemniej to określenie się nie upowszechniło). Zauważono przy tym, że terminem „microhotel” nazywane są różne nie tylko kapsułowe jednostki, które poza niewielkimi gabarytami nie przejawiają żadnych innych cech wspólnych, charakterystycznych dla tej grupy (fot. 9).

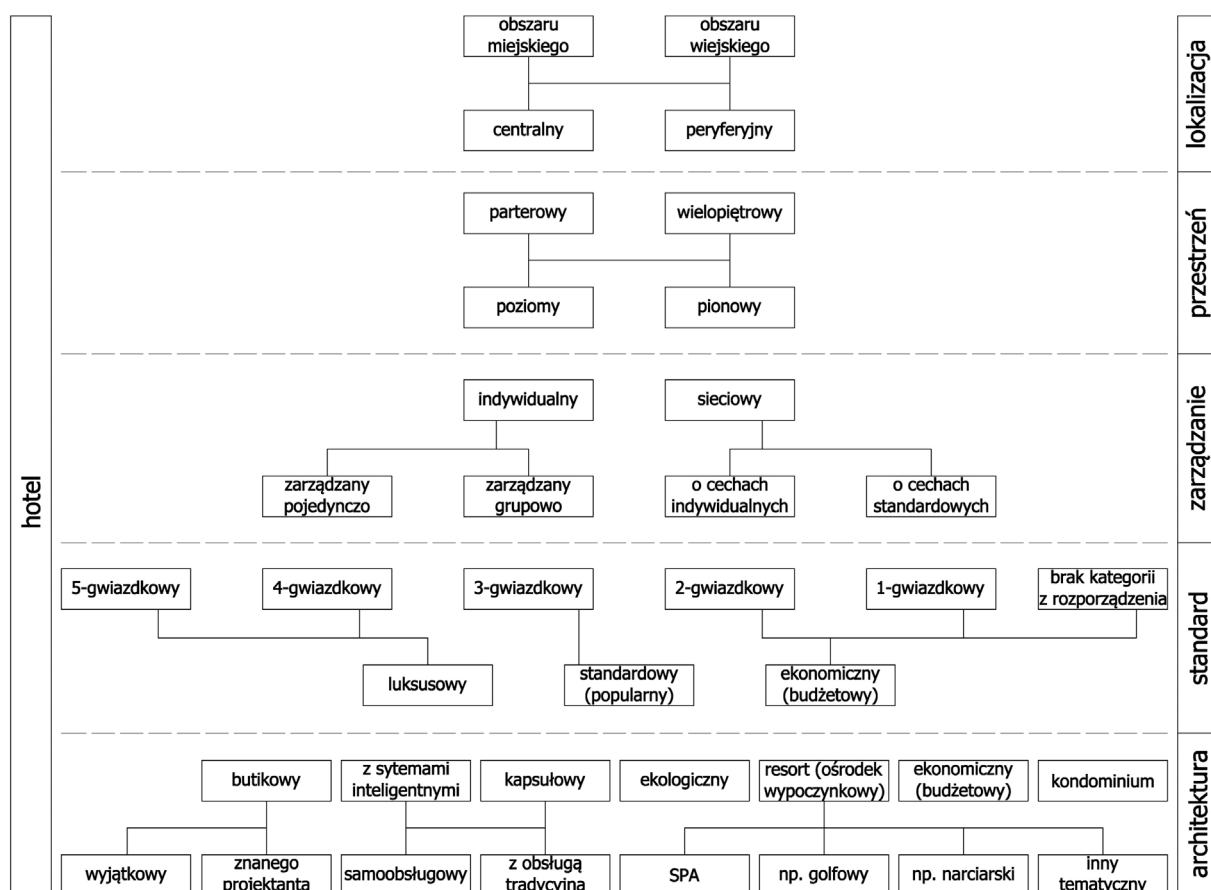

Fot. 9. Hotel kapsułowy – Anshin Oyado, Tokio (Japonia): fasada (po lewej), korytarz z kapsułami i regałami (po prawej). [Fot. J.J.]

Między innymi wprowadzenie możliwości opłaty za nocleg w automatach, a przede wszystkim dynamiczny rozwój technologii komputerowych przyczyniły się do powstania kolejnego typu obiektów, tj. **hotelu samoobsługowych**. Oferują one gościom ekonomiczną cenę w stosunku do standardu w zamian za samodzielne korzystanie z usługi od momentu rezerwacji (np. za pomocą strony internetowej) przez zameldowanie z użyciem terminala komputerowego dostępnego w holu, samodzielną obsługę pokoju za pomocą klucza elektronicznego i panelu dotykowego, bufet w formie automatów z kanapkami i napojami, płatność przy użyciu karty kredytowej – po wymeldowanie równoznaczne ze zwrotem klucza elektronicznego [12].

4.4. Podsumowanie. Propozycja systematyki zbiorczej

Na podstawie przedstawionych typologii hoteli opracowano szczegółową wersję autorską. Za podstawę proponowanej systematyki przyjęto: lokalizację, wielkość, czas, przestrzeń, sposób zarządzania, standard i znaczące cechy architektoniczne (z założeniem, że obejmą one zarówno funkcje, jak i nastrój). Poza tym uwzględniono wszystkie analizowane – charakterystyczne dla europejskich rozwiązań przypadki, niemniej dokonano pewnych uogólnień celem uniknięcia nadmiernego rozdrobnienia.

Rys. 33. Zbiorcza szczegółowa typologia hoteli (autorska)

Trzeba zaznaczyć, że zaprezentowana typologia ma charakter otwarty ze względu na ciągły rozwój hotelarstwa i jego przestrzeni ogólnodostępnych. Dodatkowo ważne jest, żeby mieć na uwadze, że jeden obiekt może znajdować się jednocześnie w kilku kategoriach, ponieważ nie są one sztywne. Przykładem jest Łubinowe Wzgórze w Nałęczowie (Polska) – hotel ze SPA, o charakterze ekologicznym i o cechach indywidualnych (przejawiających się w wykończeniu wnętrza), który nie ma żadnej kategoryzacji gwiazdkowej. Poza tym, o czym pisze Miklewski, inwestorzy wciąż tworzą nowe produkty tury-

styczne [115]. Zaproponowana systematyka wymaga więc ciągłej weryfikacji, a granice poszczególnych kategorii mogą się w przyszłości zacierać.

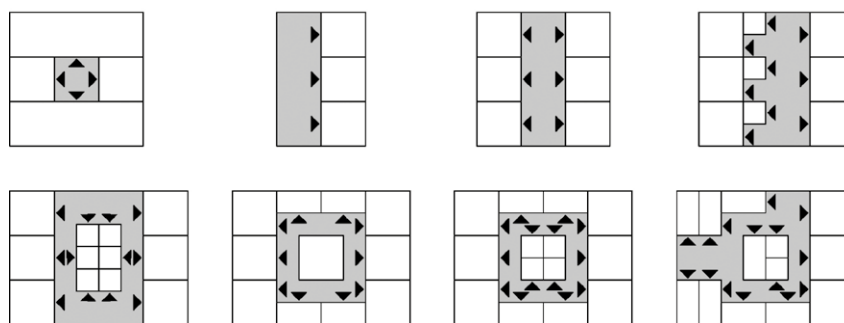
4.5. Systematyka rzutu ogólnodostępnych przestrzeni

W poprzednich rozdziałach wielokrotnie wspomniano o przenikaniu się granic stref funkcjonalnych w przestrzeniach ogólnodostępnych współczesnych hoteli. Wskazywano również na rozwijanie wybranych funkcji w pionie jak atria – antresole czy zakrzywione formy przestrzenne budynków. W celu możliwie najprecyzyjniejszego typologizowania omawianych stref zdecydowano się niemniej na analizę rzutu (który stanowiłby podstawę dalszych rozważań) w rozumieniu Corbusierowskiej definicji planu [108]. Architekt uważał rzut za generatora elementów przestrzennych budynku rozbudowywanych na jego podstawie. Dlatego rzut może być elementem definiującym i porządkującym obiekty architektoniczne, nawet te o mocno zharmonizowanej czy przełamanej geometrii⁸⁴. Należy podkreślić, że w wyraźnie zdeformowanych lub zdekonstruowanych budynkach wciąż można wyróżnić: rzut⁸⁵, przekrój i elewację. Plan obiektu okazał się natomiast niezbędny w opracowaniu współczesnych typologii zarówno hoteli, jak i przestrzeni ogólnodostępnych.

W zakresie systematyki rzutów celowe jest szersze spojrzenie na hotele jako budynki użyteczności publicznej. W tym celu przeanalizowano dwie klasyczne i dwie mniej znane typologie dostępne w literaturze przedmiotu.

Klarowny i uniwersalny, a nawet wzorcowy podział rzutów wprowadził Popławski w klasyfikacji szkół wyższych [134]. Autor wyróżnia następujące konfiguracje:

- jednoprzestrzenne, tzw. jednotraktowe,
- od dwu- do pięciotraktowych, złożone z pomieszczeń o różnej głębokości, doświetlonych naturalnie i niedoświetlonych (pełniących funkcję pomocniczą),
- czworoboczne – skupione wokół wewnętrznego dziedzińca lub zespołu ciemnych pomieszczeń,
- wielotraktowe powstające jako układy mieszane (rys. 34).

Rys. 34. Schematy przestrzenno-funkcjonalne wg Popławskiego – góra, od lewej: jednoprzestrzenny, dwutraktowy, trójtaktowy, czterotraktowy z pomieszczeniami ciemnymi; dół, od lewej: pięciotraktowy z pomieszczeniami ciemnymi dostępnymi z dwóch stron, czworoboczny z wewnętrznym dziedzińcem, czworoboczny z wewnętrznymi pomieszczeniami ciemnymi, wielotraktowy czyli mieszany. Oprac. na podst. [134, s. 97]

⁸⁴ W dobie aplikacji komputerowych (np. opartych na systemie BIM, ang.: Building Information Modeling) oferujących możliwość jednoczesnego projektowania w trzech wymiarach można poddać w wątpliwość istotę rzutu generowanego w razie potrzeby z trójwymiarowego modelu. Należy jednak wziąć pod uwagę, że architekt komunikuje się z branżystami, konstruktorami, technologami i pracownikami administracji budowlanej z wykorzystaniem dokumentacji dwuwymiarowej. Budynek nadal powstaje tradycyjnie, tj. najpierw wytycza się rzut na gruncie, wykonuje wykopy i fundamenty, posadzki lub płyty, a następnie przechodzi do wznoszenia obiektu w trzecim wymiarze – również na podstawie płaskich rysunków rzutów poszczególnych kondygnacji i przekrojów.

⁸⁵ O problemach z prostym definiowaniem współczesnych rzutów pisze Dominiczak [38, s. 81] – wskazuje, że pytanie o „geometryczny prototyp architektonicznego obiektu” rozumiany „jako rodzaj jego podstawowego schematu” wraz z następującymi deformacjami ma w zasadzie charakter „teologiczny”. Upraszczając to twierdzenie w ujęciu filozoficznym, można przypuszczać, że każdy architekt będzie miał nieco inną definicję elementarnych pojęć z zakresu podstaw architektury – rzutu, planu, czyli „prototypu geometrycznego” [39, s. 81].

Równie tradycyjna o charakterze informacyjnym jest klasyfikacja biurowców zaproponowana przez Niezabitowską (z 1997), w której autorka powołuje się na jeszcze wcześniejsze opracowanie Karfik (1976). W systematyce wyszczególnione zostały układy rzutów (rys. 35):

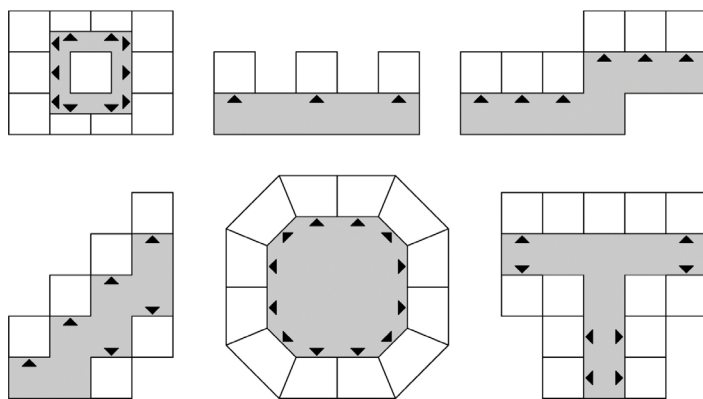
- atrialne,
- grzebieniowe,
- z przesunięciem,
- schodkowe,
- wieloboczne,
- oparte na literach alfabetu.

Można też wyróżnić **systematyki sporządzone wyłącznie z uwzględnieniem planu hoteli** – mimo to również o charakterze uniwersalnym. Należy jednak podkreślić, że odnoszą się one przede wszystkim do kondygnacji o funkcjach noclegowych. W ramach takiej typologii Błądek wyróżnia następujące układy [128, s. 51] (rys. 36):

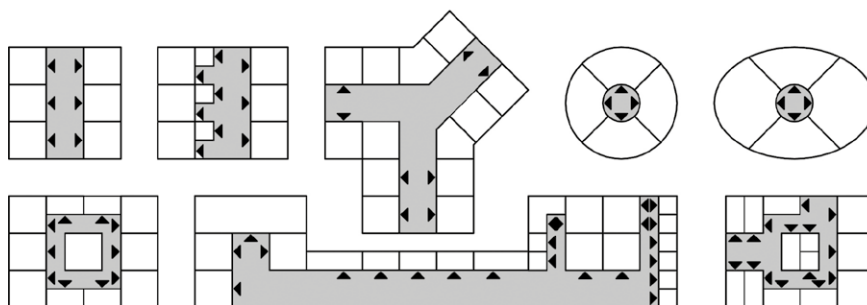
- „linearne – proste i złożone,
- nieregularne,
- centralne – kołowe,
- eliptyczne, atrialne itp.,
- gniazdowe
- i inne”.

Pod uwagę wzięto też zdecydowanie bardziej współczesny podział zaproponowany przez Gregory'ego [58]. Autor, analizując przestrzeń jako podstawę zaproponowanej systematyki, wyróżnia następujące rzuty budynków (rys. 37):

- centralne i o strukturze promienistej,
- linearne,

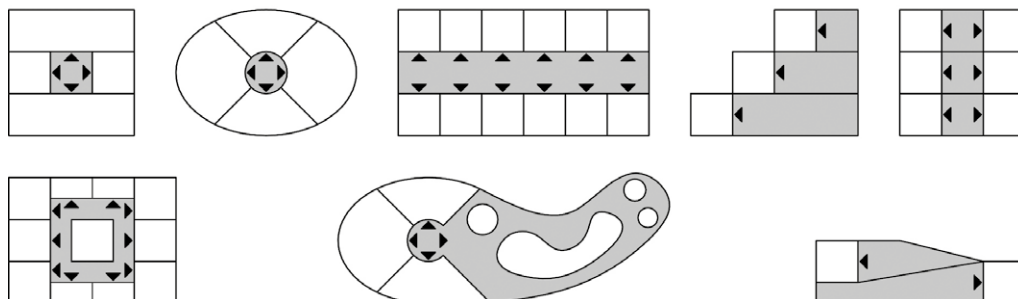

Rys. 35. Schematy przestrzenno-funkcjonalne wg Niezabitowskiej – góra, od lewej: atrialny, grzebieniowy, z przesunięciem; dół, od lewej: schodkowy, wieloboczny, oparty na literze alfabetu (tu „T”) – kształtny. Oprac. na podst. [125, s. 67–76].

Rys. 36. Schematy przestrzenno-funkcjonalne wg Błądka – góra, od lewej: linearny prosty, linearny złożony, nieregularny (przykładowy), centralny, czyli kołowy, eliptyczny; dół, od lewej: atrialny, gniazdowy (przykładowy), inny (przykładowy, tu mieszany). Oprac. na podst. [128, s. 51]

- tarasowe⁸⁶,
- spiętrzone,
- z dziedzińcem – prostokreślne i niekonwencjonalne (ang. *eccentric*),
- urbanistyczne⁸⁷ (ang. *cityscape*),
- plombowe, uzupełniające (ang. *additions*),
- rozbudowy (ang. *extensions*).

Rys. 37 Schematy przestrzenno-funkcjonalne wg Gregory'ego – góra, od lewej: centralny, o strukturze promienistej, liniowy, tarasowy, spiętrzony; dół, od lewej: z dziedzińcem prostokreślnym, z dziedzińcem niekonwencjonalnym, urbanistyczny. Oprac. na podst. [58]

4.6. Autorska systematyka szczegółowa ogólnodostępnej przestrzeni

Na podstawie przedstawionych wcześniej typologii hoteli, systematyk przestrzeni budynków użyteczności publicznej i analizy przykładów opracowano autorską systematykę przestrzeni ogólnodostępnych hotelu. Wszystkie proponowane rozróżnienia przedstawiono w tabl. 8. W opracowaniu uwzględniono różnego rodzaju specyficzne właściwości hotelowych planów. Pierwszy podział wynika ze **sposobu zagospodarowania przestrzeni**, stopnia złożoności rzutu, rodzaju kompozycji i geometrii, a dotyczy układu rzutu, który może być:

- zwarty,
- rozluźniony.

Układ rzutu wpływa też na sposób cyrkulacji użytkowników w budynku, ponieważ w planach zwartych ruch pieszych jest uporządkowany i szybki, w układzie rozluźnionym jest on jednak rozproszony, chaotyczny i zdecydowanie wolniejszy.

Między przedstawioną typologią rzutu ogólnodostępnej przestrzeni hotelowej, a ogólną systematyką rodzajów hoteli zachodzi wyraźna korelacja. Obiekty luksusowe, o rozbudowanych strefach konferencyjnych czy SPA, to układy rozluźnione w obszarach przestrzeni publicznych. W budynkach ekonomicznych czy ekologicznych występują natomiast układy zwarte umożliwiające rozsądne gospodarowanie przestrzenią.

W podziale ze względu na **stopień złożoności rzutu** zaproponowano układ:

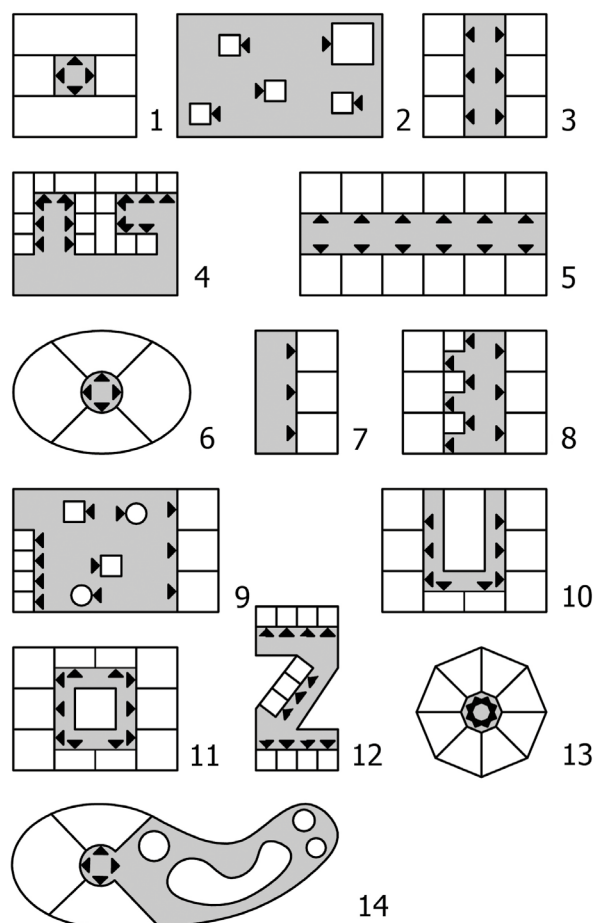
- prosty,
- gniazdowy.

W układzie prostym cechy charakterystyczne rzutu, np. korytarzowość czy linearność, są czytelne. W budynkach o takiej budowie cyrkulacja i orientacja użytkowników jest prosta, a wszystkie funkcje rozlokowane są według jednej, klarownej zasady. Układy gniazdowe charakteryzuje wysoki stopień złożoności, a każda z funkcji może mieć indywidualną budowę. Na przykład parter obiektu może zawierać strefę handlową o układzie wielotraktowym, część SPA być zaprojektowana w aranżacji centralnej, a obszar holu głównego – w układzie liniowym. Poszczególne gniazda takiego obiektu mogą przy tym być połączone są ze sobą w układzie promienistym.

⁸⁶ W książce [58] układy tarasowe wskazano tylko dla domów.

⁸⁷ Budynki zgodne ze wspomnianą w rozdz. 2 ideą architektury dialogicznej Dominiczaka [39].

Tablica 8. Autorskie schematy układów funkcjonalno-przestrzennych: 1) zwarty, 2) rozluźniony, 3) prosty, 4) gniazdowy, 5) linearny, 6) centralny, 7) dwutraktowy, 8) pięcitraktowy, 9) krajobrazowy (kombi), 10) atrialny, 11) dziedzińcowy, 12) oparty na literze alfabetu (tu „Z”), 13) oparty na podstawowej figurze geometrycznej (tu ośmiobok), 14) o różnicowanej geometrii. Układy prostokątne: 1–5, 7–13, układy krzywoliniowe: 6 i 14.

Kolejnym kryterium podziału była geometria planu. Na bazie omówionych wcześniej przykładów z literatury przedmiotu zaproponowano systematykę ogólną i szczegółową.

W **systematyce ogólnej ze względu na geometrię planu** wyróżniono układy:

- linearny,
- centralny.

W **systematyce szczegółowej natomiast ze względu na geometrię planu** układy:

- traktowy od jedno- do wielotraktowego (w którym układ zatokowy to wariant rozluźniony),
- krajobrazowy (kombi) o charakterze zróżnicowanym,
- atrialny,
- dziedzińcowy.

Ostatnim przyjętym kryterium podziału był rodzaj kompozycji umożliwiające precyzyjne opisywanie rzutów.

Zgodnie z **systematyką ze względu na kompozycję** rozróżnia się układy:

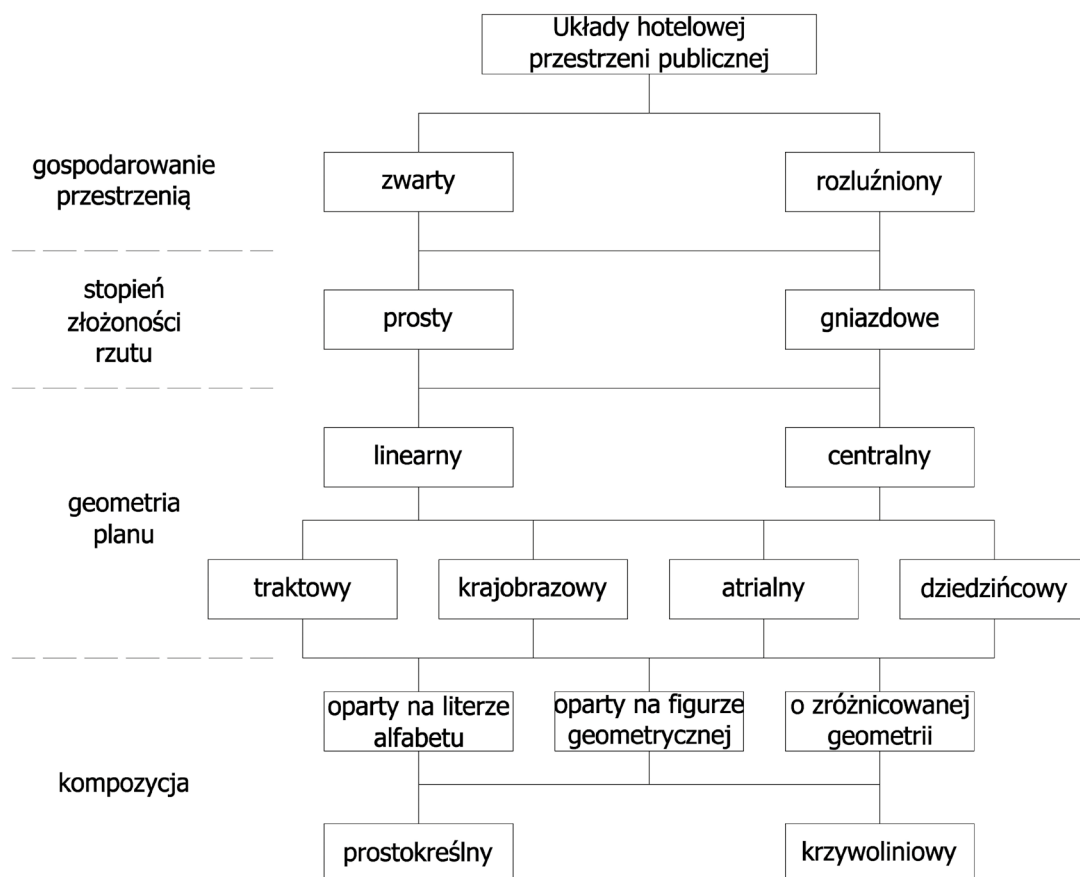
- oparte na literach alfabetu,
- oparte na podstawowych figurach geometrycznych,
- o zróżnicowanej geometrii.

A zgodnie z **drugą systematyką ze względu na kompozycję** rozróżnia się rzuty:

- prostoliniowy,
- krzywoliniowy.

Systematykę zbiorczą przedstawiono za pomocą schematów układów zestawionych w formie tablicy (tabl. 8) i schematu blokowego (rys. 38).

W opracowanej typologii należy podkreślić, że często kategorie zazębiają się, a czasem jedna w całości może zastępować drugą. Należy zwrócić również uwagę na podziały niedające się jednoznacznie opisać – tzw. hybrydy, które w zasadzie zgodne są ze złożonymi procesami zachodzącymi we wnętrzach

Rys. 38. Typologia dużych przestrzeni hotelowych (autorska)

hotelu dotyczącymi funkcjonowania, użytkowania czy modyfikowania przestrzeni. Co więcej, w architekturze funkcja – rozumiana jako sposób użytkowania – nie musi być ściśle powiązana z określonym miejscem wyznaczonym w rzucie.

Raz jeszcze należy odwołać się do rzeczywistości wirtualnej (np. w przywołanej już koncepcji metamiasta autorstwa Virilia) stale obecnej we współczesnej przestrzeni publicznej, w której różnego rodzaju aktywności mogą odbywać się w różnych miejscach, np.: praca biurowa może być wykonywana w holu hotelu lub ogródku kawiarni. Te interesujące związki między kategoriami miejsca zostaną omówione w rozdz. 5 dotyczącym projektowania zintegrowanego.

W niniejszym opracowaniu typologie są wykorzystane w opisie hotelowej przestrzeni ogólnodostępnej, jej sposobie funkcjonowania i relacji z pozostałymi częściami obiektu. Dodatkowo zastosowano ją w przyjęciu pewnych uogólnień niezbędnych do poprawnego opracowania zależności projektowania zintegrowanego.

5.

Zintegrowane projektowanie architektury ogólnodostępnych przestrzeni we współczesnych hotelach

Zaprezentowana wcześniej mnogość rozwiązań funkcjonalno-przestrzennych ogólnodostępnych stref w hotelach, wyrażona w formie prostych zestawień typologicznych (rozdz. 4), a także w opisie współczesnych transformacji architektury tych stref (rozdz. 3) sugeruje znaczne zróżnicowanie w rozwiązaniach wewnątrz. Obejmuje ono odmienne podejście zarówno estetyczne, jak i stylistyczne do projektowania poszczególnych obszarów. Przejawia się w różnym doborze rozwiązań ogólnego odstępu, akustyki, oświetlenia, widoczności, a ostatecznie również materiałów. W efekcie proces ten pozwala klientom na wybór rodzaju placówki, usług, cen, a także stylu – od ultranowoczesnych, całkowicie futurystycznych, przez eleganckie, stonowane po historyzujące czy eklektyczne [148].

Zastosowanie zintegrowanego projektowania, czyli dążenia do zoptymalizowania wszystkich przyjętych w budynku rozwiązań w celu uzyskania jak najlepszej jakości: architektonicznej, estetycznej, dotyczącej komfortu i bezpieczeństwa użytkowania w każdej grupie wymienionych obiektów (patrz rozdz. 3 i 4) umożliwia uzyskanie harmonii wszystkich składowych w ramach przyjętej zasady, co w konsekwencji prowadzi przede wszystkim do zapewnienia komfortu i bezwzględного bezpieczeństwa. Dzięki zintegrowaniu projektowania uniwersalnego i zrównoważonego w zakresie architektury, budownictwa, konstrukcji oraz inżynierii można zoptymalizować inwestycję, co ostatecznie ma pozytywny wpływ na konkurencyjność i rentowność placówki.

Celem określenia metod projektowania zintegrowanego zdefiniowano elementy koncepcji przestrzeni ogólnodostępnych w hotelach. Zacerpnięto z badań, dzięki którym można ocenić jakości usług hotelowych w tym zakresie. Przykładowo Jaremen [83] wśród ogólnych elementów oceny (wprowadzonych odnośnie do restauracji) wyróżnia m.in.:

- przestrzeń rozumianą jako swobodę poruszania,
- wystrój,
- estetykę,
- czystość,
- funkcjonalność,
- stan umeblowania,
- oświetlenie,
- temperaturę pomieszczenia,
- muzykę,
- zapachy.

O ile obiektywna ocena jest możliwa w zakresie od przestrzeni po temperaturę pomieszczenia, to muzyka i zapachy są poddawane subtelniejszemu, bo subiektywnemu wartościowaniu. Ponieważ powiązanie tych elementów z architekturą jest ponadto mniej bezpośrednie, nie będą one szczegółowo rozważane. Należy nadmienić, że wystrój, estetyka, oświetlenie i temperatura pomieszczenia w pewnym stopniu również podlegają postrzeganiu indywidualnemu, ale w źródłach z zakresu literatury przedmiotu można znaleźć obiektywne narzędzia i skale oceny tych parametrów.

Kolejną systematykę zacerpnięto z publikacji Wilczyńskiego, który w odniesieniu do jakości usługi hotelowej wymienia [165, s. 39]:

- „najwyższą jakość, wysoki standard,
- funkcjonalność,
- estetykę,
- trwałość i niezawodność,
- bezpieczeństwo obsługi (także niepalność elementów wyposażenia),

- łatwość obsługi i użytkowania,
- stabilność mebli,
- dobrą aranżację i dobrą kolorystykę,
- dobre, wytrzymałe materiały i pokrycia,
- łatwość utrzymania w czystości (wykładziny, tapicerka),
- wykładziny odpowiednio barwne, trwałe, [...]
- [...] płaszczyzny mebli, proste linie krawędzi,
- materiały mebli – drewno [...], szkło, metal, skóra, skóropodobne,
- pozbawione szkodliwości, zapachów,
- dobre estetyczne materiały wykończeniowe, armatura najwyższej jakości,
- sprawdzone w użytkowaniu (np. w innym hotelu),
- posiadające atesty trudnopalności, bezpieczeństwa, dopuszczenia, certyfikaty,
- unikanie kolorów jaskrawych, rażących⁸⁹, [...]
- zapewnienie komfortu oświetleniowego,
- zapewnienie komfortu bezpieczeństwa pobytu [...], pożarowego, przed włamaniem, napadem [...],
- tworzenie wrażenia jednolitości⁹⁰, [...]
- liczne lustra (»bezpieczne szkło«)⁹¹.

Trzeba wskazać, że część z tych kategorii to subiektywne oceny autora, np. uwaga o lustrach⁹² czy stosowanie jaskrawych kolorów (ściśle powiązane z obranym stylem wnętrz). Niemniej wszystkie te kategorie można oceniać obiektywnie i są one bezpośrednio związane z rozwiązaniami architektury zintegrowanej. W celu przyjęcia pewnego uporządkowania w dalszej części pracy na podstawie przedstawionych kryteriów proponuje się następujące kategorie projektowania zintegrowanego hotelowych przestrzeni publicznych [83, 165]:

- otoczenie budynku,⁹³
- styl,
- estetyka,
- wyposażenie,
- uniwersalny dostęp,
- ekologia i parametry mikroklimatu,
- akustyka,
- widoczność,
- ewakuacja,
- aktywizacja życia społecznego,
- ochrona pożarowa,
- bezpieczeństwo użytkowania,
- ochrona przed kradzieżą i atakami terrorystycznymi,
- stan techniczny wyposażenia i wykończeń.

⁸⁹ Chodzi o zachowanie neutralności kolorystycznej.

⁹⁰ Warto w tym miejscu nawiązać do problemu kiczu w hotelach – patrz podrozdz. 5.2.

⁹¹ Wypunktowanie w wyliczeniu zostało wprowadzone przez autorkę. Pominięte w cytacie fragmenty dotyczą pokoju hotelowego, który jest poza rozwijanym w monografii tematem.

⁹² Lustra pozwalają na optyczne powiększanie przestrzeni, ale mogą być niebezpieczne dla osób niedowidzących. Mogą sprzyjać powstawaniu refleksów, odbłasków i migotania światła. Subiektywnie – wydawać się zimne i nieprzyjemne.

⁹³ Zagadnienie omówione szczegółowo we wcześniejszej części pracy (patrz rozdz. 3).

5.1. Styl i estetyka

Wystrój wnętrza przestrzeni ogólnodostępnych hotelu w dużym stopniu decyduje o ogólnych wrażeniach z pobytu w placówce, wpływa też na ocenę pozornie niezwiązanych elementów, tj. jakość usług czy standard obsługi. Jeśli jest przyjazny, będzie zapamiętywany, a klienci będą chętnie do niego wracać, a jeśli jest odpychający i nadmiernie awangardowy, choć goście i krytycy będą szeroko komentować wnętrza w mediach, szansa na powtórne odwiedziny będzie nikła. Kompozycja, kolor, tekstura, detal i dekoracje stref dostępnych dla wszystkich to informacja dla zainteresowanych m.in. o standardzie, jakości obsługi, cenie za nocleg czy usługach uzupełniających. Przykładowo podwyższona kondygnacja parteru kojarzona jest tradycyjnie z funkcjami reprezentacyjnymi, a dekoracyjne gzymsy i boniowania z podniosłością, luksusem oraz urokiem tradycji. Młodych, niezasobnych użytkowników przyciągną natomiast nowoczesne, ale ekonomiczne rozwiązania. W zakresie doboru właściwego stylu trzeba uwzględnić osobowości podróżników, wśród których mogą być: domatorzy, idealiści, indywidualiści, hedoniści czy konserwatyści (patrz podrozdz. 3.3) – trzeba pamiętać, że główne trendy w kształtowaniu rozwiązań stref publicznych w hotelach są ściśle związane z tymi wyróżnionymi grupami odbiorców.

W projektowaniu stylu wnętrz hotelowych wyróżnia się trzy podstawowe trendy, które przede wszystkim najpierw przejawiają się w organizacji przestrzennej ogólnodostępnych stref, a następnie w określonych rozwiązaniach wnętrz. Pierwszy charakteryzuje się udomawianiem przestrzeni i został wyróżniony przez Robson i Pullman [136]. W ramach aranżacji pomieszczeń organizowane są strefy oczekiwania jako salony, biura w formie miejsc udomowionej pracy, sale restauracyjne o charakterze pałacowych lub domowych jadalni i półprywatne saloniki. Wnętrza ogólnodostępne dekorowane są na wzór dawnych domów, dworów, a półprywatnym nadaje się wygląd buduarów. W dekoracji ścian i okien dominują ciężkie tkaniny, często wielobarwne i z tradycyjnymi wzorami. Stosowane są meble tapicerowane, np.: kanapy, fotele, otomany i drewniane antyki lub współczesne meble stylizowane, tj.: stoły, konsole, komody, krzesła. Przykładem takiego rozwiązania są pałacowe wnętrza hotelu Dogana Vecchia w Turynie (Włochy) czy skromniejsze strefy ogólnodostępne w Best Western Museumhotel w Delft (Holandia) (tabl. 9, 10).

Zgodnie z drugim trendem przenosi się gości w środowisko odmienne, chodzi wręcz o tworzenie iluzji innego, niecodziennego świata. Tutaj pomieszczenia są bardzo zróżnicowane i zależą od wyobraźni inwestora czy projektanta, ale spotyka się na przykład hale przemysłowe w miejsce holi, laboratoria, ciągi komunikacji na wzór korytarzy technicznych, jaskiń, chodników podniebnych, przestrzenie wejściowe na podobieństwo dyskotek, klubów, restauracje w formie komnat pałacowych, zdekonstruowane przestrzennie ciągi komunikacji pionowej itp. Przykładem mogą być wnętrza skrajnie minimalne, prawie laboratoryjne, charakterystyczne np. dla hoteli kapsułowych (patrz podrozdz. 4.3). Mogą być też przestrzenie o charakterze eksperymentalnym jak nocleg w komnacie z lodu⁹⁴ lub w trumnie⁹⁵, czyli pozwalające na realizację niecodziennych fantazji.

Trzeci trend stanowi realizację stonowanego, ponadczasowego projektu, w którym wyróżnia się podział na tradycyjne elementy architektury hotelowej, tj.: hol wejściowy, recepcję, restaurację, drink bary, handel, komunikację ogólną itd. (tabl. 9). Wnętrza są urządzone w sposób harmonijny i elegancki, z wykorzystaniem trwałych i odpornych na zużycie materiałów na ścianach, posadzkach i sufitach. Stosowane we wnętrzach meble są klasyczne, proste lub delikatnie stylizowane. Kolorystykę pomieszczeń komponuje się z zachowaniem zasady tonalności, a jeśli dobiera się wzory, to są one spokojne [345]. Ten trend najczęściej stosowany jest w sieciach hotelowych, ze względu na uniwersalny charakter wzornictwa.

⁹⁴ Pierwszy hotel wykonany z lodu – Icehotel powstał w 1989 r. w wiosce Jukkasjärv (Szwecja) [267].

⁹⁵ Realizację szeregu niecodziennych fantazji o noclegu zapewnia hostel Propeller Island City Lodge zlokalizowany w Berlinie (Niemcy) – poza noclegiem w trumnie na przykład stwarza możliwość obserwacji siebie pod każdym kątem, zmiany kolorystyki całego pokoju zgodnie z upodobaniami, korzystanie z toalety ukrytej w szafie czy spanie pod podłogą pomieszczenia [338].

Tablica 9. Style i rozwiązania materiałowe w kształtowaniu przestrzeni ogólnodostępnych hoteli: 1) Muzeum W.A. Mozarta w Dogana Vecchia, Turyn (Włochy) – charakter domowy z dużym udziałem materiałów w tym kotar, 2) restauracja w Hotelu New York, Rotterdam (Holandia) – nastrój klubu muzycznego o przemysłowym charakterze w połączeniu z drewnianym barem ukształtowanym jak współczesny ekspozytor wystawowy, 3) strefa wypoczynkowa przy recepcji w Yasmin, Praga (Czechy) – wnętrze eleganckie, stonowane, z motywem roślinnym, 4) pasaż publiczny w Hotelu Cordoba Centro, Kordoba (Hiszpania) – wystrój minimalistyczny z luksusowym wykończeniem ścian i posadzek polerowanym trawertynem

1

2

3

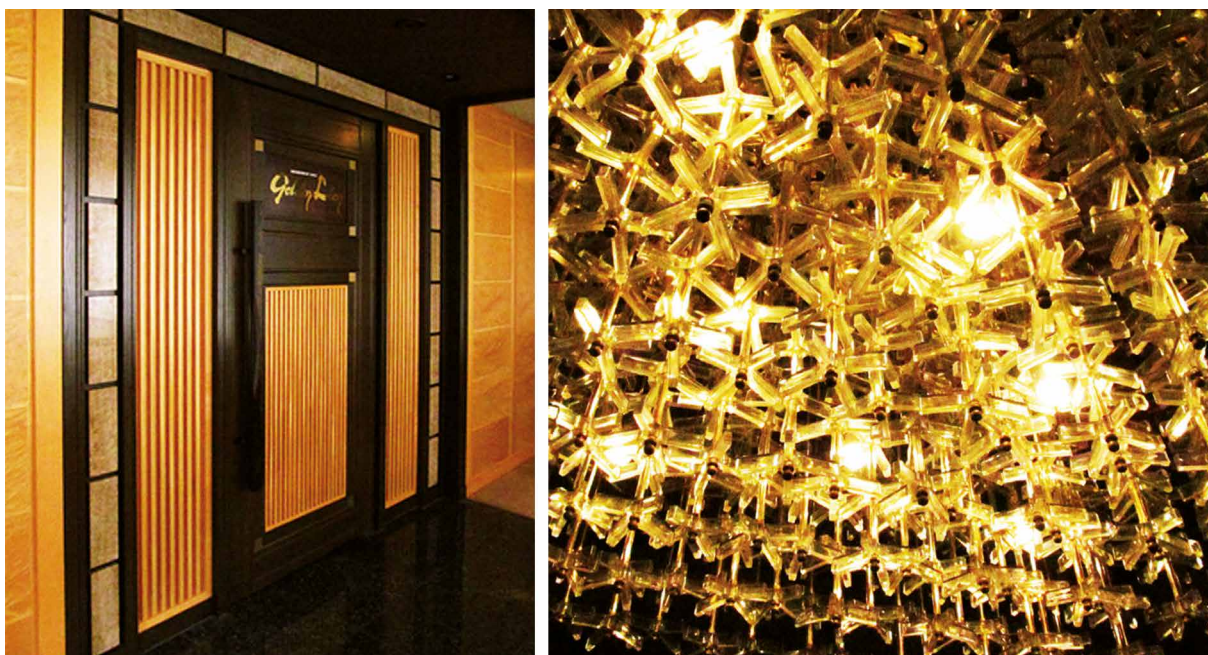

4

Niezależnie od trendu poczucie luksusu i wygody osiąga się przez zwiększanie powierzchni wolnej od urządzeń. Uzyskana w ten sposób przestronność podkreślona zostaje przez dobór ergonomicznych mebli o komfortowych parametrach, stołów o dużych gabarytach, kosztownych materiałów o podwyższonej trwałości, dodatkowych elementów dekoracyjnych, a także przez realizację odpowiedniej scenarii świetlnej. Finalne wykończenie i podkreślenie charakteru większości placówek hotelowych realizuje się przez dobór dzieł sztuki, np. w formie rzeźb, instalacji, obrazów, murali, ozdobnych przedmiotów użytkowych, mebli o wyjątkowym wzornictwie, kotar i zasłon [350]. Stylowe elementy lokalizuje się na placach przed wejściami, we wszystkich strefach wewnątrz i na dziedzińcach. W zależności od obranego stylu sztuka może stanowić wyraz kultury wyższej luksusowej (obiekty 5-gwiazdkowe, biznes hotele, resorty) lub masowej – popkultury (butikowe, lifestylowe, młodzieżowe, chic, hip i wiele innych). Może mieć również charakter czysto dekoracyjny, na przykład jako drobne akcenty w ciągach komunikacyjnych.

Dzięki wybranym elementom projektu stref ogólnodostępnych można wpływać na komfort psychofizyczny gości, ich nastrój, ogólny klimat, mikroklimat i na charakter pomieszczenia – chociażby

przez jego dodatkowe rozświetlanie lub zaciemnianie czy przez ekspozycję wybranych elementów użytkowych (np. oświetlanie siedzisk, dzieł sztuki, gablot) i funkcjonalnych (np. niedoświetlanie drzwi gospodarczych i do toalet, otwartych przejść na zaplecza czy korytarzy ewakuacyjnych poza okresami zagrożenia). Tekstury i faktury natomiast rozmaitych wykończeń pozwalają na pogłębienie lub osłabienie wybranych efektów. O roli tych dwóch składowych w architekturze wnętrz pisze Hall w relacji do projektów Wrighta, zwracając uwagę na doskonale tworzenie przestrzeni na podstawie wrażeń pochodzących od zmysłów innych niż wzrok [61]. Autor podał przykład Imperial Hotel w Tokio, w którym ściany w korytarzu zawsze pozostają w zasięgu ręki gościa, a faktura cegieł zachęca go do ich dotknięcia⁹⁶ (fot. 10) [43, 61].

Fot. 10. Tekstura, faktura i kolor w strefie użyteczności publicznej w Imperial Hotel w Tokio: drzwi wejściowe (po lewej), szklany żyrandol (po prawej). [Fot. J.J.]

Należy w tym miejscu podkreślić, że jednak nadmiar wzorów i jaskrawe barwy nie tylko wprowadzają chaos, lecz także źle oddziałują na osoby o gorszym samopoczuciu. Również rezygnacja z kontrastów czy tworzenie wnętrz monochromatycznych może być niekorzystne, np. dla osób o osłabionym wzroku. Dobór zbyt grubych, mięsistych wykładzin i dywanów o długim włosie natomiast będzie utrudniał poruszanie się na wózkach inwalidzkich, o kulach i laskach.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt stref ogólnodostępnych związany z zastosowaniem materiałów wnętrzarskich. Chodzi o zdefiniowane przez Halla pojęcie przestrzeni węchowej, czyli zapachu rozumianego jako pełnoprawna część składowa architektury⁹⁷ [61]. Niektóre kleje, utrwalone czy substancje konserwujące mogą wydzielać nieprzyjemne zapachy przez dłuższy czas. Podobnie zachowywać się będą materiały zakurzone lub zawilgocone. Stąd w projektowaniu zintegrowanym konieczny jest dobór produktów certyfikowanych, z grup ekologicznych oraz łatwych do wyczyszczenia i odkurzenia. W ten sposób stworzona zostanie przyjemna lub przynajmniej neutralna przestrzeń węchowa, ale też zwiększy się dbałość o zdrowie gości. Hall wskazał też, że powszechne i nadmierne stosowanie sztucznych zapachów w strefach publicznych ogranicza możliwości zapamiętywania konkretnych miejsc [61].

⁹⁶ W pracy na fotografii zaprezentowany został Imperial Hotel w Tokio, który nie jest oryginalnym projektem F.L. Wrighta z 1923 r., a jedynie obiektem powstałym z inspiracji pierwowzorem i pod jego nazwą, ale w innej lokalizacji.

⁹⁷ Według Halla kojarzenie zapachu z konkretnym miejscem jest silniejsze niż z obrazem czy z dźwiękiem. Jeśli więc takie wspomnienie węchowe będzie korzystne, może ono skłaniać osobę do powtórnych odwiedzin w placówce. Dlatego w przestrzeniach ogólnodostępnych hoteli należy w sposób szczególny zadbać o budowanie pozytywnej przestrzeni węchowej [61].

5.2. Utopia i kicz

Dążenie projektanta do nadania jednostce indywidualnego charakteru przybiera sporadycznie zaskakujące formy aż po kreowanie całkiem odmiennych od realnego światów oferujących gościom całkowitą ucieczkę od życia [148]. Tworzenie iluzji przybiera w hotelowych strefach publicznych wymiar scenografii teatralnej, która wzmocniona grą światła i „grą aktorską” obsługi hotelowej przenosi „widza”, czyli gościa hotelowego, w świat fantazji (fot. 11).

O fantastyczności, utopii i tworzeniu sztucznej iluzji szczęścia w ogólnodostępnych przestrzeniach hotelu pisze Koolhaas, powołując się na przykład hotelu Waldorf Astoria w Nowym Jorku, nazywanego w okresie jego największej popularności nieoficjalnym pałacem miasta [91]. Obiekt wzniesiony w końcu XIX w. wielokrotnie przebudowywano i modernizowano w 1 poł. XX w. Istotą niecodzienności tej placówki było ściśle powiązanie modnych aktywności, rozrywek i wydarzeń kulturalnych z architekturą, komfortem wewnątrz oraz ze specjalistycznymi rozwiązaniami instalacji użytkowych i technicznych, które pozwalały na realizację unikatowych założeń ówczesnych projektantów. Warto dodać, że pęd za rosnącymi wymaganiami klientów wymuszał stałe unowocześnianie i zmiany wystroju.

Obok licznych funkcji publicznych⁹⁸ realizowanych w budynku wyjątkowość placówce zapewniały, starannie zaprojektowane liczne wnętrza półprywatne i prywatne. Były one dostępne jedynie dla nielicznych wybranych – najważniejszych gości, a ograniczenia te służyły zapewnieniu ekskluzywności hotelu. Efekt elitarności dodatkowo wzmocniono niespotykaną wtedy tematyką pomieszczeń w stylu: weneckim czy „nordyckiej wędzarni”. Podobnie na wyobraźnię odbiorcy działały innowacyjne rozwiązania technologiczne, np. wielkogabarytowa winda służąca do wwożenia do sali balowej limuzyn [91]. Dziś rozwiązanie to stosuje się dość powszechnie i chętnie, np. w obiektach wznoszonych w Las Vegas.

Fot. 11. Hotele utopijne w Las Vegas (USA): sfinks, w tle hotel Luxor w kształcie piramidy (po lewej), przystań gondoli i Most Westchnień w The Venetian Resort Hotel Casino. [Fot. J.J.]

Trend budowania marketingowej otoczki niecodzienności i ekskluzywności sprawdza się też współcześnie. Przykłady iluzorycznych obiektów można mnożyć – są to hotele wybudowane z lodu jak Hôtel de Gléce w Québecu czy Icehotel w Jukkasjärv lub Snowhotel Kirkenes. Kolejne w tej grupie to obiekty budzące grozę, odrazę lub niepokój, czyli z wnętrzami o ciemnych barwach i zdekonstruowanej geometrii wywołujące wrażenie zagubienia jak Propeller Island City Lodge. Podobne efekty zapewnia stosowanie szklanych posadzek z różnymi wypełnieniami czy umieszczanie hoteli pod wodą, przykładem jest Posejdon na wyspie Fidżi. A czasami – wyposażanie ich w celowo wyeksponowane elementy elektroniczne i techniczne o futurystycznym wzornictwie. W grupie obiektów iluzorycznych mieszczą

⁹⁸ Hotel Waldorf Astoria w Nowym Jorku stał się tłem dla koncertów, pokazów tańca, kolacji, przedstawień teatralnych, a także filmów [91].

się też, ujęte w systematyce szczegółowej hoteli⁹⁹, obiekty projektowane przez znanych architektów, które zaskakują przymysłnymi formami i niecodziennymi kolorami.

Należy podkreślić, że w licznych analizowanych obiektach dążenie do zapewnienia niecodzienności hotelu, przerodziło się w kicz¹⁰⁰. Zauważa się, że nadmierna, sztuczna dekoracyjność i potrzeba tworzenia iluzji szczęścia jest w hotelach znacznie częściej obecna niż w przypadku innych obiektów użyteczności publicznej. Również opisywane wcześniej utopijne i odrealnione światy oparte na kosztownych rozwiązaniach technicznych i materiałach mogą być kiczowate, zarówno w założeniach, jak i samej realizacji. Koolhaas [91] uważa, że ma to związek z ideą „amerykańskiego snu” [91]. W Polsce w okresie PRL-u masowo produkowane tandetne dekoracje stanowiły natomiast jedyną przeciwwagę dla szarości blokowisk. Jencks z kolei w odniesieniu do budynków powstałych w Londynie w latach 1969–1973 wskazuje na popularność historyzmu w projektowaniu hoteli [86]. Można przyjąć, że trend ten przetrwał do dziś. Klasycyzm, barok, rokoko wciąż fascynuje hotelarzy, ponieważ sprawia wrażenie reprezentacyjne, a nawet monumentalne. Niemniej style te współcześnie realizowane są często bez zachowania zasad (od błędów podstawowych – mieszania elementów różnych stylów, np. kolumn doryckich ze spiralnymi barokowymi lub wypełnianie prostych współczesnych otworów okiennych okratowaniem kutym, manierystycznym, po mniejsze niedopatrzenia – niezachowywanie właściwej budowy elementów architektonicznych, np. klasycyzujących gzymsów lub wybór dekoracji manierystycznych w pomieszczeniu całkowicie pozbawionym innych elementów stylizowanych) i przy użyciu nowożytnych technologii, np. prefabrykacji, a także tanich materiałów, w tym plastików, styropianu, akrylu. Przez to obiekty powstałe w pseudostylach często stają się kiczowatą karykaturą dawnych wzorców. Jencks pisze na przykład o kartuszu wykonanym z włókna szklanego, który zdobi wszystkie placówki sieci Holiday Inn. W wielu polskich placówkach natomiast stosowane są tanie dekoracje stylowe wykonane ze styropianu czy gipsu (tabl. 9).

Kolejnym zagrożeniem dla stylu i elegancji w hotelarstwie jest globalizacja i powielanie międzynarodowych mód. Taka uniformizacja jest zwykle postrzegana pozytywnie jako zapewniająca wygodę podróżujących na całym świecie. Jednak staje się niekorzystna wówczas, gdy architektura traci właściwe danemu kontekstowi cechy: stykowe, regionalne, lokalne. W ten sposób duch miejsca zostaje zubożony przez placówki bez wyrazu czy stylu architektonicznego, a panorama miasta, wsi lub krajobraz naturalny bywa często oszpecony.

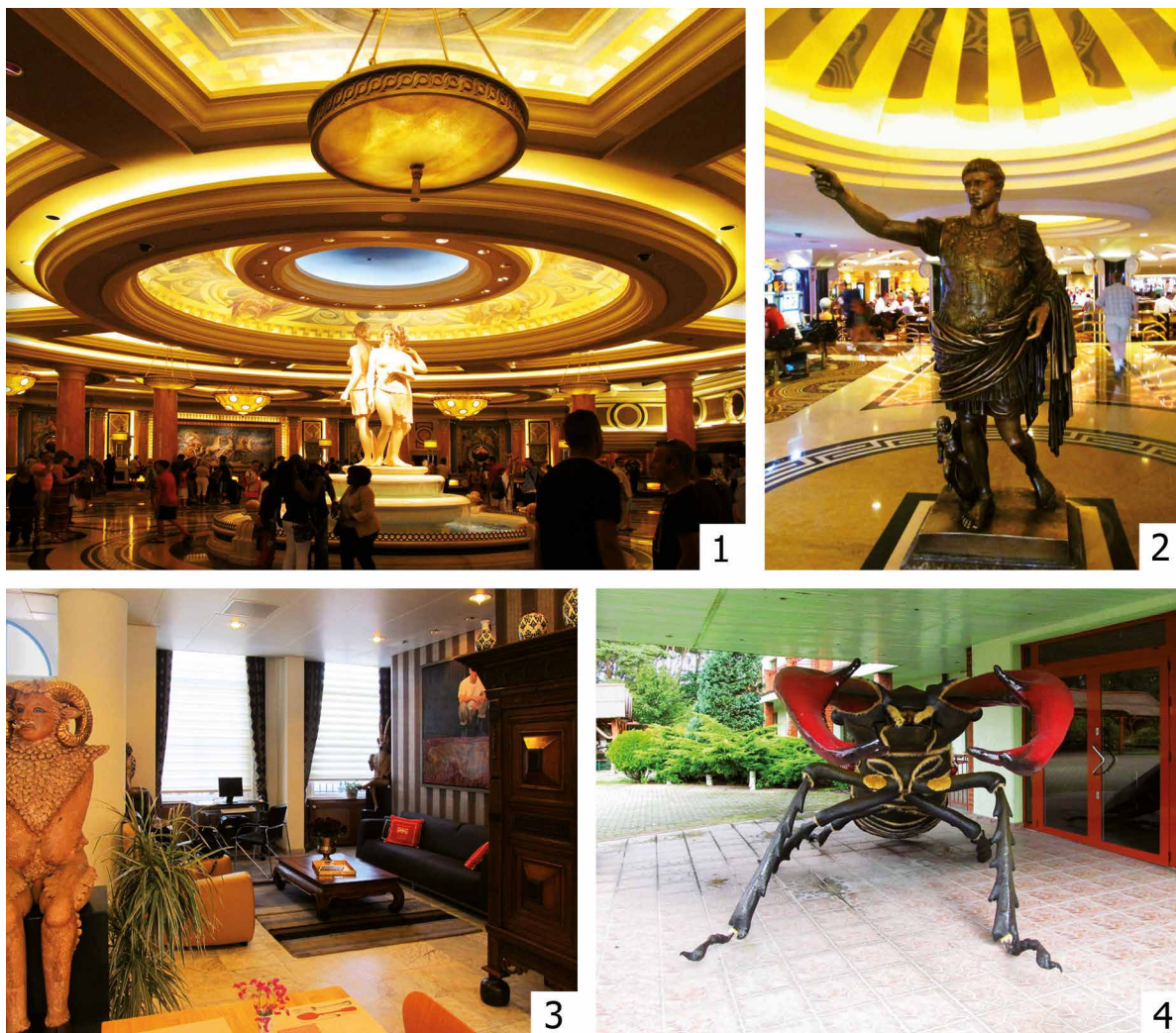
Warto zaznaczyć, że obecnie silny trend globalny wywołuje m.in. informatyzacja i cyfryzacja życia społecznego, które mają ścisły związek z architekturą. A. Bonenberg, powołując się na dążenie Unii Europejskiej do budowy tzw. społeczeństwa informacyjnego, wskazuje na szereg symboli (np. logotypów, ikon), rozpoznawalnych haseł i związków frazeologicznych (tzw. memów) zaczerpniętych ze stron WWW czy estetyki urządzeń mobilnych, które są rozpoznawalne dla wielu osób z różnych stron świata [18]. Nowożytny hotelowy wystrój, w tym liternictwo, logotypy często stanowią odwzorowanie tych bardzo prostych, ale niezwykle łatwo identyfikowalnych wzorów. Podobnie jak w przypadku powielania globalnych trendów w hotelarstwie, także styl piktogramowy trudno poddać ocenie. Z jednej strony można go krytykować za postępujące zubażanie i nadmierne upraszczanie w zakresie estetyki, z drugiej trzeba przyznać, że prosto identyfikowalne symbole, ikony i memy sprzyjają wygodnemu użytkownikowi przestrzeni przez wszystkich gości niezależnie od tego skąd przyjechali, ile mają lat i czy nie wymagają specjalnej opieki.

W podsumowaniu koniecznie trzeba zaznaczyć, że styl i estetyka nie są tożsame. Wzornictwo może być dobrze zaprojektowane i znajdować uznanie w oczach profesjonalistów i nieprofesjonalistów, ale niedbałe wykonawstwo, zniszczone wyposażenie lub brud będą skutecznie niwelować poczucie

⁹⁹ Patrz podrozdz. 4.3.

¹⁰⁰ Pierwsze użycie pojęcia „kicz” datuje się na 1860 r. w Monachium i wiąże się z niemieckimi określeniami „*kitschen*” i „*verkitschen*” oznaczającymi niechlujną pracę i nieuczciwy handel [118]. Według innych źródeł słowo pochodzi z lat 70. XIX w. również z Monachium i oznacza przedmiot o niskiej wartości. Zwraca się przy tym uwagę na pojęcia ang. „*sketch*” i niem. „*die Skizze*” używane na określenie niedokończonego szkicu służącego jedynie do wykonania właściwego dzieła [7].

Tablica 10. Różnorodność projektu przestrzeni ogólnodostępnych w tym wyposażenia oraz rzeźb: 1), 2) Caesars Palace, Las Vegas (USA) – kompozycja harmonijna, 3) Best Western Museumhotel, Delft (Holandia) – kompozycja przypadkowa, 4) instalacja-rzeźba wielkoskalowego insekta na dziedzińcu Delicjusza, Stęszew, k. Poznania (Polska). [Fot. J.J.]

komfortu i odstraszać gości. Poza tym nadmiar dekoracji, detali, błyszczących powierzchni, migających świateł sprzyja dezorientacji użytkowników i może wywoływać trudności z poruszaniem się w przestrzeni.

Negatywne oddziaływanie na użytkownika hoteli jest niekiedy celowe, np.: w centrach rozrywkowych, salach widowiskowych, punktach sprzedaży, kasynach, klubach, dyskotekach, czyli wszędzie tam, gdzie dąży się do zatrzymania klienta dłużej, niż on sam przewiduje. Co więcej dezorientacja gości sprzyja nadmiernemu wydawaniu przez nich pieniędzy, a czasem podejmowaniu niekorzystnych zobowiązań. Stosowanie rozwiązań uporządkowanych natomiast i opartych na czytelnej geometrii ułatwia poruszanie, orientację, a także zapobiega możliwości wystąpienia zachowań agresywnych czy formowaniu się tłumu ze wszystkimi tego konsekwencjami [37, 107]. Takie wnętrza zapewniają pozytywne skojarzenia, nawet jeśli ich styl będzie niezgodny z oczekiwaniami niektórych klientów.

5.3. Uniwersalny dostęp

Hotelowe przestrzenie ogólnodostępne muszą być wygodne i bezpieczne w użytkowaniu dla wszystkich bez wyjątku gości, w tym dla osób o ograniczonej sprawności psychofizycznej. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sportu i Turystyki [194] w części mieszkalnej oczekuje się jednego dostosowanego pokoju w obiektach powyżej 50 j.m., a następnie po jednej przy każdych 100 następnych [188]. Wśród zalet projektowania uniwersalnego wykazuje się możliwość zwiększenia liczby gości

z niepełnosprawnościami z zagwarantowaniem im bezpieczeństwa. Jest to szczególnie ważne w świetle szacowanej ogólnej liczby osób z niepełnosprawnościami w Europie na poziomie 50 mln [332].

W związku z tym kluczowe staje się zapewnienie w pełni uniwersalnego dostępu do wszystkich stref publicznych w hotelach, co oznacza rozszerzenie wymagań prawnych o najnowsze wskazania płynące z badań naukowych. Istotna jest dbałość o to, aby wszystkie rozwiązania: architektoniczne, budowlane, plastyczne i wyposażenie, nadawały się do użytkowania i obsługi również przez osoby niepełnosprawne ruchowo (tabl. 11 i fot. 12). Uwzględniany jest także możliwy ograniczony zakres ruchu spowodowany np. używaniem kul. Brawley [21] wskazuje przy tym przede wszystkim na potrzebę projektowania z zachowaniem ujednolicenia (ang. *humane and normal*), czyli zgodnego z ogólnie przyjętą estetyką – bez wyróżniania oraz eksponowania stref, stanowisk lub urządzeń dla osób z niepełnosprawnością. Nie jest dobrze widziane przyjmowanie podwójnych rozwiązań, są one wręcz postrzegane jako dyskryminujące – przykładem może być projektowanie dodatkowych stanowisk do obsługi osób z niepełnosprawnością, montowanie specjalnych przycisków, wyznaczanie osobnych szatni basenowych czy eksponowanie balustrad i uchwytów. Wszystko to jest rozumiane jako wyróżnianie wskazujące na obecność problemów zdrowotnych, co nie powinno mieć miejsca [21, 84, 113, 114].

Żeby sprostać potrzebom osób z niepełnosprawnościami, podstawowym działaniem w projektowaniu zintegrowanym jest zwiększone zapotrzebowanie na powierzchnie, które są potrzebne do wykonania niezbędnych ruchów w celu skorzystania z każdego elementu architektonicznego i wyposażenia. Podkreśla się, że większe niż standardowe gabaryty pomieszczeń w hotelach służą po pierwsze podkreśleniu rangi i luksusu, po drugie zapewnieniu bezpieczeństwa znacznej liczbie przemieszczających się osób, w szczególności w przypadku potrzeby ich ewakuacji. A po trzecie właśnie – zagwarantowaniu dostępności dla osób na wózkach inwalidzkich, poruszających się o laskach czy kulach, a także prowadzących wózki dziecięce.

Dostosowanie powierzchniowe zaczyna się już na etapie projektu otoczenia hotelu, gdzie podejścia, podjazdy i chodniki powinny umożliwiać wygodne poruszanie się osobom na wózkach. Co więcej, tuż przy wejściach urządzone są miejsca postojowe o zwiększonej szerokości – w Polsce jest to powierzchnia 6×5 m, jeśli stanowiska są zlokalizowane w ustawieniu prostopadłym do jezdni i $6 \times 3,6$ m w aranżacji równoległej [193, § 21]. Dodatkowym atutem placówek może być zaaranżowanie zewnętrznych zielonych terenów rekreacyjnych czy uniwersalnych placów rekreacyjno-reprezentacyjnych. Przyjmuje się, że przestrzeń relaksu, tj. balkon, taras, loggia dla jednej osoby z niepełnosprawnością powinna wynosić min $4,5 \text{ m}^2$ [114]. Dodatkowo przed wszelkimi wejściami, dojazdami, na spocznikach, w strefach oczekiwania, otwierania drzwi, obsługiwanie urządzeń (np. w dostosowanej toalecie) konieczne jest pozostawienie przestrzeni manewrowej. Według przepisów krajowych powinna ona wynosić min $1,5 \times 1,5$ m [193], ale w źródłach wskazuje się, że komfortowe poruszanie się osób i wózków bagażowych jest zapewnione przy szerokości ciągu komunikacyjnego wynoszącego 1,8 m [350].

Zwyczajowo w przepisach prawnych precyzuje się wymogi minimalne bez określenia wartości maksymalnych, trzeba jednak pamiętać, że na przykład dla osób o uszkodzonym wzroku, słuchu lub zmyśle orientacji szerokie wnętrza o trudno definiowalnej geometrii stają się zagrożeniem. Ściany w pomieszczeniach zbliżone do siebie (np. w korytarzach) nie tylko wyznaczają kierunek i stanowią ewentualne oparcie, ale zapewniają boczne odbicie dźwięku niosące informację o geometrii przestrzeni. Dodatkowo dla osób słabowidzących i o osłabionym zmyśle orientacji w większości rozwiązań plastyczno-architektonicznych stosuje się podkreślenie za pomocą kontrastu między barwami i fakturami materiałów wykończeniowych posadzek i ścian, co również ułatwia orientację. Zaleca się wzmocnienie tego efektu przez wykonanie pasów na posadzce prowadzonych wzdłuż ścian, dzięki czemu układ pomieszczenia jest jeszcze lepiej odczytywany (fot. 12). Istotnym elementem holu i stref siedzisk jest możliwość elastycznego aranżowania rzutów [345], ponieważ mobilne ściany i meble pozwalają na dostosowanie przestrzeni do potrzeb większym grupom osób z niepełnosprawnościami tylko okazjonalnie przybywającym do danego hotelu.

Kolejnym istotnym zagadnieniem w projektowaniu uniwersalnym hotelowych stref ogólnodostępnych jest uwzględnienie wysokości, na której powinny się znajdować urządzenia i blaty w strefach ogólnodostępnych. Przyjmuje się, że włączniki, klamki, telefony stacjonarne, przyciski przyzywowe wind, blaty recepcyjne, górne krawędzie umywalek, wloty koszy na śmieci¹⁰¹ mają być usytuowane na wysokości 80–110 cm. Umożliwia to korzystanie z nich zarówno w pozycji stojącej, jak i siedzącej. Elementy obsługiwane z pozycji siedzącej, w tym stoły w gastronomii, lokalizuje się natomiast na wysokości 80–90 cm dla górnej krawędzi i z zapewnieniem pod nimi prześwitu o wysokości co najmniej 67 cm. Równie ważna jest decyzja dotycząca wyboru siedziska z podłokietnikami lub bez. Z jednej strony zapewniają one bardziej ergonomiczne i bezpieczne użytkowanie, z drugiej ich brak pozwala na łatwiejsze przesiadanie się z wózka inwalidzkiego na siedzisko. W projektowaniu wyposażenia wnętrz zaleca się wprowadzanie zaokrągleń ułatwiających poruszanie się (zwłaszcza osobom na wózkach inwalidzkich). Z pozostałych zaleceń ogólnych za najwygodniejsze uważa się bezprogowe drzwi przesuwne, uruchamiane na fotokomórkę, ponieważ ich obsługa jest bardzo prosta i nie wymaga użycia siły ani dużego zakresu ruchu [26, 84, 114].

W świetle przedstawionych rozważań, w tym dotyczących ułatwienia poruszania się w ciągach komunikacji ogólnej, szczególne istotny jest sposób wykańczania i kolorystyki posadzek ciągów komunikacyjnych. Barwa ciemniejsza od ścian i sufitów będzie odbierana jako wyróżniona, a zastosowane materiały powinny być gładkie, nieodbijające nadmiernie światła i nieśliskie – nawet jeśli są mokre lub pokryte szronem czy lodem. Dodatkowo zaleca się unikanie przypadkowych zmian poziomów, schodków, dużych nachyleń¹⁰², luźnych i grubych krawędzi wykładzin, dywanów, ponieważ wszystkie te elementy stanowią bariery dla osób na wózkach inwalidzkich i poruszających się o kulach, z laską lub o osłabionym wzroku. Na ciągach komunikacji ogólnej istnieje obowiązek stosowania wyróżniającego pasa materiału w miejscach rozpoczęcia i zakończenia schodów i pochylni. Warto dodatkowo zastosować tu fakturę, która będzie wyczuwalna dla osób niedowidzących [183].

W wielu placówkach zaobserwowano, że niektóre elementy architektury mogą stanowić zagrożenie. Zjawisko to wynika najprawdopodobniej z niedostatecznej analizy rozwiązań niesprawdzonych wcześniej w praktyce. Przykładem są przegrody ze szkła i również drzwi wykonane w całości ze szkła. Zwłaszcza we wnętrzach przy dużym i słabym oświetleniu mogą stać się niewidoczne, stąd wymagają każdorazowo dodatkowego oznakowania i wyróżnienia. Następnie schody o otwartych podniesieniach lub szklanych stopniach i stopnicach są niebezpieczne dla osób o uszkodzonym wzroku i dla mających trudności w poruszaniu się czy mających akrofobię, czyli lęk przed wysokością. W tym przypadku zaleca się wykonywanie pełnych i nieprzeziernych stopni. Jeśli zastosowanie szkła jest niezbędne, należy wybrać produkty kolorowe bądź zmatowione. W każdym przypadku konieczna jest dbałość o fakturowanie górnej krawędzi stopnia w celu uniknięcia przypadkowych poślizgów [26, 84, 114].

Meble o niestandardowych kształtach również mogą stanowić zagrożenie dla osób o osłabionym wzroku. Chodzi zarówno o niecodzienne rozwiązania we współczesnym wzornictwie, jak i o bogato zdobione antyki. W ich doborze istotne jest unikanie wystających poza zasadniczy obrys mebla elementów, w szczególności zakończonych w sposób ostry [26, 84, 114].

W zakresie stref ogólnodostępnych mokrych, jak: SPA, wellness, baseny, szczególnie ważne jest zapewnienie nieśliskich posadzek. Często stosuje się dodatkowo ryflowane lub fakturowane kafle gwarantujące bezpieczeństwo poruszającym się. Ważne jest zapewnienie dojść do wszelkich obniżeń typu niecki basenowe dla osób z niepełnosprawnością. W tym celu stosuje się stopnie z balustradami, podnośniki hydrauliczne, a nawet baseny z ruchomym dnem. Również uchwyty i poręcze powinny być

¹⁰¹ W tym celu stosuje się wysokie kosze bądź zawiesza się je na pożądanej wysokości.

¹⁰² W przypadku pochylni związanych z budynkiem najdłuższe dopuszczalne nachylenie to 9 m, następnie konieczny jest spocznik dł. min 1,4 m, po którym dopiero wolno kontynuować podjazd, zgodnie z § 70, § 71 i § 298 pkt 4 szer. użytkowa pochylni to 1,2 m. Poprzedzać i kończyć pochylnie musi wolna od przeszkód płaska przestrzeń ruchu o dł. min 1,5 m. Płaszczyzna ruchu powinna być ograniczona krawężnikiem o wysokości min 0,07 m i obustronnymi poręczami na wys. 0,75 i 0,9 m o prześwicie 1–1,1 m [193].

Tablica 11. Uniwersalny dostęp w przestrzeniach ogólnodostępnych hoteli: 1) winda z rozkładanym siedziskiem i przyciskami oznaczonymi kolorami oraz pismem Braille'a w Yasmin, Praga (Czechy), 2) przyciski do obsługi urządzeń sanitarnych z piktogramami i z Braille'em w Ueno First City Hotel, Tokio (Japonia), 3) umywalki i toaletka do obsługi w pozycji stojącej i siedzącej w sanitariatach w Creta Maris Beach Resort, Hersonissos (Grecja), 4) toaletka dostępna dla osoby na wózku w Imperial Hotel w Tokio (Japonia) 5) półtransparentne drzwi szklane w Hotelu New York, Rotterdam (Holandia), 6) drzwi szklane z piktogramem i poziomymi pasami w Hotelu Cordoba Centro, Kordoba (Hiszpania). [Fot. J.J.]

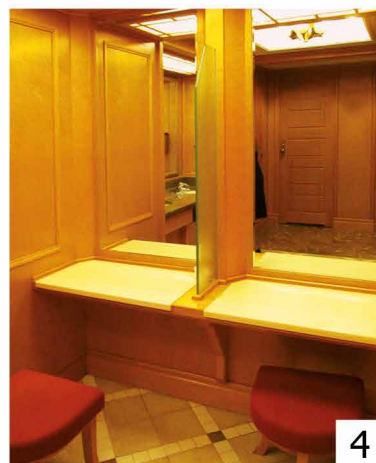
1

2

3

4

5

6

nieśliskie, co osiąga się w wyniku zastosowania chropowatego materiału, ale też przez użycie na ich powierzchni karbowan i falowań o złagodzonych kantach [38, 84, 114].

W hotelowych salach konferencyjnych wyznacza się miejsca dla osób na wózkach inwalidzkich o głębokości 155 cm, dla ludzi o osłabionym słuchu natomiast można zainstalować tzw. pętlę indukcyjną. Jej zadaniem jest wzmacnianie działania aparatów słuchowych, ponieważ ich czułość okazuje się niedostateczna w miejscach o dużej kubaturze. Innym rozwiązaniem w tym przypadku mogą być odpowiednie słuchawki. W celu zapewnienia dobrej widoczności zaleca się natomiast sytuowanie miejsc dla osób z niepełnosprawnością możliwie najbliżej mówcy. Wszelkie podniesienia, podesty lub

Fot. 12. Geometria wnętrza i kierunek ruchu wyeksponowane z użyciem kontrastowych listew przypodłogowych, pasów na wykładzinach i opraw świetlnych w Imperial Hotel, Tokio (Japonia). [Fot. J.J.]

obniżenia wynikające ze sposobu użytkowania wnętrza powinny być zaopatrzone w stosowne rampy lub podnośniki [15, 38, 84, 114].

Zwiększenie uniwersalności dostępu w hotelu umożliwiają rozwiązania w ramach technologii IT¹⁰³. Na przykład komunikatory głosowe umożliwiają osobom z uszkodzonym wzrokiem i niewidzącym wygodną obsługę wind, automatów parkingowych, automatów z napojami czy kawowych, bankomatów, sejfów itd., ale też umożliwiają korzystanie z innych rozwiązań autorskich opracowanych dla danej jednostki. Fotokomórki instalowane w przesuwnych drzwiach pozwalają na ich bezdotykowe otwieranie, a dzięki ekranom z dużymi ikonami – bardzo łatwymi w obsłudze można zdalnie sterować parametrami środowiska wewnętrznego lub wybranym wyposażeniem. Omawiane rozwiązania są coraz częściej stosowane także w urządzeniach sanitarnych, chodzi o fotokomórki, programatory lub wbudowywane w elementy meblarskie zintegrowane ekrany i kontrolery.

Istotne jest też stosowanie konsekwentnych rozwiązań wzorniczych i podkreślanie każdej ze stref: kolorem, materiałem i oświetleniem. Miejsca relaksu, spotkań, gastronomii organizuje się często w częściach ciemniejszych, o ograniczonym dostępie światła. Również kolorystyka tych stref jest przyciemniona i stonowana. Ciągi komunikacji poziomej doświetla się natomiast intensywnie dzięki zastosowaniu jaśniejszych barwy materiałów. Najwięcej światła dziennego i najjaśniejsze kolory wykorzystywane są w częściach komunikacji pionowej. Często wprowadza się też kontrastowe w kolorze i fakturze obramowania materiałowe, które mają wskazywać na przykład miejsca zlokalizowania ważnych sprzętów, wyznaczać granicę luster czy tafli szklanych, podkreślać połączenie ścian z posadzkami, akcentować początek pochylni lub schodów itd. Warto podkreślić poza tym, że rozwiązania wzornicze sprzyjają odnajdywaniu „ścieżek” do konkretnych funkcji – m.in. w formie kolorowych pasów komponowanych na posadzkach bądź ścianach. Dzięki temu w świadomości użytkowników powstaje kod, który bardzo szybko i całkiem intuicyjne zaczyna ułatwiać korzystanie z przestrzeni. Większość elementów architektonicznych jest wtedy zdecydowanie lepiej widoczna niż w rozwiązaniach standardowych przyjętych w projektowaniu wnętrz.

5.4. Rozwiązania zrównoważone

Zagadnienia związane z szeroko pojętym zrównoważeniem w projektowaniu przestrzeni¹⁰⁴ ogólnodostępnych w hotelach i dotyczące parametrów mikroklimatu zostały celowo połączone w jedną kategorię ze względu na bardzo ścisłe i dwukierunkowe oddziaływanie ekologii na jakość środowiska

¹⁰³ Więcej na temat: człowiek a współczesne drobne urządzenia elektroniczne w publikacji współautorskiej [159].

¹⁰⁴ Jedynie temat usytuowania obiektu na działce został w niniejszej pracy pominięty, ponieważ odnosi się do całości inwestycji, a nie przestrzeni publicznych.

zbudowanego, tj. budynków na środowisko oraz środowiska na użytkowników. W toku wcześniejszych badań sformułowano definicję „hotelu ekologicznego”¹⁰⁵ jako obiektu noclegowego z rozwiązaniami ukierunkowanymi na ograniczanie negatywnego wpływu jednostki na środowisko i zdrowie ludzkie. Podkreślono również, że stosowanie rozwiązań zrównoważonych nie powinno zmniejszać roli architektury w krajobrazie czy to miejskim, czy wiejskim.

W hotelarstwie hasła dotyczące ekologii, wspierania lokalnych producentów i stosowania rozwiązań sprzyjających zdrowiu człowieka i czystości środowiska mogą się niekiedy okazać elementem promocji i marketingu. Zjawisko to oceniane jest pozytywnie i uznawane za korzystne, ponieważ przyczynia się do wzrostu konkurencyjności danej placówki, o ile rzeczywiście polityka zrównoważona jest realizowana rzetelnie. Również sami klienci są zainteresowani nocowaniem w jednostkach promujących i podejmujących inicjatywy ekologiczne. W badaniach przeprowadzonych przez sieć Network Starwood Hotels & Resorts (w 2010) w sześciu zarządzanych przez nią hotelach w ramach prośrodowiskowego programu Green Room wykazano, że w Polsce 69% osób wybiera właśnie takie placówki [35, s. 5].

Ogół czynników związanych z komfortem przebywania w pomieszczeniach to m.in. mikroklimat. W jego zakres wchodzi: temperatura powietrza, jego przepływ, wilgotność, parametry oświetlenia, czystość pod kątem niebezpieczeństw mikrobiologicznych czy związanych z promieniowaniem jonizacyjnym itp. [127]. Na jakość mikroklimatu wpływają czynniki chemiczne i biologiczne obecne i wewnątrz, i na zewnątrz obiektu. Pochodzą one ze środowiska naturalnego (np. radon – wytwarzający się w czasie procesu erozji skał, czyli w gruncie, na którym posadowiony jest obiekt), powstają również w wyniku działalności ludzkiej – w hotelach może to być chociażby produkcja posiłków (tu m.in. wytwarzanie znacznej ilości pary wodnej) czy sprzątanie (z użyciem środków chemicznych), a także w wyniku degradacji niektórych materiałów budowlanych, np. powstających na bazie surowców naturalnych lub przetworzonych przemysłowo. Kolejnymi istotnymi procesami zachodzącymi w środowisku zbudowanym i zmieniającym mikroklimat są: korozja biologiczna materiałów pod wpływem pleśni i grzybów, powstawanie kurzu, przenoszenie przez ludzi i zwierzęta bakterii oraz wirusów, a następnie ich namnażanie się. Proces ten może się nasilać lub osłabiać ze względu na sposób ekspozycji pomieszczeń na bezpośrednie promieniowanie słoneczne. Mikroklimat pogarszają dodatkowo niektóre rośliny, hałas i oddziaływanie pól elektromagnetycznych¹⁰⁶ [127, 149, 196].

Część parametrów mikroklimatu została opisana w źródłach, normach i prawie budowlanym¹⁰⁷. Przyjmuje się, że wilgotność powietrza dla pomieszczeń ogrzewanych powinna wynosić 40–45%. Optymalna temperatura wewnątrz natomiast – 20–22°C w pomieszczeniach ogólnodostępnych i 24°C w łazienkach. Dlatego unika się zarówno przesuszenia pomieszczeń, co sprzyja gromadzeniu się kurzu i problemom z górnymi drogami oddechowymi u użytkowników, jak i nadmiernej wilgoci prowadzącej do rozwoju grzybów i pleśni. W tym miejscu należy też zaznaczyć, że powszechne obecnie stosowanie w hotelach klimatyzacji wymaga zadbania o jej stan techniczny, utrzymania przewodów w czystości, a także odpowiedniego nawilżania powietrza. Równie istotne jest dobieranie urządzeń, które pracują cicho, a także wyłumianie wibracji całej instalacji [127, 149, 196].

Celem zapewnienia optymalizacji mikroklimatu w hotelarstwie stosuje się dwie odmienne metody sprzyjające z jednej strony ograniczaniu negatywnego wpływu obiektu i jego użytkowania na środowisko, a z drugiej zabezpieczające budynek przed zanieczyszczeniami z zewnątrz [161, 149]. Można podzielić je na dwie grupy rozwiązań:

¹⁰⁵ Definicja sformułowana w publikacji współautorskiej [155].

¹⁰⁶ W związku z rosnącym odsetkiem osób chorujących na choroby cywilizacyjne (m.in. na raka, depresję, alergie), w których istotnym czynnikiem chorobotwórczym jest środowisko, podejście zrównoważone w projektowaniu całego środowiska zbudowanego staje się nieodzowne.

¹⁰⁷ Szczególną uwagę należy zwrócić na: zarządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 12 marca 1996 r. [196], w którym m.in. zakazuje się stosowania wybranych substancji w wykonywaniu pomieszczeń przeznaczonych na pobyt ludzi. Składniki te w latach 60. i 70. XX w. były stosowane powszechnie, a do tej pory można je kupić na polskim rynku.

- – **metody techniczne (grupa I)** – oparte na współczesnych zdobyczach techniki, wykorzystujące urządzenia technologiczne,
- – **metody naturalne (grupa II)** – oparte na rozwiązaniach niewymagających sprzętu technicznego, często korzystające z osiągnięć lokalnej tradycji budowlanej.

Istnieje **szereg inicjatyw w ramach metody technicznej**, które nie wymagają znacznych nakładów finansowych¹⁰⁸, a pozwalają na wymierne oszczędzanie źródeł energii, wody, ograniczenie emitowania spalin, zmniejszenie produkcji śmieci itd. Odnośnie do kwestii oszczędzania wody można wymienić stosowanie: armatur napowietrzających, tj. aeratorów, pryszniców w miejsce wanien, spłuczek z dwoma pojemnikami o większej i mniejszej objętości. Jest to działanie istotne, ponieważ w przeciętnym hotelu dziennie zużywa się 150 l wody, a w obiektach 5-gwiazdkowych nawet na poziomie 250 l [35]. Przedsięwzięcia dotyczące natomiast ograniczenia zużycia energii elektrycznej oznaczają wybór energooszczędnych opraw oświetleniowych, sprzętu AGD i RTV o niewielkim poborze energii (w Europie jest to klasa A++, A+++ i sortowanie odpadów. Poza tym wymianę wyposażenia w placówkach można zlecać w miarę zużywania się istniejącego sprzętu, co też sprzyja ochronie środowiska. Istotne jest też planowanie dostaw i wywozu odpadów, tak aby ograniczać niepotrzebne wyjazdy oraz przyjazdy samochodów. Inwestycje te, ze względu na niewielkie koszty i przede wszystkim ich organizacyjny charakter, mogą być wprowadzane do każdej placówki hotelowej.

Fot. 13. Oświetlenie fasad frontowej i tylnej z wykorzystaniem diód LED w hotelu Puro we Wrocławiu. [Fot. J.J.]

Zastosowanie instalacji z paneli solarnych lub ogniw fotowoltaicznych wymaga już zaplanowania w budżecie danej instytucji. Te działania są bardzo wymierne, ponieważ hotele znajdują się na piątym miejscu pod kątem zużycia energii elektrycznej w sektorze usługowym. Standardowo roczne zapotrzebowanie na energię wynosi 305–330 kWh/m². W przypadku obiektów luksusowych wartości te są wyższe. Warto dodać, że ogniwa fotowoltaiczne są chętniej stosowane w niecodziennych rozwiązaniach architektonicznych ze względu na ich większą elastyczność, np. możliwość pokrywania powierzchni szklanych¹⁰⁹ lub membran architektonicznych. W ramach rozwiązań instalacyjnych zaleca się również wykorzystywanie energii odnawialnej, np. z paliw ekologicznych, pomp ciepła czy (w miarę możliwości pionowych) turbin wiatrowych¹¹⁰ zalecanych w zwartej zabudowie miejskiej lub turbin wodnych¹¹¹ zalecanych w sąsiedztwie rzek i mórz [128].

¹⁰⁸ Systemy typu eco-tech w stosunku do tradycyjnych wymagają wyższych nakładów finansowych i czasu amortyzacji, niemniej oszczędności w długofalowym użytkowaniu budynku są wymierne. Warto zauważyć, że gałąź produktów ekologicznych rozwija się dynamicznie i jest konkurencyjna, dzięki temu koszty stale się obniżają [177].

¹⁰⁹ Interesujący współczesny przykład stanowi szklana stacja kolejowa Port Susa w Turynie (otwarcie rozbudowy 2013), w której ogniwa fotowoltaiczne pełnią dodatkową funkcję, czyli zaciniają główną halę.

¹¹⁰ Przykładem zastosowania może być wielopoziomowy garaż publiczny Greenway Self Park wzniesiony wg projektu wielobranżowej firmy HOK w Chicago, Illinois.

¹¹¹ W Polsce z paneli słonecznych można pokryć 20–30% zapotrzebowania budynku na energię elektryczną, podczas gdy mała turbina wiatrowa pokrywa 15–30%. Dane dotyczą domów jednorodzinnych przy założeniu optymalnej konfiguracji źródła [177].

Metody naturalne w projektowaniu obiektów praktykowane są od lat i przede wszystkim oznaczają korzystanie z lokalnych materiałów. Ponadto formy dachów, okapy, rodzaje pokrycia dachowego, materiał budulcowy ścian są kształtowane tak, aby być możliwie najbardziej odpornym na klimat w danym miejscu. W efekcie takich działań skala i forma budynków jest zgodna z miejscową tradycją budowlaną i dostosowana do rzeczywistych potrzeb przewidywanych użytkowników. Wynikową tych działań jest zgodność architektury z otoczeniem i harmonijne wpisanie w naturalny krajobraz lub środowisko zbudowane [132, 133, 173, 174]. W bezpośrednim odniesieniu do przestrzeni publicznych, warto nadmienić, że wykorzystanie energii odnawialnej i geotermalnej, jest coraz popularniejsze [177]. Przykładowo w otwartym w 2012 r. hotelu Bukovina w Bukowinie Tarzańskiej, projektu D. Bobaka i K. Martyniaka ogrzewanie obiektu w 30% jest realizowane za pomocą pomp ciepła – kubatura budynku to 80 000 m³ [17].

Pasywne pozyskiwanie ciepła z promieni słonecznych w okresie zimowym pozostaje również charakterystyczne dla budownictwa tradycyjnego i współczesnego. Za podstawę rozwiązania uważa się odpowiednie strefowanie przestrzenne poszczególnych funkcji. Najbliżej okien sytuowane są pomieszczenia wymagające najwięcej ciepła, stopniowo dalej – pomieszczenia, w których mogą panować niższe temperatury. Należy również odpowiednio dobrać materiały m.in. te, z których będą wykonane posadzki i ściany. Stosuje się rozwiązania masywne: betonowe, kamienne bądź ceramiczne rozgrzewające się i magazynujące energię ciepłą w okresie dnia i pozwalające na stopniowe uwalnianie z nich ciepła w nocy [173, 174].

W okresie letnim problemem może być natomiast potrzeba chłodzenia pomieszczeń. Tu zalecane są poziome żaluzje zewnętrzne usytuowane, tak aby osłaniać tafle szklane przed ogrzaniem, a w efekcie zachować w pomieszczeniach chłód nocny. Istnieją również inne rozwiązania pasywne chłodzenia budynku, które można zastosować w hotelarstwie – m.in. kominy słoneczne z dodatkowym szkleniem na szczycie. Co ciekawe rozwiązanie to tradycyjnie stosowane w Wielkiej Brytanii jest wciąż tam popularne (i funkcjonuje sprawnie), mimo że roczne promieniowanie słońca utrzymuje się na niskim i średnim poziomie 900–1300 kWh/m². Stąd przypuszczenie, że w całej Europie system ten sprawdzałby się z powodzeniem, ponieważ przykładowo w Polsce parametr emisji przyjmuje wartości roczne 1200–1300 kWh/m² [305]. Naturalną klimatyzację zapewniają też wywodzące się z Persji i pozostałych obszarów arabskich wieże wiatrowe¹¹², również chętnie stosowane współcześnie poza obrębem Basenu Morza Śródziemnego. Warto wymienić tu budynki architekta G. Murcutta zaopatrzone w odpowiednie układy otwieranych okien i klap wentylacyjnych czy wieżowce według projektu K. Yeanga ze znacznymi otwarciami w strukturze umożliwiające przewietrzanie na przestrzał i przekątniowo (fot. 14). Zaznacza

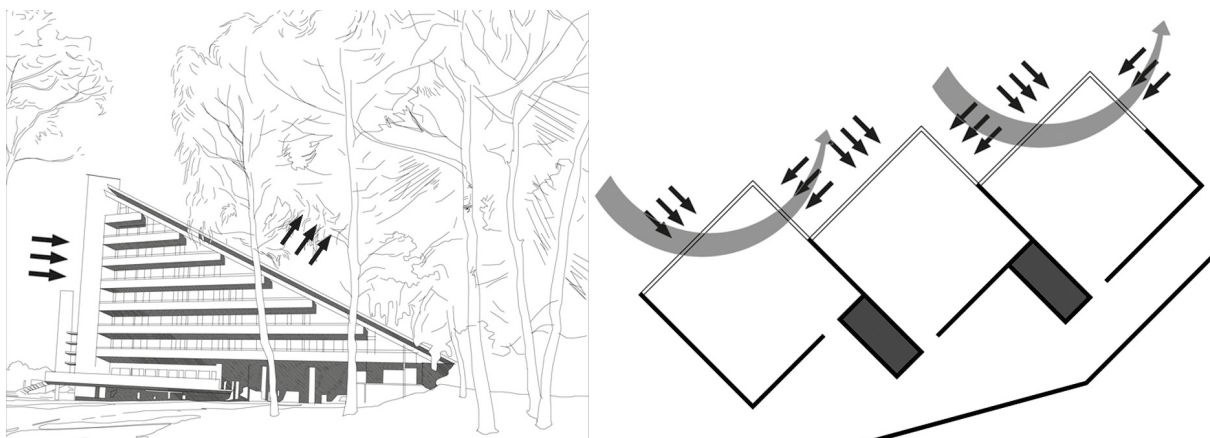
Fot. 14. Dziedziniec – jeden z tradycyjnych elementów przewietrzania w Best Western Museumhotel, Delft (Holandia). [Fot. J.J.]

¹¹² Wieże wiatrowe, zwane w perskim *bādgir* lub arab. *malquaf*, można datować nawet na II w. p.n.e. [311]. Wnoszone w suchym i gorącym klimacie bazują na zasadzie odwróconego ciągu kominowego. Dodatkowo łączone z sadzawkami i basenami umożliwiają nie tylko wysoce efektywne schłodzenie nawet dużych pomieszczeń, lecz także nawilżenie powietrza [173, 174, 305, 311].

się, że naturalna wentylacja jest rozwiązaniem korzystnym nawet dla dużych hoteli. Murcutt proponował w tym zakresie ściany mobilne, które można całkowicie otworzyć, zewnętrzne żaluzje ochraniające fasady, szklane przesuwne panele sufitowe i dodatkowe otwory wentylacji naturalnej w dachach oraz w tylnych elewacjach. Dzięki temu można było precyzyjnie regulować przepływ powietrza bez ryzyka powstawania przeciągów [102]. Yeang zasłynął natomiast z koncepcyjnych projektów obiektów wysokich, w których system pełnych otwarć w fasadzie i zielonych dziedzińców pozwalał na naturalne przewietrzanie całego budynku (wybrane pomysły w tym zakresie architekt realizował we własnym domu). W projektach łączył również rozwiązania technologiczne z naturalnymi. Przykładem jest IBM Plaza – wieżowiec w Kuala Lumpur, w którym do wentylacji toalet, holu, schodów i korytarzy wykorzystał tylko systemy naturalne. Dodatkowo do ochrony przed przegrzaniem zastosował żaluzje i zieleń na elewacjach [62].

Podobne rozwiązania, ale z uwzględnieniem klimatu panującego w Polsce, proponował Popławski [134] – zalecał systemy przewietrzania naturalnego od dużych otwarć okien po stronie południowej, przez usytuowane na poziomie ok. 2 m mniejszych przezroczy, po świetliki lub niewielkie otwarcia w przestrzeni korytarzy. Dodatkowe wyposażenie otworów w regulację przepływu powietrza w formie klap bądź żaluzji umożliwiała sterowanie kierunkiem i intensywnością przepływu powietrza. Takie rozwiązanie zostało zastosowane w modernistycznym hotelu Dom Turysty w Płocku projektu M. Leykama, gdzie wentylowanie pokoi odbywa się przez korytarz i liniowy świetlik w dachu. Również opisane przez Popławskiego [134] rozwiązanie wentylacji przekątniowej w postaci dwóch okien usytuowanych narożnikowo względem siebie można spotkać w realizacjach H. Buszko, A. Franty i T. Szewczyka w piramidach zespołu uzdrowskowo-sanatoryjnego w Ustroniu Zawodzie. Wszystkie z wymienionych systemów można z powodzeniem stosować w pomieszczeniach o dużych kubaturach, co pozwala na redukcję kosztów klimatyzacji [173, 174]. Jest to tym ważniejsze, że (jak podaje się w źródłach [128]) w hotelach urządzenia klimatyzacyjne mogą zużywać aż 30–60% całkowitej energii elektrycznej¹¹³ (rys. 40).

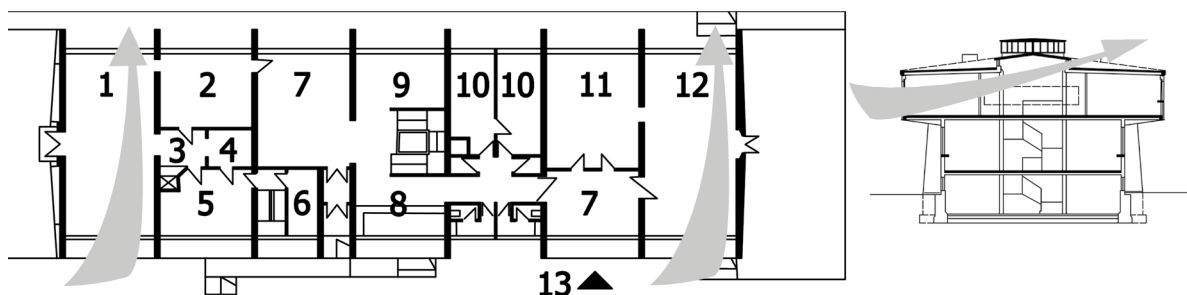
Trzeba dodać, że poza wszystkim klimatyzacja wiąże się również z ryzykiem użytkowania. Jej działanie nie jest korzystne dla alergików, wywołuje dyskomfort oczu, nosa i gardła, a w bardzo skrajnych przypadkach, czyli przy niedostatecznej konserwacji może powodować zatrucia bakteriami czy grzybami. W zakresie doboru materiału i rozwiązań wentylacji warto raz jeszcze wspomnieć o zapachach (o czym w omawianym kontekście pisał Jaremen [83]). Są one bardzo istotne w odbiorze określonego miejsca¹¹⁴.

Rys. 39. Studium przewietrzania i doświetlenia na przykładzie rozwiązań piramid w Zespole Uzdrowskowo-Sanatoryjnym w Ustroniu Zawodzie (Polska) – układ przewietrzania przez okna i dach oraz przewietrzania przekątniowe przez okna. Oprac. na podst. [144, il. 320]

¹¹³ Warto dodać, że branża budowlana zużywa do 40% całej energii wykorzystywanej na świecie [101].

¹¹⁴ Warto tu jeszcze raz podkreślić wagę zdefiniowanej przez Halla przestrzeni węchowej [61].

Rys. 40. Schemat przewietrzania na przestrzał w strefie ogólnodostępnego parteru w Domu Turysty w Płocku: 1) kawiarnia, 2) bufet, 3) rozdzielnia, 4) zmywalnia, 5) kuchnia, 6) magazyn, 7) hol, 8) portiernia, 9) recepcja, 10) pomieszczenie administracyjne, 11) klub, 12) czytelnia. Oprac. na podst. [199]

Efektywność opisanych działań, w tym łączonych – naturalnych z technicznymi, podnosi się przy zastosowaniu systemów rekuperacji i integracji z systemem centralnego zarządzania budynkiem (ang. Building Management System; BMS) oraz stacją pogodową [35]. W takim rozwiązaniu sterowanie: klimatyzacją, wentylacją mechaniczną, żaluzjami, przewietrzaniem naturalnym, czyli otwieraniem okien, drzwi i świetlików, może być sprzęgnięte ze sobą w możliwie najbardziej optymalny sposób zależny od nasłonecznienia, temperatury powietrza i warunków pogodowych. Co więcej system umożliwia też automatyzację włączania i wyłączania oświetlenia, sterowania jego natężeniem i wybranymi urządzeniami (np. serwerami), co w wymierny sposób pozwala oszczędzać energię elektryczną bez konieczności obsługi osobowej. Istotnym elementem zintegrowanego projektowania jest także zaplanowanie przestrzeni architektonicznej, w tym układu przegród i stolarki budowlanej, aby system BMS wraz z urządzeniami, a także warunki nagrzewania i wentylacji oraz przepływ powietrza ciepłego i zimnego był niezakłócony¹¹⁵.

W hotelach ekologicznych zaleca się stosowanie materiałów odnawialnych¹¹⁶ pochodzących z recyklingu lub rozbiórek innych obiektów – chodzi o szkło, tynk, cegłę, ale też ponowne wykorzystanie mebli bądź innych elementów użytku codziennego. Przykładem takiego rozwiązania był Flower Hostel, który działał we Wrocławiu. Materiały odnawialne w tym drewno i słomę¹¹⁷ zastosowano natomiast we wzniesionym w 2008 obiekcie HOT_elarnia projektu BARarchitecture. Pojawiają się również idee wykorzystywania całych obiektów architektonicznych na nowe funkcje, np. powstają hotele ze spichlerzy, jak: hotel The Granary – La Suite Hotel we Wrocławiu, restauracja Vigilius Mountain Resort w Lana, czy starych magazynów, szop, a także całych założeń popałacowych. Można tu wymienić m.in. interesujące rozwiązanie Dworu Olińskiego w Gdańsku [46, 96, 116].

5.5. Akustyka

Akustyka wpływa bezpośrednio na komfort i bezpieczeństwo gości nie tylko w części mieszkalnej, lecz także w strefach ogólnodostępnych. W przypadku przestrzeni publicznych otwartych, tj. holi, korytarzy i stref komunikacji ogólnej, pomieszczeń rekreacji i gastronomii, szczególne istotne jest zapewnienie słyszalności, możliwości zrozumienia cichej rozmowy i ograniczenie hałasu. Jak w każdym budynku tu również środowisko akustyczne to kombinacja dwóch elementów: izolacji od dźwięków powietrznych, materiałowych i wibracji oraz poprawnego ukształtowania rozwiązań zewnętrznych, co oznacza w praktyce budowę przegród obiektu, a także zaprojektowanego układu ścian względem sufitów i posadzek (mogą wystąpić m.in. rzuty oparte na planie wachlarza, podkowy, trapezu czy owalu).

¹¹⁵ Przy założeniu, że izolacje termiczne są poprawnie rozwiązane, a mostki cieplne nie występują.

¹¹⁶ Szerzej o doborze materiałów w procesie projektowania zintegrowanego w podrozdz. 5.7.

¹¹⁷ Trzeba zaznaczyć, że zastosowanie tego typu materiałów wymaga starannego projektu i uzgodnienia w zakresie ochrony przeciwpożarowej [96].

Izolacyjność dobranych przegród budowlanych i stolarki musi być dostosowana do danych wynikających z pomiarów i map akustycznych otoczenia budynku [3].

Bardziej szczegółowe wymogi dotyczące projektu akustyki architektonicznej są natomiast kluczowe w pomieszczeniach specjalistycznych, np.: salach konferencyjnych, bankietowych i widowiskowych, w których istotna jest dodatkowo optymalizacja propagacji dźwięku bezpośredniego i z co najmniej pierwszego odbicia, zastosowanie ustrojów akustycznych – również ewentualne rozwiązania elektroakustyczne.

Wśród ogólnych parametrów przestrzeni projektowanej pod kątem akustyki należy uwzględnić to, że ucho ludzkie bardzo dokładnie reaguje na dźwięki do 6 m – w takiej odległości możliwa jest rozmowa. Samo usłyszenie mowy drugiego człowieka jest możliwe do 30 m [61]. W zakresie kubatury optymalnej do wystąpień mówionych Chmielewski [28] zaleca objętość 4–7 m³ pojemności na osobę, przy założeniu maksymalnej liczby słuchaczy na poziomie 1700 osób. Należy również wskazać na kierunkowość głosu ludzkiego, który jest propagowany najlepiej względem maksymalnych kątów w rzucie +55° i –55° względem osi wyznaczonej w połowie twarzy i +30°, –30° dla przekroju [9, 103]. Wszystkie te czynniki powinny być uwzględniane przy projektowaniu stref rozmów indywidualnych i dla grup osób – chodzi o recepcje, poczekalnie, sale konferencyjne, bankietowe, widowiskowe i restauracyjne. Zgodnie z polskimi normami poziom hałasu w sali konferencyjnej nie powinien przekraczać 40 dB, a w kawiarniach i restauracjach 50 dB [190].

Konieczne jest również ograniczenie hałasu docierającego z zewnątrz i na zewnątrz budynku. Od dźwięków przenoszonych drogą powietrzną wygłuszenie zapewnia izolacja termiczna i stolarka okienna o podwyższonych parametrach. Od wibracji izolują przede wszystkim maty ochronne stosowane dla fundamentów. Między pomieszczeniami w hotelarstwie stosuje się ściany warstwowe z wypełnieniem pochłaniającym, np. z wełny mineralnej, i matami dźwiękochłonnymi. Istotą poprawnego działania tak zaprojektowanego systemu jest brak mostków akustycznych. Sporadycznie spotyka się izolację ścianami masywnymi, ponieważ muszą one być na stałe związane z konstrukcją nośną budynku, co zmniejsza potencjalną elastyczność rzutu. Również drzwi między strefami ciszy, jak: pokoje, sale konferencyjne, strefy relaksu, a strefami ogólnodostępnymi powinny mieć podwyższoną izolacyjność dźwiękową. Rzadko stosuje się przedsionki akustyczne, niemniej są spotykane w dużych salach na przykład typu plenarnego. W takich przypadkach projektowana może być również dylatacja konstrukcji całego pomieszczenia. Należy przy tym pamiętać, że nadmierna izolacja pomieszczeń jest dla człowieka niekomfortowa, a nawet zagrażająca jego zdrowiu psychicznemu.

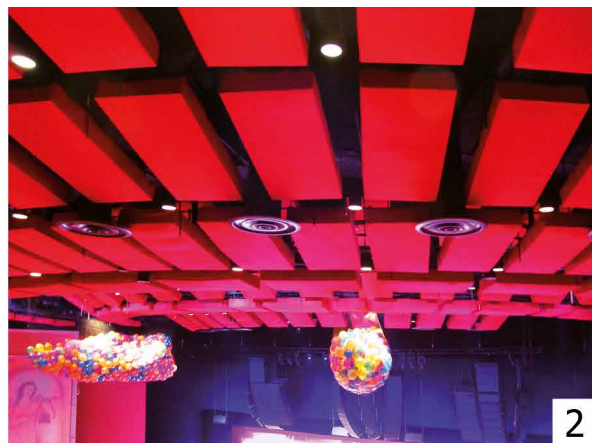
Kolejnym elementem jest poprawna słyszalność dźwięku, przejrzystość przekazu mówionego, w tym wspomaganego elektroakustycznie. W celu korekty propagacji fal akustycznych we wnętrzach stosowane są panele odbijające, rozpraszające bądź pochłaniające dźwięk, również w systemach mieszanych (np. odbijająco-pochłaniających), tkaniny, tapicerki i pochłaniające konstrukcje mebli, a także chociaż rzadko, dyfuzory pasmowe lub rezonatory. Zaawansowane rozwiązania akustyczno-architektoniczne stosuje się w salach konferencyjnych lub widowiskowych. Wykorzystywane są również sufity i systemy podwieszane pochłaniające, czasem dodatkowo rozpraszające dźwięk, jest to ważne w rozwiązaniu korytarzy i holi. W większości sal wielofunkcyjnych, widowiskowych, konferencyjnych, a czasem w strefach fitness, projektowane są złożone systemy elektroakustyczne¹¹⁸ służące do wzmocnienia słyszalności mowy człowieka. W niewielkich wnętrzach wystarczy wykorzystanie mikrofonu i jednego lub dwóch głośników. Wielokrotnie rozwiązania akustyczne mogą przyjmować bardzo interesujące formy i stać się częścią mebli czy dekoracji. Dzięki ich zastosowaniu zapobiega się powstawaniu: echa, hałasu i utracie orientacji w przestrzeni przez użytkowników. Tym samym akustyka architektoniczna jest uważana za element omówionego wcześniej projektowania uniwersalnego i zintegrowanego (tabl. 12).

¹¹⁸ Mimo stosowania systemów elektroakustycznych jako wzmacniających mowę należy poprawnie rozwiązać akustykę naturalną pomieszczenia. Błędne parametry pola akustycznego będą bowiem wpływać niekorzystnie na dźwięk emitowany z systemu nagłaśniającego.

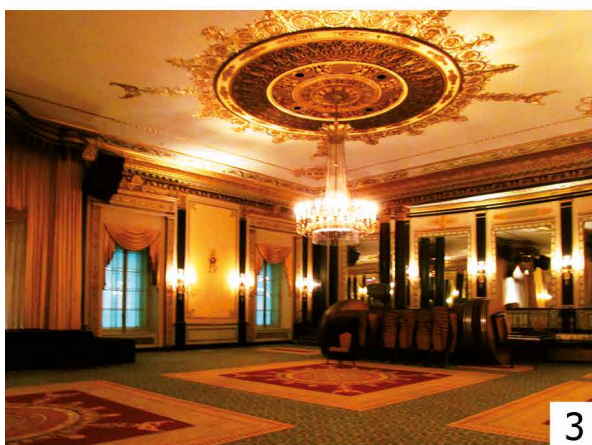
Tablica 12. Przykłady rozwiązań akustycznych w zróżnicowanych hotelowych przestrzeniach ogólnodostępnych: 1) sala konferencyjna typu *boardroom* w Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel, Chicago (USA) – wysokie oparcie kanapy jako system pochłaniający, 2) duża sala konferencyjna, półcentralna w Caesars Palace, Las Vegas (USA) – panele odbijające, 3) sala balowa w Palmer House Hilton, Chicago (USA) – dywany i kotary jako system pochłaniający, sztukaterie jako ustrój rozpraszający, 4) sala balowa w hotelu Delicjusz, Stęszew, k. Poznania (Polska) – wykładzina, tapicerka krzeseł i kotary jako system pochłaniający 5) bar w Hotelu New York, Rotterdam (Holandia) – złożona konstrukcja baru jako układ rozpraszający fale akustyczne, 6) restauracja w Sobotel Hotel & SPA, Sobótka (Polska) – sufity podwieszane z wysp akustycznych jako system pochłaniający. [Fot. J.J.]

1

2

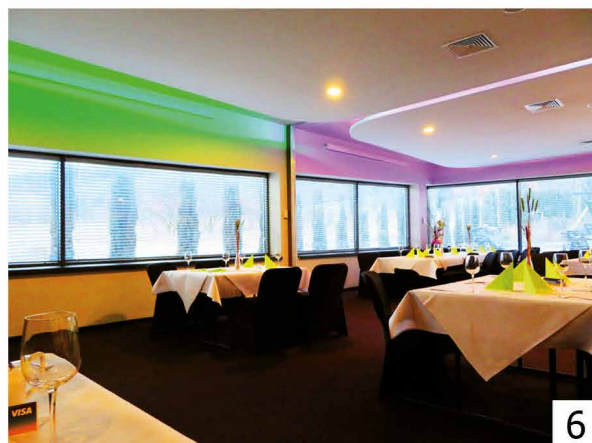
3

4

5

6

Dobierając materiały akustyczne, należy szczególnie zadbać o ich parametry przeciwpożarowe. Niebezpieczne są rozwiązania pochłaniające, które często należą do surowców łatwopalnych (m.in. ze względu na swoją porowatą, luźną, włóknową strukturę wykonaną z akryli lub poliuretanów). Stąd popularne jest wykorzystywanie wełny mineralnej o wysokiej klasie odporności na ogień.

W ramach projektowania zintegrowanego wybiera się urządzenia elektryczne i elektroniczne o niskim poborze energii, emitujące możliwie jak najmniej hałasów i drgań. Centrale wentylacyjne są

dotatkowo izolowane okładzinami z wełny mineralnej, mat akustycznych – ustawia się je na antywibracyjnych podkładach.

Wśród materiałów przeznaczonych dla hoteli i zapewniających odbicie fal akustycznych można wymienić: kamienie o twardych, gładkich powierzchniach, okładziny drewniane, tafle szklane, rozwiązania ekonomiczne zapewniają natomiast płyty cementowo-wapienne, sklejka i tynk. Powierzchnie rozpraszające wykonuje się z porowatych kamieni, tynków o wyraźnej strukturze, paneli drewnianych lub ze sklejki o powierzchni ukształtowanej geometrycznie, czyli perforowanej lub fakturowanej. Unika się zawsze paneli metalowych, które pod wpływem poruszających się cząsteczek powietrza mogą wpadać w wibracje i wydawać nieprzyjemne trzeszczenia.

Dźwięk sprzyja również tworzeniu scenerii iluzorycznych w strefach publicznych. Przykładowo szemrząca fontanna w lobby podkreśla standard i wrażenie luksusu, cisza w strefach SPA ma sprzyjać relaksowi, a gwar przerw kawowych w strefach konferencyjnych powinien energetyzować gości między wykładami. Zaprojektowana określona sceneria dźwięku, m.in. muzyka w lobby czy odgłosy ptaków w korytarzach, staje się kolejnym elementem identyfikacji jednostki i może sprzyjać powrotom gości do danej placówki.

5.6. Widoczność i oświetlenie

Umiejętne eksponowanie i ukrywanie elementów przestrzeni ogólnodostępnej hotelu służy podniesieniu estetyki i budowaniu tożsamości placówki. Podkreślane są ważne dla gości hotelowych strefy, tj. recepcja, reprezentacyjna klatka schodowa i hol windy, stanowiska informacyjne, przy jednoczesnym ukrywaniu przed użytkownikami części gospodarczych i administracyjnych. Taki sposób projektowania dodatkowo pozwala uzyskać, omówiony wcześniej, iluzoryczny świat usługi hotelowej. Dodatkowo eksponowanie poszczególnych elementów jest również częścią projektowania uniwersalnego i zapewnia prawidłową orientację w przestrzeni użytkowników, którzy po raz pierwszy znaleźli się w danej placówce. Dużą rolę odgrywa tu też aranżacja wnętrza wraz z naturalnym i sztucznym oświetleniem. Pomocna w oszacowaniu poprawnej widoczności jest analiza kątów patrzenia człowieka – wyznacza się je w osiach stref kluczowych, czyli w obszarze głównego wejścia, holu windy czy przed reprezentacyjną klatką schodową.

Oko ludzkie szczegółowo odczytuje obraz nawet do 90 m, a dostrzeżenie i rozróżnienie postaci człowieka jest możliwe nawet z odległości 1600 m [61 s. 61]. Niemniej komfortowa obserwacja jest szczególnie istotna w przypadku sal konferencyjnych, gdzie przyjmuje się, że dobra słyszalność dźwięku może być bezpośrednio utożsamiana z poprawną widzialnością. W mniejszych salach stosuje się stoły z blatami o lekko zakrzywionych bokach, co służy porządkowaniu aranżacji siedzących i zmniejsza wzajemne zasłanianie ekranu czy mówcy przez słuchaczy. W salach większych stosowany jest układ wznoszących się rzędów audytorium projektowanych zgodnie z wykresem dobrej widoczności, czyli przy minimalnej przewyżce 12 cm lub przy założeniu znacznej przewyżki – 45 cm, na wzór współczesnych układów kinowych. Popularne są również naprzemienne układy siedzących pozwalające na redukcję rygору przewyżki do co drugiego rzędu. Przyjmuje się, że kąt patrzenia osoby na ekran siedzącej na skraju pierwszego rzędu nie powinien być ostrzejszy niż 33° [134]. Należy podkreślić również korelację projektowania audytorium z przepisami ochrony przeciwpożarowej i ewakuacji dotyczącymi szerokości rzędów, przejść między rzędami i siedzącymi, a także liczby siedzących w rzędzie [193].

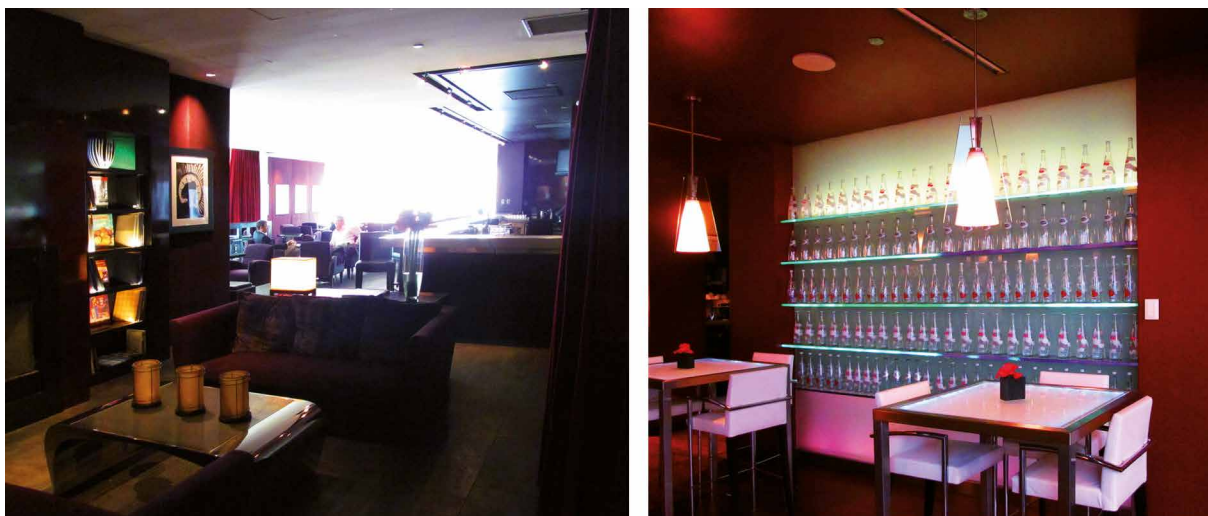
Oświetlenie pomieszczeń, tak jak inne elementy architektoniczne, powinno być zgodne z normami i przepisami obowiązującymi w danym kraju. Zwraca się szczególną uwagę na rolę światła naturalnego w tworzeniu korzystnych warunków dla psychofizycznego komfortu (w tym relaksu i wyciszenia), a przede wszystkim bezpieczeństwa człowieka. Brak światła, ale i nadmierne nasłonecznienie i związane z nim przegrzewanie pomieszczeń są niekorzystne. Przestrzega się również przed: olśnieniem, silnym odbłaskiem, migotaniem, nadmiernym kontrastem i jaskrawością światła. Wszystkie te czynniki redukują widoczność kolorów, zmniejszają orientację użytkownika, mogą spowodować jego chwilowe

oślepienie, a w efekcie nawet wypadki. Niekorzystne są też odbicia od posadzek, wody i innych błyszczących powierzchni, w tym źle zlokalizowanych tafli metalowych, szklanych i luster. Stąd w przypadku zastosowania wysokich witryn i szklanych elewacji stosuje się podcienia, żaluzje poziome, ażurowe przesłony zewnętrzne, osłony z naturalnej zieleni itd., czyli elementy redukujące jaskrawość światła słonecznego, rozpraszające i łamiące jego promienie. Błyszczące płaszczyzny lokalizowane są tak, aby nie były narażone na bezpośrednie podświetlanie – czy to przez sztuczne, czy naturalne źródła światła (fot. 15) [127, 138, 193].

Nadmierne zacienienie pomieszczeń natomiast jest skutkiem stosowania bardzo głębokich traktów w hotelowych przestrzeniach publicznych, które mierzą powyżej 6 m [149]. Niedoświetlenie pomieszczeń również powoduje ryzyko wypadków, senność u użytkowników, spadek wydolności i niekorzystne samopoczucie psychiczne. Cień ukrywa geometrię pomieszczenia i redukuje widoczność barw. W celu przeciwdziałania tym zjawiskom i zapewnienia dodatkowego doświetlenia naturalnego w głębokich traktach projektowane są atria, świetliki, studnie i kanały świetlne. Poza tym promienie słoneczne mogą rozpraszać w głąb pomieszczeń m.in. lustra, powierzchnie wykończeniowe błyszczące lub w jas-

Fot. 15. Scenerie oświetleniowe obiektu Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel w Chicago (USA): reprezentacyjna klatka schodowa z oświetleniem dziennym, efektującym, punktowym (po lewej), strefa komunikacji wokół atrium o ciemnej kolorystyce skonstrastowanej z doświetleniem naturalnym (po prawej). [Fot. J.J.]

Fot. 16. Scenerie oświetleniowe obiektu Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel, Chicago (USA): klub o ciemnej kolorystyce rozświetlony reflektorami i oknami (po lewej), bar z podświetlanymi półkami, lampy wiszące nad stolikami (po prawej). [Fot. J.J.]

nym kolorze, tafle szklane. Przestrzenie dodatkowo oświetla się sztucznie, a w hotelach podkreślane są przede wszystkim główne ciągi komunikacyjne, np. za pomocą odpowiednio lokalizowanych listew lub punktów oświetlenia górnego lub bocznego. Przykładem może być oświetlenie efektywne działające w ciągu dnia, np. w formie kinkietów, słupów świetlnych, w ladach recepcyjnych, detalach architektonicznych i konstrukcyjnych, logotypach czy dekoracjach. Przy zastosowaniu tych i innych źródeł światła w sposób szczególny można kreować różnorodne scenariusze stosowane w przypadku sal wielofunkcyjnych, restauracji, jadalni, w holach i na korytarzach (fot. 16) [128, 138, 193].

Sposób oświetlenia wykorzystuje się też do destabilizacji psychofizycznej człowieka. Przede wszystkim ogranicza się dostęp światła dziennego do wnętrza w strefach rozrywki, kasyn lub powierzchni handlowych. Brak możliwości odróżnienia pór dnia tłumi w odbiorcach poczucie upływu czasu – w efekcie użytkownicy pozostają w wybranych miejscach dłużej, niż byliby skłonni, widząc oświetlenie naturalne zmieniające się zgodnie z porą dnia. Dodatkowo są oni oświetlani kolorowymi, migoczącymi i jaskrawymi reflektorami, których zadaniem jest wywołanie poczucia zamieszania i stworzenia krótkotrwałego uczucia radości i zabawy. Często efekt ten wzmacniany jest kiczem rozwiązań wnętrzarskich i głośną, rytmiczną muzyką. Dzięki tym działaniom użytkownicy stają się bardziej beztroscy, rozluźnieni, do tego oszołomieni, co w konsekwencji prowadzi do większego wydawania przez nich pieniędzy.

5.7. Materiały

Surowce i tworzywa stosowane w hotelowych strefach ogólnodostępnych dobiera się w zależności od wielu czynników. Są nimi (co zostało omówione wcześniej):

- styl, w jakim planuje się utrzymać wnętrza,
- parametry pola akustycznego, jakie ma panować w danej przestrzeni,
- planowany sposób oświetlenia wnętrza i metody rozpraszania promieni świetlnych w pomieszczeniach,
- projektowana ochrona przeciwpożarowa budynku,
- stopień przyjazności obiektu w odniesieniu do ludzi i środowiska, czyli szeroko pojęta ekologia przyjmowanych rozwiązań,
- bezpieczeństwo użytkowania i uniwersalny dostęp w pomieszczeniach,
- planowany czas i intensywność użytkowania pomieszczeń.

Wybór materiału i jego optymalizacja pod kątem wszystkich wymienionych czynników to podstawowy element projektowania zintegrowanego. Istotne jest, aby materiały produkowane były w ramach zrównoważonych procesów przemysłowych. Przykładowo K. Zielonko-Jung i J. Marchwiński [173, 174] powołują się na tzw. pierwotny wkład energetyczny¹¹⁹ (ang. *primary energy input*; PEI), który określa wartości energii pochłoniętych przez poszczególne elementy procesu produkcji danego tworzywa. Tym samym istnieje możliwość porównywania poszczególnych produktów między sobą pod kątem ich wpływu na środowisko w zakresie podstawowym. W grupie o niskiej pierwotnej zawartości energetycznej autorzy wymieniają – piasek, drewno, beton, w drugiej – tynk, cegłę, szkło, wełnę mineralną, a w trzeciej – stal i plastik. Zalecają również zwracanie uwagi, czy energia potrzebna w procesie wyrobu została uzyskana ze źródeł odnawialnych. Autorzy proponują też inne parametry, np. energię wbudowaną¹²⁰ (ang. *embodied energy*), za pomocą której w połączeniu z pierwotną zawartością energetyczną określa się dodatkowo ilość energii i wielkość zasobów potrzebnych do przewiezienia gotowego materiału do miejsca przeznaczenia, bierze się pod uwagę jego montaż, zużycie, konserwację, naprawę czy ewentualną wymianę [173, 174]. Uwzględnienie tych danych pozwala na całościowe zaplanowanie, a przede wszystkim zoptymalizowanie energii potrzebnych zasobów i produktów budowlanych. Przykładowo możliwe jest używanie materiałów droższych czy bardziej kosztownych pod względem PEI, ale za to

¹¹⁹ Tłumaczenie oryginalne ze źródła literaturowego [173, 174].

¹²⁰ Tłumaczenie oryginalne ze źródła literaturowego.

trwalszych i mniej energochłonnych w konserwacji. Dzięki temu prowadzenie polityki zrównoważonej w budowie i użytkowaniu hotelu będzie realne.

Takim materiałem sprzyjającym projektowaniu zintegrowanemu jest drewno o niskim wskaźniku PEI¹²¹, czyli surowiec odnawialny służący do wykonywania zarówno konstrukcji, jak i elementów wykończenia lub meblarskich. W celu uzyskania wysokiej nośności elementów stosuje się produkt w wersji przetworzonej, klejonej. Do aranżacji wnętrz natomiast wykorzystuje się często drewno jako materiał nieprzetworzony lub przetworzony w niewielkim stopniu. W zakresie uzyskiwania stylu i klimatu wnętrz jest ono chętnie używane w rozwiązaniach tradycyjnych, stylizowanych, eleganckich, ale też i nowoczesnych. W Europie dostępna jest bardzo szeroka gama gatunków drewna, każdy o innych walorach plastycznych, architektonicznych czy konstrukcyjnych. Należy jednak podkreślić, że wymagają one impregnacji. Tego zabiegu nie potrzebują odporne na korozję biologiczną gatunki afrykańskie, ale w tym przypadku trzeba uwzględnić transport na znaczne odległości. W hotelarstwie wykorzystuje się je chętnie ze względu na wyjątkową trwałość i estetyczny wygląd. Do akustycznych parametrów drewna należy zaliczyć dobre odbijanie dźwięku w przypadku stosowania gładkich paneli wykończeniowych na ścianach i suficie. Materiał można również wykorzystywać w akustycznych ustrojach złożonych (pochłaniająco-odbijających, pochłaniająco-rozpraszających, rozpraszająco-odbijających i rozpraszająco-pochłaniająco-odbijających), np. z wełną mineralną, szklaną, piankami akustycznymi, lub budować z niego różne typy przestrzennych dyfuzorów akustycznych. Problematiczne są przy tym kwestie zabezpieczenia produktu przed ogniem i korozją biologiczną. Dostępne chemiczne preparaty oddziałują negatywnie na środowisko, a także mogą stanowić zagrożenie dla zdrowia użytkowników, nie tylko w czasie ich produkcji [319]. Szczęśliwie, na rynku pojawiają się jednak bardziej prośrodowiskowe substancje wykorzystujące na przykład woskach pszczeli [127, 236]. Drewna klejone natomiast, ze względu na ich wysokie parametry ognioodporności i na korozje biologiczne [127, 173, 174], oraz sklejka o licznych zastosowaniach wykończeniowych i meblarskich muszą zostać poddane złożonym procesom technologicznym [321]. Niestety taka obróbka redukuje wymiennie ich ekologiczność [319].

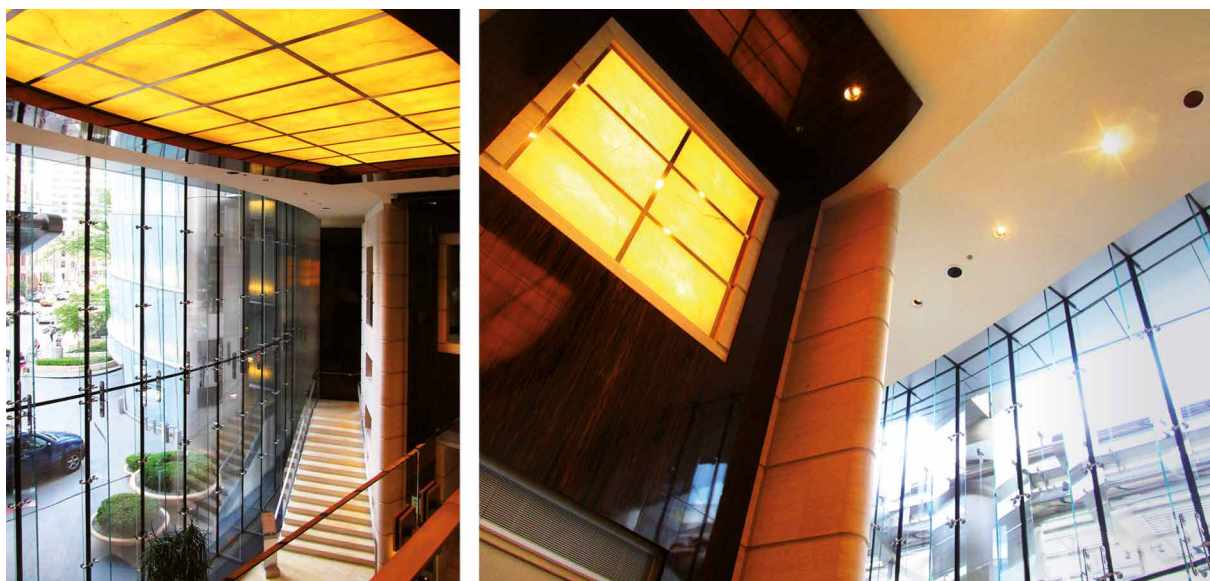
Istotny w projektowaniu zintegrowanym hotelu jest kamień stosowany szczególnie w obiektach: luksusowych, 5-gwiazdkowych, tradycyjnych, w których ważne jest uzyskanie efektu reprezentacyjnego, monumentalnego, historycznego lub historyzującego. Materiał jest ekologiczny, naturalny, odporny na działanie ognia, odbijający fale akustyczne, a w urządzeniu wnętrz wybierać można z bogactwa gatunków, struktury, koloru, faktur i parametrów wytrzymałościowych. Kamień dobrze akumuluje ciepło [173, 174], w związku z tym używa się go w wersji podgrzewanej w strefach SPA i wellness, na posadzkach w nieckach urządzeń kąpielowych, jako meble wypoczynkowe, np. podgrzewane ławki i leżanki. Szczególnym przykładem wykorzystania surowca są grotty solne – wykorzystuje się w nich właściwości prozdrowotne oparów soli kamiennych oraz ich naturalną estetykę. O atrakcyjności wizualnej kamienia stanowią również właściwości odbijające, rozpraszające lub przepuszczające światło, zmienne w zależności od sposobu opracowania powierzchni materiału i grubości tafli. Dzięki tym różnorodnym cechom projektanci uzyskują interesujące efekty plastyczne, jakie daje światło naturalne i sztuczne. Aby zwiększyć walor ekologiczny, promuje się używanie kamieni pozyskiwanych ze złóż lokalnych. Podkreśla się, że nieprzetworzone przemysłowo drewno i kamień to materiały naturalne i homogeniczne, czyli jednorodne (fot. 17).

Należy w tym miejscu wymienić również materiały budowlane powstałe na bazie naturalnej, ale już kompozytowe, czyli niehomogeniczne, jak: ceramika, beton, szkło, tynk, tkaniny czy wykładziny. Stosowane są one jako wykończenia ścian, sufitów i podłóg. Wszystkie te produkty można także poddać recyklingowi, jeśli w produkcie finalnym jest niewielka ilość domieszek chemicznych [127]. Dobieranie materiałów sprzyjających zdrowiu i środowisku jest szczególnie ważne w rozwiązaniach zgodnych

¹²¹ Odpady powstające przy produkcji drewna wykorzystuje się jako surowiec do produkcji innego typu materiałów, np. płyty pilśniowe lub jako paliwo naturalne.

z projektowaniem zintegrowanym, w ramach którego popularne produkty można wykorzystać w nowy, kreatywny sposób.

Przykładowo beton to podstawowy materiał konstrukcyjny, ale we współczesnym projektowaniu wnętrz bardzo często używa się go do wykończenia sufitów, ścian, posadzek, zarówno w formie surowej, jak i szlifowanej, tzw. betonie architektonicznym. W zakresie akustyki, jeśli przegroda wykonana z betonu jest masywna, będzie zapewniała dużą izolację pomieszczeń od dźwięków przenoszonych drogą materiałową i wibracji. Dodatkowo tego typu rozwiązanie zapewnia wysoką izolacyjność ogniową. We wnętrzach gładkie wykończenie powierzchni zapewni dobre odbijanie fal akustycznych i świetlnych, a faktury porowate – rozproszenie dźwięku i promieni słonecznych. Często masywne przegrody budowlane wykorzystuje się też do akumulacji ciepła w obiektach pasywnych [3, 103, 173, 174, 318].

Fot. 17. Kamień w holu hotelowym o zróżnicowanych fakturach, kolorach, właściwościach odbijania i przepuszczania światła w Trump International Hotel & Tower, Chicago (USA). [Fot. J.J.]

Rozpowszechnionym produktem służącym do wykończeń jest tynk – powstały na bazie piasku, gipsu, cementu i wapna gaszonego. Szereg naturalnych lub syntetycznych dodatków pozwala na uzyskanie różnych właściwości lub wyglądu produktu. Możliwe jest osiągnięcie zróżnicowanych faktur i malowanie farbami strukturalnymi, dzięki którym uzyskuje się wybrane efekty plastyczne. Tynk zyskał popularność dzięki korzystnej cenie i wygodzie w wykonawstwie. W zakresie akustyki istnieje możliwość stworzenia gładkich powierzchni dobrze odbijających dźwięk lub rozpraszających przy wykonaniu niewielkich nierówności na płaszczyźnie zewnętrznej. Materiał ten może również pochłaniać niższe częstotliwości, w przypadku nałożenia warstwy produktu o grubości 1–2 cm. W tynku wytwarzają się wtedy drgania wynikające ze wzbudzenia ruchem cząsteczek powietrza. Istotną cechą w tworzeniu korzystnych warunków mikroklimatycznych wnętrza jest dobra dyfuzja pary wodnej przez tynk. Produkt może być poddawany recyklingowi, o ile nie został uzupełniony o dodatki syntetyczne [127, 318].

Szczególną uwagę w projektowaniu zintegrowanym należy zwrócić na dobór tkanin. Zagadnienie to jest istotne ze względu na wygląd i styl wnętrza, ale też w związku z dużym rozpowszechnieniem materiałów sztucznych: poliamidowych, polipropylenowych, poliakrylowych, poliestrowych i dodatków. Niektóre domieszki, w tym składniki klejów do wykładzin, podkładów, tapet mogą być niebezpieczne dla zdrowia i na przykład uwalniać szkodliwe cząsteczki¹²² stopniowo w czasie ich użytkowania. Nie oznacza to, że tkaniny wykonane z materiałów naturalnych (m.in. z lnu, bawełny, wełny, jedwabiu) są obojętne czy zawsze korzystne dla człowieka. Po pierwsze również w tego typu produktach stosowane

¹²² Podczas początkowych badań produktu nie stwierdza się niekorzystnych dla zdrowia czynników, dopiero później w czasie użytkowania i zużywania [306].

są często substancje chemiczne, np. do koloryzacji. Po drugie u niektórych gości mogą wywoływać zarówno alergie skórne, jak i wziewne – szczególnie częste są reakcje na wełnę. Warto zauważyć, że brak tkanin może sprzyjać nadmiernemu czasowi pogłosu, a nawet powstawaniu echa we wnętrzach o znacznej kubaturze. Nadmiar miękkich i pochłaniających materiałów – w formie obić krzeseł, grubych kotar i wykładzin będzie powodował skrócenie czasu pogłosu i subiektywne wrażenie suchego dźwięku w pomieszczeniach [3, 84, 114, 318].

Grupą materiałów, której zaleca się unikać w projektowaniu zintegrowanym, są materiały wysoko przetworzone o wysokim współczynniku PEI [173, 174], powstające z syntetycznych surowców w ciągu procesów chemicznych i w energochłonnych procedurach fabrycznych. Przykładem takich produktów są: panele i okładziny plastikowe, niektóre wyroby tekstylne, różnego rodzaju pianki i wypełnienia tapicerskie. Często tego typu produkty są szkodliwe dla zdrowia gości hotelowych i niebezpieczne dla środowiska naturalnego. Należy nadmienić, że w czasie płonienia z plastiku uwalniają się toksyczne dioksyny [54]. Plasterki przeważnie nie ulegają recyklingowi, a ich wygląd rzadko bywa estetyczny. Można również kwestionować trwałość tego typu produktów i wynikającą z niego konieczność częstej wymiany. Dotychczasowa popularność materiałów sztucznych we wnętrzach hotelowych ma związek z ich masową produkcją i niewielką ceną. Stąd są często wykorzystywane w placówkach ekonomicznych i budżetowych, a w zasadzie niespotykane w obiektach luksusowych. Co więcej, tworzywa sztuczne sporadycznie pozwalają na naturalną regulację mikroklimatu, ponieważ nie przepuszczają powietrza ani pary wodnej.

5.8. Zagadnienia architektoniczno-społeczne w ogólnodostępnych przestrzeniach

Ważnym zjawiskiem społecznym w hotelarstwie jest przyjmowanie nowych gości, czyli osób poznających dany obiekt po raz pierwszy, dodatkowo często zmęczonych podróżą. W większości będą się oni rozglądać z zainteresowaniem po nowej przestrzeni i szukać najważniejszych informacji dotyczących, np. parkingu, recepcji, sklepów, zespołu windowego, głównej klatki schodowej, wejść do poszczególnych usług, komputera z Internetem czy wózków bagażowych. Takie zachowanie będzie utrudniało poruszanie się innym użytkownikom, a poza tym może ich rozpraszać. Istotne jest zatem właściwe wyeksponowanie najważniejszych elementów wyposażenia wnętrza¹²³ [37]. Czytelność ich lokalizacji i łatwa rozpoznawalność będzie zapobiegać powstawaniu nerwowych sytuacji, a w przypadku dużych grup wycieczkowych¹²⁴ wystąpienia niebezpiecznego zjawiska tłumu. W niecodziennych rozwiązaniach architektonicznych, które mogą zacierać informację o tym, jakiego rodzaju pomieszczenia znajdują się w danej ogólnodostępnej strefie, np. ukryte drzwi, przejścia, lustrzane korytarze, schody o dziwnych formach, konieczne jest zastosowanie wyraźnej informacji w formie piktogramu¹²⁵ [107]. Oznaczenia rysunkowe też stanowią element projektowania uniwersalnego, ponieważ są zrozumiałe dla osób posługujących się różnymi językami i są odbierane przez użytkowników o osłabionym wzroku lub zmyśle orientacji.

Pozostałe elementy przestrzeni mogą skłaniać gości do określonych zachowań przez stworzenie konkretnego nastroju lub odwołanie się do instynktów człowieka. Istotny jest rodzaj, typ i układ elementów wyposażenia, rzeźb, roślinności lokalizowanych w miejscach ogólnodostępnych. Przykładem może być stosownie luster w holach, które niemal „zmuszają” użytkownika do przejrzenia się w nich, a w związku z tym do kontroli wyglądu, języka ciała i zachowania. Wprowadzają nieco teatralny nastrój

¹²³ W sytuacjach wyjątkowych najważniejsza będzie ekspozycja elementów drogi ewakuacyjnej i wyjść, czego na co dzień się unika, aby nie wzbudzać niepotrzebnego niepokoju.

¹²⁴ Często do jednego hotelu przyjeżdża kilka grup o różnych uwarunkowaniach kulturowych, czyli zwyczajach, potrzebach względem rozwiązania i aranżacji przestrzeni, preferencjach.

¹²⁵ Piktogram ułatwia osobom zagranicznym zrozumienie przekazu, co więcej jest jednym z elementów pozwalających na kontrolę nad tłumem [107].

– podkreślają rangę wydarzeń, wzbudzają skojarzenia z pałacami, salami balowymi, operami, gdzie lustro to element tradycji w wyposażeniu wnętrz. Od gości znajdujących się w pomieszczeniach pełnych luster spodziewać się zatem można samokontroli i eleganckiego zachowania.

Innym elementem umożliwiającym generowanie określonych zachowań jest użycie w ogólnodostępnych strefach: placu przed wejściem głównym, wejścia, holu – roślinności zaprojektowanej w określony sposób. Zieleń intensywna, zaaranżowana w gęstych nasadzeniach i o bujnych liściach, ożywia i wywołuje poczucie radości. Zasadzona rzadko i o formach geometrycznych natomiast, np. niektóre gatunki kaktusów, bądź liściasta, ale przycięta, kojarzona jest z miejscami formalnymi. Równie istotne są gatunki, np. tropikalne palmy są automatycznie łączone z wakacjami i relaksem, a paprocie z leśnym zaciszem. W takich strefach goście będą chętnie się gromadzić. Ogniskowaniu użytkowników w pożądanых lokalizacjach służą: siedziska, fontanny, bary, wystawy, ekspozycje, dzieła sztuki i inne przyciągające wzrok rozwiązania wzornicze lub architektoniczne. Te i wszystkie omówione elementy wraz z oświetleniem, muzyką, natężeniem dźwięku i zapachem powodują właściwy nastrój i określone postawy u użytkowników (fot. 18).

Fot. 18. Zieleń jako element przyciągający lub odpychający użytkowników: tropikalna, bujna i chaotyczna, sprzyjająca spotkaniom i odpoczynkowi w The Mirage, Las Vegas (USA) (po lewej), nieprzyjazne kaktusy przed budynkiem sądu w Las Vegas (USA) (po prawej) [Fot. J.J.]

5.9. Podsumowanie metod projektowania zintegrowanego wielofunkcyjnej hotelowej przestrzeni ogólnodostępnej

Styl i estetyka decydują o charakterze i nastroju danej jednostki, w tym:

- dobór wykończeń i wyposażenia ma wpływ na komfortowy pobyt, wypoczynek, relaks, dostępność danej przestrzeni, a w wybranych przypadkach ma zapewniać gościom niecodzienne doznania,
- układ, typ i rozmieszczenie elementów wyposażenia może sprzyjać wywoływaniu określonych zachowań wśród gości,
- typ i koszt zastosowanych rozwiązań jest informacją dla gości o stopniu luksusowości danej placówki i cenach,
- jakość i stan techniczny wykończeń i wyposażenia determinują odczucie czystości i bezpieczeństwa sanitarnego.

Rozwiązania przestrzenne decydują o psychofizycznym komforcie użytkownika i jego bezpieczeństwie, w tym:

- wolna przestrzeń pozostawiona w sąsiedztwie elementów architektoniczno-budowlanych i urządzeń umożliwia w pełni uniwersalny dostęp,
 - rozwiązania komunikacji poziomej i pionowej gwarantują poczucie kierunku, orientację użytkownika, bezpieczeństwo codziennego użytkowania oraz w czasie ewakuacji,
 - układ i rozmieszczenie przegród przeziernych, nieprzeziernych i otwarć umożliwia prawidłowe doświetlenie i wentylację naturalną oraz mechaniczną, propagację ogrzanego lub schłodzonego powietrza, pasywne zyski ciepła, a także widoczność i orientację w przestrzeni użytkownika.
- Naturalne i sztuczne oświetlenie decydują o jakości użytkowania danej przestrzeni, w tym:
- rozmieszczenie, typ i układ źródeł światła pozwala na zapewnienie dobrej widoczności, widzialności kolorów i geometrii, a także sprzyja orientacji użytkowników, zaznaczeniu kierunku poruszania się i bezpieczeństwa psychofizycznego,
 - scenariusze świetlne pozwalają na uzyskiwanie różnorodnych nastrojów i aktywizację bądź uspokajanie użytkowników.

Zastosowane materiały budowlano-wykończeniowe i ich dobór decydują o niemal wszystkich parametrach odbioru, ergonomii i o komforcie użytkowania wnętrza, w tym:

- kolory, faktury, faktury, formy i wykończenie powierzchni wpływają na odbicie, pochłanianie i rozpraszanie światła, m.in. na widoczność we wnętrzach,
- struktura surowca budowlanego wpływa na parametry pola akustycznego, tj. absorpcję energii, odbicie i rozproszenie fali, wymieszanie (ang. *blend*) pola dźwiękowego i słyszalność w pomieszczeniach,
- skład chemiczny surowca budowlanego w znacznym stopniu determinuje parametry mikroklimatu wewnętrznego, czyli jakość powietrza, wilgotność, korozję biologiczną, a w efekcie – komfort psychofizyczny,
- ogniotrwałość surowca budowlanego wpływa na bezpieczeństwo użytkowników.

Zmiana każdego z wymienionych czynników wpływa w naturalny sposób na modyfikację innych zmiennych, a w efekcie na odmienny charakter przestrzeni. Stąd projektowanie w sposób zintegrowany stref ogólnodostępnych jest kluczowe dla każdego hotelu, bez względu na kategoryzację czy użycie dodatkowych określeń w nazwie.

6.

Zakończenie

W przestrzeniach ogólnodostępnych współczesnych hoteli funkcja polegająca na przyjęciu podróżnika i ugoszczeniu go, charakterystyczna już dla najdawniejszych obiektów noclegowych Europy, jest niezmienna i tożsama we wszystkich przebadanych placówkach. Jej realizacja jest możliwa przede wszystkim dzięki optymalnie zaprojektowanej architekturze stref funkcjonalno-przestrzennych o charakterze wielofunkcyjnym. Wśród jej najważniejszych cech należy wymienić:

- hybrydyzację rozwiązań przestrzenno-funkcjonalnych służącą prowadzeniu różnorodnych i jednoczesnych aktywności użytkowników,
- projektowanie zintegrowane, w tym współczesne rozwiązania technologii informatycznych i technik budowlanych,
- zróżnicowanie oferty usług konkurencyjnych zarówno w skali lokalnej względem funkcji otoczenia, jak i globalnej względem hoteli z innych krajów,
- płynne przenikanie się wewnątrz z otoczeniem i urbanistycznym, i pomieszczeniami innych budynków,
- stały rozrost i rozbudowywanie oferty (wprowadzane zmiany mające często charakter dynamiczny),
- dbałość o znaczną elastyczność aranżacji powierzchni i doboru funkcji,
- powiązanie funkcji charakterystycznych dla stref publicznych z nazewnictwem przedsiębiorstw,
- stałe wprowadzanie rozwiązań o wyższej jakości ergonomicznej i zwiększające komfort osób z niepełnosprawnościami.

6.1. Współczesne transformacje w hotelowych przestrzeniach publicznych a kategoryzacja (wniosek pierwszy)

W podrozdziale 3.1 niniejszej monografii przedstawiono elementy obowiązkowe omawianych stref w świetle dokumentów kategoryzacyjnych europejskich i krajowych. Wśród nich wymieniono urządzoną strefę zewnętrzną – w szczególności przed wejściem, zapewniającą sprawne przyjęcie gości przybywających pieszo i komunikacją kołową. Wzrost standardu hotelowego wymaga od zarządców organizacji miejsc postojowych, m.in. w garażach zabudowanych, strzeżonych. W podsumowaniu rozważań na temat zmian, jakie mają miejsce współcześnie, można podkreślić, że **przestrzenno-funkcjonalne rozwiązania dotyczące strefy zewnętrznej przed wejściem do hotelu pokrywają się z wymogami kategoryzacyjnymi**.

Wśród nowych rozwiązań natomiast, które należy włączyć do omawianych standardów, wymienić należy **potrzebę kontroli dostępu do obiektu** prowadzącą tym samym do wzmocnienia bezpieczeństwa. Może ona oznaczać organizację szlabanów dla samochodów indywidualnych, taksówek i autokarów, a także **instalację całodobowego monitoringu połączonego z centrum ochrony obiektu**. System tego typu będzie działał w połączeniu z **elementami barier architektonicznych** zapobiegających zbliżaniu się w sąsiedztwo budynku pojazdów nieuprawnionych. Ze względu na otwarty i przyjazny gościom oraz przypadkowym przechodniom charakter ogólnodostępnych przestrzeni hotelowych rozwiązania z grupy podnoszenia bezpieczeństwa użytkowników powinny być przeprowadzone możliwe jak najdyskretniej.

W przypadku strefy wejścia i holu głównego w dokumentach kategoryzacyjnych zaleca się urządzenie wydzielonej i wyróżnionej recepcji, w której prywatność najczęściej wzrasta wraz z liczbą gwiazdek. Współcześnie jednak w związku z upowszechnieniem się technologii informatycznych **recepcja nie stanowi centralnego punktu społecznego omawianej przestrzeni, a czasem jest całkowicie likwidowana**. Co więcej z powodu dążenia architektów do łamania zastałej hierarchizacji funkcji i przestrzeni staje się ona wielokrotnie efektem eksperymentalnego łączenia jej z innymi funkcjami w raczej wielo- niż mo-

nofunkcyjnym holu. Organizacja w nim siedzisk, możliwości serwowania lub zakupu napojów, a także dostęp do mass mediów są charakterystyczne nie tylko dla zaleceń wynikających z kategoryzacji, lecz także dla aktualnej praktyki projektowej.

W zakresie strefy gastronomii **wydawanie śniadań i zapewnienie gościom oferty spożywczej** w ciągu dnia, a także **urządzanie co najmniej baru i restauracji w obiektach o kategorii trzech gwiazdek** i wyższych pozostaje powszechną praktyką. Luksusowość danego przedsiębiorstwa skłania również inwestorów do zwiększania różnorodności i liczby punktów z posiłkami. Podobnie jak w przeszłości **strefy gastronomii projektuje się obecnie w sposób zapewniający elastyczność ich aranżacji**. Tradycyjne jadalnie poza wyznaczonymi godzinami pracy mogą stać się: salami bankietowymi, weselnymi, widowiskowymi, służącymi wypoczynkowi lub rozrywce itp. Zauważono przy tym, że zgodnie z dokumentami kategoryzacyjnymi w obiektach poniżej trzech gwiazdek nie ma wymogu urządzania restauracji, o ile w bliskim otoczeniu, maksymalnie 200 m, znajdują się usługi o tym charakterze. Przy współczesnym zróżnicowaniu i wysokiej jakości miejskiej oferty gastronomicznej można rozważyć złagodzenie tego zapisu również w przypadku obiektów luksusowych i standardowych.

Gastronomia jest szczególnie istotnym elementem ogólnodostępnych stref w hotelu, a w jej ramach integracja między gośćmi hotelowymi i mieszkańcami miasta jest obecnie szczególnie silna, swobodna i spontaniczna. Zjawisko to sprzyja promocji i rozpoznawalności obiektu, przyczynia się także do ciekawych rozwiązań formalnych w budynkach, np. w postaci dużych przeszklonych witryn czy tarasów. Zapewnia to **optyczne i subiektywne wrażenie otwartości placówki w kierunku otoczenia**. W związku z tym ważne jest, aby zawarte w dokumentach standaryzacyjnych zalecenia dotyczące placówek hotelowych przyczyniały się do poprawy jakości środowiska zbudowanego w europejskich miastach.

W zakresie aktywnego wypoczynku w prawodawstwie europejskim nie występują obecnie jasno określone wymogi. W ustawie krajowej **istnieje konieczność zapewnienia co najmniej dwóch rodzajów usług w zespołach odnowy biologicznej w strefach ogólnodostępnych hoteli 4- i 5-gwiazdkowych**. W takim kompleksie mogą się znaleźć m.in.: basen, sauna, siłownia, gabinety masażu. We współczesnych placówkach – nawet w obiektach 3-gwiazdkowych obserwuje się dążenie do urządzenia przynajmniej strefy siłowni. W związku z tym proponuje się wprowadzenie tego zalecenia w zakres standardów ogólnoeuropejskich.

W kategoryzacji europejskich obiektów hotelowych o podwyższonym standardzie, czyli 3-, 4- i 5-gwiazdkowych, w związku ze współczesnymi zmianami gospodarczymi, społecznymi i praktycznymi w architekturze (określonymi w rozdz. 1 monografii) należy rozważyć uzupełnienie zapisów prawnych o:

- wymóg kontroli dostępu do obiektu i rozwiązanie barier architektonicznych dla pojazdów kołowych (zmiany społeczne i gospodarcze),
- wymóg zapewnienia ochrony budynku przed dostępem przypadkowych osób przez instalację całodobowego monitoringu połączonego z centrum ochrony obiektu (zmiany społeczne),
- zalecenie urządzenia recepcji stanowiącej przestrzenno-funkcjonalną część holu, które umożliwi przyjęcie gościa lub jego zameldowanie się do hotelu drogą cyfrową w warunkach zapewniających pełną ochronę danych osobowych i tożsamości klienta (zmiany społeczne i praktyczne),
- zalecenie możliwości zwiększenia elastyczności doboru usług gastronomii i sposobów jej realizowania, w tym związanej z nią architektury, we wszystkich placówkach od 1- do 5-gwiazdkowych, a lokalizowanych w centrach miast i śródmieściach o istniejącej bogatej infrastrukturze kulinarnej (zmiany społeczne i gospodarcze),
- zalecenie otwarcia stref gastronomii hotelowej dla mieszkańców (zmiany społeczne i praktyczne),
- wymóg urządzenia strefy rekreacyjnej w obiektach 3-, 4- i 5-gwiazdkowych (zmiany społeczne i praktyczne).

W prawie krajowym w sposób bardziej szczegółowy i restrykcyjny określa się rozwiązania przestrzenno-funkcjonalne dla kategoryzowanych placówek w zakresie stref dostępnych publicznie. W świetle współczesnych praktyk projektowych, a także wymogów ogólnoeuropejskich zaleca się w ustawodawstwie krajowym rezygnację z obowiązku:

- organizacji kwiaciarni – zastąpić ją można sugerowaną przez ustawodawcę usługą dostarczenia kwiatów,
- zapewnienia zespołu sal wielofunkcyjnych,
- zaprojektowania sali klubowej z telewizorem.

Wszystkie wymienione wymogi pozostawia się w gestii inwestora i projektanta, którzy analizują zastyły kontekst projektowanego obiektu, mogąc tym samym optymalizować ofertę i rozwiązania architektoniczne danej placówki.

6.2. Współczesne transformacje w ogólnodostępnych przestrzeniach a zalecenia (wniosek drugi)

Nie wszystkie zalecenia dotyczące rozwiązań architektonicznych dla przestrzeni ogólnodostępnych we współczesnych hotelach należy umieszczać w dokumentach kategoryzacyjnych, które są dla właścicieli obligatoryjne. Część z nich powinna bowiem mieć charakter uznaniowy i zależeć od zamierzeń inwestora, a także od przewidywanego typu klientów, do których kierowana jest oferta placówki.

Zalecenia dla współczesnych przestrzeni ogólnodostępnych w hotelach, w związku z obecnymi zmianami gospodarczymi, społecznymi i praktycznymi w architekturze, bez względu na liczbę gwiazdek, są następujące:

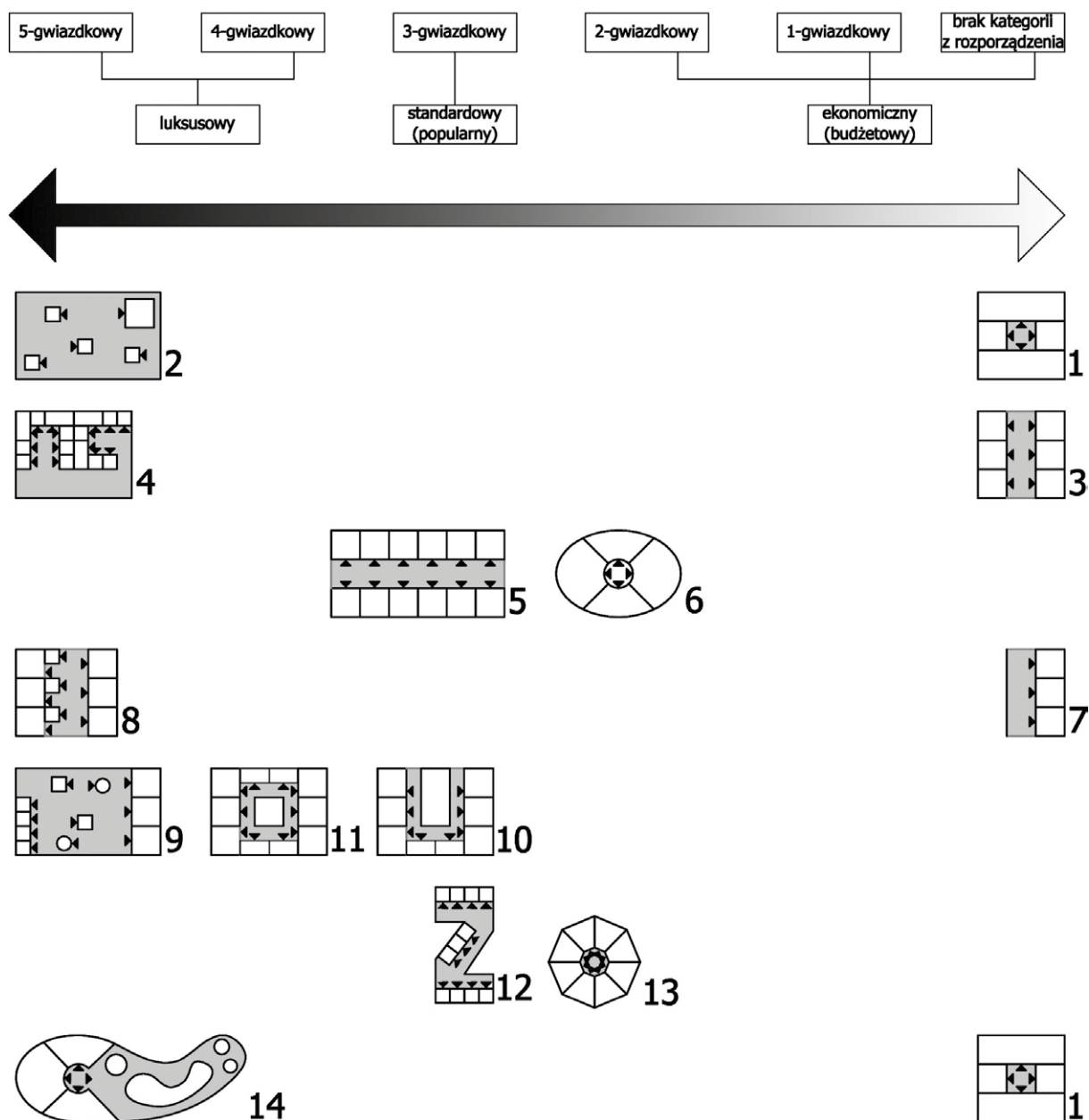
- dbałość o zwiększanie funkcjonalności, w tym elastyczności doboru usług i aranżacji przestrzeni architektonicznej (zmiany społeczne, gospodarcze i praktyczne),
- zwiększanie hybrydyzacji przestrzeni architektonicznych celem podniesienia atrakcyjności stref (zmiany społeczne, gospodarcze i praktyczne),
- częste wprowadzanie nowoczesnych rozwiązań technicznych i technologicznych w powiązaniu z elementami architektury (zmiany społeczne),
- wprowadzanie w strefy wielofunkcyjne elementów i usług kultury, dzięki czemu również można z powodzeniem zwiększać konkurencyjność danej placówki (zmiany społeczne),
- integracja stref wielofunkcyjnych publicznych z podobnymi zespołami w otoczeniu, tym samym wzmacnianie dostępności usług własnych (zmiany gospodarcze),
- integracja części gastronomicznych z otoczeniem hotelu celem lepszego otwarcia budynku dla mieszkańców danego miasta (zmiany gospodarcze i społeczne).

Wymienione zalecenia można stosować zarówno przy planowaniu nowych inwestycji, jak i w modernizacji starych. Ze względu na sugestie dążenia do zwiększenia funkcjonalności i rentowności omówionych stref ogólnodostępnych wskazówki można też wykorzystać w przypadku innych obiektów użyteczności publicznej.

6.3. Typ placówki i systematyka jej przestrzeni ogólnodostępnej w ramach projektowania zintegrowanego (wniosek trzeci)

Wśród obiektów kategoryzowanych jako 1- i 2-gwiazdkowe sporadycznie spotykane są budynki oferujące interesujące rozwiązania stref ogólnodostępnych. Wiąże się to z niewielką wymaganą powierzchnią stref holi czy ze stosunkowo małym zapotrzebowaniem na gastronomię, co wykazano w podrozdz. 3.1 i 3.2. Również przywołane przykłady istniejących rozwiązań praktycznych stanowią potwierdzenie tego, że najbogatszych rozwiązań pod kątem architektonicznym i oferty usług należy szukać w obiektach od 3- do 5-gwiazdkowych (podrozdz. 3.4, rozdz. 4 i 5). W związku z tym **można wnioskować o powiązaniu między standardem a typem architektonicznym hotelu i jego strefą ogólnodostępną** – jest to również **powiązanie między kategoryzacją obiektu, charakterem jego części dostępnej publicznie i nazewnictwem dodatkowym danej placówki**. Powiązania te przedstawiono na schemacie blokowym (rys. 41) stanowiącym podsumowanie typologii zbiorczej hoteli sformułowanej w podrozdz. 4.4 monografii.

Tablica 13. Płynna zależność między kategoryzacją i standardem hotelu a sposobem aranżacji układu przestrzenno-funkcjonalnego jego przestrzeni ogólnodostępnej z uwzględnieniem autorsko określonych układów: 1) zwarty, 2) rozluźniony, 3) prosty, 4) gniazdowy, 5) linearny, 6) centralny, 7) dwutraktowy, 8) pięciotraktowy, 9) krajobrazowy (kombi), 10) atrialny, 11) dziedzińcowy, 12) oparty na literze alfabetu, tu „Z”, 13) oparty na podstawowej figurze geometrycznej, tu ośmiobok, 14) o różnicowanej geometrii. Układy prostokątne: 1–5, 7–13, układy krzywoliniowe: 6 i 14. (Oprac. autorskie)

- **Dobór właściwego typu placówki hotelowej według zbiorczej szczegółowej typologii hoteli**, dzięki temu jest możliwe określenie ogólnej metody projektowania danego budynku i jego stref ogólnodostępnych.
 - **Wybór** ze zbiorczej szczegółowej typologii hoteli **kategoryzacji od 1- do 5-gwiazdkowej** dla placówki, w której określone będą wymogi prawne dotyczące stref ogólnodostępnych.
 - **Wybór dodatkowego nazewnictwa placówki** umożliwiającego sprecyzowanie programu przestrzenno-funkcjonalnego części publicznych.
- **Dobór typów z autorskiej systematyki szczegółowej przestrzeni ogólnodostępnej**, na podstawie której można określić rozwiązania architektoniczne tych stref.
- **Dobór rozwiązań szczegółowych na podstawie zaleceń** dotyczących szczegółowego projektowania zintegrowanego.

Tabela 4. Wybrane obiekty hotelowe – ich kategoria, standard i układ przestrzenno-funkcjonalny (oprac. autorskie)

Nazwa i lokalizacja obiektu	Liczba gwiazdek	Standard	Dodatkowe nazewnictwo	Typ układu przestrzenno-funkcjonalnego przestrzeni ogólnodostępnej
3-gwiazdkowe				
Stratosphere, Las Vegas (USA)	3	standardowy	kasyno	rozluźniona/liniowa/trójtaktowa/krajobrazowa prostokreślna
Vienna House Andel's Prague, Praga (Czechy)	3	standardowy	–	zwarta / gniazdowa / od jednotraktowej do pięciotraktowej / oparta na literze „L” / prostokreślna
Hotel Cordoba Centro, Kordoba (Hiszpania)	3	standardowy	–	zwarta / prosta / linearna / mieszana od jednotraktowej do trójtaktowej / prostokreślna
4-gwiazdkowe				
Palmer House Hilton, Chicago, (USA)	4	luksusowy	–	rozluźniona/gniazdowa/wielotraktowa/krajobrazowa/prostokreślna
Hyatt Regency Atlanta, Atlanta (USA)	4	luksusowy	–	rozluźniona / gniazdowa / centralna / krajobrazowa / atrialna / prostokreślna mieszana z krzywoliniową
Puro, Wrocław (Polska)	4	luksusowy	–	rozluźniona / gniazdowa / wielotraktowa / krajobrazowa / dziedzińcowa / oparta na literze „H” / prostokreślna
The Mirage, Las Vegas (USA)	4	luksusowy	–	rozluźniona / gniazdowa / centralna mieszana z wielotraktową / prostokreślna mieszana z krzywoliniową
Caesars Palace, Las Vegas (USA)	4	luksusowy	kasyno	rozluźniona/gniazdowa/wielotraktowa/krajobrazowa/krzywoliniowa
5-gwiazdkowe				
Monopol, Wrocław (Polska)	5	luksusowy	–	rozluźniona / linearna / od jedno- do trójtaktowej / atrialna / oparta na literze „L” / prostokreślna
The Granary – La Suite Hotel, Wrocław (Polska)	5	luksusowy	butikowy	rozluźniona/gniazdowa/centralna/dziedzińcowa/trójtaktowa/prostokreślna
Hotel NH Collection Barcelona Tower, Barcelona (Hiszpania)	5	luksusowy	–	rozluźniona / liniowa / od jednotraktowej do trójtaktowej / prostokreślna
Baltic Plaza Hotel Medi Spa, Kołobrzeg (Polska)	5	luksusowy	SPA	rozluźniona/gniazdowa/krajobrazowa/krzywoliniowa
Imperial Hotel, Tokio (Japonia)	5	luksusowy	–	rozluźniona / gniazdowa / mieszana centralna z wielotraktową / atrialna – kilka atriów / prostokreślna

6.4. Podsumowanie

W prezentowanej monografii zdefiniowano pojęcie wielofunkcyjnej hotelowej przestrzeni ogólnodostępnej i przedstawiono zmiany, jakie nastąpiły w jej obrębie od lat 80. XX w., ze szczególnym uwzględnieniem obserwowanego wzrostu aktywności użytkowników, w ramach jednej strefy (do tej pory monofunkcyjnej). (Patrz podrozdz. 1.3). Analizie poddano wszystkie kluczowe elementy rzutu jak: zagospodarowanie terenu, hol, gastronomię, odnowę biologiczną i sport, centra konferencyjne i kasyna, zwracając uwagę na transformacje architektoniczne i współczesne tendencje projektowe – realizacja pierwszego założonego celu.

Przywołane definicje i źródła literaturowe (patrz rozdz. 1–2), a także omówienie transformacji architektonicznych na tle zmian społecznych, gospodarczych i politycznych (patrz rozdz. 3) stanowiły punkt wyjścia do opracowania typologii dotyczących systematyki ogólnej i szczegółowej hoteli oraz ich przestrzeni ogólnodostępnych, na podstawie której dokonano autorskiego uporządkowania – realizacja celu drugiego pracy. Każdy z typów i podtypów wymienionych zestawień został opisany pod kątem najważniejszych cech i elementów wyróżniających. (Patrz rozdz. 4).

Usystematyzowanie pojęć i wiedzy umożliwiło przeprowadzenie szczegółowych analiz elementów projektowych przestrzeni ogólnodostępnej w obszarze stylu i estetyki, utopii i kiczu, uniwersalnego dostępu i wyposażenia, rozwiązań zrównoważonych i parametrów mikroklimatu, akustyki, widoczności i oświetlenia, materiałów oraz aktywizacji życia społecznego. Podkreślono związki poszczególnych elementów ze sobą, ich wzajemny wpływ, a także oddziaływanie na całość architektury i w efekcie na użytkowników. Całość tego procesu nazwano projektowaniem zintegrowanym, co jest określeniem autorskim. W ten sposób zrealizowano trzeci cel pracy. (Patrz rozdz. 5).

Ostatnim – czwartym celem, jaki sobie założono w niniejszej monografii, było sformułowanie zaleceń i wskazówek dotyczących przestrzeni ogólnodostępnych hoteli związanych z europejskimi dokumentami służącymi kategoryzacji hoteli. Zalecenia te opracowano w postaci wniosków pierwszego i drugiego (patrz podrozdz. 6.1 i 6.2), rozważania związane z zależnościami zawarto w głównej części pracy. (Patrz rozdz. 3).

6.5. Zastosowanie i rozwój badań

Niniejsze opracowanie ze względu na przekrojowy i syntetyczny charakter jest wkładem w teorię architektury obiektów użyteczności publicznej, ponieważ zaprezentowano w niej aktualny stan rozwoju przestrzeni ogólnodostępnych, metody i tendencje przyjmowane w ich projektowaniu, współczesne style i trendy, poruszono zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa i komfortu użytkowania przestrzeni ogólnodostępnych oraz ergonomii. Dzięki zaproponowanym typologiom i syntezom można poszerzyć i usystematyzować wiedzę, mogą one także stanowić podstawę do kontynuacji pracy naukowej i dydaktycznej. W związku z dynamicznym rozwojem branży hotelarskiej, ciągłym tworzeniem nowych produktów i usług w jej zakresie, a także z szybkimi zmianami w ramach technologii budowlanych i narzędzi do komputerowego wspomagania projektowania opracowanie jest przydatne jako aktualizacja wiedzy. Ponadto można wskazać na jego znaczenie w praktyce, tj. w działalności projektowej architektonicznej, a także w inwestowaniu, zarządzaniu i rozwoju placówek hotelowych.

Jak zauważono w podrozdz. 1.1 (dotyczącym uzasadnienia podjęcia tematu) wypunktowane zmiany odnoszące się do ogólnodostępnych przestrzeni hotelowych są również charakterystyczne dla innych obiektów użyteczności publicznej. Przykładem mogą być duże komercyjne centra handlowe, w których wiodąca funkcja handlowa nie jest już najważniejsza, a bez rozbudowanej gastronomii, kina, węzła komunikacji i biurowca tego typu obiekt nie może zaistnieć w centrach europejskich miast. Podobnie w przypadku budynków jak galerie sztuki, muzea czy kina – rozwiązanie bez handlu, gastronomii, rekreacji, interaktywnych i multimedialnych ekspozycji jest obecnie praktycznie niespotykane. Stąd zalecenia sformułowane w niniejszej monografii mogą zostać wykorzystane w innych opracowaniach.

6.6. Dalsze tendencje w rozwoju ogólnodostępnych przestrzeni w hotelach (wniosek czwarty)

W zakresie dalszego kierunku rozwoju przestrzeni publicznych w europejskim hotelarstwie można przewidzieć, że **wzmacniana będzie wielofunkcyjność i hybrydyzacja stref ogólnodostępnych w ramach strategii radzenia sobie z rosnącą konkurencją na rynku usług i poszukiwaniem stabilności zysków**. Stopniowo będą się rozrastać powierzchnie: handlowe, usługowe i przeznaczone na relaks czy rozrywkę. Tendencja ta będzie się utrzymywać w placówkach od 3- do 5-gwiazdkowych, a zacznie się zarysowywać w obiektach 1- i 2-gwiazdkowych.

Pewną przeciwwagę do postępującej komercjalizacji usług i oferty jest coraz chętniej promowane, ale też poszukiwane przez klientów, **wiązanie hoteli z działalnością w zakresie usług kultury**. Coraz częściej spotykane będzie eksponowanie dzieł sztuki, rękodzieła artystycznego, współpraca z lokalnymi twórcami w zakresie dekoracji, organizacja wydarzeń kulturalnych czy użyczenie przestrzeni na cele warsztatów, przedstawień, performance'ów czy spotkań z twórcami, a także wiązanie stref publicznych hoteli z kinami, teatrami, kabaretami. Coraz ważniejsze będzie też **powiązanie z regionem i lokalnymi tradycjami**. Pozytywnym zjawiskiem jest stałe wzmacnianie się tego trendu. Stanie się to codziennością nie tylko w placówkach 4- i 5-gwiazdkowych, lecz także 3-gwiazdkowych. Spodziewać się można pewnych niewielkich działań związanych z kulturą lub regionem w placówkach budżetowych.

Kolejne istotne tendencje rozwojowe ogólnodostępnych stref hotelowych w najbliższej przyszłości przewiduje się w nurcie zrównoważonym. Nie jest on nietrwałą modą – obecnie ma charakter tendencji globalnej. Co więcej w nowo wprowadzanych zmianach w europejskich przepisach prawa budowlanego sugeruje się jego trwałość i przyszłościowy charakter. Dlatego **należy wiązać rozwój europejskich stref ogólnodostępnych w hotelach z podejściem prozdrowotnym i prośrodowiskowym**, bez względu na kategorię przedsiębiorstwa.

Można również zauważyć, że zwiększa się liczba ograniczeń w rozwoju branży. Istotne są różnego rodzaju zawirowania ekonomiczne, np. kryzys paliwowy, ale też polityczne i związane z postępującą destabilizacją w polityce i życiu społecznym. Do tego narastająca liczba ataków terrorystycznych w Europie będzie skutkować **potrzebą docelowego zwiększania ochrony placówek** – i to nie tylko w formie na przykład wzmacniania monitoringu czy konieczności wzrostu liczby pracowników ochrony, lecz także w zakresie konieczności przeprowadzenia modyfikacji w samej architekturze. Istotne jest przy tym, aby charakterystyczna cecha ogólnodostępnych przestrzeni hotelowych, czyli otwartość pozostała zachowana.

Ponieważ branża hotelarska wymaga myślenia perspektywicznego, stąd **będzie się rozwijać nurt projektowania zintegrowanego**. W jego ramach dbałość o aspekt przyjazności człowiekowi i środowisku – humanizacja przestrzeni będzie się przejawiać w coraz częstszym stosowaniu rozwiązań naturalnych w miejsce technicznych. Promowane będą lokalne, odnawialne materiały, które pozwalają zadbać o zdrowie i dobre samopoczucie użytkowników przez bliższy ich kontakt z naturą. Tym samym strefy ogólnodostępne mają szansę lepiej wpisywać się w lokalny, ale i miejski krajobraz.

Na koniec można stwierdzić, że zaobserwowane tendencje rozwojowe mają w przewadze charakter pozytywny. Dzięki nim istnieje szansa na wzrost konkurencyjności i wielofunkcyjności placówek hotelowych, a także ukierunkowanie zmian na zwiększenie w nich funkcji kultury, m.in. tradycji budowlanych lokalnych czy regionalnych, promocję zdrowia i ochrony środowiska naturalnego. Będą one też sprzyjały tworzeniu architektury ogólnodostępnych przestrzeni hotelowych odbieranej jako gościnna, bezpieczna, przyjazna wszystkim użytkownikom i zharmonizowana z kontekstem.

Bibliografia

1. Adamczyk B., *Kryteria doboru wyposażenia i kosmetyków do koncepcji SPA*, „Hotelarz. Raport z rynku hotelarskiego w Polsce” 2012, s. 58–61.
2. *ArAc Multibook*, Międzynarodowe Partnerstwo 3 Multibook, projekt LLP transferu innowacji nr 2013-1-PL1-LEO05-37588, b.m., 2015.
3. *Architektura Wrocławia*, t. 2: Urbanistyka, red. J. Rozpędowski, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1995.
4. *Atlas architektury Wrocławia*, t. 1: *Budowle sakralne. Świeckie budowle publiczne*, red. J. Harasimowicz, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1997.
5. Auge M., *Architektura jako iluzja i aluzja*, w: *Co to jest architektura. Antologia*, t. 2, red. A. Budnak, Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha, Kraków 2008, s. 261–269.
6. A'zami A., *Badgir in traditional Iranian architecture*, w: *International Conference Passive and Low Energy Cooling 1021 for the Built Environment*, Grecja 2005, s. 1021–1026.
7. Banach A., *O kiczu*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1968, s. 9, 10, 18, 340, 341.
8. Barańska K., *1 + 7 + 1 = 9 h 9 h / nine hours*, „Architektura & Biznes” 2011, nr 10, s. 66–69.
9. Barron M., *Auditorium Acoustics and Architectural Design*, Taylor & Francis Group, Londyn 1993.
10. Beelitz K., Forster N., *Breslau/Wrocław. Przewodnik po architekturze modernistycznej*, Via Nova, Wrocław 2006.
11. Berdychowska E., Gawron K., Hoła B., *Management of hotel real estate in Wrocław city in context of hotel base preparations for the European Football Championships EURO 2012*, „Budownictwo i Inżynieria Środowiska” 2011, t. 2, nr 4, s. 469–474.
12. Berndt B., Ciach S., Dudek I., Jabłońska J., Kłak P., *Puro. Inteligentny hotel we Wrocławiu*, „Świat Architektury” 2011, nr 6, s. 32–40.
13. Biegański P., *Architektura. Sztuka kształtowania przestrzeni*, WAiF, Warszawa 1974.
14. Błądek Z., *Hotele. Programowanie, projektowanie, wyposażenie*, Palladium, Poznań 2001.
15. Błądek Z., *Hotele bez barier. Przystosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych*, Albus, Poznań 2003.
16. Błądek Z., Tulibacki T., *Dzieje krajowego hotelarstwa. Od zajazdu do współczesności*, Albus, Poznań 2003.
17. Bobak D., Martyniak K., *Hotel Bukovina*, „Świat Architektury” 2011, nr 7, s. 73, 74.
18. Bonenberg A., *Przekształcanie przestrzeni miejskich społeczeństwa informacyjnego*, w: *Odnova krajobrazu miejskiego. Ular 6. Miasto – miejsca ludziom przyjazne. Idee – koncepcje – realizacje. Monografia*, t. 1, red. N. Juzwa, A. Sulimowska-Ociepka, Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, Gliwice 2012, s. 25–30.
19. Borràs M., *Hotel spaces*, Rockport Publishers, Beverly 2008.
20. Bradbury D., *Mountain modern. Contemporary homes in high places*, Thames & Hudson, London 2016.
21. Brawley E.C., *Design innovations for aging and Alzheimer's. Creating caring environments*, Wiley, Hoboken 2006.
22. Broniewski T., *Historia architektury dla wszystkich*, Ossolineum, Wrocław 1990.
23. Brown D.S., Venturi R., *Zapomniana symbolika formy architektonicznej*, Karakter, Kraków 2013.
24. Budnak A., *Obsesja. Pomiędzy precyzją i wyobraźnią*, w: *Co to jest architektura. Antologia*, t. 2, red. A. Budnak, Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha, Kraków 2008.
25. Butlewski M., Jabłońska J., *Ergonomic model of hotel service quality for the elderly and people with disabilities*, w: *Occupational safety and hygiene II*, red. P.M. Arezes, CRC Press / Balkema, Leiden 2014, s. 633–638.
26. Charytonowicz J., *Zasady kształtowania laboratoryjnych stanowisk pracy*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1994.
27. Chądzyński W., *Wrocław, jakiego nie znacie*, Via Nova, Wrocław 2011.
28. Chmielewski J.W., *Architektura europejskiej przestrzeni kongresowej*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2010.
29. Ciach S., Pulikowski J., *Hotel Remes. Obiekt o rozbudowanym zapleczu sportowym*, „Świat Architektury” 2010, nr 4, s. 10–14.
30. *Co to jest architektura. Antologia*, t. 2, red. A. Budnak, Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha, Kraków 2008.
31. Collins A., *Mowa ciała. Co znaczą nasze gesty?*, RYTM, Warszawa 2001.
32. Dominik P., Drogoń W., *Organizacja przedsiębiorstwa hotelarskiego*, Almamer, Warszawa 2009.
33. *Cool Hotels. Ecological*, red. Massó P., teNeues, Kempen 2007.
34. *Cool hotels USA*, red. M.N. Kunz, teNeues, Kempen 2008.
35. *Czysta Turystyka, czyli odpowiedź na potrzeby współczesnego turysty*, red. I. Starowiejska, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków 2011.
36. Davies N., Moorhouse R., *Mikrokosmos. Portret miasta środkowoeuropejskiego*, Znak, Kraków 2012.
37. Deasy C.M., *Design Places for People. A Handbook of Human Behavior for Architects, Designers and Facility Managers*, wybór T.E. Lasswell, Watson-Guptill, New York 1985.
38. Dettbarn-Reggentin J., *Podstawy socjologiczne*, w: W. Mayer-Bohe, *Budownictwo dla osób starszych i niepełnosprawnych*, tłum. E. Piliszek, Arkady, Warszawa 1998.

39. Dominiczak J., *Dotyk i pieszczota: subtelne terytoria architektury dialogicznej*, w: *Co to jest architektura. Antologia*, t. 2, red. A. Budnak, Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha, Kraków 2008, s. 73–91.
40. Dżus G., *Ekspozycja walorów historycznych. Hotel konferencyjny Krasicki w Lidzbarku Warmińskim*, „Świat Architektury” 2011, nr 12, s. 98–102.
41. Eysymontt R., Jagiełło-Kończyk M., *Art. Hotel*, w: *Leksykon architektury Wrocławia*, red. R. Eysymontt, J. Ilkosz, A. Tomaszewicz, J. Urbanik, Via Nova, Wrocław 2011.
42. Fabiańska P., Łękawa L., *Hotele Sieci Louvre Hotels. Campanile i Premiere Classe we Wrocławiu*, „Świat Architektury” 2012, nr 9, s. 52–57.
43. Fiałkowski W., *Siedmiu architektów XX wieku*, KAW, Warszawa 1981.
44. Findley K., Holm F., *Co „nie” jest architekturą?*, w: *Co to jest architektura. Antologia*, t. 2, red. A. Budnak, Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha, Kraków 2008, s. 293–337.
45. Gaczol T., *Wentylacja naturalna. Systemy nawiewu*, „Czasopismo Techniczne” 2007, nr 4-A, s. 65–70.
46. Galindo M., *Chalets. Trendsetting mountain treasures. Des demeures très tendance à la montagne*, Braun, Salenstein 2014.
47. Galindo M., *Resort design*, Braun, Salenstein 2012.
48. Gehl J., *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych*, tłum. A.M. Urbańska, RAM, Kraków 2013.
49. Ghirardo D., *Architektura po modernizmie*, Via, Wrocław 1999.
50. Giekes V., Oosterhuis K., *Wywiad z Kasem Oosterhuisem*, „Luminous” 2011, nr 6, s. 8, 9.
51. Gołota U., *Architektura po roku 1989*, w: *Leksykon architektury Wrocławia*, red. R. Eysymontt, J. Ilkosz, A. Tomaszewicz, J. Urbanik, Via Nova, Wrocław 2011, s. 147–152.
52. Gossel P., Leuthauser G., *Architektura XX wieku*, t. 1, Taschen, b.m. 2010.
53. Gossel P., Leuthauser G., *Architektura XX wieku*, t. 2, Taschen, b.m. 2010.
54. Gościński M., *Plastik plastikowi nierówny*, w: *Ulica ekologiczna*, Wydawnictwo Jestem Eko, Warszawa 2012.
55. Górską-Karpińska M., *Grand Hotel Sopot*, Veda, Warszawa 2013.
56. Grandjean E., *Ergonomia mieszkania. Aspekty fizjologiczne i psychologiczne w projektowaniu*, Arkady, Warszawa 1978.
57. Gregorczyk A., *Sztuka harmonijnego dopasowania. Rewitalizacja bydgoskich Młynów Kentzera*, „Zawód: Architekt” 2011, nr 5, s. 30–37.
58. Gregory R., *Key Contemporary Buildings. Plans, sections and elevations*, Laurence King Publishing, b.m. 2008.
59. Gwóźdź E., *Ekologia w architekturze i budynki zielone*, „Świat Architektury” 2012, nr 6, s. 98–100.
60. Haduch B., Haduch M., *Hotele Aleliers Jean Nouvel*, „Architektura & Biznes” 2011, nr 10, s. 44–65.
61. Hall E.T., *Ukryty wymiar*, Muza, Warszawa 2005.
62. Hart S., *EcoArchitecture the work of Ken Yeang*, red. D. Littlefield, Wiley, b.m. 2011, s. 22, 30, 46–49, 104–109.
63. *Hotel Andel's. Przebudowa zabytkowej łódzkiej przędzalni na hotel*, red. J. Jabłońska, S. Ciach, A. Osiński, K. Cawricz, M. Buczek, „Świat Architektury” 2010, nr 1, s. 26–30.
64. *Hotel Design*, red. J. Minguet, Instituto Monsa de Ediciones, Barcelona 2007.
65. *Hotel Granary. Rozbudowa słodowni Pańskiej we Wrocławiu*, red. J. Jabłońska, S. Ciach, A. Osiński, K. Cawricz, M. Buczek, „Świat Architektury” 2010, nr 6, s. 68–72.
66. *Hotel Hilton. Na gdańskim nabrzeżu*, red. J. Jabłońska, S. Ciach, A. Osiński, K. Cawricz, M. Buczek, „Świat Architektury” 2010, nr 6, s. 34–38.
67. *Hotel z pomysłem*, „Hotelarz” 2010, nr 1(576), s. 30–38.
68. Hubertus A., *Strategien und Typologien im Hotelwesen. Staregies and Typologies in Hotel Desing*, „Detail” 2007, nr 3, s. 172–181.
69. Jabłońska J., *Architektura i wyraz plastyczny greckich zabudowań wyspiarskich na przykładzie hoteli na Kos*, „Świat Architektury” 2013, nr 7/8, s. 88–93.
70. Jabłońska J., *Dwór Oliwski. Pięciogwiazdkowy hotel w zabytkowym zespole z XVIII i XIX w.*, „Świat Architektury” 2011, nr 10, s. 102–104.
71. Jabłońska J., *Hotele w Polsce. Program funkcjonalny a typologia*, „Świat Architektury” 2012, nr 8, s. 98–103.
72. Jabłońska J., *Hotele. Zagadnienia prawne*, „Świat Architektury” 2010, nr 7, s. 64–66.
73. Jabłońska J., *Kuchnie restauracyjne. Porady projektowe*, „Świat Architektury” 2010, nr 4, s. 71–73.
74. Jabłońska J., *Redefinition on hotel concept. Communicating ideas from old town inn to nowadays intelligent self-service facility*, w: „ICAR 2012. (Re)writing history.”, red. D. Comşa, B.-G. Jöger, Editura Universitara Ion Mincu, Bukareszt 2012.
75. Jabłońska J., *Transformacje fasad współczesnych hoteli pod wpływem technologii i ekonomii*, w: *Nowoczesność w architekturze. Integracja, identyfikacja, innowacja*, t. 4, red. M. Balcer-Zgraja, Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, Urząd Miasta Tychy, Gliwice–Tychy 2013, s. 49–56.
76. Jabłońska J., *Współczesne hotele Wrocławia*, w: *Miasto w kulturze*, red. E. Przesmycka, E. Trocka-Leszczynska, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2012, s. 375–386.
77. Jabłońska J., Kopczyk D., *Preferencje użytkowników hoteli w zakresie produktu i usług*, „Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie” 2015, t. 27, nr 2/3, s. 123–132.

78. Jabłońska J., Krajewska J., *Obiekty małej architektury związane z ofertą turystyczną miasta Wrocławia w kontekście urbanistycznym i życiu społecznym miasta. Projekt „Interakcja pawilon kulturalny” – program i założenia podstawowe*, w: *Odnova Krajobrazu Miejskiego*. ULAR 6, t. 1, red. N. Juzwa, A. Sulimowska-Ociepka, Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, Gliwice 2012, s. 57–62.
79. Jabłońska J., Kurzeja W., *Obiekt na zboczu góry. Odyssey ClubHotel Wellness & SPA.*, „Świat Architektury” 2011, nr 8, s. 76–78, 80.
80. Jabłońska J., Lewicki P., Łatak K., CorteVerona. Wywiad z Kazimierzem Łatakem i Piotrem Lewickim z Biura Projektów Lewicki Łatak z Krakowa, „Świat Architektury” 2010, nr 3, s. 44–48.
81. Jabłońska J., Trocka-Leszczyńska E., *Ecology for the architecture of large hotel space*, w: *Eco-architecture V. Harmonisation between architecture and nature*, red. C.A. Brebbia, R. Pulselli, WIT Press, Southampton, Boston 2014, s. 69–80.
82. Jabłońska J., Trocka-Leszczyńska E., *Ergonomic solutions for large hotel spaces*, w: *Advances in human factors and sustainable infrastructure*, red. J. Charytonowicz, Danvers 2014, s. 128–137.
83. Jaremen D.E., *Ofensywa jakości dla hoteli i pensjonatów. Kierunki doskonalenia jakości. Metodologia badań*, Partnerstwo na Rzecz Rozwoju. Nowe szanse dla transgranicznego rynku pracy i gospodarki Euroregionu Nysa, Jelenia Góra 2006.
84. Jasiak A., Swereda D., *Ergonomia osób niepełnosprawnych*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2009.
85. Jasiński A., *Waszyngton – miasto ogród. Fortyfikacja i defortyfikacja stolicy USA w latach 1995–2011*, w: *Odnova Krajobrazu Miejskiego*. ULAR 6, t. 1, red. N. Juzwa, A. Sulimowska-Ociepka, Wydział Architektury Politechniki Śląskiej Gliwice 2012.
86. Jencks C., *Architektura postmodernistyczna*, tłum. B. Gadowska, Arkady, Warszawa 1987.
87. Jodidio P., *Architecture Now! 4*, Taschen, b.m. 2010.
88. Jodidio P., *Architecture Now! 6*, Taschen, b.m. 2009.
89. Kirschke P., *Hotel Orbis Wrocław*, w: *Leksykon architektury Wrocławia*, red. R. Eysymontt, J. Ilkosz, A. Tomaszewicz, J. Urbanik, Via Nova, Wrocław 2011.
90. Kirschke P., *Hotel Qubus*, w: *Leksykon architektury Wrocławia*, red. R. Eysymontt, J. Ilkosz, A. Tomaszewicz, J. Urbanik, Via Nova, Wrocław 2011.
91. Kirschke P., *Hotel Wrocław*, w: *Atlas architektury Wrocławia*, t. 1: *Budowle sakralne. Świeckie budowle publiczne*, red. J. Harasimowicz, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1997, s. 211.
92. Kleihues J., *Co to jest architektura. Antologia*, t. 2, red. A. Budnak, Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha, Kraków 2008, s. 463–479.
93. Knirsch J., *Hotels. Planen und Gestalten. Leinfelden-Echterdingen*, Verlagsanstalt Alexander Koch, b.m. 1997.
94. Kołakowski W., *Condo-boom*, w: „Hotelarz. Raport z rynku hotelarskiego w Polsce” 2011, s. 32–40.
95. Kołakowski W., *Idealna sala na konferencje*, w: „Hotelarz. Raport z rynku hotelarskiego w Polsce” 2012, s. 48–51.
96. Konieczny B., *Design pod strzechą. Projekt hotelu w Puszczykowie*, „Świat architektury” 2010, nr 2, s. 40–43.
97. Koolhaas R., *Deliryczny Nowy York*, tłum. D. Żukowski, Karakter, Kraków 2013.
98. Korzeniowska-Rejmer E., *Radon w gruncie i techniki redukcji jego stężenia w obiektach budowlanych*, „Czasopismo Techniczne Politechniki Śląskiej” 2008, 1-Ś, s. 73–88.
99. Kosar L., *Lifestyle Hotels – New Paradigm Of Modern Hotel Industry*, „Broj” 2014, nr 14, s. 39–50.
100. Kowalska M., *Hotel Platinum*, w: *Leksykon architektury Wrocławia*, red. R. Eysymontt, J. Ilkosz, A. Tomaszewicz, J. Urbanik, Via Nova, Wrocław 2011, s. 619, 620.
101. Kozak B., *Kształtowanie architektury proekologicznej. Rozwiązania proekologiczne a architektura budynku*, w: *Habitaty pro-eko-logiczne*, red. Z. Bać, Wrocław 2010, s. 128–132.
102. Krzechowicz G., *Ekologia i funkcjonalizm*, w: „Architektura & Biznes” 2012, nr 02, s. 25.
103. Kulowski A., *Akustyka sal*, Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2007.
104. Kuryłowicz E., *Warunki uzyskania prawdziwej przestrzeni publicznej dla wszystkich, czyli „celem jest środek” w ramach dwugłosu: „Po co przestrzeń miejska musi być dostępna dla wszystkich?”*, w: E. Kuryłowicz, S. Kuryłowicz, *Pasja i pragmatyzm. Człowiek. Architektura. Wolność*, Trygon, b.m. 2010, s. 272–280.
105. Kuryłowicz S., *Poszukiwanie wartości w architekturze – przestrzeń publiczna dla nowej publiczności*, w: E. Kuryłowicz, S. Kuryłowicz, *Pasja i pragmatyzm. Człowiek. Architektura. Wolność*, Trygon, b.m. 2010, s. 44–50.
106. Kuryłowicz S., *Tradycja i nowoczesność – problemy tożsamości architektury współczesnego miasta*, w: E. Kuryłowicz, S. Kuryłowicz, *Pasja i pragmatyzm. Człowiek. Architektura. Wolność*, Trygon, b.m. 2010, s. 51–56.
107. Le Bon G., *Psychologia tłumu*, Antyk, Kęty 2004.
108. Le Corbusier, *W stronę architektury*, tłum. T. Swoboda, Fundacja Centrum Architektury, Warszawa 2012.
109. *Leksykon architektury Wrocławia*, red. R. Eysymontt, J. Ilkosz, A. Tomaszewicz, J. Urbanik, Via Nova, Wrocław 2011.
110. Leśniakowska M., *Architektura w Warszawie, lata 1945–1965*, Arkada Pracownia Historii Sztuki, Warszawa 2003.
111. Lewacki K., *Przyszłość polskich miast – wpływ zmian demograficznych i globalizacji na strukturę funkcjonalno-przestrzenną*, w: *Miasto w kulturze*, red. E. Trocka-Leszczyńska, E. Przesmycka, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2012, s. 23–32.
112. Małachowicz E., *Stare Miasto we Wrocławiu. Zniszczenie, odbudowa, program*, PWN, Warszawa 1976.

113. Mayer-Bohe T., *Podstawy budowlano-prawne*, w: W. Mayer-Bohe, *Budownictwo dla osób starszych i niepełnosprawnych*, tłum. E. Piliszek, Arkady, Warszawa 1998, s. 36–39.
114. Mayer-Bohe W., *Budownictwo dla osób starszych i niepełnosprawnych*, tłum. E. Piliszek, Arkady, Warszawa 1998.
115. Miklewski J., *Pomysł na hotel*, „Hotelarz. ABC Inwestycji Hotelowych” 2010/2011, s. 18, 19.
116. Miller C., *Alpenorte. Über Nacht in besonderer Architektur. Alpineretreats. Unique hotel architecture*, Institut für Internationale Architektur Dokumentation, München 2014.
117. Misztal A., Butlewski M., *Life Improvement at Work*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2012.
118. Moles A., *Kicz, czyli sztuka szczęścia. Studium o psychologii kiczu*, tłum. A. Szczepańska, E. Wende, PIW, Warszawa 1978, s. 13–18, 20–24, 35, 96, 101.
119. *Motels, Hotels, Restaurants And Bars*. New York, F.W. Dodge Corp., b.m. 1960.
120. *Nad morzem. Sand Hotel – budynek sanatoryjno-hotelowy w Kołobrzegu*, red. J. Jabłońska, S. Ciach, A. Osiński, K. Cawricz, M. Buczek, „Świat Architektury” 2010, nr 3, s. 54, 55.
121. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Raport z wyników, Główny Urząd Statystyczny, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2012.
122. *Neues Bauen in den Alpen Architekturpreis 2006. Architettura contemporanea alpine Premio d'Architettura 2006. New alpine architecture Architecture prize 2006*, b. red., Birkhäuser, Basel 2008.
123. Neufert E., *Podręcznik projektowania architektoniczno-budowlanego. Podstawy, normy, przepisy dotyczące planowania, budowy, kształtowania architektonicznego, potrzebnych przestrzeni i związków między nimi, wymiarów budynków i pomieszczeń*, tłum. S. Gawroński, Arkady, Warszawa 2011.
124. Nieroda B., Gwizdak W., *Od neolitu do konstruktora i architekta. I z powrotem?!*, „Zawód: Architekt” 2013, nr 4(34), s. 98–102.
125. Niezabitowska E., *Projektowanie obiektów biurowych, cz. 1: Historia. Rodzaje obiektów biurowych*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 1997.
126. Nitsze E., *O sprzedaży usług hotelarskich*, „Hotelarz. ABC inwestycji hotelowych” 2010/2011, s. 18, 19.
127. Nowakowski P., *Ergonomiczne projektowanie strefy wypoczynkowej mieszkania*, praca dokt., Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2000, s. 187–216.
128. *Nowoczesne hotelarstwo. Od projektowania do wyposażenia*, red. Z. Błądek, Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna Adam, Warszawa 2010.
129. *Olimpic Park. Zespół uzdrowiskowo-hotelowy*, red. J. Jabłońska, S. Ciach, A. Osiński, K. Cawricz, M. Buczek, „Świat Architektury” 2010, nr 2, s. 36–38.
130. Osęka A., *Wstęp*, w: A. Moles, *Kicz czyli sztuka szczęścia. Studium o psychologii kiczu*, tłum. A. Szczepańska, E. Wende, PIW, Warszawa 1978, s. 5–11.
131. Patoleta A., *Pokój z łazienką*, w: „Hotelarz. Raport z rynku hotelarskiego w Polsce” 2012, s. 58–61.
132. Pawlonka A., Trocka-Leszczyńska E., *Economical aspects of thermal renovation of existing housing in Poland*, „Strategies and technologies for maintenance and modernisation of buildings. CIB W70 Tokyo Symposium, Japan 1994, t. 2”, Tokio 1994, s. 971–978.
133. Pawlonka A., Trocka-Leszczyńska E., *New structural solutions for outside walls in the aspect of energy-saving and improvement of thermal comfort in flats*, „Healthy buildings '94”, Technical University of Budapest, Budapest 1994, s. 375–380.
134. Popławski B., *Projektowanie szkół wyższych*, Arkady, Warszawa 1982.
135. Portman J., *Hotel public space*, w: W.A. Rutes, R.H. Penner, L. Adams, *Hotel Design. Planning and Development*, Norton and Company, New York 2001, s. 283.
136. Robson S., Pullman M., *Hotels. Differentiating with Design*, w: „Implications T. 03” 2002–2005, nr 06, s. 1–5.
137. Ronstedt M., Frey T., *Hotel buildings. Construction and Design Manual*, DOM, Berlin 2014.
138. Rutes A.W., Penner H.R., Lawrence A., *Hotel Design planning and Development*, Norton and Company, New York 2001.
139. Schwartz L., *Wprowadzenie*, w: Mayer-Bohe W., *Budownictwo dla osób starszych i niepełnosprawnych*, tłum. E. Piliszek, Arkady, Warszawa 1998.
140. Słowik R., *Od pomysłu do realizacji*, „Hotelarz. ABC inwestycji hotelowych” 2010/2011, s. 38–40.
141. Springer F., *Problem z WUWĄ*, „Architektura & Biznes” 2012, nr 2, s. 16–19.
142. Stobiecka B., *Bristol – reaktywacja. Hotel Bristol Art & Spa Sanatorium w Busku Zdroju*, „Świat Architektury” 2015, nr 1, s. 28–37.
143. Stobiecka B., *Na gruzowisku wapiennym. Hotel Vertigo w Gogolinie*, „Świat Architektury” 2015, nr 1, s. 28–37.
144. Szafler P.T., *Współczesna architektura polska*, Arkady, Warszawa 1988.
145. Szarozzyk P., *Krytka czasem krzywdzi, ale nie wolno się obrażać*, „Architektura” 2000, nr 11(17), s. 66.
146. Szczepanik-Dzikowski J., *Jaka architektura, taka krytyka*, „Architektura” 2000, nr 11(17), s. 66.
147. Szubstarski R., *Branża rozwija się cały czas*, „Hotelarz. ABC inwestycji hotelowych” 2010/2011, s. 6–11.
148. *The World's Best Hotels 2005*, red. E.S. McCrary, M. Teo, Bolding Books, Singapore 2005.
149. Thompson G., *Planning and design of library buildings*, Butterworth Architecture, Oxford 1991.
150. Thum G., *Obce miasto Wrocław 1945 i potem*, tłum. M. Słabicka, Via Nova, Wrocław 2005.

151. Tokajuk A., *Piękno, oryginalność, kicz i estetyka drugiej kategorii w architekturze współczesnej*, „Czasopismo Techniczne” 2007, z. 13: *Architektura*, z. 6-A, s. 438–442.
152. Tomaszewicz A., *Wrocławskie hotele w pierwszej połowie dziewiętnastego wieku*, w: *Architektura Wrocławia. Gmach*, t. 4, red. J. Rozpędowski, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1998.
153. Trocka-Leszczyńska E., *Modernization of existing buildings reduction of heat loss and energy consumption*, w: „Acta Academiae Polytechnicae. Pollack Mihaly. Pecs”, Węgry 1990, s. 200–203.
154. Trocka-Leszczyńska E.: *Regional architecture – passive cooling systems*, „Passive cooling of buildings”, Ateny 1999, s. 295–302.
155. Trocka-Leszczyńska E., Jabłońska J., *Can a hotel be ecological?*, w: *Eco-architecture IV. Harmonisation between architecture and nature*, red. C.A. Brebbia, WIT Press, Southampton Boston 2012, s. 115–125.
156. Trocka-Leszczyńska E., Jabłońska J., *Design of modern hotels – humanization of the residential environment*, „Universal access in human-computer interaction. Design methods, tools, and interaction techniques for Inclusion”, red. C. Stephanidis, M. Antona, Springer, Berlin 2013, s. 358–367.
157. Trocka-Leszczyńska E., Jabłońska J., *Ergonomia i ekologia współczesnych hoteli*, w: *Ergonomia w architekturze i urbanistyce. Kierunki badań w 2014 roku*, red. J. Charytonowicz, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ergonomicznego Oddział we Wrocławiu, Wrocław 2014, s. 105–113.
158. Trocka-Leszczyńska E., Jabłońska J., *Kitsch in architecture – contemporary Polish hotels*, w: „Universal access in human-computer interaction. Design for all and accessibility practice”, red. C. Stephanidis, M. Antona, Springer, Szwajcaria 2014, s. 279–290.
159. Trocka-Leszczyńska E., Jabłońska J., *Komfort użytkowania małych urządzeń elektronicznych w pracy, szkole i domu*, w: *Ergonomia w architekturze i urbanistyce. Kierunki badań w 2014 roku*, red. J. Charytonowicz, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ergonomicznego Oddział we Wrocławiu, Wrocław 2014, s. 147–154.
160. Trocka-Leszczyńska E., Jabłońska J., *Spatial transformations of architect's workplace due to development of computer aided design*, „Universal access in human-computer interaction. Design methods, tools, and interaction techniques for eInclusion”, red. C. Stephanidis, M. Antona, Springer, Berlin 2013, s. 348–357.
161. Trocka-Leszczyńska E., Jabłońska J., *Tendencies in contemporary architectural design of ecological hotels in Poland – a study of natural solutions*, „International Journal of Design & Nature and Ecodynamics” 2015, nr 2, s. 114–126.
162. Vickers G., *21st century hotel*, Laurence King Publishing, London 2005.
163. Watson H., *Hotel Revolution*, Wiley, Chichester 2005.
164. Weidinger H., *Hotels im Wandel der Zeit. Hotels in Course of History*, „Detail” 2007, nr 3, s. 154–158.
165. Wilczyński J., *Hotel i jego infrastruktura*, Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010.
166. Włodarczyk M., „Kijów” w Krakowie – czyli z dziejów upadku przestrzeni publicznej, „Archivolta” 2011, nr 3, s. 72–74.
167. Wokan B., Hasik M., *Architektura powinna wrócić do korzeni*, „Zawód: Architekt” 2013, nr 1/31, s. 20, 21.
168. *Z krakowskim akcentem. Hotel Best Western Premier w Krakowie*, red. J. Jabłońska, S. Ciach, A. Osiński, K. Cawricz, M. Buczek, „Świat Architektury” 2010, nr 3, s. 49–52.
169. *Z widokiem na Wawel*, tekst redakcji, „Świat Architektury” 2010, nr 1, s. 34–39.
170. Zając-Bilińska M., Kocyłowska K., *Komentarz do ustawy*, „Świat Architektury” 2010, nr 7, s. 67.
171. Zaniewska H., Berek R., *Proekologiczne budownictwo mieszkaniowe – filozofia czy rzeczywistość*, w: „Habitaty pro-eko-logiczne”, red. Z. Bać, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2010, s. 23–29.
172. Zieliński J., *Hotel Victoria*, „Kultura Liberalna” 2011, nr 107(4); <http://kulturaliberalna.pl/2011/01/25/zielinski-hotel-victoria/> (dostęp: 2.05.2013).
173. Zielonko-Jung K., Marchwiński J., *Łączenie zaawansowanych i tradycyjnych technologii w architekturze proekologicznej*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2012, s. 7, 40, 72–74.
174. Zielonko-Jung K., Marchwiński J., *Współczesna architektura proekologiczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 18–31.
175. Zumthor P., *Myślenie architekturą*, tłum. A. Kozuch, Karakter, Kraków 2010.
176. Zwierz M., *Banki i hotele przy ulicy Świdnickiej we Wrocławiu*, w: *Architektura Wrocławia*. t. 4: *Gmach*, red. J. Rozpędowski, Wrocław 1998.
177. Żubrycki R., *Odnawialne źródła energii w architekturze. Budownictwo indywidualne*, „Świat Architektury” 2012, nr 6, s. 92–95.

Akty prawne, dokumentacja standaryzacyjna i archiwalna

178. Dokumentacja niemieckiej policji budowlanej, Archiwum Budowlane Muzeum Architektury, teczka nr 3953, s. 63, 73, 74.
179. Dokumentacja niemieckiej policji budowlanej, Archiwum Budowlane Muzeum Architektury, teczka nr 66, s. 5, 18, 54, 77.
180. Dokumentacja niemieckiej policji budowlanej, Archiwum Budowlane Muzeum Architektury, teczka nr 3381, s. 27, 28.
181. Dokumentacja niemieckiej policji budowlanej, Archiwum Budowlane Muzeum Architektury, teczka nr 3380, s. 14.
182. Dokumentacja niemieckiej policji budowlanej, Archiwum Budowlane Muzeum Architektury, teczka nr T 1269, s. 17.
183. Dokumentacja niemieckiej policji budowlanej, Archiwum Budowlane Muzeum Architektury, teczka nr T 1270. P 1900.28, s. 14, 16, 20; teczka nr P 1144.04, s. 5.
184. Hotel Classification Systems: Recurrence of criteria in 4 and 5 star hotels, World Tourism Organization (UNWTO), Madrid 2015.
185. Hotel Quality Standards, AA Hotel Services, AA Media Limited 2011.
186. 2015–2020, Hotelstars Union – Classification criteria 2015–2020.
187. IACC Meeting Experience. Quality Standards 2015.
188. Minimalne wymagania w zakresie dostosowania obiektów, do potrzeb osób niepełnosprawnych, zał. nr 8, w: rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 19 sierpnia 2004 r. w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie (Dz. U. z 2004 r. Nr 188, poz. 1945 z późn. zm.) (tekst jedn. Dz. U. z 2006 r. Nr 22, poz. 169 z późn. zm.)
189. Obwieszczenie Ministra Gospodarki z dnia 24 stycznia 2006 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie (Dz. U. z 2006 r. Nr 22, poz. 169 z późn. zm.).
190. PN-87/B-02151/02 Akustyka budowlana. Ochrona przed hałasem pomieszczeń w budynkach. Dopuszczalne wartości poziomu dźwięku w pomieszczeniach.
191. Przesmycka E., Trocka-Leszczyńska E., Jabłońska J., Netczuk Ł.K., Pol E., Międzynarodowy Projekt Badawczy „Pamięć miejsca”, cz. 2: *Historia miasta i jego rozwój urbanistyczny do 1939*, Raport Zakładu Konstrukcji i Budownictwa Ogólnego PWr. 2012, Ser. SPR nr 12.
192. Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 19 sierpnia 2004 r. (tekst jedn. Dz. U. z 2006 r. Nr 22, poz. 169, z późn. zm.). Wymagania co do wyposażenia, kwalifikacji personelu oraz zakresu świadczonych usług, w tym usług gastronomicznych dla hoteli.
193. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. z 2002 r. Nr 75, poz. 690 z późn. zm.).
194. Rozporządzenie Ministra Sportu i Turystyki z dnia 16 listopada 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie (Dz. U. z 2011 r. Nr 259, poz. 1553).
195. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz. U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719).
196. Zarządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 12 marca 1996 r. w sprawie dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia, wydzielanych przez materiały budowlane, urządzenia i elementy wyposażenia w pomieszczeniach przeznaczonych na pobyt ludzi (M. P. z 1996 r. Nr 19, poz. 231).

Strony internetowe

197. Becker L., *Force of Nature*, „Repeat” 2004–2006; <http://www.lynnbecker.com/repeat/murcutt/murcutt.htm> (dostęp: 19.10.2012).
198. *Becoming a Hilton Hotel*; http://www.hiltonworldwide.com/assets/pdfs/brands/Hilton_BecomingAHilton.pdf (dostęp: 21.01.2018).
199. Bieńkowski S., *Dom Turysty PTTK Płock*, „Powojenny Modernizm”; <http://www.powojennymodernizm.com/dom-turysty-pttk-plock/> (publikacja: 29.09.2015, dostęp: 1.05.2015).
200. Bobek Ł., *Zakopane: Dom Turysty przeszedł już do historii. Będzie tu hotel*, „Gazeta Krakowska” 2014, 10 września; <http://www.gazetakrakowska.pl/artykul/3568507,zakopane-dom-turysty-przeszedl-juz-do-historii-bedzie-tu-hotel,id,t.html?cookie=1> (dostęp: 26.01.2015).
201. Caesars Palace (1966) – strona projektu, Architecture Studies Library University of Nevada, Las Vegas Libraries; <http://library.nevada.edu/arch/archdb2/index.php/projects/view/235> (dostęp: 4.08.2014).
202. Craven J., *The Magney House by Glenn Murcutt*, „About.com”; <http://architecture.about.com/od/houses/ss/magneyhouse.htm> (publikacja: 4.12.2017, dostęp: 19.10.2012).
203. Craven J., *The Marika-Alderton House by Glenn Murcutt*, „About.com”; <http://architecture.about.com/od/houses/ss/marikaalderton.htm> (dostęp: 19.10.2012).

204. Cymer A., *Wakacje w stylu PRL*, „Bryła.PL”; http://www.bryla.pl/bryla/56,85301,11584379,Dom_Turysty_w_Plocku_proj_Marek_Leykam_1959_1962,4.html (publikacja: 23.04.2012, dostęp: 1.05.2015).
205. Dokumentacja projektowa John Portman & Associates, za: Hyatt Regency Atlanta, „Hidden Architecture”; <http://www.hiddenarchitecture.net/2017/05/hyatt-regency-atlanta.html> (publikacja: 14.05.2017, dostęp: 5.05.2017).
206. *Domo+*. Słownik pojęć z zakresu architektury, sylwetki architektów; http://www.domoplus.pl/d_sownik_91_styl-miedzynarodowy.html (dostęp: 2.03.2013).
207. Elgendy K., *A Damascus School Revives Traditional Cooling Techniques*, “Goumbook.com”; <http://goumbook.com/a-damascus-school-revives-traditional-cooling-techniques/> (publikacja: 24.05.2010, dostęp: 19.10.2012).
208. *Encyklopedia PWN*; <https://encyklopedia.pwn.pl> (dostęp: 13.10.2017).
209. Goldberger P., *The Sky Line. Wave Effect. Jeanne Gang and architecture's anti-divas.*, „The New Yorker” 2010, 1 lutego; http://www.newyorker.com/arts/critics/skyline/2010/02/01/100201crsk_skyline_goldberger (dostęp: 24.08.2013).
210. History of the Caesars Palace; <http://www.a2zlasvegas.com/hotels/history/h-caesars.html> (dostęp: 4.08.2014).
211. History of the The Mirage; <http://www.a2zlasvegas.com/hotels/history/h-mirage.html> (dostęp: 5.08.2014).
212. *Hotel Cracovia PANY – akcja społeczna*, red. D. Leśniak-Rychlak, D. Jędruch, A. Wiśniewska, M. Wiśniewski, K. Kępiński, M. Karpińska, „Instytut Architektury”; <http://instytutarchitektury.org/hotel-cracovia-pany/> (dostęp: 27.04.2015).
213. *Hotel Cracovia pozbawiony ochrony prawnej. „To skandal!”*, Bryła.pl; http://www.bryla.pl/bryla/1,85301,15329500,Hotel_Cracovia_pozbawiony_ochrony_prawnej_To_skandal_.html (publikacja: 24.01.2014, dostęp: 27.04.2014).
214. HRS Hotel Reservation Service; <http://www.hrs.com> (dostęp: 2.05.2013).
215. http://onte.wsg.byd.pl/moodle/file.php/1/pdf/podstawy_hotelarstwa/M01_1_PH_tresc.pdf (dostęp: 7.04.2016).
216. <http://archrecord.construction.com/features/aiaawards/09goldmedal/1.asp> (dostęp: 19.10.2012).
217. <http://automatykab2b.pl/prezentacja-artykul/3829-asix-wspiera-nowoczesny-hotel-puro> (dostęp: 9.11.2011).
218. <http://bryla.gazetadom.pl/bryla/1,85301,5022370.html> (dostęp: 23.09.2011).
219. http://bryla.gazetadom.pl/bryla/1,85301,5085112,Czterogwiazdkowy_hotel_we_Wroclawiu.html (dostęp: 5.11.2011).
220. http://bryla.gazetadom.pl/bryla/1,85301,5090482,Hotel_Rialto_we_Wroclawiu.html (dostęp: 5.11.2011).
221. http://bryla.gazetadom.pl/bryla/1,85301,7021843,Monopol_we_Wroclawiu.html (dostęp: 5.11.2011).
222. http://dolny-slask.org.pl/519398,Wroclaw,Hotel_Lothus.html (dostęp: 4.03.2013).
223. <http://forum.investmap.pl/dolnoslaskie-hotele-f73/centrum-metropol-t2007.html> (dostęp: 15.04.2013).
224. <http://hotel-tumski.com.pl/> (dostęp: 6.12.2011).
225. <http://hotelsarmata.pl/Biznes/zaplecze-techniczne> (dostęp: 9.06.2012).
226. http://img.medicalexpo.com/images_me/photo-g/medical-bathtubs-side-access-79810-2994687.jpg (dostęp: 19.09.2014).
227. <http://maps.google.pl> (dostęp: 2011–2017).
228. <http://oupis.pl/osrodek/dom-wypoczynkowy-nauczyciel-w-ustroniu-jaszowcu/> (dostęp: 24.04.2014).
229. <http://showtimevegas.com/las-vegas-facility-maps.htm> (dostęp: 21.01.2018).
230. <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/baza-noclegowa-wedlug-stanu-w-dniu-31-lipca-2014-r-i-jej-wykorzystanie-w-i-polroczu-2014-roku,4,11.html> (dostęp: 4.11.2015).
231. http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35751,10914417,Stworzily_pierwszy_w_regonie_ekologiczny_hostel.html (dostęp: 7.01.2012).
232. http://www.4hotele.pl/galeria/wroclaw/hotel_platinum_palace/ (dostęp: 5.09.2013).
233. <http://www.accorhotels.com> (dostęp: 13.12.2011).
234. <http://www.accorhotels.com/pl/hotel-3397-hotel-orbis-wroclaw/index.shtml> (dostęp: 28.08.2013).
235. <http://www.acumobil.pl/rapido.html> (dostęp: 10.02.2013).
236. <http://www.altax.pl/produkty/altax-woskowy-lakierobejca-elewacyjna/> (dostęp: 22.07.2016).
237. <http://www.apahubka.pl/> (dostęp: 26.11.2011).
238. <http://www.architecture.com.au/emailnews/national/Heritage/NSW-Simpson-Lee-House-II.pdf> (dostęp: 19.10.2012).
239. <http://www.architekci-wnetrz.pl/index.phpmodule=katalog&id=17> (dostęp: 8.06.2012).
240. http://www.arcotelhotels.com/en/velvet_hotel_berlin/ (dostęp: 25.01.2012).
241. <http://www.arthotel.pl> (dostęp: 5.11.2011).
242. <http://www.blla.org/> (dostęp: 4.11.2015).
243. http://www.bryla.pl/bryla/56,85301,10011100,Socrealizm_w_Polsce_perly_architektury_PRL.html (dostęp: 17.12.2014).
244. <http://www.caesarspalace.com/hotel.html> (dostęp: 5.08.2014).
245. <http://www.chateaugranville.com/vancouver-hotels-granville-meetings> (dostęp: 9.06.2012).
246. <http://www.chinatownhotelchicago.com/> (dostęp: 7.08.2014).
247. <http://www.chopperhostel.pl/lang/pl> (dostęp: 25.01.2012).

248. <http://www.deverenues.co.uk/locations/holborn/business/layouts-and-dimensions.html> (dostęp: 9.06.2012).
249. <http://www.dictionary.com> (dostęp: 11.05.2017).
250. <http://www.dikul.pl/> (dostęp: 5.12.2011).
251. <http://www.dworpolski.wroclaw.pl/index/> (dostęp: 6.12.2011).
252. <http://www.dwpiast.pl> (dostęp: 15.04.2012).
253. <http://www.e-hotelarstwo.com/aktualnosci/dossier?more=162459217> (dostęp: 4.11.2015).
254. <http://www.edreams.com/offers/hotels-detail/1/europe/280/DE/germany/0165/berlin/1362/arcotel-velvet/> (dostęp: 25.01.2012).
255. <http://www.europeum.pl/> (dostęp: 13.12.2011).
256. <http://www.flowerpowerhostel.pl/> (dostęp: 7.01.2012).
257. http://www.gortomed.pl/wozki_inwalidzkie.php (dostęp: 10.02.2013).
258. <http://www.gsarch.org/> (dostęp: 26.11.2011).
259. <http://www.handimove.com/> (dostęp: 6.08.2014, 19.09.2014).
260. <http://www.hotele.pl/wroclaw/rs-wroclaw/> (dostęp: 12.12.2011).
261. <http://www.hotel-jp2.pl/> (dostęp: 12.12.2011).
262. <http://www.hotelarstwo.com.pl/> (dostęp: 24.10.2011).
263. http://www.hoteldelapaixangkor.com/en/about_us/ (dostęp: 9.06.2012).
264. <http://www.hotelespark.pl/hotel-wroclaw> (dostęp: 7.11.2011).
265. <http://www.hotelzaulek.pl/> (dostęp: 6.12.2011).
266. <http://www.ibhoffmann.de/170-0-Artikel.html> (dostęp: 23.02.2013).
267. <http://www.icehotel.com> (dostęp: 4.02.2017).
268. http://www.imgw.pl/wl/internet/zz/klimat/0701_bodze.html (dostęp: 3.12.2012).
269. <http://www.impressio.pl/> (dostęp: 13.12.2011).
270. http://www.innovare.waw.pl/posadzki_zywiczne_przemyslowe.html (dostęp: 3.05.2014).
271. <http://www.lothus.pl/o-hotelu> (dostęp: 4.03.2013).
272. <http://www.mercure.com/gb/hotel-3374-mercure-wroclaw-panorama/index.shtml> (dostęp: 16.11.2011).
273. <http://www.mercure.com/pl/hotel-3393-hotel-mercure-poznan-centrum/index.shtml> (dostęp: 24.04.2014).
274. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/> (dostęp: 11.05.2017).
275. <http://www.mirage.com> (dostęp: 31.10.2014).
276. <http://www.mobil-activ.pl> (dostęp: 10.02.2013).
277. <http://www.monopolwroclaw.hotel.com.pl> (dostęp: 2.11.2011).
278. http://www.muratorplus.pl/inwestycje/inwestycje-komercyjne/grand-hotel-po-przebudowie_65775.html (dostęp: 12.02.2014).
279. <http://www.ortcare.pl/pages/elektryczne/spis.html> (dostęp: 10.02.2013).
280. http://www.ospip.pl/CMS/park_hotel/historia_i_architektura.html (dostęp: 5.12.2011).
281. <http://www.palmerhousehiltonhotel.com> (dostęp: 2.11.2011).
282. <http://www.pieninyszczawnica.pl/osrodki/gornik.html> (dostęp: 27.02.2015).
283. <http://www.platinumpalace.pl/wroclaw/historia> (dostęp: 5.09.2013).
284. <http://www.pokonacalergie.org/statystyka-alergii-w-polsce-i-na-swiecie/184/> (dostęp: 18.04.2014).
285. <http://www.powojenymodernizm.com/dom-turysty-pttk-plock/> (dostęp: 14.07.2015).
286. <http://www.promos.com.pl/izopet/> (dostęp: 25.04.2013).
287. <http://www.quality-hotels.pl/wroclaw> (dostęp: 17.02.2013).
288. http://www.qubushotel.com/hotele.php?lang=1&id_h=4 (dostęp: 25.01.2012).
289. <http://www.radissonblu.com/hotel-wroclaw> (dostęp: 12.12.2011).
290. <http://www.saint-petersburg.com/hotels/ibis-st-petersburg-centre-hotel/rooms/standard-double-room-with-disabled-access.asp> (dostęp: 6.08.2014).
291. <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1563669&page=6> (dostęp: 21.04.2014).
292. <http://www.sokoshotels.fi/en/hotels/helsinki/vaakuna/> (dostęp: 26.10.2011).
293. <http://www.szkolnictwo.pl/index.php?id=PC0304> (dostęp: 9.01.2015).
294. http://www.sztuka-architektury.pl/index.php?ID_PAGE=11315 (dostęp: 27.02.2015).
295. <http://www.thechicfashionista.com/chic-fashion.html> (dostęp: 11.05.2017).
296. <http://www.thegranaryhotel.com> (dostęp: 2.11.2011).
297. <http://thesullivancenter.com/> (dostęp: 21.11.2017).
298. http://www.zlotehotele.pl/system_premium_hotel_wroclaw/pl/index.html# (dostęp: 17.02.2013).
299. https://archirama.muratorplus.pl/encyklopedia-architektury/styl-miedzynarodowy,62_3691.html# (dostęp: 12.01.2015).
300. <https://encrypted-tbn3.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTVb4Q7AfRZDxaIR0R4HBtjsjlpYH1Kz1EuYhx3ft588ZCzjoDb> (dostęp: 28.02.2014).
301. <https://infobrokerstwo.pl/spoleczenstwo-informacyjne-geneza-i-definicje/> (dostęp: 11.01.2018).
302. <https://warszawskieneony.wordpress.com/2010/02/> (dostęp: 26.02.2015).

303. <https://www.kayak.pl/> (dostęp: 2015–2017).
304. <https://www.lampa-lampy.pl/plafony/> (dostęp: 21.10.2017).
305. Huld T., Pinedo-Pascua I., we współpracy z CMS SAF, *Map of Photovoltaic Solar Electricity Potential in European Countries, European Union 2012*; <http://re.jrc.ec.europa.eu/pvgis> (dostęp: 30.12.2012).
306. Isocyanates, National Institute for Occupational Safety and Health Division of Applied Research and Technology; <http://www.cdc.gov/niosh/topics/isocyanates/> (publikacja: 23.04.2014, dostęp: 2.05.2014).
307. Jabłońska J., *Studium nad architektonicznym układem funkcjonalnym polskich hoteli na wybranych przykładach. Współczesne transformacje przestrzeni użytkowej*, Raporty Katedry Architektury Użyteczności Publicznej i Podstaw Projektowania PWR. 2012, Ser. SPR nr 14.
308. Jadowska L., *Czy hotel Grand odzyska dawny blask?*, „MMWrocław”; <http://www.mmwroclaw.pl/330719/2010/4/9/czy-hotel-grand-odzyska-dawny-blask?category=news> (publikacja: 9.04.2010, dostęp: 28.01.2012).
309. Johnson G.L., *Wind energy systems*, t. 1, 2; <http://www.eece.ksu.edu/~gjohnson/Windbook.pdf> (publikacja: 2001, dostęp: 8.03.2013).
310. Karpińska J., *Dziki Meksyk socjalizmu*, „Sztuka Architektury”; http://www.sztuka-architektury.pl/index.php?ID_PAGE=11315 (publikacja: 1.01.2000, dostęp: 8. 01. 2015).
311. Kirby M., *History and Use of Windcatchers in Traditional Middle Eastern Architecture*; <http://voices.yahoo.com/history-windcatchers-traditional-middle-8374397.html> (publikacja: 2011; dostęp: 22.11.2012).
312. Krause M., *Termoregulacja organizmu człowieka i obciążenie termiczne*, w: „Nauka o pracy – bezpieczeństwo, higiena, ergonomia. Pakiet edukacyjny dla uczelni wyższych”, 321; <http://nop.321.pl/> (dostęp: 12.02.2018).
313. Kulesza J., *Cztery dolnośląskie hotele wśród najlepszych w Polsce*, „Gazeta.pl Wrocław”; <http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,36743,13654286.html> (publikacja: 29.03.2013, dostęp: 5.09.2013).
314. Łagiewski M., *Polski zajazd*, „otowroclaw.com”, Wrocławska Fabryka Prasowa 3; <http://otowroclaw.com> (publikacja: 10.02.2011, dostęp: 7.11.2011).
315. Materiały archiwalne, graficzne; <http://wroclaw.dolny-slask.org.pl/> (dostęp: 2012–2017).
316. Materiały własne hotelu Qubus, Wrocław; <https://www.qubushotel.com/> (dostęp: 25.01.2012).
317. Materiały własne hotelu Sokos Hotel Vaakuna (w formie notatki), e-mail z dn. 27.10.2011.
318. McCandless D., *Concert Halls. Specifying Sound for Performance*, przedruk w: „The Construction Specifier” www.jeacoustics.com/library/pdf/ConSpec_Apr90_Concert_Halls.pdf; (publikacja: kwiecień 1999, dostęp: 25.04.2013).
319. McKiernan J., *12 wysoce toksycznych substancji chemicznych, dla których nie ma miejsca w twoim domu*, „FaktyDlaZdrowia.pl”; <http://faktydlazdrowia.pl/12-wysoce-toksycznych-substancji-chemicznych-dla-ktorych-nie-ma-miejsca-w-twoim-domu/> (publikacja: 20.09. 2013, dostęp: 22.07.2016).
320. Miśkiewicz M., *We Wrocławiu otwarto hotelowe centrum rehabilitacji dla niepełnosprawnych*, „Gazeta Wyborcza”; <http://wiadomosci.gazeta.pl/kraj/1,34309,3099493.html> (publikacja: 5.01.2006, dostęp: 5.12.2011).
321. Oficjalna strona Centralnego Instytutu Ochrony Pracy; <http://archiwum.321.pl/5909.html> (dostęp: 22.07.2016).
322. Patrylak P., *Współczesna architektura Krakowa. Przyszłość hotelu Cracovia i kina Kijów*, „Archirama.pl”; http://archirama.muratorplus.pl/architektura/wspolczesna-architektura-krakowa-przyszlosc-hotelu-cracovia-i-kina-kijow,67_2979.html (publikacja: 25.03. 2014, dostęp: 29.04.2015).
323. Piątek G., *Henryk Buszko, wybitny polski architekt, opowiada, jak budowało się w czasach PRL-u*, „Architektura Murator” 2006, nr 3; http://archirama.muratorplus.pl/architektura/henryk-buszko-opowiada-jak-budowalo-sie-w-czasach-prl,67_315.html?&page=4 (publikacja: 17.06.2011, dostęp: 27.02.2015).
324. Prastowski W., *Odkrywamy Wrocław. WUWA*, „Tu Wrocław”; <http://www.tuwroclaw.com/wiadomosci,odkrywamy-wroclaw-wuwa,wia5-3266-3345.html> (publikacja: 12.07.2010, dostęp: 20.01.2010).
325. Prywatne archiwum inwestora Dworu Olińskiego (dostęp: 2011).
326. Szyńska A., *Zobacz pięciogwiazdkowy hotel w dawnym spichlerzu*, „Gazeta Wrocławska”; http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35771,7259054,Zobacz_pieciogwiazdkowy_hotel_w_dawnym_spichlerzu.html (publikacja: 17.11.2009, dostęp: 17.12.2009).
327. *Słownik języka polskiego*; <http://sjp.pl/> (dostęp: 2012–2017).
328. *Słownik pojęć z zakresu architektury*; http://www.domoplus.pl/d_sownik_91_styl-miedzynarodowy.html (dostęp: 2.03.2013).
329. *Socrealizm w Polsce – artystyczny implant z ZSRR*, „Polskie Radio”; <http://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/869986,Socrealizm-w-Polsce-%E2%80%93-artystyczny-implant-z-ZSRR> (publikacja: 21.06.2014, dostęp: 8.01.2015).
330. *Socrealizm w Polsce i odradzanie się sztuki w powojennej rzeczywistości*, przedruk za: J. Studzińska, *Socrealizm w malarstwie polskim*; <http://nowahistoria.interia.pl/ksiazka-do-historii/news-socrealizm-w-polsce-i-odradzanie-sie-sztuki-w-powojennej-rze,nld,1489172> (publikacja: 24.08.2014, dostęp: 8.01.2015).
331. Springer F., *Śląskie piramidy. Cud architektury w Ustroniu*; http://weekend.gazeta.pl/weekend/1,138262,16254104,Slaskie_piramidy_Cud_architektury_w_Ustroniu.html (dostęp: 27.02.2015).
332. Stanisławski P., *Inwalida Europejczyk*, „Integracja”; <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/7822> (dostęp: 9.08.2016).

333. Strelbicka M., *Krótki przewodnik po architekturze socrealistycznej w Polsce*, „Muzeum Historii Polski. Belfer. Wortal dla nauczycieli historii”; <http://www.belfer.muzhp.pl/?module=details&id=110> (publikacja: 10.10.2013, dostęp: 8.01.2015).
334. Strupczewski A., *Czy w Polsce wiatr wystarczy zamiast elektrowni atomowych?*, „Biuletyn Miesięczny PSE. Cykl: Energetyka atomowa”; <http://www.atom.edu.pl/index.php/ekonomia/analizy-swiatowe/92-czy-w-polsce-wiatr-wystarczy-zamiast-elektrowni-atomowych.html> (publikacja: czerwiec 2007, dostęp: 8.03.2013).
335. The Architecture of the Solomon R. Guggenheim Museum. Form Follows Function, Arts Curriculum. Guggenheim; <http://www.guggenheim.org/new-york/education/school-educator-programs/teacher-resources/arts-curriculum-online?view=item&catid=730&id=120> (dostęp: 1.08.2015).
336. Torz M., *Wrocław: Wznowiono budowę hotelu Hilton. Kiedy będzie gotowy?*, „Gazeta Wrocławska”; <http://www.gazetawroclawska.pl/artukul/877272,wroclaw-wznowiono-budowe-hotelu-hilton-kiedy-bedzie-gotowy-wizualizacje,id,t.html> (publikacja: 24.04.2013, dostęp: 19.09.2013).
337. Torz M., *Zamiast osiedlowych rynków powstaną trzy duże centra Wrocławia*, „Gazeta Wrocławska”; <http://www.gazetawroclawska.pl/stronaglowna/469511,zamiast-osiedlowych-rynk-lw-powstan-trój-du-ze-centra-wroc,id,t.html> (publikacja: 6.11.2011, dostęp: 6.11.2011).
338. Travelmail Reporter, *A prison cell, coffin suite and even an upside down room where you sleep under the floorboards, is this the world's weirdest hotel?* <http://www.dailymail.co.uk/travel/article-2672072/Is-worlds-WEIRDEST-hotel-Propeller-Island-City-Lodge-boasts-prison-cell-coffin-suite.html#ixzz4XjUTdwXk> (publikacja: 27.06.2014, dostęp: 4.02.2017).
339. Trybuś J., *Dzieci utopii*, „Sztuka Architektury”, przedruk w: „Fluid”; http://www.sztuka-architektury.pl/index.php?ID_PAGE=1808 (publikacja: 1.01.2000, dostęp: 24.04.2015).
340. Wilgocki M., *Jak Gołębiewski Stefana Żeromskiego w grobie przewraca*, „Gazeta Wrocław”; <http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35771,11154020.html> (dostęp: 16.02.2012).
341. Wines J., *Zielona architektura*, red. P. Jodidio, tłum. M. Frankowski, Taschen, Kolonia 2008.
342. Wiśniewski M., Leśniak-Rychlak D., *Hotel Cracovia*, „Krakowski Szlak Modernizmu” 2014, Instytut Architektury; <http://szlakmodernizmu.pl/szlak/baza-obiektow/hotel-cracovia> (dostęp: 27.04.2015).
343. Wolf [pseudonim], *Panteon architektów: Le Corbusier, czyli papież modernizmu*, „Bryła.pl”; http://www.bryla.pl/bryla/1,85298,7667260,Panteon_architektow_Le_Corbusier_czyli_papiez_modernizmu.html (publikacja: 28.03.2017, dostęp: 17.11.2017).
344. www.dworoliwski.pl (dostęp: 1.01.2011).
345. www.hrs.com (dostęp: 2015–2017).
346. www.lth-hotels.com/paddington-hotels-conference-sussex.html (dostęp: 9.06.2012).
347. www.kuzniawodna.eu (dostęp: 1.01.2011).
348. www.tpkgdansk.pl (dostęp: 1.01.2011).

Wykaz obiektów

A	Anshin Oyado, Tokio (Japonia)	83
	Apex City of Edinburgh Hotel, Edynburg (Anglia)	62
	Aqua Tower, Chicago (USA)	80
	Aquila Atlantis Hotel, Heraklion, Kreta (Grecja)	56, 58
B	Baltic Plaza Hotel Medi Spa (dawniej Hotel Baltic Spa), Kołobrzeg (Polska)	46, 54, 124
	Bellagio, Las Vegas (USA)	51
	Best Western Museumhotel, Delft (Holandia)	93, 98, 105
	Bodrum Beach Resort, Gumbet (Turcja)	75
	Bohinj Eco Hotel, Bohinjska Bistrica (Słowenia)	82
	Boston Statler, Boston (USA)	27
	Boutique Hotel, Bordeaux (Francja)	75
	Boutique Hotel Le Morgane, Chamonix-Mont-Blanc (Francja)	75
	Boutique Hotel's, Wrocław i Łódź (Polska)	75, 81
	Bukovina, Bukowina Tatrzańska (Polska)	105
	Business Lifestyle Hotel Prague (Lifestyle Hotel*), Praga (Czechy)	75
C	Caesars Palace, Las Vegas (USA)	40, 70, 72, 98, 109, 124
	Canne Bianche Lifestyle & Hotel, Torre Canne (Włochy)	75
	Chic HiTech Hotel (Chic Hotel*), Ateny (Grecja)	75
	Chinatown Hotel, Chicago (USA)	55
	Copernicus (Hotel Copernikus*), Kraków (Polska)	81
	Cracovia (Hotel Orbis Cracovia*, nieistniejący), Kraków (Polska)	44, 50
	Creta Maris Beach Resort, Hersonissos (Grecja)	69, 70, 75, 101
	Cristal Resort, Szklarska Poręba (Polska)	80
D	Delicjusz, Stęszew k. Poznania (Polska)	98, 109
	Dogana Vecchia, Turyn (Włochy)	93, 94
	Dom Turysty, Płock (Polska)	106
	Dwór Oliwski, Gdańsk (Polska)	107
	Dwór Polski, Wrocław (Polska)	54
E	EcoHotel Roma, Rzym (Włochy)	82
	Europeum, Wrocław (Polska)	42
	Exchange Coffee House Hotel, Boston (USA)	27
F	Flower Hostel, Wrocław (Polska)	107
G	Grand Hotel Barone Di Sassj, Mediolan (Włochy)	51, 56
	Green Plaza Shinjuku, Tokio (Japonia)	83
H	Hilton, Gdańsk (Polska)	75
	Hilton Munich Airport (dawniej Kempinski), Monachium (Niemcy)	51, 56
	HOT_elarnia, Puszczykowo (Polska)	107
	Hotel Azzun Orient SPA & Wellness, Baczewo k. Olsztyna (Polska)	75
	Hotel Cabins (nieistniejący), Londyn (Wielka Brytania)	83
	Hotel Cordoba Centro (Cordoba Centro*), Kordoba (Hiszpania)	55, 94, 101, 124
	Hôtel de Glace, Québec (Kanada)	81, 96
	Hotel Kyocera, Kagoshima (Japonia)	62
	Hotel New York, Rotterdam (Holandia)	62, 94, 101, 109
	Hotel NH Collection Barcelona Tower (dawniej Hotel Hespera Tower), Barcelona (Hiszpania)	46, 55, 62, 124
	HP Park Plaza (Hotel HP Park Plaza*, dawniej Park Plaza), Wrocław (Polska)	42, 63
	Hudson, Nowy Jork (USA)	82

	Hyatt Regency Atlanta, Atlanta (USA)	28, 29, 77, 124
I		
	Icehotel, Jukkasjärv (Szwecja)	93, 96
	Imperial Hotel, Tokio (Japonia)	55, 95, 102, 124
L		
	Library, Nowy Jork (USA)	62
	Lux* Hotel, Chengdu (Chiny)	79
	Luxor, Las Vegas (USA)	96
Ł		
	Łubinowe Wzgórze, Nałęczów (Polska)	84
M		
	Maison Souquet, Paryż (Francja)	81
	Margutta 19, Rzym (Włochy)	81
	Mercure Warszawa Grand (dawniej Grand Hotel Orbis), Warszawa (Polska)	49
	Mercure Wrocław Centrum (dawniej Mercure Panorama), Wrocław (Polska)	44, 77
	MilenNorth Hotel (nieistniejący), Chicago (USA)	56
	Monopol (Hotel Monopol*), Wrocław (Polska)	37, 38, 42, 59, 63, 65, 66, 124
	Morgans, Nowy Jork (USA)	81
N		
	New Netherlands (nieistniejący), Nowy Jork (USA)	28
	NJV Athens Plaza, Ateny (Grecja)	51
O		
	Original Sokos Hotel Vaakuna, Helsinki (Finlandia)	44
	OVO, Wrocław (Polska)	65
P		
	Palace Hotel, Tokio (Japonia)	51, 55
	Palmer House Hilton, Chichago (USA)	27, 109, 124
	Pod Białym Orłem (nieistniejący), Wrocław (Polska)	25
	Pod Niebieskim Jeleniem (nieistniejący), Wrocław (Polska)	25
	Pod Żłotą Gęsią (nieistniejący), Wrocław (Polska)	25
	Posejdon, Fidżi (Republika Fidżi)	96
	Propeller Island City Lodge, Berlin (Niemcy)	93, 96
	Puro, Wrocław (Polska)	42, 45, 104, 124
Q		
	Queen Boutique Hotel, Kraków (Polska)	75
R		
	Radisson Blu, Wrocław (Polska)	42
	Renaissance Barcelona Fira Hotel, L'Hospitalet de Llobregat (Hiszpania)	79
S		
	Semiramis, Ateny (Grecja)	82
	SkiResort, Czarna Góra (Czechy)	75
	Snowhotel Kirkenes, Bjornevatn (Norwegia)	96
	Sobotel Hotel & SPA (Centrum Konferencyjno-Hotelowe Sobotel*), Sobótka (Polska)	70, 75, 109
	Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel (dawniej Sofitel Chicago Water Tower), Chicago (USA)	56, 62, 63, 70, 109, 111
	Sofitel Warsaw Victoria (dawniej Victoria), Warszawa (Polska)	51
	SPA Scaliano, Kudowa Zdrój (Polska)	75
	Stare Kino, Łódź (Polska)	75
	Stratosphere, Las Vegas (USA)	40, 72, 124
	Sullivan Center, Chichago (USA)	28
T		
	The Granary – La Suite Hotel, Wrocław (Polska)	42, 45, 55, 81, 107, 124
	The Hotel, Lucerna (Szwajcaria)	79
	The Mirage, Las Vegas (USA)	70, 72, 116, 124
	The Plaza, Nowy Jork (USA)	28

The Venetian Resort Hotel Casino, Las Vegas (USA)	56, 96
Treehotel, Harads (Szwecja)	82
Trump International Hotel & Tower (dawniej Trump Tower), Chicago (USA)	60, 70, 114
U	
Ueno First City, Tokio (Japonia)	101
V	
Vienna House Andel's Łódź (dawniej Andel's Łódź), Łódź (Polska)	63, 75
Vienna House Andel's Prague, Praga (Czechy)	67, 124
Vigilius Mountain Resort, Lana (Włochy)	75, 107
W	
Waldorf Astoria, Nowy Jork (USA)	28, 96
Wjazdny Dom Pod Złotym Berłem (nieistniejący), Wrocław (Polska)	26
Y	
Yasmin (nieistniejący), Praga (Czechy)	94, 101
Z	
Zespół Uzdrowskowo-Sanatoryjny, Ustroń Zawodzie (Polska)	106
11 Cadogan Gardens, Londyn (Anglia)	81

Spis Ilustracji:

Rysunki

Rys. 1. Schemat blokowy struktury rozdz. 1 monografii	9
Rys. 2. Schemat blokowy struktury rozdz. 2 monografii	10
Rys. 3. Schemat blokowy struktury rozdz. 3 monografii	11
Rys. 4. Schemat blokowy struktury rozdz. 4 monografii	12
Rys. 5. Schemat blokowy struktury rozdz. 5 monografii	13
Rys. 6. Schemat blokowy struktury rozdz. 6 monografii	14
Rys. 7. Dom prywatny z częścią dla gości w antycznym Rzymie – schemat rzutu: 1) wejście główne, 2) dziedziniec, 3) pokój dla gości, 4) izby boczne dla gości, 5) ogród. Oprac. na podst. [22, s. 89, il. 158]	23
Rys. 8. Rzymskie termy Karakalli – schemat rzutu: 1) wejście główne, 2) pokoje, 3) strefa kąpielowa i rekreacyjna, 4) zbiorniki wody. Oprac. na podst. [22, s. 96, il. 170]	24
Rys. 9. Zjazd z XVIII w. – schemat rzutu (po lewej): 1) podcień, 2) przejazd, 3) izba karczemna, 4) alkiarz karczmny, 5) komora (tj. pokoje dla gości), 6) izba gościnna [16] lub izba karczmarza [22], 7) stajnia z wozownią; tzw. stan (po prawej): bryła budynku ze strefą ogólnodostępną, w tym podcieniem, otwartym przejazdem i oknami karczmny. Oprac. na podst. [16 s. 15; 22, s. 409, il. 907]	25
Rys. 10. Zjazd lub Wjazdny Dom pod Złotym Berłem we Wrocławiu – układ przestrzenno-funkcjonalny – rzut parteru (po lewej): 1) wejście do strefy mieszkalnej, 2) wejście do restauracji, 3) restauracja, 4) bufet; rzut pierwszego piętra (w środku): 5) sala klubowa, 6) szatnia, 7) kuchnia, 8) taras, 9) pokój pomocniczy; przekrój z wskazaniem przestrzeni ogólnodostępnych (po prawej). Oprac. na podst. [178, s. 74]	26
Rys. 11. Hyatt Regency Atlanta z wyeksponowaniem ogólnodostępnej przestrzeni w atrium – schemat rzutu parteru (po lewej): 1) gastronomia, 2) kuchnia, 3) hol z rekreacją i zielenią, 4) zielona strefa wypoczynkowa; przekrój (po prawej). Oprac. na podst. [205]	29
Rys. 12. Klasyczny podstawowy schemat układu hotelu zgodny ze standardami europejskimi i obowiązującym prawem, krajowym i międzynarodowym	38
Rys. 13. Hotel Monopol, Wrocław (Polska) – przestrzenie ogólnodostępne w układzie klasycznym – schemat rzutu parteru: 1) wejście z holem, 2) recepcja ze strefą siedzących, 3) restauracja, 4) bar, 5) butik. Oprac. na podst. [5, s. 209]	38
Rys. 14. Puro, Wrocław (Polska) – schemat blokowy obiektu ukazujący swobodną cyrkulację w strefie ogólnodostępnej	45
Rys. 15. The Granary – La Suite Hotel, Wrocław (Polska) – schemat blokowy obiektu ukazujący powiązania funkcjonalne strefy ogólnodostępnej i części mieszkalnej	45
Rys. 16. Hotel NH Collection Barcelona Tower, Barcelona (Hiszpania) – schemat rzutu: 1) wejście główne, 2) hol, 3) recepcja, 4) bar lobby, 5) foyer, 6) zespół sal konferencyjnych, 7) bar, 8) taras letni, 9) zespół odnowy biologicznej z basenem, 10) taras letni. Oprac. na podst. [128, s. 338, ryc. 16.23]	46
Rys. 17. Baltic Plaza Hotel Medi Spa, Kołobrzeg (Polska) – schemat rzutu: 1) plac przed wejściem, 2) hol, 3) recepcja, 4) bar lobby, 5) foyer, 6) zespół sal konferencyjnych, 7) restauracja, 8) taras letni, 9) hala basenowa z niecką sportową i rekreacyjną, 10) saunarium. Oprac. na podst. [128, s. 338, ryc. 16.23]	46
Rys. 18. Mercure Warszawa Grand, Warszawa (Polska) – oryginalna strefa wejściowa z zadaszeniem nad zatoką podjazdu. Oprac. na podst. [302]	49

Rys. 19. Zespół hotelu Cracovia z kinem Kijów, Kraków (Polska) – układ urbanistyczny łączący funkcje noclegowe z komercyjnymi i usługami kultury. Oprac. na podst. [227]	50
Rys. 20. Wielofunkcyjny i otwarty hol Baltic Plaza Hotel Medi Spa, Kołobrzeg (Polska) – schemat fragmentu rzutu: 1) lada recepcyjna, 2) strefa wypoczynkowa, 3) bar, 4) stoły restauracyjne, 5) butik, 6) bar mokry, 7) siedziska w strefie basenowej 8) taras zewnętrzny holu i restauracji, 9) taras zewnętrzny strefy rekreacyjnej. Oprac. na podst. [128, s. 338, ryc. 16.23]	54
Rys. 21. Małe zaplecze odnowy biologicznej w hotelu HP Park Plaza, Wrocław (Polska). Oprac. na podst. [239]	63
Rys. 22. Rozbudowana strefa odnowy biologicznej w hotelu – blokowy schemat funkcjonalny. Oprac. na podst. [128, 138, 148]	65
Rys. 23. Zespół hotelowych sal konferencyjnych o zróżnicowanym charakterze w Vienna House Andel's Prague, Praga (Czechy). Oprac. na podst. [162, s. 34]	67
Rys. 24. Duże sale konferencyjne – możliwości podziału (od lewej kolejno): sale amfiteatralne – centralna, półcentralna, pudełkowa z widownią i bankietowe z możliwościami podziału ścianami mobilnymi (linia przerywana)	69
Rys. 25. Schematy układów małych sal konferencyjnych (od lewej kolejno): <i>boardroom</i> , układ otaczający otwarty, otaczający zamknięty, otaczający zamknięty z widownią, typu szkolnego, audytorium, bankietowy, kabaretowy ..	71
Rys. 26. Typologia ogólna hoteli: ze względu na lokalizację (autorska; po lewej), ze względu na wielkość (po prawej). Oprac. na podstawie [128]	77
Rys. 27. Typologia ogólna hoteli ze względu na przestrzeń i czas (autorska)	78
Rys. 28. Typologia hoteli ze względu na kategorię, zgodna z krajowym ustawodawstwem (autorska)	78
Rys. 29. Typologia hoteli ze względu na standard (autorska)	78
Rys. 30. Typologia ogólna hoteli ze względu na sposób zarządzania (autorska)	79
Rys. 31. Podział hoteli wg Rutesa, Pannera i Adamsa. Oprac. na podst. [138, s. 4]	80
Rys. 32. Podział hoteli wg Vicersa. Oprac. na podst. [162]	82
Rys. 33. Zbiorcza szczegółowa typologia hoteli (autorska)	84
Rys. 34. Schematy przestrzenno-funkcjonalne wg Popławskiego – góra, od lewej: jednoprzestrzenny, dwutraktowy, trójtaktowy, czterotraktowy z pomieszczeniami ciemnymi; dół, od lewej: pięciotraktowy z pomieszczeniami ciemnymi dostępnymi z dwóch stron, czworoboczny z wewnętrznym dziedzińcem, czworoboczny z wewnętrznymi pomieszczeniami ciemnymi, wielotraktowy czyli mieszany. Oprac. na podst. [134, s. 97]	85
Rys. 35. Schematy przestrzenno-funkcjonalne wg Niezabitowskiej – góra, od lewej: atrialny, grzebieniowy, z przesunięciem; dół, od lewej: schodkowy, wieloboczny, oparty na literze alfabetu (tu „T”) – kształtny. Oprac. na podst. [125, s. 67–76]	86
Rys. 36. Schematy przestrzenno-funkcjonalne wg Błądka – góra, od lewej: linearny prosty, linearny złożony, nieregularny (przykładowy), centralny, czyli kołowy, eliptyczny; dół, od lewej: atrialny, gniazdowy (przykładowy), inny (przykładowy, tu mieszany). Oprac. na podst. [128, s. 51]	86
Rys. 37. Schematy przestrzenno-funkcjonalne wg Gregory'ego – góra, od lewej: centralny, o strukturze promienistej, linearny, tarasowy, spiętrzony; dół, od lewej: z dziedzińcem prostokątnym, z dziedzińcem niekonwencjonalnym, urbanistyczny. Oprac. na podst. [58]	87
Rys. 38. Typologia dużych przestrzeni hotelowych (autorska)	89
Rys. 39. Studium przewietrzania i doświetlenia na przykładzie rozwiązań piramid w Zespole Uzdrowiskowo-Sanatoryjnym w Ustroniu Zawodzie (Polska) – układ przewietrzania przez okna i dach oraz przewietrzania przekątniowe przez okna. Oprac. na podst. [144, il. 320]	106
Rys. 40. Schemat przewietrzania na przestrzał w strefie ogólnodostępnego parteru w Domu Turysty w Płocku: 1) kawiarnia, 2) bufet, 3) rozdzielnia, 4) zmywalnia, 5) kuchnia, 6) magazyn, 7) hol, 8) portiernia, 9) recepcja, 10) pomieszczenie administracyjne, 11) klub, 12) czytelnia. Oprac. na podst. [199]	107
Rys. 41. Schemat blokowy przedstawiający zależność między standardem a typem architektonicznym hotelu i jego strefy ogólnodostępnej (oprac. autorskie)	122

Fotografie

Fot. 1. Palmer House Hilton w Chicago (USA) – wielofunkcyjny zespół z 1873 r.: sala ogólnodostępna ze słynnymi freskami (po lewej), Drzwi Pawie (po prawej). [Fot. J.J.]	27
Fot. 2. Sullivan Center w Chicago (USA) – wielofunkcyjny kwartał z 1899 r.: widok elewacji przy Michigan Av. (po lewej), ornamenty wykonane w formie żeliwnych odlewów (po prawej). [Fot. J.J.]	28
Fot. 3. Hotel Monopol, Wrocław (Polska) – strefa gastronomii: restauracje dolna (po lewej), górna (po prawej). [Fot. J.J.]	38
Fot. 4. Hybrydyzacja funkcji m.in. hoteli i form w skali urbanistycznej w Las Vegas, Nevada (USA) wzdłuż Las Vegas Boulevard, tzw. The Strip – układy o braku hierarchii ważności elementów architektonicznych [Fot. J.J.]	44
Fot. 5. Harmonijny „przepływ” przestrzeni gastronomii w Trump International Hotel & Tower, Chicago (USA): drink bar w formie salonu (po lewej), korytarz komunikacji ogólnej z gastronomią, barkiem i strefą relaksu, (po prawej). [Fot. J.J.]	60
Fot. 6. Centrum Fitness w Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel w Chicago (USA). [Fot. J.J.]	63
Fot. 7. Wybrane strefy funkcjonalne w hotelu Monopol, Wrocław (Polska): centrum fitness i wellness z basenem. [Fot. J.J.]	66
Fot. 8. Zróżnicowane użytkowanie przestrzeni foyer w Creta Maris Beach Resort, Hersonissos (Grecja): korytarz komunikacyjny do małych sal konferencyjnych ze strefami rozmów (po lewej), korytarz komunikacji głównej ze strefą wypoczynkową, hol centralny z funkcjami komunikacji, bankietową i ekspozycyjną, stoiskami komputerowymi z dostępem do Internetu (po prawej). [Fot. J.J.]	69

Fot. 9.	Hotel kapsułowy – Anshin Oyado, Tokio (Japonia): fasada (po lewej), korytarz z kapsułami i regałami (po prawej). [Fot. J.J.]	83
Fot. 10.	Tekstura, faktura i kolor w strefie użyteczności publicznej w Imperial Hotel w Tokio: drzwi wejściowe (po lewej), szklany żyrandol (po prawej). [Fot. J.J.]	95
Fot. 11.	Hotele utopijne w Las Vegas (USA): sfinks, w tle hotel Luxor w kształcie piramidy (po lewej), przystań gondoli i Most Westchnień w The Venetian Resort Hotel Casino. [Fot. J.J.]	96
Fot. 12.	Geometria wnętrza i kierunek ruchu wyeksponowane z użyciem kontrastowych listew przypodłgowych, pasów na wykładzinach i opraw świetlnych w Imperial Hotel, Tokio (Japonia). [Fot. J.J.]	102
Fot. 13.	Oświetlenie fasad frontowej i tylnej z wykorzystaniem diód LED w hotelu Puro we Wrocławiu. [Fot. J.J.]	104
Fot. 14.	Dziedziniec – jeden z tradycyjnych elementów przewietrzania w Best Western Museumhotel, Delft (Holandia). [Fot. J.J.]	105
Fot. 15.	Scenerie oświetleniowe obiektu Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel w Chicago (USA): reprezentacyjna klatka schodowa z oświetleniem dziennym, efektującym, punktowym (po lewej), strefa komunikacji wokół atrium o ciemnej kolorystyce skonstruowanej z doświetleniem naturalnym (po prawej). [Fot. J.J.]	111
Fot. 16.	Scenerie oświetleniowe obiektu Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel, Chicago (USA): klub o ciemnej kolorystyce rozświetlony reflektorami i oknami (po lewej), bar z podświetlanymi półkami, lampy wiszące nad stolikami (po prawej). [Fot. J.J.]	111
Fot. 17.	Kamień w holu hotelowym o zróżnicowanych fakturach, kolorach, właściwościach odbijania i przepuszczania światła w Trump International Hotel & Tower, Chicago (USA). [Fot. J.J.]	114
Fot. 18.	Zieleń jako element przyciągający lub odpychający użytkowników: tropikalna, bujna i chaotyczna, sprzyjająca spo tkaniom i odpoczynkowi w The Mirage, Las Vegas (USA) (po lewej), nieprzyjazne kaktusy przed budynkiem sądu w Las Vegas (USA) (po prawej) [Fot. J.J.]	116

Tabele

Tabela 1.	Zestawienie wybranych wymogów przestrzenno-funkcjonalnych dotyczących przestrzeni ogólnodostępnych w hotelach wg krajowego prawodawstwa, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów w centrach miast i śródmieściach. Oprac. na podst. [194]	33
Tabela 2.	Zestawienie wybranych wymogów przestrzenno-funkcjonalnych dotyczących przestrzeni ogólnodostępnych w hotelach wg wymogów ogólnoeuropejskich. Oprac. na podst. [186]	35
Tabela 3.	Zestawienie wybranych wymogów przestrzenno-funkcjonalnych dotyczących przestrzeni ogólnodostępnych w hotelach wg wymogów brytyjskich, tzw. standaryzacja AA. Oprac. na podst. [185]	36
Tabela 4.	Wybrane obiekty hotelowe – ich kategoria, standard i układ przestrzenno-funkcjonalny (oprac. autorskie)	124

Tablice

Tablica 1.	Strefa wejściowa w hotelach śródmiejskich: 1) Sofitel Warsaw Victoria, Warszawa (Polska) – średniej wielkości z zielenią reprezentacyjną i pasem wydzielonej jezdni, 2) Palace Hotel, Tokio (Japonia) – duża z głębokim zadaszeniem nad zatoką i kilkoma pasami ruchu, 3) Grand Hotel Barone Di Sassj, Mediolan (Włochy) – średniej wielkości z zadaszeniem nad wejściem głównym, 4) Bellagio, Las Vegas (USA) – znacznie rozbudowana z fontanną przysposobioną do pokazów światła, dźwięku i wody jako jedna z atrakcji miasta, 5) NJV Athens Plaza, Ateny (Grecja) – mała z drzwiami obrotowymi w metalowej ramie i dodatkowym wejściem dla osób z niepełnosprawnością, całość uniemożliwiająca wjazd samochodem do wnętrza, 6) Hilton Munich Airport, Monachium (Niemcy) – rozbudowana z przestrzennym atrium i metalowymi słupkami obudowującymi całkowicie szklaną ścianę kurtynową. [Fot. J.J.]	51
Tablica 2.	Położenie recepcji w holu hotelowym: 1) centralne w Hotelu NH Collection Barcelona Tower, Barcelona (Hiszpania), 2) centralne w Chinatown Hotel, Chicago (USA), 3) ukryte w The Granary – La Suite Hotel, Wrocław (Polska), 4) boczne w Hotel Cordoba Centro, Kordoba (Hiszpania), 5) boczne pod antresolą w Imperial Hotel, Tokio (Japonia), 6) boczne w wydzielonym pomieszczeniu w Palace Hotel, Tokio (Japonia). Oprac. na podst.: rys. 1 [128, s. 338, ryc. 16.23], rys. 3 [65, s. 68]. [Fot. J.J.]	55
Tablica 3.	Hol w wersji współczesnej ogólnodostępnej przestrzeni hotelowej: 1) siedziska i bar w Aquila Atlantis Hotel, Heraklion, Kreta (Grecja), 2) pasaż handlowy w The Venetian Resort Hotel Casino, Las Vegas (USA), 3) wielofunkcyjne atrium w Hilton Munich Airport (dawniej Kempinski), Monachium (Niemcy), 4) ogródek kawiarni w MilenNorth Hotel, Chicago (USA), 5) wypoczynek i recepcja w Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel, Chicago (USA), 6) reprezentacyjna klatka schodowa łącząca strefę wypoczynkową części konferencyjnej i restauracyjno-jadalnianą w Grand Hotel Barone Di Sassj, Mediolan (Włochy). [Fot. J.J.]	56
Tablica 4.	Zróżnicowane lokale gastronomiczne w hotelu Monopol, Wrocław (Polska): 1), 2) restauracja na parterze, 3) drink bar, 4) atrium z barem, 5), 6) restauracja z otwartą kuchnią na ostatniej kondygnacji. [Fot. J.J.]	59
Tablica 5.	Przykłady aranżacji gastronomii hotelowej: 1) restauracja i salonik w stylu amerykańskim w Apex City of Edinburgh Hotel, Edynburg (Anglia), 2) salonik z muzyką na żywo w Library, Nowy Jork (USA), 3) restauracja z centralnym barem w Hotel Kyocera, Kagoshima (Japonia), 4) tradycyjny układ sali restauracyjnej z możliwością zmiennych układów stołów w Hotelu NH Collection Barcelona Tower, Barcelona (Hiszpania), 5) kawiarnia w Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel, Chicago (USA), 6) restauracja w stylu klubowym z możliwością dowolnego układu stołów w Hotelu New York, Rotterdam (Holandia) [Fot. J.J.] Oprac. na podst.: rys. 1, 2 [162, s. 90, 108], rys. 3 [138, s. 285], rys. 4 [128, s. 338, ryc. 16.23]	62
Tablica 6.	Przykłady układów i aranżacji sal konferencyjnych: 1) <i>boardroom</i> , układ otwarty z widownią w Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel, Chicago (USA), 2) sala mała, układ bankietowy w Trump International Hotel & Tower, Chicago (USA), 3) sala balowa, układ bankietowy w The Mirage, Las Vegas (USA), 4) sala pudełkowa w funkcji	

restauracji w Sobotel Hotel & SPA, Sobótka, (Polska), 5) sala balowa, układ audytorium w Creta Maris Beach Resort, Hersonissos (Grecja), 6) sala półcentralna w Caesars Palace, Las Vegas (USA). [Fot. J.J.]	70
Tablica 7. Przykładowe schematy przestrzenno-funkcjonalne hotelowych kasyn: 1) The Mirage, 2) Stratosphere, 3) Caesars Palace – wszystkie obiekty znajdują się w Las Vegas (USA). Oprac. na podst. [229, 244, 275]	72
Tablica 8. Autorskie schematy układów funkcjonalno-przestrzennych: 1) zwarty, 2) rozluźniony, 3) prosty, 4) gniazdowy, 5) linearny, 6) centralny, 7) dwutraktowy, 8) pięcitraktowy, 9) krajobrazowy (kombi), 10) atrialny, 11) dziedzińcowy, 12) oparty na literze alfabetu (tu „Z”), 13) oparty na podstawowej figurze geometrycznej (tu ośmiobok), 14) o różnicowanej geometrii. Układy prostokątne: 1–5, 7–13, układy krzywoliniowe: 6 i 14	88
Tablica 9. Style i rozwiązania materiałowe w kształtowaniu przestrzeni ogólnodostępnych hoteli: 1) Muzeum W.A. Mozarta w Dogana Vecchia, Turyn (Włochy) – charakter domowy z dużym udziałem materiałów w tym kotar, 2) restauracja w Hotelu New York, Rotterdam (Holandia) – nastrój klubu muzycznego o przemysłowym charakterze w połączeniu z drewnianym barem ukształtowanym jak współczesny ekspozytor wystawowy, 3) strefa wypoczynkowa przy recepcji w Yasmin, Praga (Czechy) – wnętrze eleganckie, stonowane, z motywem roślinnym, 4) pasaż publiczny w Hotelu Cordoba Centro, Kordoba (Hiszpania) – wystrój minimalistyczny z luksusowym wykończeniem ścian i posadzek polerowanym trawertynem	94
Tablica 10. Różnorodność projektu przestrzeni ogólnodostępnych w tym wyposażenia oraz rzeźb: 1), 2) Caesars Palace, Las Vegas (USA) – kompozycja harmonijna, 3) Best Western Museumhotel, Delft (Holandia) – kompozycja przypadkowa, 4) instalacja-rzeźba wielkoskalowego insekta na dziedzińcu Delicjusza, Stęszew, k. Poznania (Polska). [Fot. J.J.]	98
Tablica 11. Uniwersalny dostęp w przestrzeniach ogólnodostępnych hoteli: 1) winda z rozkładanym siedziskiem i przyciskami oznaczonymi kolorami oraz pismem Braille’a w Yasmin, Praga (Czechy), 2) przyciski do obsługi urządzeń sanitarnych z piktogramami i z Braille’em w Ueno First City Hotel, Tokio (Japonia), 3) umywalki i toaleta do obsługi w pozycji stojącej i siedzącej w sanitariatach w Creta Maris Beach Resort, Hersonissos (Grecja), 4) toaleta dostępna dla osoby na wózku w Imperial Hotel, Tokio (Japonia) 5) półtransparentne drzwi szklane w Hotel New York, Rotterdam (Holandia), 6) drzwi szklane z piktogramem i poziomymi pasami w Hotelu Cordoba Centro, Kordoba (Hiszpania). [Fot. J.J.]	101
Tablica 12. Przykłady rozwiązań akustycznych w zróżnicowanych hotelowych przestrzeniach ogólnodostępnych: 1) sala konferencyjna typu boardroom w Sofitel Chicago Magnificent Mile Hotel, Chicago (USA) – wysokie oparcie kanapy jako system pochłaniający, 2) duża sala konferencyjna, półcentralna w Caesars Palace, Las Vegas (USA) – panele odbijające, 3) sala balowa w Palmer House Hilton, Chicago (USA) – dywany i kotary jako system pochłaniający, sztukaterie jako ustrój rozpraszający, 4) sala balowa w hotelu Delicjusz, Stęszew, k. Poznania (Polska) – wykładzina, tapicerka krzeseł i kotary jako system pochłaniający 5) bar w Hotelu New York, Rotterdam (Holandia) – złożona konstrukcja baru jako układ rozpraszający fale akustyczne, 6) restauracja w Sobotel Hotel & SPA, Sobótka (Polska) – sufity podwieszane z wysp akustycznych jako system pochłaniający. [Fot. J.J.]	109
Tablica 13. Płynna zależność między kategoryzacją i standardem hotelu a sposobem aranżacji układu przestrzenno-funkcjonalnego jego przestrzeni ogólnodostępnej z uwzględnieniem autorsko określonych układów: 1) zwarty, 2) rozluźniony, 3) prosty, 4) gniazdowy, 5) linearny, 6) centralny, 7) dwutraktowy, 8) pięcitraktowy, 9) krajobrazowy (kombi), 10) atrialny, 11) dziedzińcowy, 12) oparty na literze alfabetu, tu „Z”, 13) oparty na podstawowej figurze geometrycznej, tu ośmiobok, 14) o różnicowanej geometrii. Układy prostokątne: 1–5, 7–13, układy krzywoliniowe: 6 i 14. (Oprac. autorskie)	123

W książce zostały zaprezentowane badania nad architekturą ogólnodostępnych przestrzeni we współczesnych hotelach z uwzględnieniem globalnych przekształceń, jakie w niej nastąpiły od lat 80. XX w. W związku z tym szczególny nacisk położono na takie elementy, jak: zagospodarowanie terenu, wejście główne z holem, strefy gastronomiczne, odnowa biologiczna i sport, centra konferencyjne i kasyna, zwracając uwagę na rosnącą aktywność użytkowników i intensyfikację dwóch głównych tendencji, tj. wzrostu powierzchni użytkowej i wielofunkcyjności.

Wśród przedstawionych typologii dotyczących systematyki ogólnej i szczegółowej architektury hoteli oraz ich ogólnodostępnych przestrzeni znalazły się również propozycje autorskie. Uporządkowanie wiedzy i pojęć posłużyło charakterystyce elementów projektowych tej przestrzeni w obszarach: stylu i estetyki, utopii i kiczu, uniwersalnego dostępu i wyposażenia, rozwiązań zrównoważonych i parametrów mikroklimatu, akustyki, widoczności i oświetlenia, materiałów oraz aktywizacji życia społecznego.

W ramach prowadzonych rozważań potwierdzono, że **typ wielofunkcyjnej ogólnodostępnej przestrzeni w hotelach** (kształtowanej pod wpływem fizycznego i niematerialnego kontekstu miejsca) **decyduje o typie hotelu**, co z kolei znajduje odzwierciedlenie w przyznawanej mu kategorii. Udowodniono również, że **hotelowe strefy ogólnodostępne to przykład optymalnego projektowania zintegrowanego**.

Joanna Jabłońska – dr inż. architektury i urbanistyki (od 2009), nauczyciel akademicki na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej. W ramach działalności dydaktycznej, naukowej i organizacyjnej bierze udział w międzynarodowych projektach badawczych, np. ArAc – Multibook of Architectural Acoustics (2013–2015) czy Architecture Vocational Learning Network (2012–2014). Prowadzi badania własne i międzyuczelniane. Jest autorką licznych publikacji (113 pozycji jest zarejestrowanych w bazie DONA, w tym 73 naukowe), uczestniczką konferencji krajowych oraz zagranicznych, a także recenzentem międzynarodowym – otrzymała tytuł Recognized Reviewer Status nadany przez International Journal of Hospitality Management (2016). Działa w organizacjach naukowych i zawodowych: członek Komisji ds. Architektury i Urbanistyki PAN-u Oddział we Wrocławiu (od 2011) oraz międzynarodowego stowarzyszenia International Association for Shell and Spatial Structures (od 2016). Redaktor naczelna „Świata Architektury” (2010–2011). Praktykuje zawodowo od 2003 r., w tym od 2010 r. jako czynny członek Izby Architektów Rzeczypospolitej Polskiej. Projektuje m.in. obiekty sakralne, służby zdrowia, oświaty, biurowce, banki i hotele.

Autorka obrazów, rysunków i grafik, regularnie urządza wystawy czasowe (np. w ramach Dolnośląskiego Festiwalu Nauki), aktualnie we Wrocławiu można obejrzeć jej dwie wystawy stałe w Art and Heart i Galerii Akademickiej Made in Wrocław.

Wydawnictwa Politechniki Wrocławskiej
są do nabycia w sprzedaży wysyłkowej:
zamawianie.ksiazek@pwr.edu.pl

ISBN 978-83-7493-047-5